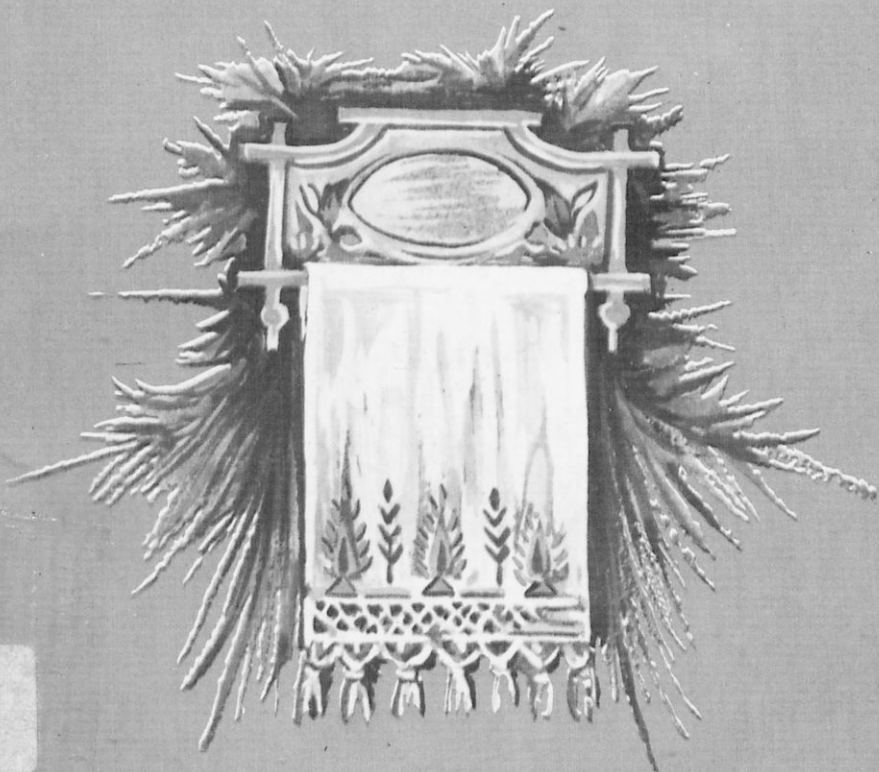

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

Νεοελληνικά Α/Γ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ – ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Α ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤ 89 ΣΧΒ
Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

002
hπE
ET2B
23

Κ. ΤΡΙΤΟΠΑΛΗΣ & ΚΑΡΑΒΑΛΗΣ Χ. ΜΗΛΛΑΡΚΑΣ
Κ. ΜΗΛΛΑΡΚΑΣ & ΠΑΠΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ
'Οργ. Έδω. Βιβλίων
3285 Έτος 1980

Ἡ ἐπιλογή καὶ ἡ διδακτικὴ ἐπεξεργασία
τῶν κειμένων ἐγίνε μετὰ τὴν ἐποπτεία τοῦ
Προέδρου τοῦ ΚΕΜΕ κ. Ἀλεξ. Καρανικόλα.

Ι. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ φύση

Μάγεμα ἡ φύση κι ὄνειρο στήν ὁμορφιά καί χάρη
(Διον. Σολωμός)

Δ. Γαλάνης: *Ειδύλλιο* (= ποιμενική σκηνή).

Ὁ ἥλιος

Ἐσεῖς στεριές καί θάλασσες,
τ' ἀμπέλια κι οἱ χρυσές ἐλιές,

ἀκοῦτε τά χαμπέρια μου
μέσα στά μεσημέρια μου.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἄν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

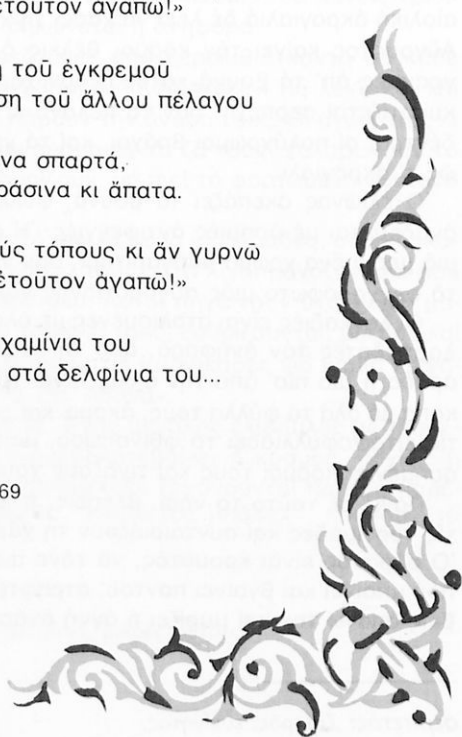
Ἀπό τή μέση τοῦ ἐγκρεμοῦ
στή μέση τοῦ ἄλλου πέλαγου

κόκκινα, κίτρινα σπαρτά,
νερά πράσινα κι ἄπατα.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἄν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

Μέ τά μικρά χαμίλια του
καβάλα στά δελφίνια του...

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69

[Τό χωριό Μουριά]

*Τό παρακάτω απόσπασμα είναι από τό μυθιστόρημα 'Η Παναγιά ή Γοργόνα. 'Η υπόθεσή του ξετυλίγεται σ' ένα φαροχώρι τής Μυτιλήνης, τή Μουριά, όπου βρήκαν καταφύγιο ξεριζωμένοι Έλληνες από τά μι-
κρασιατικά παράλια. Τό κείμενο είναι χαρακτηριστικό γιά τή φυσιολο-
γία τοῦ Μυριβήλη.*

Η όμορφιά πού 'χει από φυσικό του ό τόπος έδω γύρω, είναι νά τή βλέπεις καί νά σαστίζεις μέ τήν πλούσια καρδιά τοῦ Θεοῦ. Τούτη ή αιολική άκρογιαλιά δέ λέει νά χάσει τή χαρά καί τή χάρη της, θέλεις ό Αύγουστος καίγει τόν κόσμο, θέλεις ό χειμώνας τόν βαρά. Γιατί οί γραμμές άπ' τά βουνά κατεβαίνουν χορευτικά ως τό γιαλό, ή στεριά κυματίζεται σερπετή* σάν τό πέλαγο κι από παντοῦ κατηφορίζουν τά δέντρα, οί πολύχρωμοι βράχοι, καί τά νερά φουρφουρίζουνε βιαστικά ως τ' άκρογιαλί.

Ό έλιώνας σκεπάζει τά βουνά, φυλλουρίζει χειμώνα καλοκαίρι κι ανάδεύεται μέ άσημιές αντιφεγγιές. 'Η σκληρή φυλλωσιά έχει από τή μιά μεριά ένα χρώμα μαργαριταρί, σάν νά μουσκεύτηκε γιά πάντα από τό φεγγαρόφωτο μιās αύγουστιανής νύχτας.

Οί λαγκαδιές είναι στολισμένες μέ όλόισες λευκές, πού άνεβαίνουν λαμπαδάτες τόν άνήφορο, από τή Σκάλα ως τό χωριό τής Μουριάς, άράδα ή μιά πίσ' από τήν άλλη. Είναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν άδιάκοπα μέ όλα τά φύλλα τους, άκόμα καί σάν δέ φυσά. Καί σάν πάρει νά τίς κιτρινοφυλλιάσει τό φθινόπωρο, μοιάζουν σάν νά πήραν φωτιά οί άσημένιοι κορμοί τους καί τινάζουν χρυσές φλόγες.

Πάνω σέ τοῦτο τό νησί, βλέπεις, ή Έλλάδα κι ή Άνατολή σμίγουν τίς νοστιμάδες καί συνταιριάζουν τή χάρη καί τό νόημα τής γής τους. Ό ούρανός είναι κρουστός, νά τότε πιεις στό ποτήρι, κι ή θάλασσα, πού μπαίνει καί βγαίνει παντοῦ, στράφτει ανάμεσ' από τά δέντρα. Σκύβεις άπάνω της καί μυρίζει ή άγνή άνάσα της. Είναι παστρικά τά νερά

σερπετός: ζωηρός, εύκίνητος.

σάν αγίασμα καί στόν πλουμιστό πάτο δείχνει ένα ένα όλα τά χρωματιστά της πετράδια, τά κοχύλια καί τ' ἀνθάκια τοῦ βυθοῦ.

Ἄνεβαινεὶς στά ράχτα*, γυρίζεις μιά βόλτα τῆ ματιά ένα γύρω, στεριάς καί πελάγου, καί δακρύζει τό μάτι σου. Ἐνα ἀναγάλλισμα στάζει ἀπό τά δέντρα, ἀναβρῦζει ἀπό τά καστανά καί κόκκινα χρώματα, ἀπό τίς πέτρες καί τά νερά. Ὁ ἐλιώνας ἀργοσαλεύει τά κλωνιά σάν βάγια. Ἀπό παντοῦ ἀνεβαίνει ἡ δόξα τῆς γῆς. Τοῦτες τίς ὥρες τρέμ' ἡ καρδιά τ' ἀνθρώπου ἀπό τό γλυκασμό τῆς ζωῆς, κι ἀναρωτιέσαι πῶς γίνεται καί κρύβεται ἡ κακία, τόση κακία, σάν τό σκουλήκι τ' ἀκοίμητο, μέσα στό ρόδο τοῦ Θεοῦ.

Τό χωριό τῆς Μουριάς εἶναι ψηλά, στή ράχη τοῦ βουνοῦ. Τ' ἀσπρισμένα σπίτια στριμώχονται ἀταχτα, μιά κουβάρα, ἀνάμεσα στίς ἐλιές καί στίς μυγδαλιές, σάν ένα κοπάδι ἀρνιά πού σκόρπισαν ἀλλοπαρμένα ἀπό τρομάρα. Τό κατέβασμα ἀπό κεῖ γιά τό λιμάνι εἶναι βολικό. Κατρακυλᾶ κανεὶς σέ μίαν ὥρα. Ὅμως ἂν πεῖς ν' ἀνεβεῖς τόν ὄρθιο μουλάροδρομο ἀπό τῆ Σκάλα τῆς Γοργόνας πρὸς τῆ Μουριά, θά κάνεις τρίδιπλο κόπο. Τόσο κακοτρόχαλη* σηκώνεται ἡ ἀνηφόρα.

Οἱ χωριανοὶ ἔχουν κάνει πεζοῦλες ἀπό ξερολιθιά κοντά σέ κάθε ἀνάβρα πού ἀνταμώνεις στ' ἀνέβασμα. «Καθίστρες» τίς λένε καί κεῖ σταματοῦν οἱ στρατοκόποι* νά πάρουν τὴν ἀνάσα τους. Οἱ ἀγωγιάτες κι οἱ νοικοκυραῖοι, πού ἀνεβάζουν πράμα μέ τά ζά τους, χαλαρώνουν τό καπίστρι τοῦ μουλarioῦ καί σφυρίζουν, νά πιεῖ τό φορτωμένο ζωντανό νά ξεποστάσει.

Κάτω στό λιμάνι ἀπομένουν τῆ νύχτα μόνο οἱ ψαράδες, οἱ μικροκαπεταναῖοι πού κοιμοῦνται στά καΐκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατοροὶ πού ἔχουν ἐκεῖ καφενέδες κι ἀργαστήρια. Αὐτοὶ πηγαίνουν στό χωριό μόνάχα τίς γιορτάδες. Φοραίνουν τά καλά τους, ξεουρίζονται, βάζουν καί κάλτσες καί παπούτσια κι ἀνεβαίνουν τίς Κυριακάδες γιά καμιά κοινοτική σύναξη τοῦ συνεταιρισμοῦ «Ἡ Ἀθηνᾶ».

Τό ἐργοστάσιο εἶναι στή Σκάλα. Ἐνας μεγάλος ἐλιόμυλος μέ τέσσερις πρέσες. Στά ἐλιομαζώματα ἀνεβοκατεβαίνει ὁ κόσμος, ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἐποχή γιά τόν τόπο. Οἱ μαζῶχτρες ξεχύνονται παρέες παρέες, φοροῦν χρωματιστά σαλβάρια*, κλαδωτές μπόλιες*, κουνοῦν τό

ράχτα: παραθαλάσσια βράχια.

κακοτρόχαλος: τόπος γεμάτος τρόχαλα, μικρές πέτρες.

στρατοκόπος: ὁδοιπόρος.

σαλβάρια: φαρδιά βράκα.

μπόλια: μαντίλα.

καλαμένιο καλάθι με τίς γαλάζιες χάντρες στο μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες και κουδουνίζουν τά μαβιά και βουσινιά βραχιόλια τους από γυαλί. Τά χωράφια κι οί δρόμοι είναι γεμάτα ραβδιστάδες κι έργατες άπ' τό λιοτριβειό. Γι' αυτό.

“Όλο τό χειμώνα, όσο δουλεύει ή έλιά, οί χωριανοί έχουν γιά ξυπητήρι τή μπουρού* τοῦ ελιόμυλου. Είναι μιά δυνατή σφυρίχτρα πού ούρλιάζει μέσ' από τή μαύρη νύχτα. Ή φωνή της γεμίζει αντίλαλο τά ράχτα και τίς λαγκαδιές, άνεβαίνει ως τό χωριό και τό ξεσηκώνει στο πόδι.

Έρωτήσεις

1. Στην περιγραφή τοῦ τοπίου ό συγγραφέας έπιμένει ιδιαίτερα στην κίνηση τῶν πραγμάτων· νά βρεῖτε φράσεις πού εκφράζουν αὐτή τήν κίνηση.
2. Τί άπήχηση έχει στην καρδιά τοῦ ανθρώπου ή όμορφιά τοῦ τοπίου και σε ποιές σκέψεις μάς βάζει; (Νά βρεῖτε σχετικά χωρία.)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1892-1969). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εὔστρ. Σταματόπουλου. Γεννήθηκε στή Συκαμιά τῆς Λέσβου. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική και τή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του, γιά νά πάρει μέρος ως έθελοντής στους Βαλκανικούς Πολέμους. Τό 1922, όταν άπολύθηκε, δημοσίευσε τίς πολεμικές άναμνήσεις του στην έφημερίδα *Καμπάνα* τῆς Μυτιλήνης. Τό 1930 έγκαστάθηκε στην Ἀθήνα. Ήγινε άκαδημαϊκός. Κυριότερα έργα του: *Κόκκινες ιστορίες*, *Ή Ζωή εν Τάφω*, *Ή δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια*, *Ό Βασίλης ό Ἀρβανίτης* κ.ά. Τό έργο του τό χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαίο αἶσθημα και ίκανότητα ψυχογραφική. Διακρίνεται έπίσης γιά τήν πλούσια και φροντισμένη του γλώσσα.

μπουρού: σειρήνα έργοστασίου.

Νυχτερινή σιγαλιά

Είναι βέβαια δύσκολο ν' ἀκούσει κανείς πῶς σκάει καὶ πῶς ριζώνει ὁ σπόρος μὲς στὴ γῆ. Στὴ νυχτερινή ὄμως σιγαλιά, ὁ ἄνθρωπος νιώθει τέτοια ἀγαλλίαση, ποὺ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ στήσει τὸ αὐτί του καὶ ν' ἀκούσει τὴ μουσικὴ ζωὴ τῆς γῆς.

**Κοιμᾶται ἡ πλάση. Μά βαθιά,
στά μαύρα χώματά της,
ξύπνια κι ἀθάνατα στοιχειά*
γονεύουν* τὰ σπαρτά της.**

Πάψε, ἀηδονάκι τῆς φραγῆς*
καὶ τῆς λυγιάς τριζόνι*,
ν' ἀκούσω ὁ σπόρος μὲς στὴ γῆς
πῶς σκάει καὶ πῶς ριζώνει!

Ἑρώτηση

Νά συγκρίνετε τίς δύο στροφές καὶ νά βρεῖτε τὴ διαφορὰ τους: τί περιγράφει ἡ πρώτη καὶ τί ἐκφράζει ἡ δευτέρα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣ. Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα. Γεννήθηκε στὴ Ναύπακτο τὸ 1893. Σπούδασε Νομικά. Στὴν ἀρχὴ ἐπιδόθηκε στὴ δημοσιογραφία. Ἐργάστηκε ἐπίσης ὡς δικηγόρος κι ἀπὸ τὸ 1926 ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ. Τὸ 1955 ἐγίνε ἀκαδημαϊκός. Ἐγράψε ποιήματα καὶ πεζά. Ἀπὸ τίς ποιητικὲς του συλλογές σημειώνουμε: *Πρωινό ξεκίνημα* (1919), *Ἀγάπη στὸν Ἐπαχτο* (1922), *Καιρὸς πολέμου* (1923), *Εἶρμός* (1932).

γονεύω: κάνω κάτι γόνιμο.
φραγῆ: φράχτης.
τριζόνι: γρύλος.

Τό περιβόλι μας

Τό κείμενο είναι μιά περιγραφή του περιβολιού κατά τίς τέσσερις εποχές του έτους. Ο συγγραφέας θέλει νά τονίσει τίς υλικές καί ψυχικές ωφέλειες πού προέρχονται από τήν αναστροφή μας μέ τή φύση.

Είμαι, νομίζω, από τά πιό ευχάριστα κι ωφέλιμα πράγματα νά περνά κανείς λίγες ώρες κάθε μέρα μέσα σ' ένα περιβόλι. Στο έλεύθερο κι άνοιχτό αυτό κομμάτι του φυτικού καί ζωικού κόσμου, κάτω άπ' τόν άπεραντο ούρανό, βρίσκεται έτσι μέσα στην ίδια ενέργεια τής φύσης, βλέπει καθαρά καί πιάνει τό έργο της, αναπνέει τήν πνοή, κατανοεί τίς δυνάμεις της, αισθάνεται τήν κίνηση τής άπειρης, τής θαυμαστής καί μεγάλης αυτής ζωής καί θυμάται πώς ένα μικρό της μόριο είναι κι αυτός, ό μεγάλος καί περήφανος.

Τέσσερις εποχές ό χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας. Τό καλοκαίρι, όταν πιά φεύγαμε γιά τήν έξοχή, τό αφήναμε κατάξερο. Λίγα φύλλα στά κομπιασμένα δέντρα, λίγα λουλούδια στά κιτρινισμένα χαμόδεντρα. Τό χώμα φρυγμένο όλο από τίς κάθετες, τίς φλογερές ακτίνες του ήλιου, έπινε μέ λαιμαργία τό λίγο νερό, πού του έριχνε τό κοντόβραδο ό κηπουρός. Μεγάλες πεταλούδες μέ βαριά ποικιλόχρωμα φτερά πετούσαν στή λαύρα τής ημέρας ή στή δροσιά του δειλινοϋ. Δυό τρείς γρύλοι, κάτω από τά φύλλα τής άγαπημένης τους άντράκλας*, γέμιζαν τόν άέρα τής νύχτας μέ τή γλυκιά μεταλλική τους φωνή. Οί άράχνες γέμιζαν μέ πυκνά καί σκονισμένα πανιά τούς τοίχους καί τά δέντρα. Έντομα κι έρπετά διάφορα, άμέτρητα, πολύχρωμα καί πολύμορφα, έτρεχαν ανάμεσα στά φύλλα, πετούσαν, έτριζαν, βομβούσαν. Άλλά ή φύση φαινόταν σάν νά μήν είχε πιά άλλη ζωή καί σιγά σιγά νά μαραινόταν. Καμιά γέννηση, τίποτα σχεδόν νέο, τίποτα πού νά δίνει έλπίδες. Οί ροδακινίες ήταν φορτωμένες από τά

* άντράκλα: είδος χόρτου, (γλιστρίδα).

χνουδωτά ροδάκινα, οί άχλαδιές από τά κεχριμπαρένια άχλάδια, τά κλήματα από τά κέρινα σταφύλια. Ό καρπός, δηλαδή τό τέλος... Καί τά φύλλα όλα σχεδόν ξερά κι οί βλαστοί όλοένα σπάνιοι...

Καί όμως, μέσα σ' εκείνη τή νέκρωση, ό σπόρος τής νέας ζωής κρυμμένος κάτω από τό χώμα, περίμενε... Ή Γη όλοένα γυρνούσε στο άπειρο· οί άκτίνες του ήλιου έπεφταν τώρα άπάνω στή χώρα μας πιό πλαγιαστές καί πιό αδύνατες, στήν άτμόσφαιρα σχηματίζονταν σύννεφα μαύρα καί πυκνά, πού ξεσπούσαν επί τέλους σέ βροχή. "Α, οί πρώτες βροχές του φθινοπώρου, βροχές όρμητικές, μ' άστραπόβροντα, μ' άστροπελέκια, άλλα περαστικές, δροσιστικές, εύχάριστες!

Τό περιβόλι μας λουζόταν μέ χαρά κι άνάσαινε κι έλαμπε ύστερα στον ήλιο μέ τά μισοκιτριτισμένα ύγρά του φύλλα, σάν νά ήθελε νά μās ύποδεχθεί μέ στολή καθάρια, πού γυρίζαμε τότε άπ' τήν έξοχή. Οί σάλιαγκοι γέμιζαν μέ τά γυαλιστερά τους άχνάρια τούς τοίχους καί τή γη, σπαρμένη από κίτρινα φύλλα. Οί πεταλουδες πετούσαν πιό εύκολόπιαστες μέ βρεγμένα φτερά. Τότε πρόβαινε κι ή πρώτη βλάστηση: ή βροχή ζωογονούσε τό σπόρο κι όλο τό περιβόλι σκεπαζόταν από άραιή πρασινάδα, από μικροσκοπικά βλαστάρια, από φυτράδια τό περισσότερο δικοτυλήδονα, μέ τά δυό άρχικά καταπράσινα φυλλάκια πάνω άπ' τό χώμα καί τήν κάτασπρη τρυφερή ριζούλα από κάτω. Ήτανε λαχανικά τά περισσότερα, αγριόχορτα, ραδίκια καί τσουκνίδες, καί ζοχοί καί άγριόκρinoι καί άγριοκισσοί – τά περισσότερα καταδικασμένα νά πεθάνουν πρόωρα καί λίγα νά κλέψουν περισσότερη ζωή, λησμονημένα στις άκρες των στρατωνιών" καί των τοίχων... Καί όλοένα τά παλιά φύλλα έπεφταν καί σωριαζόνταν χάμω, κι ό άνεμος τά στριφογύριζε μέ ήχο ξερό, καί ή βροχή τά παράσερνε στ' αυλάκια, καί τό κρύο γινόταν δυνατότερο κι ή έρρήμωση όλοένα μεγαλύτερη...

Χειμώνας! Έρχόταν επί τέλους ό χειμώνας σύντομος αλλά όχι καί λίγο δριμύς. Στο περιβόλι μας έβλεπες μιά άφθονία από κλώνους γυμνούς, τά φύλλα κιτρινίζαν λιγοστά έδώ κι εκεί πάνω στ' άειθαλή δέντρα καί στά χειμωνιάτικα φυτά. Οί θάλασσες – όπως λέμε κεϊ τ' άγιοδημητριάτικα – ήταν σκεπασμένες από τ' άνθάκια τους τά καλλιτεχνικά, μέ τά σγουρά πολλά φυλλάκια, άλλα άσπρα, άλλα κίτρινα κι άλλα κόκκινα. Ό άνεμος λύγιζε ως κάτω τίς κορφές των κυπαρισσιών κι ή φοινικιά κινούσε τούς κλώνους της σάν χέρια δαιμονισμένου. Οί σπουργίτες κι οί καλόγιανοι κατέβαιναν πεινασμένοι νά σκαλίσουν τό χώμα. Καί νερό καί κρύα καί πάγοι, κάπου κάπου καί χιόνια. Ή βλά-

στρατόνια: δρόμοι άνάμεσα στους κήπους.

στηση του φθινοπώρου σταμάτησε. Μιά νάρκωση ήταν χυμένη σε όλα ή φύση, έλεγες, κοιμόταν... Καί όμως ή εργασία της εξακολουθούσε ολοένα μουσική· ή ζωή διατηρούνταν όπως ή σπίθα ή κρυμμένη στή στάχτη· οί χυμοί κυκλοφορούσαν άθώρητοι μέσα στους γυμνούς κλώνους καί δέν περίμεναν, γιά νά ξεπεταχτούν οί βλαστοί, παρά τό πρώτο χαμόγελο τής άνοιξης.

Άνοιξη! Ή νιότη του χρόνου! είπε ένας ποιητής. Τό λόγο τόν θυμόμουν συχνά μέσα στό περιβόλι μας. Τί δύναμη! Τί ζωηρότητα! Τί όργασμός! Άπό τόν Γενάρη ακόμα άρχιζε ή φανέρωση τής ακράτητης ζωής. Οί άνυπόμονες άμυγδαλιές καί οί ντροπαλούλες ροδοκινίες προλάβαιναν νά πετάξουν πρώτες πρώτες τά μπουμπούκια τους, γιά νά γεμίσουν τους λεπτούς άφυλλους κλώνους τους, ύστερ' από λίγες μέρες, μέ τ' άσπρα καί κόκκινα άνθάκια. Άσπρη καί κόκκινη καί πράσινη, τρίχρωμη ή σημαία τής άνοιξης!...

Τή Λιλή τήν τρέλαιναν, περισσότερο άπ' όλα, τ' άνθάκια τής ροδοκινιάς, ρόδινα, διάφανα, δροσερά, λαμπρά, σάν φτεράκια από φανταστικές πεταλούδες, πού κάθισαν πληθος άπάνω στό άφυλλο δέντρο, ή σάν φώτα μαγικά, πού έκαιγαν χλωμά κάτω άπ' τόν ήλιο, σε πολυέλαιο από κλώνους. Είχε δίκιο. Τί παρηγοριά πού τή δίνει ή άνθηση αυτή ή γλυκιά, μέσα στον κατάξερο ακόμα κήπο, μέσα στα κρύα του χειμώνα! Ήταν ό προάγγελος τής αγαπητής άνοιξης, πού έρχόταν από μακριά...

Μέρα μέ τήν μέρα, ή χώρα μας γύριζε πάλι τό πρόσωπό της κατά τόν ήλιο καί οί άκτίνες του έπεφταν πάνω της ολοένα πιό κάθετες, πιό θερμές. Καί στό πατρικό του φιλί ξεπετιόνταν τά μπουμπούκια άφθονα καί ξεβλάσταιναν τά νέα τρυφερά φύλλα, καί γύριζαν πίσω τά πουλιά, καί πλήθαιναν τά ζωύφια, κι άρχιζε μία ήχηρή καί πολυσύνθετη ζωή μέσα στους τέσσερις τοίχους, τους σκεπασμένους από μούσκουλη* νέα, καταπράσινη κάτω άπ' τόν γαλάζιο καί γελαστό ούρανό, πού φαινόταν κι αυτός νέος.

Κι έφθανε έτσι ό Μάης ό μορφονιός, τό βασιλόπουλο, καί τόν δεχόταν τό περιβόλι μας σάν στολισμένο παλάτι. Όπου γύμνια, τή σκέπαζε φύλλωμα καινούριο καί πυκνό· όπου φύλλωμα καινούριο καί πυκνό, τό στόλιζαν λογίων λογίων άνθη. Οί τριανταφυλλιές, σε μακριές σειρές, άνοιγαν τ' άριστοκρατικά τους μπουμπούκια· άνθοϋσε ζωηρά τ' άγιόκλημα, σήκωναν λευκότατο κεφάλι οί κρίνοι καί τά χαμόδεντρα ήταν φορτωμένα από λουλούδια χωρίς εύωδιά, αλλά μέ χάρη καί χρώματα... Καί στό μοσχοβολισμένον άέρα πρετούσαν μέ γλυκύτητα τρα-

μούσκουλη: πρασινάδα πού αναπτύσσεται σε ύγρό, έστω καί λίγο, χάμα.

γούδια τά πουλιά καί βομβούσαν άμέτρητα χρυσοπράσινα έντομα...

Βλέπω άκόμα μπροστά μου τό χαρούμενο, τό άπερίγραπτο αυτό πα-
νηγύρι. Άκούραστοι κι άχόρταγοι τρέχαμε άπάνω κάτω μέ τήν άδελ-
φούλα μου... Ή φύση μās μιλούσε μέ χίλια στόματα, μέ χίλιες φωνές.
Καί σύμφωνες όλες σχημάτιζαν στά παιδικά μας αυτιά μιάν άρμονία
άσύγκριτη, μιá μαγειρία άνέκφραστη.

Μās πλημμυρούσε τής ζωής ή εύφροσύνη καί τής αγάπης.

- Ζήσετε, σά νά μās έλεγε, παιδιά μου! Ζήσετε αγαπημένα καί χα-
ρούμενα. Ή αγάπη είναι ή μόνη άληθινή εύτυχία σ' αυτόν τόν κόσμο!

Έρωτήσεις

1. Ό συγγραφέας ύποστηρίζει πώς είναι από τά πιό εύχάριστα καί ώφέλιμα
πράγματα νά περνά κανείς λίγες ώρες κάθε μέρα μέσα σ' ένα περιβόλι.
Ποιές προτάσεις άποδεικνύουν τή γνώμη του αυτή;
2. Τό κύριο μέρος του κειμένου άρχίζει μέ μιá γενική διαπίστωση: «Τέσσερις
έποχές ό χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας». Παρουσι-
άζει ό συγγραφέας πειστικά τίς τέσσερις αυτές μορφές του περιβολιού;
3. Στη δεύτερη παράγραφο τό περιβόλι χαρακτηρίζεται «κατάξερο». Ύστερα
άπό τήν κρίση αυτή ό συγγραφέας δίνει χαρακτηριστικές λεπτομέρειες γιά
τό μαρασμό τής φύσης: περιγράφει τά φύλλα, τό χώμα, τίς πεταλούδες,
τούς γρύλους, τίς άράχνες κτλ. Νομίζετε πώς έγινε προσεκτική καταγραφή
των λεπτομερειών; Δικαιολογήστε τήν άποψη σας. Νά κάνετε τό ίδιο καί γιά
τίς άλλες παραγράφους του κειμένου.
4. Ή κατάταξη των λεπτομερειών γίνεται κάτω από μερικές γενικές διαπιστώ-
σεις. Ή μιá είναι «τό άφήσαμε κατάξερο» (§2, άράδες 2-3). Ποιές είναι οι
άλλες;
5. Μέ ποιές λέξεις ή φράσεις γίνεται ή μετάβαση άπό μιá παράγραφο σέ άλλη;
Είναι λογική ή μετάβαση αυτή;
6. Ποιές λέξεις του κειμένου δημιουργούν όπτικές εικόνες καί ποιές άκουστι-
κές;
7. Εξηγήστε τί έντύπωση δημιουργούν οι λέξεις: «τής άπειρης, τής θαυμα-
στής» (§1,7-8) «ό μεγάλος καί περιήφανος» (§1,9) «μεταλλική», «σκοτισμένα
πανιά» (§2,10).
8. Μέ τόν επίλογο ό συγγραφέας ξαναγυρνάει στην ιδέα πού διατύπωσε στον
πρόλογο. Μέ ποιές λέξεις τό πετυχαίνει;

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (1867-1951). Ζακυνθινός στην καταγωγή, γεννήθηκε
στην Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε Μαθηματικά, αλλά άσχολήθηκε άποκλει-

στικά με τη λογοτεχνία και έγινε μία από τις πιο σημαντικές πνευματικές μορφές στο πρώτο μισό του αιώνα μας. Πολυγραφότατος, έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, κριτικές μελέτες και θεατρικά έργα με τα όποια ανανέωσε το ελληνικό θέατρο. Ύπηρξε ο πρώτος διευθυντής του λογοτεχνικού περιοδικού «Νέα Έστία», που πρωτοεκδόθηκε το 1927. Τα Άπαντα του συγγραφέα καλύπτουν 11 τόμους (Έκδόσεις Μπίρη). Από τα έργα του πιο γνωστά είναι ή Στέλλα Βιολάντη, ο Κόκκινος Βράχος, οί Φοιτητές, ο Πειρασμός κ.ά. Σημαντική θέση στο έργο του κατέχει ή παιδική λογοτεχνία, που περιλαμβάνεται στο περιοδικό Διάπλασις τών Παίδων. Το 1931 έγινε άκαδημαϊκός.

Γιάννης Ρίτσος

Τρία Λιανοτράγουδα

Τά τρία λιανοτράγουδα του Ρίτσου δείχνουν μιά λεπτή αίσθηση τής φύσης.

α. Κουβέντα μ' ένα λουλούδι

- **Κυκλάμινο**, κυκλάμινο, στου βράχου τή σκισμάδα, που βρήκες χρώματα κι άνθεις, που μίσχο και σαλεύεις;
- Μέσα στο βράχο σύναξα τό γαίμα στάλα στάλα, μαντίλι ρόδινο έπλεξα κι ήλιο μαζεύω τώρα.

β. Τό κυκλάμινο

Μικρό πουλί τριανταφυλλί, δεμένο μέ κλωστίτσα,
μέ τά σγουρά φτεράκια του στόν ήλιο πεταρίζε.
Κι άν τό τηράξεις μιά φορά θά σοῦ χαμογελάσει
κι άν τό τηράξεις δυό καί τρεῖς θ' ἀρχίσεις τό τραγούδι.

γ. Πράσινη μέρα

Πράσινη μέρα λιόβολη, καλή πλαγιά σπαρμένη
κουδούνια καί βελάσματα, μυρτιές καί παπαρούνες,
Ἡ κόρη πλέκει τά προικιά κι ὁ νιός πλέκει καλάθια
καί τά τραγιά γιαλό γιαλό βοσκάνε τ' ἄσπρο ἀλάτι.

Ἑρωτήσεις

1. Στό πρῶτο καί τό δεύτερο ποίημα ὁ ποιητής μιλάει γιά τό κυκλάμινο. Πῶς τό παρουσιάζει στά δυό ποιήματα;
2. Ποιές εἰκόνες παρατηρεῖτε στό τρίτο ποίημα; Εἰδικότερα:
 - α. Γιά πόσα πράγματα μιλάει ὁ ποιητής;
 - β. Ποιός στίχος δείχνει τίς ἀνθρώπινες ἀσχολίες καί ποιές εἶναι αὐτές;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασιά τό 1909. Ἡ ποιητική του προσφορά εἶναι ἐξαιρετικά πλούσια. Θεωρεῖται ἀπό τούς πύο σημαντικούς ποιητές μας. Μερικά ἀπό τά ἔργα του: *Τρακτέρ*, *Πυραμίδες*, *Ἐπιτάφιος*, *Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου*, *Ἐαρινή συμφωνία*, *Τό ἐμβατήριο τοῦ ὠκεανοῦ*, *Δοκιμασία*, *Ἡ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος*, *Μαρτυρίες* κ.ἄ. Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του ἀρχισε νά ἐκδίδεται σέ τόμους τό 1961 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. Ἐργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες.

[“Ένα πρόσχαρο χωριό”]

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τό μυθιστόρημα Τέρμα, πού εἶναι καί τό τελευταῖο ἔργο τοῦ Κοσμά Πολίτη. Ὁ συγγραφέας δέν πρόφτασε νά τό τελειώσει. Ἐκδόθηκε τό 1975, μετά τό θάνατό του (1974). Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου τοποθετεῖται γύρω στά 1908, στή Σμόρνη, ὅπου ὁ συγγραφέας ἔζησε τά παιδικά του χρόνια. Γι’ αὐτό καί τό Τέρμα εἶναι γεμάτο ἀπό ἀναμνήσεις, ἀπό ἀγάπη καί νοσταλγία γιά τήν πόλη καί τίς ὁμορφιές της.

Στό ἀπόσπασμά μας ἕνας ἀπό τούς ἥρωες τοῦ ἔργου, ὁ μπαρμπα-Κωστής, ἐπισκέπτεται κάποιο παραθαλάσσιο χωριό, ἔξω ἀπό τήν πόλη. Προσέξτε μέ πόσες λεπτομέρειες τό περιγράφει.

Δέν ἦταν καί τόσο μακριά τό χωριό, κάπου δυόμισι ὥρες μέ τό βαποράκι τῆς γραμμῆς, πού ἀφοῦ ἔπιανε σ’ αὐτή τήν πρώτη σκάλα*, συνέχιζε βορινά, κόστα κόστα*, ἐξυπηρετώντας καθημερινά τά παραθαλάσσια χωριά.

Τό «Ἐλπίς» σάλπαρε ἀπό τό λιμάνι κάθε μέρα, ταχτικά, ὀχτώ ἡ ὠρα τό πρωί, καί γύριζε τό ἴδιο βράδυ, πάλι κατά τίς ὀχτώ, χειμώνα καλοκαίρι. Καλοτάξιδο, ἔκοβε, «φούλ στίμ»*, δέκα μίλια τήν ὠρα, πού ἦταν κάτι γιά τήν ἐποχή ἐκείνη. Ὁ μπαρμπα-Κωστής θά ξανάπαιρνε τό βαποράκι στό γυρισμό του, ὅταν θά ξαναπερνοῦσε κατά τίς πέντε μέ πέντε καί μισή τό βραδινό.

Τό χωριό, πού συνολικά ὁ πληθυσμός του θ’ ἀνέβαινε κάπου στίς

σκάλα: ἡ ἀποβάθρα.

κόστα κόστα: γιαλό γιαλό (ιταλική λέξη, ναυτικός ὄρος).

φούλ στίμ: μ’ ὄλη τή δύναμη τῆς μηχανῆς (ἀπό τό ἀγγλικό full-steam = μ’ ὄλο τόν ἀτμό, ναυτικός ὄρος).

έννιακόσιες ψυχές, μπορεῖ καί χίλιες, ἦταν χωρισμένο σέ δυό συνοικί-
ες, πλάι πλάι, κλιμακωτά στήν πλαγιά τοῦ πρώτου Δίδυμου, τοῦ πρώ-
του ἀπό τούς δυό λόφους, ὁμοίους καί συμμετρικούς, καθαυτό δίδυ-
μους. Κάπου ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀνηφοριά ἢ διαδρομή ἀπό τή σκά-
λα.

Ἐδῶ στή σκάλα, πού ξεμπάρκαρε ὁ μπαρμπα-Κωστής, ἦταν δεμένες,
ἢ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη, οἱ πέντε βάρκες καί ἡ μάνα*, πού εἶχαν γυρί-
σει ἀπό τίς καλάδες* ξημερώματα. Δυό παλικάρια ἀπό τό τσοῦρμο
καταγίνονταν νά νετάρουν* τά δίχτυα. Τό τρεχαντήρι εἶχε τραβήξει γιά
μέσα νά παραδώσει τή σαρδέλα στή φάμπρικα τῆς ἐταιρείας (τ' ἀφεν-
τικά δέν πολυνοιάζονταν ἐκεῖνο τόν καιρό γιά Κυριακές καί σκόλες καί
γιά «ἔξ ἡμέρας ἔργα»* – τά πράματα ἀλλάξανε ἀργότερα, μετὰ τόν
πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο) πού τήν πάστωνε μέσα σέ βαρέλια. Μαζί μέ
τή σαρδέλα ξενέριζε καί χοντρό ψάρι μέσ στά δίχτυα, πού τό ξεχωρί-
ζανε καί τό πουλοῦσαν στούς ψαρομανάβηδες τῆς πιάτσας.

Στήν ἄλλη πλευρά τῆς σκάλας λικνιζότανε, δεμένο σήμερα καί
ἄνεργο, τό «Ἁγία Τριάς», τό τρεχαντήρι πού δουλεύανε συντροφιά ὁ
μπαρμπα-Κωστής μέ τόν καπετάνιο – γιά ἄλλο εἶδος ψάρεμα.

Ἦταν ὁμορφος κόλπος αὐτός ἐδῶ, ἀπάγκιος, χωνότανε βαθιά μέσ
στή στεριά, καλά προφυλαγμένος ἀπ' ὅλους τούς καιρούς, μέ κίτρινη
ἀμμουδιά πού χρύσιζε στόν ἥλιο.

– Πῶς πῆγε ἡ καλάδα; ρώτησε ὁ μπαρμπα-Κωστής τούς δυό ματρό-
ζους* πού νετάρανε τά δίχτυα.

– Καλά.

– Πολύ πράμα;

Ἔνα κόμπιασμα. Ὑστερα:

– Κάνα δυό.

Ἐννοοῦσανε χίλιες μέ δυό χιλιάδες ὁκάδες πράμα. Δέν τούς ἀρέσει
νά τούς ρωτᾶς. Τό ἔχουν γιά γουρσουζιά. Δυό χιλιάδες ὁκάδες εἶναι
καλοῦτσικη καλάδα, ὅμως τύχαινε φορές νά λεβάρουν* καί τέσσερις
καί πέντε χιλιάδες. Μά τώρα πιά χειμώνιαζε, θά σταματοῦσαν ὅπου νά

ἡ μάνα: τό καῖκι πού σέρνει τίς μικρές ψαρόβαρκες στό ψάρεμα μέ πυροφάνι.
καλάδα: τό ριζιμο τῶν διχτυῶν, ἢ ψαριά.

νετάρω τά δίχτυα: ταχτοποιῶ τά δίχτυα.

ἔξ ἡμέρας ἔργα, καί ποιήσεις πάντα τά ἔργα σου, τῆ δ' ἡμέρα τῆ
ἐβδόμη Σάββατα Κυρίῳ τῶ Θεῷ σου· μιά ἀπό τίς δέκα ἐντολές τοῦ
Μωυση (Ἐξ. Κ' 2-17).

μάτρόζος: ναύτης.

λεβάρω: σηκώνω, ἀνεβάζω.

΄ναι οί καλάδες ὡσαμε τήν ἄνοιξη, τό Μάρτη κἀν Ἰπρίλη πιά, μέ τό καλό. Κι ὁ μπαρμπα-Κωστής μετάνιωσε πού εἶχε ρωτήσῃ ἔτσι, ἀσυλλόγιστα – γιὰτί γνώριζε τά ἔθιμα καί τίς προλήψεις. Εἶχε κι αὐτός μερικές.

Ἰπό τή σκάλα ἀνηφόριζες ξεκούραστα τή δημοσιά. Περνούσε ἀνάμεσα σέ ἀμπέλια, τό χῶμα ἦτανε μαῦρο, παλιά στρώματα λάβα – λέγανε πῶς τά Δίδυμα ἦταν σβησμένα ἠφαίστεια – τά κλήματα φτουροῦν* σέ τέτοια γῆς κι ἠ ρώγα εἶναι ὄλο φωτιά καί δύναμη καί τό κρασί παχύ, νά τό ἴκοβες μέ τό μαχαίρι. Στούς φράχτες, ἀπό τίς δύο πλευρές τοῦ δρόμου, φυτρῶνανε ἀγκαθωτές ἀραποσυκιές, καί σέ ὀλόκληρη σχεδόν τή διαδρομή, ὡσαμε πάνω, ὁμορφαίνανε τό δρόμο κάτι μεγάλοι ἀθάνατοι, μέ παχιά φύλλα σπαθωτά, πού τό ἄνθος τους – ἄν θά τήν ἔλεγεσ ἀνθος αὐτή τήν ὀλόρθη φούντα – ὑψωνότανε πάνω σ' ἓνα κοτσάνι δύο καί τρία μέτρα ψηλό.

Ἰο μπαρμπα-Κωστής ξεκίνησε ἀπό τή σκάλα γιὰ τήν ἀνηφοριά, παρέα μ' ἓναν συνεπιβάτη, τόν «ἔμπορα» – τόν πρᾶματευτή πού ἔπαιρνε ἀράδα τά παραλιακά χωριά τίς Κυριακές, ἓνα κάθε φορά, γιὰ νά πουλήσει τήν πρᾶμάτεια του στίς νοικοκυρές καί στίς κοπέλες τοῦ χωριοῦ: τσίτια, κορδέλες καί ζιπούνια, μαντίλια, μοσχοσάπουνα, κολόνιες, κάλτσες – ὄλ' αὐτά μέσα σ' ἓνα μικρό ντουλάπι πού τό φορτωνότανε στήν πλάτη, περνώντας τά μπράτσα του μέσ' ἀπό δύο πέτσινες θηλιές, στερεωμένες στό ντουλάπι. Καί ὄ,τι δέ χωροῦσε μέσα στό ντουλάπι, τό ἴπαιρνε στό χέρι – ὄπως σήμερα, πού κρατοῦσε ἓνα τόπι χασέ.

Ἰσο ἀνηφορίζανε, δέ σταματοῦσε νά μιλάει ἐμπόριο καί φιλοσοφία, μά καθῶς μπαῖναν στό χωριό, ἠ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς σήμανε ἀπόλυση, κι ὄ πρᾶματευτής κίνησε βιαστικά γιὰ τήν πλατεία τοῦ χωριοῦ.

Τό παλιό τμήμα τοῦ χωριοῦ, μέ κάτι περισσότερο ἀπό τό μισό πληθυσμό, εἶχε ἓναν καί μόνο δρόμο – θά τόν ἔλεγεσ στενάδι – κι ἔμοιαζε κάπως μέ κάστρο. Αὐτός ὄ δρόμος, μέ τά ἐξήντα τόσα σπίτια, ἔκλεινε μέ πορτάρες, τόν παλιό καιρό, γιὰ τό φόβο τῶν κουρσάρων. ἸΑγαρηνοί* ἀπό τή Μπαρμπαριά* κι ἀπό τό Τούνεζι*, Μαλτέζοι, ἀκόμα καί δικοί μας, εἶχανε κάνει κάμποσα ρεσάλτα*, μά δέν μπορέσανε ποτέ νά τό πατήσουν.

φτουράω: εὐδοκίμῶ, προκόβω.

ἸΑγαρηνοί: ἸΑραβες. ἸΕδῶ: οἱ κουρσάροι.

ἸΜπαρμπαριά, Τούνεζι (Τυνησία): περιοχές στά παράλια τῆς Β. ἸΑφρικής, πού οἱ κάτοικοί τους, στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ἦταν φοβεροί πειρατές.

ρεσάλτο: ἐπίθεση.

Τώρα ήταν ένα πρόσχαρο χωριό, με περιβόλια γιά ζαρζαβατικά. Γιά κάποιον άγνωστο λόγο, άν και προκόβανε και τ' άμπέλια, οί χωριάτες καλλιεργούσανε προπάντων ζαρζαβατικά. Φυτεύανε ώστόσο και μυριστικά, και στίς κληματαριές σκαρφαλώνανε άγιόκλημα και γιασεμί. Καί πίσω άπό τό χωριό, πιό ψηλά, φούντωνε και θέριευε ό πευκιάς παντού άβγατίζει αυτό τό δέντρο, άκόμα και σέ κατσάβραχα μέ φτηνό χώμα, κατεβαίνει και ώσαμε τή θάλασσα, πού εκεί ή γής είναι άμμουδερή.

Ήτανε όμορφο, χαμογελαστό, άνοιχτόκαρδο, χαρούμενο χωριό. Μονάχα – κουφή ή ώρα πού τ' άκούει και ξορκισμένο νά 'ναι – πίσω άπό τόν πευκιά, ξεχώριζε τό κοιμητήρι μέ τούς μαύρους σταυρούς...

Μά τώρα ή καμπάνα σήμαινε άπόλυση, και όπως είχε μαθευτεί πώς ήρθε όπραματευτής, οί νοικοκυρές και τά κοριτσόπουλα τραβούσανε βιαστικά γιά τήν πλατεία – και ή καμπάνα σήμαινε χαρούμενα λές κι ήτανε πανηγύρι. Οί άντρες χασομερούσανε σοβαροί και άργομίλητοι, και τ' άγόρια τό 'χανε σκάσει λάου λάου*.

Αυτή ή έκκλησία μέ τό πυργωτό καμπαναριό και μέ τίς πολεμίστρες – άπό τά χρόνια τών κουρσάρων – είχε άρχισει νά πέφτει μικρή γιά τό χωριό, πού είχε άπλωθει έξω άπό τά παλιά του τείχη, σάν νά λέμε, και γιά τούτο τήν είχαν μεγαλώσει μ' έναν τρόπο πρακτικό: προσθέτοντας μια τζαμαρία στεγασμένη μέ κεραμίδια. Καί είχε συμβεί αυτό τό μοναδικό στόν κόσμο: γιά νά μήν κόψουν ένα ψηλό και λυγερό κυπαρίσι, πού βρισκότανε καταμεσής τής πρόσθετης πτέρυγας, τό άφησαν στή θέση του (ήταν ιδέα κάποιου κοσμογυρισμένου γεμιτζή*) άποφιλώνοντας μονάχα τό κάτω μέρος του κορμού. Κι έτσι, τό κυπαρίσι ξεπρόβαλλε τώρα μέσ' άπό τή σκεπή τής έκκλησίας, θαύμα νά τό βλέπεις και θαύμα ν' άκούς τά πουλάκια νά τσιβίζουν μέσα στή φυλλωσιά, «υμνώντας τόν Κύριον», όπως έλεγε όπαπα-Λάζαρος. Είχαν χρίσει μέ κάτι σάν τσιμέντο τό άνοιγμα τής σκεπής όλόγυρα στόν κορμό, κι έτσι δέν περνούσε ούτε σταλαματιά νερό σάν έβρεχε. Καί τόν κορμό, στό έσωτερικό τής έκκλησίας, τόν είχαν άβεστώσει άσπρο, και ήταν όλόιδιος μαρμαροκολόνα πελεκητή, πού λέει ό λόγος.

Τό νεώτερο τμήμα του χωριού, μέ τά πιό καινούρια σπίτια, ήτανε σάν νά λέμε, «έξω τών τειχών» – extra muros, τό 'λεγε ό δάσκαλος, πουλώντας σοφία σέ ανθρώπους πού δέν τήν χρειάζονταν. Άργότερα, πολύ άργότερα άπό τούτη τήν ιστορία, μερικές οικογένειες άπό τήν

λάου λάου: σιγά σιγά, μέ προφύλαξη.
γεμιτζής: έμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος

πόλη μας ανακάλυψαν αυτόν τόν τόσο κοντινό και προσιτό παράδεισο, κι έχτισαν βίλες για παραθερισμό. Αυτό ίσως νά νόθεψε κάπως τό τοπίο, μά είναι πάντα ένα πρόσχαρο μέρος γεμάτο όμορφιά, πού τό αγαπάς καί φλυαρείς γι' αυτό καί τό παινεύεις.

Έρωτήσεις

1. Γιατί ό συγγραφέας περιγράφει μέ τόσες λεπτομέρειες τό χωριό; (Τήν άπάντηση τή δίνει ό ίδιος· σημειώστε τίς σχετικές φράσεις).
2. Ποιό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει τό χωριό;
3. Γιατί οι χωρικοί διατήρησαν τό κυπαρίσσι μέσα στήν εκκλησία; Τί μπορεί νά μάς πεί ή πράξη τους αυτή; Έχει ιδιαίτερη σημασία ότι τήν ιδέα τή συνέλαβε πρώτος ένας κοσμογυρισμένος ναυτικός;

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1893-1974). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στην Αθήνα, αλλά πολύ νωρίς ή οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Σμύρνη. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή, ξαναγύρισε πρόσφυγας στην Αθήνα. Είναι από τους πιό σημαντικούς νεοέλληνες πεζογράφους. Τά κυριότερα έργα του είναι: *Λεμονόδασος* (1930), *Έκάτη* (1933), *Έρόικα* (1938, μυθιστόρημα μέ ήρωες παιδιά), *Τό Γυρί* (1945), *Η Κορομηλιά* (1959) καί *Στου Χατζηφράγκου* (1963), πού είναι τό καλύτερο μυθιστόρημά του. Μετά τό θάνατό του εκδόθηκε τό μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού ό συγγραφέας δέν πρόλαβε νά τό τελειώσει. Μολονότι τό έγγραφε γέρος πιά καί άρρωστος, ώστόσο τό *Τέρμα* ξαφνιάζει τόν αναγνώστη μέ τή νεανική δροσιά του. Άλλά καί όλα του τά έργα δείχνουν άνθρωπο πολύ εύαίσθητο καί καλλιεργημένο.

Τοπίο

Τό ποίημα, ενώ περιγράφει όρισμένα αντικείμενα και φαινόμενα τής έξωτερικής πραγματικότητας, στήν ούσία έκφράζει καταστάσεις τής ψυχής, όπως συμβαίνει γενικά στή λυρική ποίηση.

Στό θλιμμένο κάμπο βρέχει,
βρέχει στίς έλιές τίς γκρίζες –
τό νερό σά ρίγος τρέχει
άπό τά κλαδιά στίς ρίζες.

Ένα σκιαχτρο άπελπισμένο,
στή νεροποντή, στό κρύο,
άδικα γνέφει στό τρένο
κι έμψυχώνει τό τοπίο...

Γκρίζα ή ώρα, γκρίζα ή χώρα,
σκοτεινά κάτω κι άπάνω –
ξεχωρίζουν μέσ στή μπόρα
τά τσαντίρια τών τσιγγάνων.

Άνυπόφορη είναι ή θλίψη
τών άγρών αυτό τό μήνα!
Έ βροχή μάς έχει κρύψει
άπ' τό φόντο τήν Άθήνα...

Άπ' τήν άσφαλο τά κάρα
κατεβαίνουν, κατεβαίνουν...
Λάμπουν μερικά τσιγάρα
στά παράθυρα του τρένου...

Καί τό βράδυ κατεβαίνει
μέσ στή νέκρα, μέσ στή γύμνια..
Που 'ναι οί βάτραχοι κρυμμένοι;
Γιατί σώπασαν τ' άγρίμια;

Μές στόν κάμπο τώρα μόνα
τά βαριά περνούνε τρένα,
λές και φέρνουν τό χειμώνα
καί τή νύχτα άπό τά ξένα...

Ερωτήσεις

1. Ποιά είναι ή ψυχική διάθεση του ποιητή;
2. Μέ ποιές εικόνες έκφράζει ό ποιητής τήν ψυχική του κατάσταση;
3. Έ άνθρωπινη παρουσία στό ποίημα δίνεται ύπαινικτικά. Ποιοί στίχοι τήν ύπαινίσσονται;
4. Γιατί έπαναλαμβάνει ό ποιητής τίς λέξεις «βρέχει, βρέχει» και «κατεβαίνουν, κατεβαίνουν»;

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (1900-1943). Γεννήθηκε στήν Ύδρα. Έζησε στόν Πειραιά. Παρακολούθησε λίγα μαθήματα Νομικής, άλλα γρήγορα άφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Έγραψε ποιήματα μέ πολλή μουσικότητα και μελαγχολική διάθεση, που τά δημοσίευε σέ διάφορα περιοδικά. Τό 1966 έκδόθηκε τό έργο του μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

Τά καημένα τά πουλάκια

Ὁ ποιητής είναι πολύ ευαίσθητος μπροστά σε κάθε εικόνα δυστυχίας που υπάρχει γύρω του. Στο ποίημα εκφράζει τή θλίψη του για τά πουλάκια, που τά δέρνει ή βροχή και τό χαλάζι. Τή θλίψη αυτή προσπαθεί νά μᾶς τήν ὑποβάλει μέ εἰκόνες ἡρεμες καί στίχους συγκρατημένους.

Κρύο βαρύ, χειμώνας ὄξω,
τρέμουν οἱ φωτιές στά τζάκια·
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια!

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,
– τά πουλάκια θά τά πάρει
ὁ βοριάς πού θά περάσει·

ή βροχή καί τό χαλάζι
κι ὁ βοριάς πού θά περάσει
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στίς αὐλές, μέ τό φαράσι...

Κι ἂν ἡ νύχτα εἶναι μεγάλη,
κι ἔρχεται γιομάτη τρόμους,
κι ἂν ὁ θάνατος, ἀπόψε,
φέρνει γύρα, μέσ στους δρόμους,

κι ἂν ἡ παγωνιά θερίζει,
κι εἶναι δίχως ρουχαλάκια,
δέ βαριέσαι, – ποιός θυμάται
τά καημένα τά πουλάκια...

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,

- τά πουλάκια θά τά πάρει
ό βοριάς πού θά περάσει'

ή βροχή καί τό χαλάζι
κι ό βοριάς πού θά περάσει,
- καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στis αύλές, μέ τό φαράσι...

Στά παιδάκια είναι τά χάδια,
στά παιδάκια, τά φιλάκια:
τώρα, ποιός τά συλλογίζεται
τά καημένα τά πουλάκια;

Κι όταν γίνει, πάλι, βράδυ,
κι όλοι πᾶνε νά πλαγιάσουν,
νά χωθοῦν μέσ στά κρεβάτια,
μήν τυχόν καί ξεπαγιάσουν,

τά πουλάκια τά καημένα,
τά πουλάκια, τώρα, πέρα
θά χαθοῦν, χωρίς έλπίδα
νά φανοῦν τήν ἄλλη μέρα...

Ἐρωτήσεις

1. Στό ποίημα ἐπαναλαμβάνονται ολόκληρες στροφές, στίχοι ἢ λέξεις. Γιά ποιό λόγο;
2. Σέ όρισμένες στροφές ό ποιητής χρησιμοποιεῖ ἐρωτηματικά, θαυμαστικά καί ἀποσιωπητικά. Γιατί;
3. Σέ ποιές στροφές υπάρχουν ἀντιθέσεις καί τί ἐπιδιώκει μ' αὐτές ό ποιητής;
4. Δικαιολογήστε τή φράση τῆς εἰσαγωγῆς «Τή θλίψη αὐτή προσπαθεῖ νά μᾶς τήν ὑποβάλει μέ εἰκόνες ἤρεμες καί στίχους συγκρατημένους».
5. Συγκεντρώστε τά ὑποκοριστικά τοῦ ποιήματος. Γιατί τά χρησιμοποιεῖ ό ποιητής;

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ (1889-1944). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, παράλληλα ὅμως ἔγραψε ἀξιόλογες κριτικές μελέτες καί μετέφρασε ξένους ποιητές. Ὅσο ζοῦσε ἐξέδωσε μιά ποιητική συλλογή *Τά ποιήματα* (1939). Τό 1965 ἐκδόθηκαν τά Ἐπαντά του. Ἡ ποίησή του είναι διαποτισμένη ἀπό μιά διάθεση μελαγχολίας.

‘Η άνοιξη περαστικά...

Τό ποίημα άνήκει στή συλλογή Καθημερινές. Στά ποιήματα τής συλλογής αυτής ό ποιητής ρίχνει τό κέντρο βάρους στίς αλλαγές πού σημειώνει ό χρόνος πάνω στά αντικείμενα τής καθημερινής ζωής. Τονίζοντας τή γραφικότητα του σπιτικού χώρου δείχνει τό δεσμό μας μέ ό,τι άψυχο μάς περιβάλλει. Τό ποίημα πού έξετάζουμε έδώ εκφράζει μιά άπλή σοφία: νά χαιρόμαστε ό,τι ώραίο μάς προσφέρεται, χωρίς νά λυπόμαστε πού φεύγει.

Η "Άνοιξη, περαστικά
 άπ' τό σπίτι,
 έσυρε μιά χαρακιά*
 στό φεγγίτη.
 Χάραξε κλωνιά πλεχτά
 σά γαιτάνι*,
 καί τά φύλλα τά δετά
 σέ στεφάνι
 καί τ άγέρι όταν περνά
 στά κοτσάνια,
 κάνουν όλα, ταπεινά,
 μιά μετάνοια.
 Πέρασε άπ' τίς γνωστικές
 τίς κοπέλες
 κι άνθισαν ποδιές λευκές
 καί κορδέλες.
 "Άγιασε τά χρώματα
 μ' άγια μύρα
 κι είν' εύκές τά χρώματα,
 γύρα γύρα.
 Πήγε κι άπ' τήν έξοχή,

χαρακιά: γραμμή.

γαιτάνι: μεταξένιο διακοσμητικό κορδόνι.

κι ἀπ' τό ρέμα,
κι ὅλοι οἱ φράχτες, οἱ φτωχοί,
τρέχουν αἷμα.
Τώρα, ὁ δρόμος της μακριά
θά τή βγάλει,
κεῖ πού βρέχει τή στεριά
τ' ἀκρογιάλι,
στά νερά τά χαμηλά,
κούφια, λίγα,
γιά νά βάλει μιά λιλά*,
μιά ἴσια ρίγα*.
Ἄδειασε κι ἐδῶ κι ἐκεῖ
τόσα δῶρα
καί σά μοίρα στοργική
φεύγει τώρα
– στήν καλή της ὥρα!

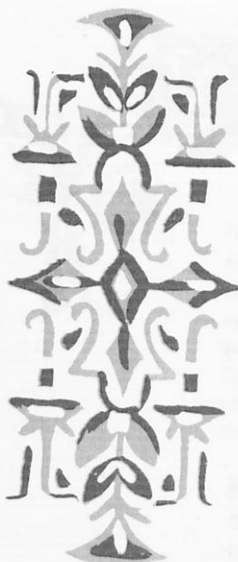
Ἐρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής λέει πῶς ἡ ἀνοιξη μᾶς «ἄδειασε καί δῶ καί κεῖ τόσα δῶρα». Ποιά εἶναι αὐτά;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τή μεταμορφωτική δύναμη τῆς ἀνοιξης πάνω στή φύση καί τούς ἀνθρώπους;
3. Ποιά διάθεση φέρνει στόν ποιητή ἡ ἀνοιξη πού περνᾷ; Βοηθάει ὁ ρυθμός τῶν στίχων νά φανεῖ ἡ διάθεση αὐτή;
4. Ποιός στίχος τοῦ ποιήματος ἐκφράζει τήν ἀπλή σοφία πού ἀναφέρουμε στό εἰσαγωγικό σημείωμα;

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (1899-1944). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εὐάγγελου Ἰωάννου. Γεννήθηκε στήν Καλαμπάκα, ἀλλά μεγάλωσε καί ἐξῆσε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά χωρὶς νά ἀσκήσει τή δικηγορική, γιατί ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Παράλληλα ἐργαζόταν ὡς ὑπάλληλος στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη. Πρωτοεμφανίστηκε ἀπό τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ *Διάπλασις τῶν Παίδων*, ὅπου συνέχιζε νά γράφει καί μέγας. Ἡ ποίησή του ἀναφέρεται συχνά στά παιδικά του χρόνια. Χαρακτηρίζεται ἀπό μιά εὐγένεια καί εὐαισθησία ποτισμένη μέ ἀνάλαφρη αἰσιοδοξία ἀλλά καί ἕναν τόνο μελαγχολίας. Ἔργα του: *Βουκολικά καί Ἐγκώμια, Καθημερινές, Τριαντάφυλλα μινῆς ἡμέρας*, μετάφραση τῶν *Στροφῶν* τοῦ Ζάν Μορεάς κ.ἄ.

λιλά: μενεξεδί χρώμα.

ρίγα: γραμμὴ διακριτικοῦ χρώματος σέ ὕφασμα.

Οί Συνθέσεις

Τό κείμενο πού ακολουθεί είναι μία επιστολή του Ξενόπουλου από τή Διάπλαση τών Παιδών, τό περιοδικό πού στάθηκε πνευματική τροφή για πολλές γενεές παιδιών και πού άρχισυντάκτης του ήταν ο Ξενόπουλος για μισό σχεδόν αιώνα (1894-1941). Έκει δημοσίευε και τίς περίφημες 'Αθηναϊκές' Επιστολές του προς τά παιδιά, πού τίς υπέγραφε με τό ψευδώνυμο Φαίδων. Σ' αυτή τήν επιστολή βρίσκουμε μία άπλή και σύντομη μελέτη, όπου ο μεγάλος συγγραφέας και φίλος τών παιδιών δείχνει σ' αυτά πώς πρέπει νά γράφουν τίς εκθέσεις τους, πού παλιότερα τίς λέγανε και συνθέσεις.

Αθήναι, 16 Φεβρουαρίου 1929

Αγαπητοί μου,

Μιά καλή σύνθεση, άπάνω σ' ένα θέμα όποιοδήποτε, πρέπει νά χωρίζεται σέ τρία μέρη. Τό πρώτο είναι ή έντύπωση. Τό δεύτερο ή περιγραφή. Τό τρίτο ή σύγκριση. Για νά περιγράψεις ένα πράγμα, πρέπει βέβαια νά σοῦ κάνει κάποια έντύπωση. Καί φυσικά πρέπει ν' άρχισεις με τήν έντύπωση αυτή. Θά πεις δηλαδή ποιά συναισθήματα σοῦ έμπνέει. "Επειτα θά τό περιγράψεις, δικαιολογώντας τρόπον τινά αυτά τά συναισθήματα. Καί μετά τήν περιγραφή, όταν πιά θά ξέρουμε καλά τί είναι αυτό τό πράγμα, θά τό συγκρίνεις με άλλα παρόμοια και θά βρεις τίς διαφορές, τίς αντίθεσεις. Μ' αυτό τόν τρόπο συμπληρώνεις τήν περιγραφή και δικαιολογείς ακόμα τήν άρχική έντύπωση. Έτσι ή σύνθεση συμπληρώνεται.

Σύμφωνα με τ' άνωτέρω, έγραψα για σās μία σύνθεση για τό ρόδο... Διαβάστε τήν τώρα νά ιδείτε τήν έφαρμογή:

«Στόν άπριλιάτικο κήπο βλέπω τή ροδωνιά άνθισμένη κι ή ψυχή μου εύφραίνεται. Μ' άρέσει τό ζωηρό κόκκινο χρώμα τών λουλουδιών άνάμεσα στα πράσινα φύλλα κι ή γλυκιά μυρωδιά πού σκορπίζει ο θάμνος όλόγυρά του. Τί χαρά!

Σωστά είπαν πώς τό ρόδο είναι ο βασιλιάς τών λουλουδιών. Γιατί ασύγκριτη είναι ή μεγαλοπρέπεια κι ή όμορφιά του. Κοιτάξτε καλά ένα ρόδο. Γύρω στόν κίτρινο σπόρο τά πέταλα έχουν μιάν ωραία διάταξη. Είναι σχεδόν στρογγυλά και τό ένα άκουμπά πάνω στό άλλο και σχεδόν

τό μισοσκεπάζει. Ἀποτελοῦν κύκλους κύκλους μέ κέντρο τό σπόρο. Τά πέταλα πού εἶναι κοντά του εἶναι μικρότερα. Μά ὅσο ἀπομακρύνονται ἀπό τό κέντρο, τόσο μεγαλώνουν. Τό βαθμιαῖο αὐτό μεγάλωμα τῶν πετάλων δίνει στό λουλούδι τό ἰδιαίτερο καί τόσο χαριτωμένο σχῆμα του. Ἀλλά μέ πόση χάρη στηρίζεται, μ' ἓναν κόμπο ἀπό κάτω, στό λεπτό, ἀνάλογο κοτσάνι του, καί πῶς ταιριάζει μέ τά πράσινα φυλλάρια τῆς ροδωνιάς, πού εἶναι μυτερά κι ἔχουν ὀλόγυρα δοντάκια! Ἀκόμα καί τ' ἀγκάθια πού ἔχουν τά κλωνάρια τοῦ θάμνου, καί πού σέ μερικά ρόδα φθάνουν ὡς τό κοτσάνι τους, προσθέτουν στό λουλούδι ὁμορφιά.

Ἐπάρχουν εἰδῶν εἰδῶν ρόδα. Ἄλλα εἶναι μικρά, μέ πέταλα κανονικά καί σχεδόν ἰσομεγέθη· ἄλλα εἶναι μεγάλα, πελώρια, μέ τή διάταξη ἐκείνη τῶν πετάλων πού περιγράψαμε. Ἄλλα εὐωδιάζουν πολύ, ἄλλα λιγότερο καί μερικά σχεδόν καθόλου. Ἄλλα εἶναι βαθυκόκκινα, βυσσινιά, σάν βελουδένια· ἄλλα τριανταφυλλιά, πιό σκοῦρα ἢ πιό ἀνοιχτά· ἄλλα κίτρινα βαθιά, ἄλλα κίτρινα πρὸς τό ἄσπρο καί ἄλλα κάτασπρα. Κάθε ποικιλία ἔχει τή χάρη της ἀπό τό κοινό τριαντάφυλλο ὡς τό ἑκατόφυλλο. Ἀλλά ὁ ἀληθινός βασιλιάς μέσα στά ρόδα καί μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα λουλούδια εἶναι τό ἀπριλιάτικο, πού ἔχει, νά πῶμε ἔτσι, τό κλασικό σχῆμα τοῦ ρόδου καί τήν πιό γλυκιά, τήν πιό δυνατή μυρωδιά ἀπ' ὅλα.

Τό ρόδο εἶναι λουλούδι περήφανο. Δέν μοιάζει μέ τό μενεξέ πού εὐωδιάζει κρυμμένος στά φύλλα. Τό ρόδο σηκώνει τό κεφάλι του ψηλά, λάμπει στὸν ἥλιο, καμαρώνει σάν νά σοῦ λέει: «ἐδῶ εἶμαι! κοιταξέ με! μύρισέ με! Μή τολμήσεις μόνο νά μέ κόψεις. Τ' ἀγκάθια μου θά μέ ὑπερασπισθοῦν!» Ἴσως ἀπ' αὐτή τήν περηφάνια ὀνομάσθηκε βασιλιάς. Ἐχει ὅμως τόσα ἄλλα προτερήματα, πού μέ τό δίκιο του νά καμαρώνει...»

Βλέπετε; Στή σύνθεση αὐτή ἔβαλα πρῶτα τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό θέαμα μιᾶς ἀνθισμένης ροδωνιάς: χαρά, εὐχαρίστηση, εὐφροσύνη, θαυμασμός. Κατόπι παίρνω ἓνα ρόδο καί τό περιγράφω. Τέλος τό συγκρίνω μέ τ' ἄλλα ρόδα καί μέ τόν μενεξέ, ἓνα ἐπίσης ὠραῖο λουλούδι, πού εἶναι ὅμως καί τόσο διαφορετικό... Φυσικά, γιά τό ρόδο μπορούσα νά πῶ ἀκόμα περισσότερα. Νά τό περιγράψω λεπτομερέστερα, νά προσθέσω καί πληροφορίες ἐπιστημονικές, νά μιλήσω γιά τήν καλλιέργειά του, νά δώσω ἓνα κατάλογο τῶν εἰδῶν κτλ. Ἦν νά τό συγκρίνω καί μέ ἄλλα λουλούδια. Νά κάμω μιᾶ σύνθεση ἀπό πολλές σελίδες, νά ἐξαντλήσω πού λένε τό θέμα. Ἀλλά ἐδῶ πρόκειται γιά ἓνα σχέδιο σύνθεσης. Λοιπόν, μέσα στό σχέδιο αὐτό, θά χωροῦσε μιᾶ χαρά κι ὅ,τι ἄλλο θά ἤθελα νά πῶ γιά τό ρόδο. Ἄρα τό σχέδιο εἶναι καλό. Κι ἀπάνω σ'

αυτό μπορεί κανείς μ' έμπιστοσύνη νά κάνει τίς συνθέσεις του. Τήν πρώτη φορά πού θά σάς δώσουν κανένα τέτοιο θέμα στό σχολείο, δοκιμάστε καί δέν θά χάσετε...

Σας άσπάζομαι
Φαίδων

Έρωτήσεις

1. Νά διακρίνετε στό κείμενο τής έφαρμογής τά τρία μέρη τής θεωρίας.
2. Νά σημειώσετε τίς λέξεις πού εκφράζουν συναισθήματα καί νά βρείτε συνώνυμες καί αντίθετες μ' αυτές.
3. Πού βασίζει ό συγγραφέας τήν περιγραφή;
4. Νά εφαρμόσετε τόν τρόπο αυτό σέ ένα δικό σας θέμα.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 15.

Διονύσιος Σολωμός

Πρωτομαγιά

Άν καί τό λυρικό αυτό ποίημα είναι απόσπασμα από νεκρική ώδή του ποιητή, όμως είναι γεμάτο από τή χαρά τής ζωής. Άξίζει νά προσέξουμε ιδιαίτερα τή γεωμετρική, θά λέγαμε, συμμετρία του: Οι τέσσερις πρώτοι στίχοι παρουσιάζουν ένα θέμα, οι τέσσερις τελευταίοι ένα άλλο θέμα καί οι δύο μεσαίοι συνδέουν άρμονικά τά δυό αυτά θέματα.

Του Μαΐου ροδοφαίνεται ή μέρα,
πού ώραιότερη ή φύση ξυπνάει
καί τήν κάνουν λαμπρά καί γελάει
πρασινάδες, άχτίνες, νερά·
άνθη κι άνθη βαστούνε στό χέρι
παιδιά κι άντρες, γυναίκες καί γέροι·
άσπροεντύματα, γέλια καί κρότοι,
όλοι οί δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρείτε του χρόνου τή νιότη,
άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά.

Ερωτήσεις

1. Τί εκφράζουν οι τέσσερις πρώτοι στίχοι, τί οι τέσσερις τελευταίοι και πώς γίνεται ή σύνδεση;
2. Πώς εκφάζεται ή χαρά τής ζωής;
3. «Του χρόνου τή νιότη»: Γιατί τό λέει αυτό ό ποιητής;
4. Προσέξετε τήν άπαλότητα τών ήχων. Ποιοί φθόγγοι κυριαρχοϋν και τί έντύπωση δίνουν;

Βιογραφικά του ποιητή: στή σελ. 55.

Κωστής Παλαμάς

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!...

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!... Τ' ώραίο νησάκι νά το!
Διπλά άκρογιάλια. Τ' άνοιχτό – φως όλο· τό χιονάτο,
μέ τά γραμμένα* έρείπια και μέ τά μαυροπούλια.
Και τ' άλλο – ώ δάση από μυρτιές, ώ κήποι από ζουμπούλια,
και κάτω από τής νεραντζιάς τής φουντωτής τά κλώνια,
ώ ίσκιοι!... – οί Έρωτες μιλοϋν, άντιλαλοϋν τ' άηδόνια.
Τό έν' άκρογιάλι Έδω! μάς λέει, τ' άλλο άκρογιάλι Νά με!
Βαρκούλα, που θ' άράξουμε; Βαρκάρη, που θά πάμε;..

Ερωτήσεις

1. Νά βρείτε και νά συγκρίνετε τίς όμορφίες που έχουν τά δυό άκρογιάλια. Εί-
ναι ίσοδύναμες;
2. Θά μπορούσατε έσείς νά άποφασίσετε που θά μείνετε; Άν ναι, ποιο άκρο-
γιάλι θά προτιμούσατε και γιατί;
3. Τί δείχνει ό τελευταίος στίχος του ποιήματος;

γραμμένα: ζωγραφισμένα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογίτες. Τό 1876 ήρθε στην Αθήνα, για να σπουδάσει Νομικά, αλλά άφοσιώθηκε στην ποίηση και γενικότερα στα γράμματα. Επί τριάντα χρόνια ήταν Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τό 1926 έγινε μέλος της Ακαδημίας. Πέθανε στην Αθήνα στην πιο σκληρή περίοδο της κατοχής. Ο θάνατός του έδωσε την ευκαιρία στους Έλληνες με την παλλαϊκή συμμετοχή τους στην κηδεία, να ζήσουν μια από τις πιο όμορφες στιγμές έθνικης εξάρσεως. Ο Παλαμάς είναι από τους παραγωγικότερους ποιητές μας και ή σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά τό Σολωμό. Καλλιέργησε όλα τά είδη του λόγου. Εκτός από τό πολύτομο ποιητικό

του έργο έγραψε κριτικές μελέτες, όπως *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου και τά χαρτιά μου* κτλ., πεζά, τό δράμα *Η Τρισεύγενη* κ.ά. Από τά ποιητικά του έργα σημειώνουμε τά έξης: *Ασάλευτη ζωή*, *Ο δωδεκάλογος του γύφτου*, *Πολιτεία και μοναξιά*, *Η φλογέρα του βασιλιά*, *ο Τάφος*.

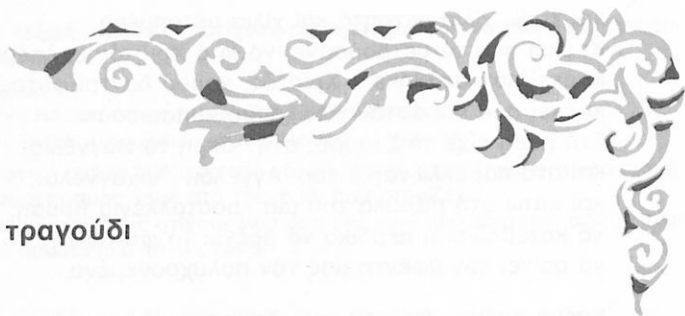
II. Ἡ θρησκευτικὴ πίστις

Φῶς ποῦ πατεῖ χαρούμενο τὸν ἄδη καὶ τὸ χάρο.

(Διον. Σολωμός)

Γ. Σικελιώτης: *Ευαγγελισμός.*

Δημοτικό τραγούδι

Κάλαντα Πρωτοχρονιάς

Στίς μέρες μας τά παιδιά στά κάλαντα τής πρωτοχρονιάς τραγουδοῦν μονάχα ἕνα τραγούδι (καί συνήθως ὄχι ὀλόκληρο). Παλιότερα ὅμως γιά κάθε μέλος τής οἰκογένειας ἔλεγαν καί ξεχωριστό τραγούδι μέ παινέματα κι εὐχές, ὅπως βλέπετε πῶς κάτω.

Αρχιμηνιά κι ἀρχιχροινιά κι ἀρχή τοῦ Γεναρίου,
κι ἀρχή πού βγήκεν ὁ Χριστός στή γῆ νά περπατήσει.
Ἐβγήκε καί χαιρέτησε ὅλους τούς ζευγολάτες,
κι ὁ πρῶτος του χαιρετισμός ἦταν Ἅγιος Βασίλης:

– Ἅγιε Βασίλη, δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις*.
– Μέ τήν εὐκή σου, δέσποτα, καλό κι εὐλογημένο.

Στάθηκε καί τό βλόγησε μέ τό δεξί του χέρι
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί, μέ τό μαλαματένιο,
πάλι τό ξαναβλόγησε μέ μαργαριταρένιο.

– Θά σέ ρωτήσω, δέσποτα, πόσα πινάκια* σπέρνεις;
– Σπέρνω σιτάρι δώδεκα, κριθάρι δεκαπέντε,
μά κείνο τό ζηλέψανε περδίκια καί λαγούδια,
παίρνω τό ντουφεκάκι μου καί πά νά τά σκοτώσω.
Μήτε περδίκια σκότωση, μήτε λαγούς ἐπίασω,
μόν' θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ' ἀποφαγούδια,

κάνω ζευγάρι: ὀργώνω.

πινάκι: τό πιάτο. Πρακτικός τρόπος νά μετροῦν οἱ γεωργοί τό σιτάρι γιά τή σπορά (τό σπόρο).

καί κάνω χίλια μετρητά καί χίλια μετρημένα.
Κι ἐκεῖ πού τά μετρούσανε, νά κι ὁ Χριστός κι ἐπέρνα,
κι ἐκεῖ πού στάθηκε ὁ Χριστός, χρυσό δεντρί φυτρώθη
κι ἐκεῖ πού παραστάθηκε, χρυσό κυπαρισσάκι.
Στή μέση εἶχε τό Σταυρό, στήν ἄκρη τό Βαγγέλιο,
καί στά παρακλωνάρια του Ἄγγελοι, Ἀρχαγγέλιο,
καί κάτω στή ριζούλα του μιά κρυσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ἡ πέρδικα νά βρέχει τά φτερά της,
νά ραίνει τόν ἀφέντη μας τόν πολυχρονεμένο.

Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, δαμασκηνό* τραπέζι,
ὅταν ἀνθεῖ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι·
καί πάλι ξαναπρέπει σου στά πεύκια* νά καθίσεις,
νά κοσκινίσεις τό φλωρί, νά πέφτει τό λογάρι*,
καί τ' ἀποκοσκινίδια του σκλάβους νά τ' ἀγοράζεις.

Πολλά ἴπαμε τ' ἀφέντη μας, ἄς ποῦμε τῆς κυρᾶς μας:
Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
πῆρες τά ρόδα ἴπ' τῆ ροδιά, τ' ἀσπράδι ἀπό τό χιόνι,
πῆρες καί τό ματόφρυδο ἀπό τό χελιδόνι.

Πολλά ἴπαμε καί τῆς κυρᾶς, ἄς ποῦμε καί τῆς κόρης:
Κυρά μ', τῆ δυχατέρα* σου γραμματικός τῆ θέλει,
κι ἄν εἶναι καί γραμματικός πολλά προικιά γυρεύει.
Γυρεύει ἀμπέλια ἀτύγητα, χωράφια μέ τά στάχια,
γυρεύει καί τῆ Βενετιά μ' ὅλα της τά καράβια,
γυρεύει καί τόν κύρ Βοριά νά τά καλαρμενίζει.

Ἐρωτήσεις

1. Στό τραγοῦδι μας ὁ Ἅγιος Βασίλης παρασταίνεται σάν ζευγολάτης. Ἄν σκεφτοῦμε πῶς τά κάλαντα τραγουδιόνταν σέ ἀγροτόσπιτα, ποιά σημασία μπορεῖ νά ἔχει αὐτή ἡ παράσταση;
2. Τί ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ; Νά τό συσχετίσετε μέ τίς εὐχές πού δίνονται στόν ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ.

δαμασκηνό: ἀπό τῆ Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν περίφημη γιά τά χειροτεχνήματά της (ὑφάσματα, σπαθιά κλπ).

πεύκι: τό χαλί (ἀπό τό μεσαιωνικό *επεύχιον*, μικρό χαλί πού πάνω του προσεῦχονταν).

λογάρι: χρήμα· θησαυρός.

δυχατέρα: θυγατέρα.

3. Νά βρείτε λέξεις, φράσεις ή στίχους του τραγουδιού που σας θυμίζουν βυζαντινές εικόνες.
4. Στους στίχους
*έσένα πρέπει αφέντη μου, δαμασκηνό τραπέζι,
 όταν ανθεί ή δαμασκησιά ν' ανθεί και τό τραπέζι*
 υπάρχει λογική σχέση ανάμεσα στο «δαμασκηνό» τραπέζι και στη «δαμασκη-
 νιά»; 'Ο συσχετισμός τους στο τραγούδι που στηρίζεται;
5. Νά υπογραμμίσετε τούς στίχους που σας άρέσουν περισσότερο, άφου ξανα-
 διαβάσετε προσεχτικά τό τραγούδι.

Φώτης Κόντογλου

Τό βλογημένο μαντρί

‘Ο Μ. Βασίλειος γεννήθηκε στή Νεοκαισάρεια του Πόντου. Έκανε λαμπρές σπουδές, άσκήτεψε γιά ένα διάστημα και τέλος έγινε Έπίσκοπος Καισαρείας τής Καππαδοκίας (340), όπου ανέπτυξε μεγάλη κοινωνική και φιλανθρωπική δραστηριότητα. Γιά τή φιλανθρωπία και τή γενναιοδωρία του διαδόθηκε ή πίστη ότι φέρνει τά δώρα που ανταλλάσσουμε τήν Πρωτοχρονιά.

Κάθε χρόνο ό Άγιος Βασίλης τίς παραμονές τής Πρωτοχρονιάς γυρίζει από χώρα σέ χώρα κι από χωριό σέ χωριό, και χτυπά τίς πόρτες, γιά νά δει ποιός θά τον δεχτεί μέ καθαρή καρδιά. Μιά χρονιά λοιπόν, πήρε τό ραβδί του και τράβηξε. Ήτανε σάν καλόγερος άσκητής, ντυμένος μέ κάτι μπαλωμένα παλιόρασα, μέ χοντροπάπουτσα στά ποδάρια του και μ' ένα ταγάρι περασμένο στόν ώμο του. Γι' αυτό τον παίρνανε γιά διακονιάρη και δέν τ' άνοίγανε τήν πόρτα. 'Ο Άγιος Βασίλης έφευγε λυπημένος, γιατί έβλεπε τήν άπονιά των ανθρώπων και συλλογιζότανε τούς φτωχούς που διακονεύουνε, έπειδής έχουνε

ανάγκη, μ' ὄλο πού αὐτός ὁ ἴδιος δέν εἶχε ἀνάγκη ἀπό κανέναν, κι οὔτε πεινοῦσε, οὔτε κρύωνε.

Ἄφου βολόδειρε* ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, κι ἀφου πέρασε ἀπό χῶρες πολλές κι ἀπό χιλιάδες χωριά καί πολιτείες, ἔφταξε στά ἑλληνικά τὰ μέρη, πού 'ναι φτωχός κόσμος. Ἄπ' ὄλα τὰ χωριά πρόκρινε* τὰ πιό φτωχά καί τράβηξε κατὰ κεῖ, ἀνάμεσα στά ξερά βουνά πού βρισκόντανε κατὰ καλύβια, πεινασμένη λεμπεσουριά*.

Περπατοῦσε νύχτα κι ὁ χιονιάς βογκοῦσε, ἡ πλάση ἦτανε πολύ ἄγρια. Ψυχὴ ζωντανὴ δέν ἀκουγότανε, ἐξόν ἀπό κανένα τσακάλι πού γάβγιζε.

Ἄφου περπάτηξε κάμποσο, βρέθηκε σ' ἓνα ἀπάγκιο* πού ἔκοβε ὁ ἀγέρας ἀπὸ 'να μικρὸ βουνό, κι εἶδε ἓνα μαντρί κολλημένο στά βράχια. Ἄνοιξε τὴν αὐλόπορτα πού ἦτανε κανωμένη ἀπὸ ἄγρια ρουπάκια* καί μπῆκε στὴ μάντρα. Τὰ σκυλιά ξυπνήσανε καί πιάσανε καί γαβγίζανε. Πέσανε ἀπάνω του νά τόν σκίσουνε· μά, σάν πήγανε κοντά του, σκύψανε τὰ κεφάλια τους καί σερνόντανε στά ποδάρια του, γλείφανε τὰ χοντροπάπουτσά του, γρούζανε* φοβισμένα καί κουνούσανε παρακαλεστικά τὶς οὐρὲς τους.

Ὁ Ἅγιος σίμωσε στό καλύβι τοῦ τσομπάνου καί χτύπησε τὴν πόρτα μέ τό ραβδί του καί φώναξε:

«Ἐλεῆστε με, χριστιανοί, γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν ἀποθαμένων σας! Κι ὁ Χριστός μας διακόνεψε σάν ἦρθε σέ τοῦτον τόν κόσμο!».

Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί βγήκε ἓνας τσομπάνης, παλικάρι ὡς εἰκοσιπέντε χρονῶ, μέ μαῦρα γένια· καί δίχως νά δεῖ καλά καλά ποιός χτυποῦσε τὴν πόρτα, εἶπε στό γέροντα:

«Πέρασε μέσα στ' ἀρχοντικό μας νά ζεσταθεῖς! Καλὴ μέρα καί καλὴ χρονιά!».

Αὐτός ὁ τσομπάνης ἦτανε ὁ Γιάννης ὁ Μπάικας, πού τόν λέγανε Γιάννη Βλογημένον, ἄνθρωπος ἀθῶος σάν τὰ πρόβατα πού βόσκαγε, ἀγράμματος ὀλότελα.

Μέσα στὴν καλύβα ἔφεγγε μέ λιγοστό φῶς ἓνα λυχνάρι. Ὁ Γιάννης, σάν εἶδε στό φῶς πῶς ὁ μουσαφίρης ἦτανε γέροντας καλόγερος, πήρε τό χέρι του καί τ' ἀνασπάστηκε καί τό 'βαλε ἀπάνω στό κεφάλι του.

βολοδέρνω: ταλαιπωροῦμαι γυρνώντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ.

προκρίνω: προτιμῶ.

λεμπεσουριά: φτωχολογιά.

ἀπάγκιο: μέρος ἀπάνεμο, προφυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα.

ρουπάκι: ὄνομασία βαλανιδιάς.

γρούζω: κάνω γρού - γρού· λέγεται γιὰ διάφορα ζῶα.

Ύστερα φώναξε τή γυναίκα του, ὡς εἴκοσι χρονῶ κοπελούδα, πού κουνοῦσε τό μωρό τους μέσα στήν κούνια. Κι ἐκείνη πῆγε ταπεινά καί φίλησε τό χέρι τοῦ γέροντα κι εἶπε:

«Κόπιασε, παππού, νά ξεκουραστεῖς».

Ὁ Ἅγιος Βασίλης στάθηκε στήν πόρτα καί βλόγησε τό καλύβι κι εἶπε:

«Βλογημένοι νά ἴσαστε, τέκνα μου, κι ὄλο τό σπιτικό σας! Τά πρόβατά σας νά πληθαίνουν ὡς τοῦ Ἰώβ μετά τήν πληγήν καί ὡς τοῦ Ἀβραάμ καί ὡς τοῦ Λάβαν! Ἡ εἰρήνη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μαζί σας!».

Ὁ Γιάννης ἔβαλε ξύλα στό τζάκι καί ξελόχισε* ἡ φωτιά. Ὁ Ἅγιος ἀπίθωσε* σέ μιά γωνιά τό ταγάρι του, ὕστερα ἔβγαλε τό μπαλωμένο τό ράσο του κι ἀπόμεινε μέ τό ζωστικό του. Τόν βάλανε κι ἔκατσε κοντά στή φωτιά, κι ἡ γυναίκα τοῦ ἔβαλε καί μιά μαξιλάρα ν' ἀκουμπήσει.

Ὁ Ἅγιος Βασίλης γύρισε κι εἶδε γύρω του καί ξανάπε μέσα στό στόμα του:

«Βλογημένο νά ἴναι τοῦτο τό καλύβι!».

Ὁ Γιάννης μπαινόβγαине, γιά νά φέρει τό ἴνα καί τ' ἄλλο. Ἡ γυναίκα του μαγεῖρευε. Ὁ Γιάννης ξανάριξε ξύλα στή φωτιά.

Μονομιᾶς φεγγοβόλησε τό καλύβι μέ μίαν ἀλλιώτικη λάμψη καί ἐφάνηκε σάν παλάτι. Τά δοκάρια σάν νά ἴτανε μαλαμοκαπνισμένα, κι οἱ πυτιές* πού ἴτανε κρεμασμένες σάν νά γινήκανε χρυσά καντήλια, καί τά τυροβόλια κι οἱ καρδάρες καί τ' ἄλλα τά σύνεργα πού τυροκομοῦσε ὁ Γιάννης, λές κι ἴτανε διαμαντοκολλημένα. Καί τά ξύλα πού καιγότανε στή φωτιά εὐωδιάζανε σάν μοσκολίβανο καί δέν τρίζανε, ὅπως τρίζανε τά ξύλα τῆς φωτιάς, παρά ψέλνανε σάν τούς ἀγγέλους πού ἴναι στόν Παράδεισο.

Ὁ Γιάννης ἴτανε καλός ἄνθρωπος, ὅπως τόν ἔφτιαξε ὁ Θεός. Φτωχός ἴτανε, εἶχε λιγοστά πρόβατα, μά πλούσια καρδιά: «Τῆ πτωχεῖα τά πλούσια!». Ἦτανε αὐτός καλός, μά εἶχε καί καλή γυναίκα. Κι ὅποιος τύχαινε νά χτυπήσει τήν πόρτα τους, ἔτρωγε κι ἔπινε καί κοιμότανε. Κι ἄν ἴτανε καί πικραμένος, ἔβρισκε παρηγοριά. Γι' αὐτό κι ὁ Ἅγιος Βασίλης κόνεψε* στό καλύβι τους, ξημερώνοντας Πρωτοχρονιά, παραμονή τῆς χάρης του, κι ἔδωσε τήν εὐλογία του.

ξελοχίζω: ζωηρεύω τή φωτιά.

ἀπιθώνω: ἀποθέτω, τοποθετῶ.

πυτιά: ἐνζυμο πού ἐκκρίνεται στό στομάχι τῶν μυρηκαστικῶν καί χρησιμοποιεῖται γιά τό πηξίμο τοῦ τυριοῦ.

κονεύω: καταλύω κάπου γιά νά κοιμηθῶ.

Κείνη τή νύχτα τόν περιμένανε όλες οι πολιτείες καί τά χωριά τῆς οἰκουμένης, ἀρχόντοι, δεσποτάδες κι επίσημοι ἄνθρωποι, πλὴν ἐκεῖνος δέν πῆγε σέ κανέναν τέτοιον ἄνθρωπο, παρά πῆγε στό μαντρί τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου.

Σάν βολέψανε τά πρόβατα, μπῆκε μέσα ὁ Γιάννης καί λέγει στόν γέροντα:

«Γέροντα, μεγάλη χαρά ἔχω ἀπόψε πού ἦρθες, ν' ἀκούσουμε κι ἐμεῖς κανένα γράμμα, γιατί δέν ἔχουμε ἐκκλησιά κοντά μας, μήτε κἀν ρημοκλήσι. Ἐγώ ἀγαπῶ πολύ τά γράμματα τῆς θρησκείας μας, κι ἄς μὴν τά καταλαβαίνω, γιατί εἶμαι ξύλο ἀπελέκητο. Μιά φορά μᾶς ἦρθε ἕνας γέροντας Ἁγιονορίτης καί μᾶς ἄφησε τούτη τὴν ἀγιοτική φυλλάδα, κι ἂν λάχει νά περάσει κανένας γραμματιζούμενος καμιά φορά, τόν βάζω καί τὴ διαβάζει. Ἐγώ ὅλα ὅλα τά γράμματα πού ξέρω εἶναι τρία λόγια πού τά ἔλεγε ἕνας γραμματιζούμενος, πού ἔβγαζε λόγο στό χωριό, δυὸ ὥρες ἀπὸ δῶ, κι ἀπὸ τίς πολλές φορές πού τά ἔλεγε, τυπωθήκανε στή θύμησή μου. Αὐτός ὁ γραμματικός ἔλεγε καί ξανάλεγε: «Σκῶνιτι οὐ μήτηρ του κί τούν ἀνισπάζιτι κί τοῦ λέγ': Τέκνου μου! Τέκνου μου!». Αὐτά τά γράμματα ξέρω...».

Ἦτανε μεσάνυχτα. Ὁ ἀγέρας βογκοῦσε. Ὁ Ἅγιος Βασίλης σηκώθηκε ἀπάνου καί στάθηκε γυρισμένος κατὰ τὴν ἀνατολή κι ἔκανε τὸ σταυρό του τρεῖς φορές. Ὑστερα ἔσκυψε καί πῆρε ἀπὸ τὸ ταγάρι του μιά φυλλάδα κι εἶπε:

«Εὐλογητός ὁ Θεός ἡμῶν πάντοτε, νῦν καί ἀεί καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰῶνων!».

Ὁ Γιάννης πῆγε καί στάθηκε ἀπὸ πίσω του καί σταύρωσε τά χέρια του. Ἡ γυναίκα βύζαξε τὸ μωρό καί πῆγε κι ἐκεῖνη καί στάθηκε κοντά στόν ἄντρα τῆς.

Κι ὁ γέροντας εἶπε τὸ «Θεός Κύριος» καί τ' ἀπολυτίκιο* τῆς Περιτομῆς «Μορφὴν ἀναλλοιώτως ἀνθρωπίνην προσέλαβες», χωρὶς νά πεῖ καί τὸ δικό του τ' ἀπολυτίκιο, πού λέγει: «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος σου». Ἐψελνε γλυκά καί ταπεινά, κι ὁ Γιάννης κι ἡ Γιάννα τὸν ἀκούγανε μέ κατάνυξη καί κάνανε τὸ σταυρό τους. Κι εἶπε ὁ Ἅγιος Βασίλης τὸν ὄρθρο καί τὸν κανόνα τῆς ἑορτῆς «Δεῦτε λαοί, ἄσωμεν», χωρὶς νά πεῖ τὸ δικό του κανόνα «Σοῦ τὴν φωνὴν ἔδει παρῆναι, Βασίλειε». Κι ὕστερα εἶπε ὅλη τὴ λειτουργία κι ἔκανε ἀπόλυση.

Καθίσανε στό τραπέζι καί φάγανε, ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ

*ἀπολυτίκιο: τροπάριο πού ἀναφέρεται στή γιορτὴ τῆς μέρας καί ψάλλεται κατὰ τὴν ἀπόλυση.

Γιάννης ὁ Βλογημένος, ἡ γυναίκα του, κι ὁ μπαρμπα - Μάρκος ὁ Βουβός, πού τόν εἶχε συμμαζέψει ὁ Γιάννης καί τόν βοηθοῦσε.

Καί, σάν ἀποφάγανε, ἔφερε ἡ γυναίκα τή βασιλόπιτα καί τήν ἔβαλε ἀπάνω στό σοφρά. Κι ὁ Ἅγιος Βασίλης πῆρε τό μαχαίρι καί σταύρωσε τή βασιλόπιτα κι εἶπε:

«Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος!».

Κι ἔκοψε τό πρώτο τό κομμάτι κι εἶπε: «τοῦ Χριστοῦ», ἔκοψε τό δεύτερο κι εἶπε: «τῆς Παναγίας», κι ὕστερα ἔκοψε τό τρίτο καί δέν εἶπε: «τοῦ Ἁγίου Βασιλείου», ἀλλά εἶπε: «τοῦ νοικοκύρη τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου!».

Πετάγεται ὁ Γιάννης καί τοῦ λέγει:

«Γέροντα, ξέχασες τόν Ἅι - Βασίλη!».

Τοῦ λέγει ὁ Ἅγιος:

«Ἀλήθεια, τόν ξέχασα!».

Κι ἔκοψε ἓνα κομμάτι κι εἶπε:

«Τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βασιλείου!».

Ἦστερα ἔκοψε πολλά κομμάτια, καί σέ κάθε ἓνα πού ἔκοβε ἔλεγε: «τῆς νοικοκυράς», «τοῦ μωροῦ», «τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μάρκου τοῦ μογιλάου»*, «τοῦ σπιτιοῦ», «τῶν ζωντανῶν», «τῶν φτωχῶν».

Λέγει πάλι ὁ Γιάννης στόν Ἅγιο:

«Γέροντα, γιατί δέν ἔκοψες γιά τήν ἀγιοσύνη σου;».

Τοῦ λέει ὁ Ἅγιος:

«Ἔκοψα, εὐλογημένε!».

Μά ὁ Γιάννης δέν κατάλαβε τίποτα, ὁ καλότυχος!

Ἦστρωσε ἡ γυναίκα, γιά νά κοιμηθοῦνε. Σηκωθήκανε νά κάνουνε τήν προσευχή τους. Ὁ Ἅγιος Βασίλης ἄνοιξε τίς ἀπαλάμες του κι εἶπε τή δική του τήν εὐχή, πού τῆ λέγει ὁ παπάς στή λειτουργία:

«Κύριος ὁ Θεός μου, οἶδα ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος, οὐδὲ ἰκανός, ἵνα ὑπό τήν στέγην εἰσέλθης τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου...»*.

Σάν τελείωσε τήν εὐχή κι ἐτοιμαζόντανε νά πλαγιάσουνε, τοῦ λέγει ὁ Γιάννης:

«Ἐσύ, γέροντα, πού ξέρεις τά γράμματα, πές μας σέ ποιά παλάτια ἄραγες πῆγε ἀπόψε ὁ Ἅι - Βασίλης; Οἱ ἀρχόντοι κι οἱ βασιλιάδες τί ἁμαρτίες μπορεῖ νά ἔχουνε; Ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ εἴμαστεν ἁμαρτωλοὶ καί κακορίζικοι, ἐπειδὴς ἡ φτώχεια μᾶς κάνει νά κολαζόμαστε!».

μογιλάος: βουβός.

«Κύριε, Θεέ μου, ξέρω ὅτι δέν εἰμαι ἄξιος, οὔτε ἰκανός γιά νά εἰσέλθεις κάτω ἀπό τή στέγη τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου».

Ὁ Ἅγιος Βασίλης δάκρυσε. Σηκώθηκε πάλι ἀπάνω, ἀπλωσε τὶς ἀπάλამες του καὶ ξαναεῖπε τὴν εὐχή του ἀλλιῶτικα:

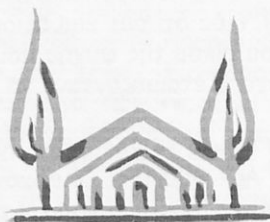
«Κύριε ὁ Θεός μου, οἶδας ὅτι ὁ δοῦλός σου Ἰωάννης ὁ ἀπλοῦς ἐστὶν ἄξιος καὶ ἰκανός, ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ εἰσέλθῃς, ὅτι νήπιος ὑπάρχει, καὶ τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»*.

Καὶ πάλι δὲν κατάλαβε τίποτα ὁ Γιάννης ὁ καλότυχος, ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος.

Ἑρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεχτικά τὴν πρώτη παράγραφο καὶ προσπαθήστε νά βρεῖτε ποιά ἀρετὴ κυρίως χαρακτηρίζει τὸν Ἅγιο Βασίλειο.
2. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, ὅπως τὴ δίνει ὁ συγγραφέας, ποιά σχέση ἔχει μὲ τὴ ζωὴ του; Τί διαφορὲς παρουσιάζει μὲ τὴν εἰκόνα πού σχηματίσατε ὡς τώρα γιὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο;
3. Νά χαρακτηρίσετε χρησιμοποιώντας ὅλες τὶς φράσεις τοῦ κειμένου τὸ Γιάννη τὸν Βλογημένο καὶ νά δεῖτε ποιός ἀπὸ τοὺς μακαρισμοὺς στὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ (Κατὰ Ματθ. Κεφ. Ε) ταιριάζει γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτό;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στὸ Ἄιβαλί τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ ζωγραφικὴ (ἀγιογραφία) καὶ τὴν πεζογραφία. Τὸν διακρίνει ἀγάπη γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη του πατρίδα καὶ ἀφοσίωση στὶς παραδόσεις μας καὶ στὴν ὀρθοδοξία. Ἔργα του: *Πέδρο Καζᾶς, Βασάντα, Ἡ πονεμένη Ρωμοσύνη, Ἡ Ἄιβαλί ἡ πατρίδα μου* κ.ἄ.

«Κυριε, Θεέ μου, γνωρίζεις ὅτι ὁ δοῦλος σου Ἰωάννης, ὁ ἀπλοῦς, εἶναι ἄξιος καὶ ἰκανός γιὰ νά εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη του, γιατί εἶναι ἀγνός σὰν τὰ παιδιὰ καὶ σέ αὐτούς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»

Ὁ Ξένος τῶν Χριστουγέννων

Τό διήγημα φαίνεται νά εἶναι ἀνάμνηση ἀπό τά παιδικά χρόνια τοῦ συγγραφέα, γιατί περιέχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα, δηλαδή στοιχεῖα ἀπό τή ζωή πού ἔζησε ὁ συγγραφέας στό Ναύπλιο, ὅταν ἦταν μικρός.

Μέ τά παιδιάτικα μάτια μου ἔβλεπα, πίσω ἀπ' τό τζάμι, τή σημαία τοῦ Παλαμηδίου, τοῦ κάστρου τ' Ἀναπλιοῦ, ψηλά, καί τό σκοπό τυλιγμένο στό μανδύα του νά πηγαινοέρχεται στήν τάπια*, μέ τό τουφέκι στόν ὦμο. Στό φόντο τοῦ οὐρανοῦ, ἡ σιλουέτα του γραφόταν τεράστια, ἐπιβλητική. Κάμποσες ὀργιές πιό κάτω, σάλευαν χαμόκλαδα κι οἱ φραγκοσυκιές πρασίνιζαν κρεμασμένες στό βάραθρο. Πάνω ἀπό τή βενετσιάνικη σκάλα – 999 σκαλοπάτια.

Ἐκεῖνη ἡ μέρα, ἡ γκριζα, ἡ βουβή, ἦταν τά Χριστούγεννα.

Τά καρτερούσαμε μέ τόσον πόθο, μικροί καί μεγάλοι. Ἐμεῖς γιά νά λευτερωθοῦμε ἀπό τά θρανία τοῦ σκολειοῦ, κι ἐκεῖνοι ἀπό τή μονοτονία τῆς δουλειᾶς, νά γιορτάσουμε στή λιακάδα, στό ξέφωτο, πού κάποιες φορές γιομίζει θάματα τόν κάμπο μας μέ μυρουδιές ἀπό ἄγρια ζαμπάκια* καί μέ τίς πορτοκαλιές φορτωμένες μικρούς ἡλιους. Μά νά, πού ὁ χειμώνας μᾶς ἔκλεισε μέσα καί περιόρισε σέ σπιτιάτικο τό γιορτάσι.

Ἦταν εὐτυχισμένα τά χρόνια ἐκεῖνα, τά εἰρηνικά. Τά σπίτια μας «πλήρη πάσης ἀγαθότητος» εὐώδιαζαν ἀπό τά φρεσκοψημένα χριστόψωμα, ἀντηχοῦσαν ἀπό κάλαντα καί μουσικά ὄργανα. Θυμοῦμαι πώς τό μεσημέρι καθίσαμε στό τραπέζι πιό πολλοί ἀπό δώδεκα νομάτοι... Μά γιά νά καθίσουμε, ἔπρεπε νά περιμένουμε τόν παππού, πού θά ἴρχοταν ἀπό τ' Ἄργος. Κι ὁ παππούς ἄργησε κομμάτι, κι ἦρθε, χτυπημένες οἱ δώδεκα, γιατί τό τρένο εἶχε καθυστέρηση.

Ἦρθε ὁ παππούς καί μ' ὅλα του τά γεράματα ἀνέβηκε σάν πουλί τήν

τάπια: προμαχώνας.

ζαμπάκι: τό φυτό νάρκισσος.

Ξυλένια σκάλα, κι ή βράκα του ή μεταξωτή έτριζε, φρού φρού, άνεβαίνοντας. Στο άνοιγμα τής πόρτας, ή λεβέντικη κορμοστασιά του μάς φανερώθηκε σάν άγγελος Παρουσίας, πατριαρχική. Στραβά τό κόκκινο φέσι μέ τή γαλάζια φούντα άνάριχτη στόν ώμο, φρεσκοξυρισμένος, πασίχαρος.

- Γειά χαρά σας!

- Καλώς τόν παππού! Χρόνια πολλά!

- Καλά καί τιμημένα!

- Άμήν, παππού!

Καθίσαμε στό τραπέζι. Στην κορφή ό παππούς. Βγάζοντας τό φέσι του, τό 'ριξε στό «μεντέρι»*, έπειτα σήκωσε τίς παλάμες καί χάιδεψε τ' άσπρα του μαλλιά, πού φούντωναν γύρω στό κεφάλι σάν άγιοστέφανο. Πήρανε γύρω θέσεις οί μπαρμπάδες, οί θειάδες, τά πρωτοξαδέλφια, όλάκερο τό σόι. Ή ξαδελφούλα ή Άγγελικούλα ή ώραιοκάμωτη, βοήθουσε τή μητέρα στό συγύρισμα του τραπεζιού.

Σάν δώρο βασιλικό, πάνω σέ άσπίδα γυαλιστερή, πρόβαλλε ό ψητός διάνος, παραγεμισμένος μέ κάστανα καί κουκουνάρια καί μπαχαρικά. Ένα μεγάλο χριστόψωμο κόπηκε φέτες. Ή μυρουδιά τών ψητών κεντούσε τά ρουθούνια. Στο παλιό τζάκι τρίζανε τά ξύλα... Ό παππούς σήκωσε τό χέρι καί σταυροκοπήθηκε καί τότε μιμηθήκαμε όλοι.

Οί άνθρωποι στίς έπαρχίες τρωνε. Δηλαδή τό κάνουν δουλειά τό φαγοπότι, κι ένα χριστουγεννιάτικο τραπέζι γίνεται σωστή τελετουργία. Για τουτο δέν πρέπει νά φανεί παράξενο, πώς τό βασίλεμα του ήλιου βρήκε τούς περισσότερους μας στό τραπέζι άκόμη, φορτωμένο μέ πορτοκαλόφλουδες καί τσόφλια καρυδιών καί ποτήρια, πού όσο ν' άδειάσουν, γιόμιζαν κοκκινέλι τής Περαχώρας καί γλυκόπιτο Άγιωργίτικο...

Όστόσο ό καιρός χειρότερει. Τά τζάμια τής τραπεζαρίας νοτισμένα, δείχνανε πώς όξω τό κρύο έσφιγγει. Σέ μιá στιγμή ή ψυχοκόρη μας ή Βαγιώ, μπαίνοντας μέ τή μπουκάλα γιομάτη ειπέ:

- Χιονίζει όξω... Άπόψε θά τό στρώσει!

- Ή φωτιά μας κοντεύει νά σβήσει! ειπέ ή μητέρα. Βαγιώ, πήγαινε στό κατώ νά φέρεις ξύλα.

Τό κατώ ήταν κοντά στή σκάλα, ύπόγειο τούρκικου σπιτιού, όπου σωριάζαμε τίς σοδειές τής χρονιάς, γιομάτο πιθάρια, σκάφες, ξύλα καί κάρβουνα.

Ή Βαγιώ άναψε τό λυχνάρι καί κατέβηκε. Μά σέ λίγο ξαναήρθε, χω-

μεντέρι: είδος χαμηλού καναπέ.

ρίς ξύλα, άλαφιασμένη καί χλωμή. Τό σβησμένο λυχνάρι ἔτρεμε στά χέρια της.

– Μπά! τί ἔχεις, Βαγιώ; Τί τρέχει;

– Κυρά! Κάποιος εἶναι... κάποιος... τσέβδιζε ἡ χωριατοπούλα.

– Μίλα καλά! Τί λές;

– Κάποιος εἶναι, λέω κυρά... κάτου ἀπό τή σκάλα... κουβαρασμένους... Καί φοβάμαι, ἡ ἔρμη...

– Δημήτρη! "Αντε νά ἴδεις! πρόσταξε ὁ παππούς ἕναν ἀπό τούς θειούς μου.

Ὁ Δημήτρης σηκώθηκε καί γρήγορα ἀκούστηκαν οἱ μπότες του νά τρίζουν, κατεβαίνοντας τή σκάλα.

– Κανέναν καλικάντζαρο θά 'δε ἡ Βαγιώ! γέλασε ὁ δεύτερος θεῖός μου ὁ Θανάσης, χαράζοντας κάστανα καί χώνοντάς τα στή θράκα.

Μά σέ λίγο ἀκούστηκαν πάλι περπατησιές στή σκάλα καί ὀμιλίες. Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί φανερώθηκε πάλι ὁ Δημήτρης, μά ὄχι μόνος. Ἐνας ἄλλος ἄνθρωπος ἄγνωστος ἦταν μαζί του, πού θά 'λεγε κανεῖς πώς ὁ θεῖός μου τόν ἔφερνε μέ τό στανιό.

– Ἐμπα μέσα! τοῦ 'λεγε. Μήν ντρέπεσαι! Χρονιάρα μέρα σήμερα... Ἐμπα νά ζεσταθεῖς!

Μά κείνος φαινότανε πώς κομπιάζει, ὥσπου ὁ θεῖός μου τόν ἔσπρωξε ἀλαφρά ἀπό τόν ὦμο καί ὁ ξένος βρέθηκε στήν τραπεζαρία.

– Τί εἶναι τοῦτος; ρώτησε ὁ παππούς.

– Δέν τόνε βλέπετε; Ζητιάνος, ὁ φουκαράς! Καθότανε μαζεμένος κάτου ἀπό τή σκάλα καί τρεμούλιαζε σάν ζαγάρι. Καί κάνει ἕνα ξεροβόρι ὄξω. Μπρρρ...

Κοιτάξαμε τόν ξένο. Ἡ κακομοιριά ἔβγαине ἀπ' ὄλο του τό κορμί. Θά 'τανε πενηντάρης, λιγνός, κίτρινος, τά γένια του ψαρά κι ἀχτένιστα, μοιάζανε μέ ἀφάνα*. Οὔτε κασκέτο φοροῦσε, οὔτε παπούτσια. Ἦτανε σκεπασμένος μέ κάτι κουρέλια, πού ἀφήνανε γυμνά ἐδῶ καί κεῖ τά μέλη του. Μόλις βρέθηκε μέσα, γύρισε τά μάτια του γύρω φοβισμένα, σάν ἀγρίμι, καί ὕστερα κοίταξε καί τήν πόρτα πού τήν ἔκλεινε ἡ κορμωστασιά τοῦ θειοῦ μου, τοῦ Δημήτρη. Ἐκανε μιά κίνηση, σά νά 'θελε νά ξεφύγει, μά ὁ παπούς μου τοῦ χαμογέλασε καλόβολα καί τοῦ εἶπε μέ τή γλυκιά φωνή του:

– Γιατί; Κάτσε κειδά, στό τζάκι, νά ζεσταθεῖς, καφερέ...

Ἐκεῖνος, ἀκόμα δίσταζε. Ὁ Δημήτρης προχώρησε, καί ἀκουμπώντας τό χέρι του στόν ὦμο τόν ἡσύχασε.

*ἀφάνα: εἶδος θάμνου ἀγκαθωτοῦ.

– Κάτσε, πού σου λέμε. Κάτι θά βρεθεῖ δά καί γιά σένα. Ἐδῶ εἶμαστε ὅλοι χριστουγεννιάτικοι. Θάν τό κάψουμε σήμερα...

Ἦτανε στό κέφι ὁ θεῖός μου. Γιόμισε ἕνα ποτήρι κρασί ὡς τά χεῖλια, τό ὄωσε στόν ξένο καί τοῦ εἶπε:

– Πιέ το, ἀδελφέ μου, νά πάνε κάτου τά φαρμάκια! Γιοματάρι ξέρεις... Ἔλα, ρούφα το!

Ἦ ἄγνωστος πῆρε τό ποτήρι, καί καθώς τό χέρι του ἔτρεμε, χύθηκε λίγο κρασί στό χαλί. Κοίταξε χάμου.

– Νά μέ συμπαθᾶτε... μουρμούρισε βραχνά.

– Δέν πειράζει δά... Χρόνια πολλά – γούρι εἶναι, τοῦ ἀπάντησαν.

Μέ μιά ρουφηξιὰ ἀδειασε τό ποτήρι του.

– Μπράβο σου! φώναξε ὁ Δημήτρης. Καί τώρα, ἀδελφέ, κάτσε κεῖ, νά τήν τυλώσεις*...

Ἦ φωτιά, θρεμμένη μέ νέα κούτσουρα, λαμπάδιαζε πρόσχαρα. Ὁ ἄνθρωπος, καθισμένος σταυροπόδι μπροστά στό τζάκι, κρατοῦσε ἀνάμεσα στά γόνατά του τό πιάτο μέ τό κρέας, πού τοῦ εἶχε φέρει ἡ Βαγιώ καί μασούλιζε λαίμαργα, κοιτάζοντας πότε πότε, κλεφτά τούς ἄλλους γύρω.

Σέ κάποια στιγμή, ἡ μητέρα μου τότε ρώτησε:

– Ἀπό πού εἶσαι, μπάρμπα;

Ἦ ἄνθρωπος δέ μίλησε ἀμέσως. Σταμάτησε τό μάσημα καί σήκωσε τό πρόσωπο, κοιτάζοντάς τηνε.

– Ντόπιος; ξαναρώτησε ἡ μητέρα μου.

Μέ φωνή βαθιά, σά φερμένη ἀπό μάκρος, ἀπό καμιὰ σπηλιά, μουρμούρισε:

– Ὅχι... ξωμερίτης* εἶμαι...

– Καί δέν ἔχεις φαμελιά; Δέν ἔχεις σπίτι;

– Ἐ, Ἄνθῆ, φτάνει, πρόσταξε ὁ παππούς. Ἄς δίνουμε τοῦ φτωχοῦ, κι ἄς μὴ ρωτᾶμε.

Εἶχαν ἐπισημότητα τά λόγια κείνα τοῦ παπποῦ, πού καθισμένος στήν πολυθρόνα του, φάνταζε μεγαλόπρεπος σάν ὁ Δίας ὁ Ξένιος.

«Ἄς μὴ ρωτᾶμε...».

Βράδιαζε πιά. Ἦ Βαγιώ ἀναψε τήν κρεμαστή λάμπα κι ἔφερε τούς καφέδες. Ὁ ξένος πάστρευε τό πιάτο του.

Ἄξαφνα μέσα στή βραδινὴ σιγαλιά, ἀκούστηκε μιά τουφεκιά, κι ἀμέ-

νά τήν τυλώσεις: νά γεμίσεις τήν κοιλία σου, νά χορτάσεις.
ξωμερίτης: αὐτός πού κατάγεται ἀπό ἄλλο μέρος· ὄχι ντόπιος.

σως δεύτερη και τρίτη και τέταρτη, ή μιά πάνω στην άλλη. Μαζί ακούστηκαν φωνές φερμένες από πέρα, άλλες από τό κάστρο, τό Παλαμήδι, φωνές ταραγμένες.

Οί άντρες μας πετάχτηκαν ὄρθιοι, οί γυναίκες τρομαγμένες.

– Κάτι γίνεται στό Παλαμήδι! εἶπε ὁ παππούς, ὁ πολύξερος.

“Άντρες και γυναίκες βγήκανε στό μπαλκόνι, χωρίς πιά νά λογαριάζουνε τό κρύο. Στή δυτική τάπια τοῦ Παλαμηδιοῦ, πού εἶναι κατά τήν πόλη στραμμένη, φῶτα σαλεύανε βιαστικά. Πέσανε ἀκόμη τρεῖς τουφεκιές. Καί ὕστερ' ἀπό δύο στιγμές, ἓνα ξαφνικό σάλπισμα ξέσκισε τόν παγωμένο ἀέρα, τρεμόσυρτο, σερτό μέσ στό σκοτάδι.

Οί καμάρες τοῦ “Ἴτς Καλέ”, ἀντιλάησαν τή λαχτάρα τοῦ χαλκοῦ.

“Ένας ξάδελφός μου, ὁ Κοσμᾶς, πού εἶχε κάνει και λοχίας στά ἵππικά, ἐξήγησε:

–“Ά, τό ξέρω 'γώ τό σάλπισμα τοῦτο. Κατάδικος τό 'σκασε ἀπό κει πάνω!

Μπήκαμε ὅλοι στήν τραπεζαρία. Δέ μιλοῦσε κανένας. Ἡ σιωπή βάραινε ἀπάνω στά πράγματα, και οί ματιές τῶν ἀντρῶν σ' ἓνα κορμί, διπλωμένο μπροστά στό τζάκι... Μιά δυνατή πνοή ἀνέμου ἀνοιξε τή μπαλκονόπορτα κι ἔσβησε τή λάμπα.

“Ά!...” Ἐκαναν ξαφνιασμένες οί γυναίκες.

Τό ἀντιλάρισμα* τῆς φωτιάς ἔπεφτε κοκκινωπό πάνω στόν χριστουγεννιάτικο ξένο μας, τόν ἄγνωστο, και φώτιζε τή στεγνή του ὄψη, τά γκρίζα γένια του... Τώρα και τῶν γυναικῶν οί ματιές βάραιναν ἀπάνω του.

Σάν νά κατάλαβε τήν ἀγωνία μας, ὁ ἄνθρωπος σηκώθηκε ἀπότομα και, χωρίς νά μᾶς καληνυχτίσει, χωρίς νά βγάλει ἄχνα, προχώρησε γρήγορα στήν πόρτα, κολλητά στόν τοῖχο και χάθηκε σάν φάντασμα.

Δέν ἀκούστηκε οὔτε ἡ περπατησιά του στή σκάλα...

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ περιγραφή τοῦ ξένου δείχνει ἄνθρωπο ὑπόπτο, καταζητούμενο ἴσως. Γιατί παρ' ὅλα αὐτά ἡ οἰκογένεια τόν δέχεται, και μάλιστα σάν ἰσότιμο μέλος τῆς, στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι;
2. Πῶς δίνει ὁ συγγραφέας τή γιορταστική ἀτμόσφαιρα;
3. Παρατηρήστε τήν ἐντύπωση πού κάνει στά μέλη τῆς οἰκογένειας ὁ ξένος. Σημειώστε ἀπό ποιές φάσεις περνᾷ ἡ ἐντύπωση αὐτή.

*Ἴτς Καλέ: μέρος τοῦ φρουρίου.
ἀντιλάρισμα: τρεμοφέγγισμα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ (1882 - 1947). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Θρασύβουλου Ζωιόπουλου. Γεννήθηκε στο Άργος. Σπούδασε στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐργάστηκε ὡς καθηγητὴς καὶ κατέληξε Τμηματάρχης στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἐπιδόθηκε στὴ λογοτεχνία. Ἐγράψε κυρίως ποιήματα: Ὁ ἀνθισμένος δρόμος (1911), Τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο (1920).

Γεώργιος Δροσίνης

Ἑσπερινός

Στὸ ρημαγμένο παρεκκλήσι
τῆς ἀνοιξης τὸ θεῖο κοντύλι
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μέ τ' ἀγριολούλουδα τ' Ἀπρίλη.

Ὁ ἥλιος, γέροντας στὴ δύση,
μπροστὰ τοῦ ἱεροῦ τὴν πύλη
μπαίνει δειλά νά προσκυνήσει
κι ἀνάφτει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκιά μοσκοβολιά
δάφνη στὸν τοῖχο ριζωμένη,
– θυμίαμα, πού καίει ἡ πίστις –

καὶ μιά χελιδονοφωλιά
ψηλά στὸ νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τὸ «Δόξα ἐν Ὑψίστοις».

Ἑρωτήσεις

1. Στὸ ποίημα γίνεται μιά «λειτουργία». Ἀπὸ ποιούς γίνεται καὶ μέ ποιό τρόπο;
2. Τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπὸ τὸ ποίημα;
3. Ὁ Ἑσπερινός εἶναι σονέτο. Μπορεῖτε νά βρεῖτε ποῦ βάζει ὁ ποιητὴς τὸ κύριο νόημα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Ἐγράψε διηγήματα καὶ κυρίως ποιήματα. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ ἐκπαιδευτικὰ θέματα. Τὸ 1926 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. Ἀπὸ τίς ποιητικὲς του συλλογὲς σημειώνουμε: *Φωτερὰ σκοτάδια*, *Κλειστὰ βλέφαρα* καὶ *Θά βραδιάζει*. Ἀπὸ τὰ πεζά του τὸ μυθιστόρημα *Ἀμαρυλλίς*.

Ό σκληρόκαρδος γίγαντας

Τό κείμενο ανήκει στόν κύκλο Ό Εύτυχιόμενος Πρίγκιπας, μιά σειρά από φανταστικές ιστορίες πού μέσ' από μιά ποιητική ατμόσφαιρα αναδίνουν τρυφερότητα καί ζεστή ανθρωπιά.

Κάθε απόγευμα, φεύγοντας απ' τό σχολείο, τά παιδιά τό 'χαν συνήθεια νά παίζουν στόν κήπο τού γίγαντα.

Ήταν ένας πελώριος, μαγευτικός κήπος, μ' άπαλή πράσινη χλόη καί χιλιάδες πολύχρωμα λουλούδια όμοια μ' άστέρια κι άκόμα, έδω κι εκεί, δώδεκα ροδακινίες φορτωμένες ρόδινα κι όλόλευκα ντελικάτα άνθάκια απ' τής άνοιξης τ' άγγιγμα, πού τό φθινόπωρο βάραιναν απ' τά πολύχρωμα φρούτα.

Τά πουλιά κάθονταν στά δέντρα καί κεληδοούσαν τόσο γλυκά, πού τά παιδιά σταματούσαν τό παιχνίδι γιά νά τ' άκούσουν. «Πόσο εύτυχημένα είμαστε έδω!» έλεγαν άναμετάξυ τους.

Κάποια μέρα ό γίγαντας γύρισε. Έφτά όλάκερα χρόνια ήταν σ' επίσκεψη, στό φίλο του το έράκο τής Κόρνις, κι όταν τά χρόνια πέρασαν κι εκείνος είχε τελειώσει ό,τι είχε νά πει – άφού δέν είχε καί πολλά νά συζητήσει – άποφάσισε τό γυρισμό στό κάστρο.

Τήν ώρα πού 'φτασε, αντίκρισε τά παιδιά νά παίζουν στόν κήπο.

«Τί δουλειά έχετε έδω;» φώναξε μ' όργή, καί τά παιδιά τό 'βαλαν στά πόδια τρομαγμένα.

«Ό κήπος είναι μοναχά δικός μου», είπε ό γίγαντας. «Όλοι μπορούν νά τό καταλάβουν, καί δέν θά έπιτρέψω σέ κανένα νά παίξει έδω, έξω από μένα».

Κι έτσι, έχτισε έναν πελώριο τοίχο όλόγυρα στόν κήπο, κι ύστερα, κάρφωσε μιά πινακίδα πού 'λεγε:

Οί παραβάτες τιμωρούνται.

Ήταν, άλήθεια, ένας πολύ σκληρόκαρδος γίγαντας.

Τά δύστυχα τά παιδιά τώρα δέν είχαν μέρος νά παίξουν. Δοκίμασαν

νά παίξουν στο δρόμο, όμως ήταν γεμάτος σκόνη και στουρναρόπετρες και δέν τούς άρεσε.

Βάλθηκαν τότε νά περιπλανιούνται γύρω απ' τούς ψηλούς τοίχους, όταν τέλειωναν τά μαθήματά τους, νοσταλγώντας τόν ὁμορφο κήπο.

«Πόσο εὐτυχισμένα ἤμασταν ἐκεῖ», ἔλεγαν ἀναμετάξυ τους.

Κι ὕστερα ἤρθε ἡ ἀνοιξη.

Ἡ ἐξοχή γιόμισε ἀπό μικρά μπουμπούκια καί πουλάκια. Μονάχα στὸν κήπο τοῦ Σκληρόκαρδου Γίγαντα ἦταν ἀκόμα χειμώνας.

Τά πουλιά οὔτε πού νοιάστηκαν νά τραγουδήσουν γιὰ 'κεῖνον, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχαν παιδιὰ ἐκεῖ, καί τά δέντρα λησμόνησαν ν' ἀνθίσουν.

Ἄν καμιά φορά κανένα ὁμορφο λουλουδάκι ἔβγαζε τό κεφαλάκι του ἀπ' τό γρασίδι, μόλις ἀντίκριζε τὴν πινακίδα ἔνιωθε τέτοια λύπη γιὰ τά παιδιὰ, πού λούφαζε ξανά στοῦ χῶμα, συνεχίζοντας τόν ὕπνο του.

Οἱ μόνοι πού 'ταν εὐχαριστημένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση ἦταν τό χιόνι καί ἡ παγωνιά.

«Ἡ ἀνοιξη λησμόνησε αὐτό τόν κήπο», ἔλεγαν, «κι ἔτσι ἐμεῖς θά μείνουμε ἐδῶ ὅλο τό χρόνο».

Τό χιόνι τύλιξε τό γρασίδι μέ τόν ὀλόλευκο μανδῦά του κι ἡ παγωνιά μπογιάτισε ὅλα τά δέντρα ἀσημένια.

Ἦστερα προσκάλεσαν καί τό Βόρειο Ἄνεμο νά 'ρθεῖ νά μείνει μαζί τους κι ἐκεῖνος ἤρθε τυλιγμένος μέ βαριά γουναρικά. Ὀλημερίς οὔρλιαζε πάνω ἀπ' τόν κήπο καί φύσαγε μέσ στίς καμινάδες.

«Μά τοῦτο εἶναι ἕνα θαυμάσιο μέρος», ἔλεγε· «πρέπει νά καλέσουμε καί τό χαλάζι».

Κι ἔτσι, τό χαλάζι, ντυμένο στά γκρίζα καί μ' ἀνάσα ὅμοια μέ πάγο, ἤρθε.

Κάθε μέρα, γιὰ τρεῖς ὥρες, χοροπηδοῦσε πάνω στή στέγη τοῦ κάστρου, μέχρι πού τά περισσότερα κεραμίδια ράγισαν, κι ὕστερα, γυρνοβόλαγε στὸν κήπο, ὅσο πιό γρήγορα μπορούσε.

«Δέν μπορῶ νά καταλάβω γιατί ἡ ἀνοιξη ἄργησε νά 'ρθεῖ», συλλογίζοταν ὁ Σκληρόκαρδος Γίγαντας, καθώς γερμένος στό παράθυρο, κοιτοῦσε τόν παγωμένο, ὀλόλευκο κήπο.

«Ἐλπίζω νά φτιάξει ὁ καιρός»...

Ἦμως ἡ ἀνοιξη δέν ἤρθε ποτέ, μήτε τό καλοκαίρι.

Κι ἔτσι ἦταν πάντα χειμώνας ἐκεῖ κι ὁ Βόρειος Ἄνεμος καί τό χαλάζι καί τό χιόνι κι ἡ παγωνιά ἀσταμάτητα χόρευαν ἀνάμεσα στό δέντρα.

Κάποιο πρωινό, ὁ Γίγαντας ἦταν ξαπλωμένος στό κρεβάτι του μ' ἀνοιχτά μάτια, ὅταν ἄκουσε μιά θεσπέσια μουσική.

Ήχοῦσε τόσο γλυκά στ' αὐτιά του πού πίστεψε πῶς μᾶλλον θά 'ταν οἱ μουσικοὶ τοῦ βασιλιά πού πέρναγαν – κι ὅμως, ἦταν μονάχα ἕνας μικρούλης σπίνος πού τραγουδοῦσε ἔξω ἀπ' τὸ παραθύρι του.

Μὰ εἶχε κυλήσει τόσο πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού τὸ στερνὸ τιτίβισμα εἶχε ἀκουστῆι στὸν κῆπο του, πού θάρρεψε πῶς ἦταν ἡ ὁμορφότερη μουσικὴ στὸν κόσμο.

Κι ἄξαφνα, τὸ χαλάζι σταμάτησε τὸ χορὸ του πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Γίγαντα, ὁ Βόρειος Ἄνεμος ἔπαψε νά βρυχᾶται, καί μιά μεθυστικὴ εὐωδιά τὸν τύλιξε, περνώντας ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παραθυρόφυλλο.

«Θαρρῶ πῶς ἡ ἀνοιξη ἐπὶ τέλους ἔφτασε», εἶπε ὁ Γίγαντας καί πηδώντας ἀπ' τὸ κρεβάτι κοίταξε ἔξω.

Μὰ τί ἦταν αὐτὸ πού 'πνιξε τὴ ματιά του;

Ήταν ἡ πιὸ μαγευτικὴ εἰκόνα. Ἀπὸ ἓνα ἀνοιγμα στὸν τοῖχο, τὰ παιδιά δὴ σὺρθηκαν μέσα καί σκαρφάλωσαν στὰ μπράτσα τῶν δέντρων. Σὲ κάθε δέντρο πού ἀγκάλιαζε τὸ μάτι του ἀντίκριζε κι ἓνα παιδάκι. Καί τὰ δέντρα πετάριζαν ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὰ παιδιά πού γύρισαν, κι ἔτσι ντυθῆκαν μὲ λουλούδια καί λύγιζαν τὰ μπράτσα τους ἀπαλά, πάνω ἀπ' τὰ παιδικὰ κεφαλάκια.

Τὰ πουλιά φτερούγιζαν ὀλόγυρα τιτιβίζοντας μαγευτικὰ καί τὰ λουλούδια κρυφοκοίταζαν μέσ' ἀπ' τὴν πράσινη χλόη καί ξεκαρδίζονταν στὰ γέλια.

Ήταν μιά ὁμορφὴ εἰκόνα, μὰ ὅμως στὴν ἄκρη τῆς κρατοῦσε ἀκόμα ὁ χειμῶνας. Ήταν πού στὴν πιὸ ἀπόμερη γωνιά τοῦ κήπου, στέκονταν ἓνα μικρὸ ἀγόρι. Κι ἦταν τόσο μικρὸ πού μήτε τὰ κλαδιὰ τοῦ δέντρου δὲν μπόραγε νά φτάσει, ἔτσι πού ἀπελπισμένο βάλθηκε νά κόβει βόλτες γύρω του κλαίγοντας γοερά.

Τὸ καημένο τὸ δεντράκι ἦταν ἀκόμα σκεπασμένο ἀπὸ πάγο καί χιόνι κι ὁ Βόρειος Ἄνεμος φυσοῦσε καί μούγκριζε ἀπὸ πάνω του.

«Σκαρφάλωσε, μικρὸ μου ἀγοράκι», ἔλεγε τὸ δέντρο, καί λύγιζε τὰ κλαδιὰ του ὅσο μπορούσε, ἀλλὰ τὸ ἀγόρι ἦταν μικρὸ, τόσο μικρὸ.

Ἡ καρδιά τοῦ Γίγαντα ἔλιωσε καθὼς τὸ ἔβλεπε.
«Πόσο σκληρόκαρδος ἤμουνα», συλλογίστηκε. «Τώρα ξέρω γιατί ἡ ἀνοιξη δὲν θά 'ρχονταν ποτέ ἐδῶ. Νά, τώρα θ' ἀνεβάσω αὐτὸ τὸ ἀγοράκι στὴν κορφή τοῦ δέντρου κι ἔπειτα θά γκρεμίσω τὸν τοῖχο, ἔτσι πού ὁ κῆπος μου θά 'ναι μόνο γιὰ τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν».

Κι ἀλήθεια, μετάνιωσε πολὺ γιὰ ὅ,τι εἶχε κάνει.
Ἔτσι, περπάτησε στίς μύτες τῶν ποδιῶν του, κι ἀνοίγοντας τὴν ἐξώπορτα πολὺ σιγά, βγήκε στὸν κῆπο.

Ὅμως, νά, μόλις τὰ παιδιά τὸν εἶδαν σκιάχτηκαν τόσο πολὺ, πού ὅλα

μαζί τό 'βαλαν στά πόδια κι ό χειμώνας ήρθε ξανά στόν κήπο. Μόνο τό μικρό αγόρι δέν έφυγε, γιατί τά ματάκια του πού 'ταν γεμάτα δάκρυα δέν είδαν τό Γίγαντα πού έρχόταν.

Κι ό Γίγαντας ήρθε κλεφτά πίσω του, τό πήρε άπαλά στό χέρι του καί τό άνέβασε στό δέντρο. Καί τό δέντρο άνθισε. Τά πουλιά ήρθαν καί τραγουδήσαν πάνω του καί τ' αγораκι τύλιξε τά χεράκια του γύρω στό λαιμό του Γίγαντα καί τόν φίλησε.

Καί τ' άλλα παιδιά, σάν είδαν πώς ό Γίγαντας δέν ήταν πιά κακός, γύρισαν τρέχοντας καί μαζί τους ήρθε ή άνοιξη.

«Τώρα είναι ό κήπος σας αυτός, μικρά μου παιδάκια», είπε ό Γίγαντας, καί παίρνοντας ένα μεγάλο τσεκούρι γκρέμισε τόν τοίχο. Κι όταν οί άνθρωποι περνούσαν γιά τήν αγορά στίς δώδεκα ή ώρα βρήκαν τόν Γίγαντα νά παίζει στόν πιό όμορφο κήπο πού είχάν δεί ποτέ.

'Ολημερίς έπαιζαν καί τό βράδυ πήγαν στό Γίγαντα νά τόν άποχαιρετίσουν. «'Όμως, πού είναι ό μικρός σας σύντροφος;» είπε. «Τό αγόρι πού άνέβασα στό δέντρο». Βλέπετε ό Γίγαντας τό αγαπούσε άπ' τ' άλλα περισσότερο, γιατί τόν είχε φιλήσει.

«Δέν ξέρουμε», άποκρίθηκαν τά παιδιά «έφυγε».

«Πρέπει νά του πείτε νά 'ρθει όπωσδήποτε αύριο», είπε ό Γίγαντας.

'Αλλά τά παιδιά είπαν πώς δέν ήξεραν πού έμενε καί πώς δέν τό είχάν δεί ποτέ πριν. Κι ό Γίγαντας ήταν πολύ λυπημένος. Κάθε άπόγεμα, όταν τό σχολείο τέλειωνε, τά παιδιά έρχονταν κι έπαιζαν μέ τό Γίγαντα. Μά τό μικρό αγόρι, πού ό Γίγαντας αγαπούσε, ποτέ δέ φάνηκε. 'Εκείνος φέρνονταν καλά σ' όλα τά παιδιά κι όμως του έλειπε ό πρώτος μικρός του φίλος καί συχνά μιλούσε γι' αυτόν θλιμμένα «πόσο θά 'θελα νά τόν έβλεπα!» έλεγε κάθε τόσο.

Τά χρόνια κύλησαν. Κι ό Γίγαντας γέρασε κι αδυνάτισε. Δέν μπορούσε νά παίζει πιά κι έτσι κάθονταν σέ μιά πελώρια πολυθρόνα καί παρακολουθούσε τά παιγνίδια τών παιδιών καί θαύμαζε τόν κήπο. «'Εχω πολλά όμορφα λουλούδια», έλεγε· «μά τά παιδιά είναι τά ωραιότερα άπ' όλα».

'Ενα χειμωνιάτικο πρωινό κοίταξε έξω άπ' τό παράθυρο, καθώς ντυνόταν. Δέ μισούσε τώρα τό χειμώνα, γιατί ήξερε πώς ή άνοιξη κοιμόταν μόνο καί τά λουλούδια ξεκουράζονταν.

Ξάφνου έτριψε τά μάτια του άπό άπορία καί κοίταζε... καί κρίταζε... 'Ηταν βέβαια κάτι τό θαυμάσιο...

Στήν πιό άπίομερη γωνιά του κήπου ένα δέντρο ήταν σκεπασμένο μ' ολόλευκα λουλούδια. Τά κλαδιά του ήταν χρυσαφένια κι άσημένια

φρουτα κρέμονταν, ενώ πλάι του στεκόταν τό μικρό άγόρι πού 'χε τόσο άγαπήσει.

"Ορμησε τρέχοντας στίς σκάλες ό Γίγαντας, γιομάτος χαρά, καί τρέχοντας βγήκε στόν κήπο. "Έτρεξε πάνω στό γρασίδι κι ήρθε κοντά στό παιδί. Κι όταν τό έφτασε, τό πρόσωπό του κοκκίνισε άπ' τήν όργή κι εΐπε: «Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» Γιατί στίς παλάμες του άγοριού καί στά μικρά του πόδια διακρίνονταν οι πληγές άπό καρφιά.

«Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» φώναξε ό Γίγαντας: «πές μου κι εγώ θά πάρω τό μεγάλο μου σπαθί νά τότε κάνω κομμάτια!».

«Κανένας!» άποκρίθηκε τό παιδί: «όμως αυτές είναι οι πληγές τής άγάπης!».

«Ποιός είσαι;» εΐπε ό Γίγαντας, κι ένας παράξενος φόβος τόν κυριέψε καί γονάτισε μπρός στό παιδί.

Καί τό παιδί του χαμογέλασε καί του εΐπε: «Μ' άφησες κάποτε νά παίξω στόν κήπο σου, άπόψε έσύ θά 'ρθεις μαζί μου στό δικό μου κήπο, τόν Παράδεισο».

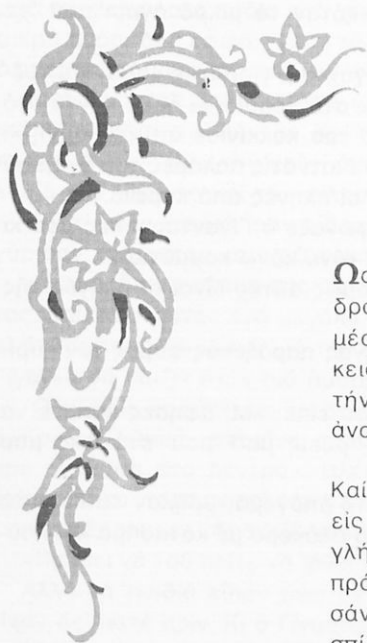
Κι όταν τά παιδιά ήρθαν τρέχοντας τό άπόγεμα, βρήκαν τό Γίγαντα νεκρό κάτω άπ' τό δέντρο, σκεπασμένο όλάκερο μέ κάτασπρα λουλούδια.

Έρωτήσεις

1. Ποιά είναι τά στοιχεία του παραμυθιού πού υπάρχουν στό διήγημα;
2. Γιατί ή άνοιξη δέν πήγαινε στόν κήπο του Γίγαντα; Τί μεσολάβησε ύστερα καί ή άνοιξη γύρισε;
3. Ποιός είναι ό ρόλος του μικρού παιδιού στό κείμενο;
4. "Αν ό κήπος είναι ή ζωή των ανθρώπων, τί σκέψεις μπορείτε νά κάνετε;

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΝΤ (1854-1900). Ίρλανδός ποιητής, πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας: άπό τά πιό σπινθηροβόλα πνεύματα του καιρού του. Άπό τά έργα του, πού έχουν μεταφραστεί σέ πολλές γλώσσες, πιό γνωστό είναι *Τό πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέι*.

Ἡ Ψυχούλα

Ὡσάν γλυκόπνοο
δροσάτο ἀεράκι
μέσα σέ ἀνθότοπο
κειό τό παιδάκι
τήν ὕστερη ἔβγαλε
ἀναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
εἰς τόν ἀέρα
γλήγορα ἀνέβαινε
πρός τόν αἰθέρα
σάν λιανοτρέμουλη*
σπίθα μικρή.

Ὅλα τήν ἔκραζαν,
ὄλα τ' ἀστέρια,
κι ἐκεῖνη ἐξάπλωνε
δειλή τά χέρια,
γιατί δέν ἤξερε
σέ ποῖο νά μπεῖ.

Ἄλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
ἓνα Ἄγγελάκι
τό φιλί ἀθάνατο
στό μαγουλάκι,
πού ἔξαφνα ἔλαμψε
σάν τήν αὐγή.

λιανοτρέμουλη: πού τρεμοσβήνει ἀπαλά.

Ερωτήσεις

1. Το ποίημα αναφέρεται στο θάνατο ενός παιδιού. Μέ ποιές εκφράσεις και μέ ποιές εικόνες φανερώνεται η τρυφερότητα του ποιητή;
2. Ποιά είναι η παρηγοριά του ποιητή για το θάνατο του παιδιού;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ. Ο έθνικός μας ποιητής γεννήθηκε στη Ζάκυνθο τό 1798 και πέθανε στην Κέρκυρα τό 1857. Σέ ηλικία δέκα ετών πήγε στην Ίταλία για τίς σπουδές του. Έκει έδειξε τήν ιδιαίτερη κλίση του για τήν ποίηση. Σπούδασε Νομικά. Τό 1818 γύρισε στη Ζάκυνθο και άρχισε νά γράφει ποιήματα στα έλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλώσσα. Όταν ξέσπασε ή Έπανάσταση, ό Σολωμός, συγκινημένος βαθύτατα, έγινε ό ψάλτης της. Τό 1823 έγραψε τόν *Ύμνο εις τήν Έλευθερία*, τό 1824 τήν *Όδή εις τόν θάνατον του λόρδου Μπάιρον* και από τό 1826 άρχισε νά συνθέτει τούς *Έλεύθερους Πολιορκημένους*. Άλλα έργα του είναι ό *Λάμπρος*, ό *Κρητικός*, ό *Πόρφυρας*. Πεζά έγραψε τό *Διάλογο* και τή *Γυναίκα της Ζάκυνθος*. Τό 1828 έφυγε για τήν Κέρκυρα, όπου έζησε ως τό τέλος της ζωής του. Μετά τό θάνατό του ό φίλος του Ιάκωβος Πολυλάς, ποιητής και λόγιος, συγκέντρωσε και εξέδωσε *Άπαντα τά εύρισκόμενα* του ποιητή. Τό σπίτι όπου έμενε στην Κέρκυρα αναστυλώθηκε και είναι σήμερα μουσείο Σολωμού. Η προσφορά του στα γράμματά μας είναι άνεκτίμητη. Ουσιαστικά είναι αυτός πού άξιοποιώντας τή δημοτική μας παράδοση έβαλε τά θεμέλια για τή νεώτερη ποίησή μας.

[Έρημοκλήσι]

Είσαι ἄσπρο ἑλληνικό ἐρημοκλήσι δαρμένο
ἀπό τήν ἀντηλιά. Γύρω γύρω σου ἀμπέλια, μπουστάνια,
καρποφόρες συκιές καί κάπου κάπου μοναχική
καί κάποια ἐλιά. Χρυσοφρυγανισμένα τά χορτάρια
ἀχνίζουνε, ἄχυρο πιά· κι ἀντίς γι' ἀγγέλους, τά τζιτζίκια
σου κανοναρχοῦνε* τό κάθε ἀπομεσήμερο ἕως ἀργά
μέ τό δικό τους τρόπο τόν Παρακλητικό Κανόνα*

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις καί φράσεις δηλώνουν τήν ἐποχή τοῦ ἔτους;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τήν εὐσέβεια τοῦ ποιητῆ;
3. Νά ζωγραφίσετε, ὅσοι μπορείτε, αὐτό τό τυπικό ἑλληνικό ἐρημοκλήσι.
4. Ποιά ἐντύπωση μεταδίδει ὁ ποιητής μέ τίς παρηχήσεις τοῦ χ καί τοῦ ρ στή φράση *Χρυσοφρυγανισμένα... πιά*;

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ (1895-1976). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί Πολιτικές Ἐπιστήμες στό Πανεπ. Ἀθηνῶν καί Δημόσια Οἰκονομία στή Γενεύη. Ὑπηρέτησε στό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν. Ἐγίνε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τό ποιητικό του ἔργο εἶναι συγκεντρωμένο σέ δύο τόμους: *Ἐκλογή Α'* καί *Ἐκλογή Β'*. Μετέφρασε ἐπίσης πολλούς ξένους ποιητές καί ἔγραψε βιβλία ταξιδιωτικά, δοκίμια κ.ἄ. Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιά τήν πνευματικότητα τῆς καί τό θρησκευτικό αἶσθημα.

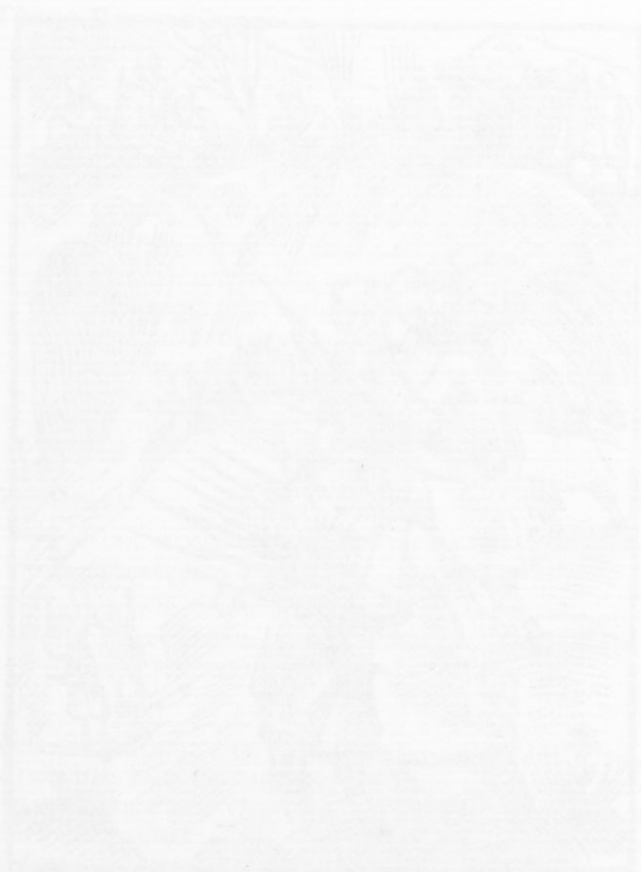
κανοναρχῶ: ἀπαγγέλλω μελωδικά πρὶν ἀπό τόν ψάλτη τους ἐκκλησιαστικούς ὕμνους (κανόνες) πού ἐκεῖνος ψάλλει.

Παρακλητικός Κανόνας: ἀκολουθία καί δέηση πρὸς τή Θεοτόκο, πού ψάλλεται στούς ἑσπερινούς τῆς νηστείας τοῦ Δεκαπενταύγουστου.

Χρόνους πολλούς μᾶς πολεμᾶν
κι ἀνάσα δέν ἐπήραμαν.
(Ὁδ. Ἑλύτης)

III. Τό 1940 – Ἡ κατοχή

Στήν *Άλβανία* (Από λεύκωμα που κυκλοφόρησε παράνομα τόν καιρό της κατοχής).

['Η κραυγή τοῦ τόπου]

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τούς 'Αρματωμένους τοῦ Λουκῆ 'Ακρίτα, βιβλίο ἐμπνευσμένο ἀπό τό ἔπος τοῦ '40. 'Από τό μέτωπο ἔχουν φτάσει οἱ εἰδήσεις γιά τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καί αὐτό τό γεγονός εἶναι ἡ αἰτία τοῦ χαρούμενου πανηγυριοῦ πού ἀκολουθεῖ.

Αφοῦ τελείωσε ἡ δοξολογία στή Μητρόπολη, μέ τή συνηθισμένη τυπική μεγαλοπρέπεια, ἕνα λαϊκό ξεφρένιασμα πλημμύρισε τή μεγάλη πλατεία, ξεσηκώνοντας ὁλοῦθε μιά σύσμιχτη βουή. Φαντάροι καί λαός, δουλευτάδες καί χωριάτες, πού κατέβηκαν στήν πολιτεία, σπρώχνονταν, σ' ἕνα πολύχρωμο ἀνθρωπομάζωμα. Γυναῖκες μέ ντόπιες φορεσιές, μέ χρωματιστά τσεμπέρια, ἄσπρες, ἐφαρμοστές μπλοῦζες καί βελουδένια, πολύπτυχα φουστάνια, μέ σειρές φλουριά, ψιλοδουλεμένα κρεμαντζούλια*, πρόσθεταν ἕνα χαρούμενο τόνο πανηγυριοῦ. 'Η σημαιοστόλιστη πολιτεία ἔμοιαζε μιά τεράστια παντιέρα, πού ἀνεμίζονταν πολύβουη μέσα στό γελοῦμενο θάμπος τοῦ χειμωνιάτικου ἡλίου.

Τό πλήθος ἀγκαλιάζονταν, χόρευαν, τραγουδοῦσανε. Κυριαρχοῦσανε ὅμως τά παιδιά. 'Ομάδες ὁμάδες ξεφύτρωναν, σάν ὀρμητικά ρέματα ἀπό τούς δρόμους καί ξεχύνονταν στήν πλατεία, πού βογκοῦσε τότες σάν ἀνταριασμένος γιालός, μεγάλα κύματα πού πηγαينوέρχονταν, χωρίς νά κοπάζουνε ποτές.

'Αφοῦ πέρασε μισή ὥρα, σχηματίστηκε ἡ διαδήλωση. Μπήκαν μπροστά οἱ μαθητές κι οἱ φαντάροι, πού εἶχαν δικαιωματικά τό πρόσταγμα. Κρατοῦσανε σημαίες καί πινακίδες, ἕνα δάσος ἀπό κοντάρια ξεφύτρωσε στήν ἀρχή τῆς φάλαγγας, πού ἀκολούθησε σάν κοπάδι ὁ λαός. Τά παιδιά ἦτανε τά λαγωνικά. Τρέχανε μιά μπροστά, μιά πίσω, μιά μπλέκονταν μέ τόν κόσμο κι ὅταν πιά ἀκούστηκαν τά ταμποῦρλα, πού κανόνιζαν τό βῆμα κι οἱ σάλπιγγες μέ τά λεβέντικά τους καλέσματα

κρεμαντζούλια: μικρά κρεμαστά κοσμήματα λαϊκής τέχνης.

δώσανε τό σύνθημα, βρεθήκανε στήν πρωτοπορία, πλαισιώνοντας μ' ἐπισημότητα τά λάβαρα τῶν σωματείων καί φώναζαν τά λόγια, πού ἦταν γραμμένα στίς πινακίδες:

- Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!
- Ζήτω ὁ Στρατός!
- Κάτω ὁ Μουσσολίνι!
- Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!...

Ἡ τελευταία φράση ἔγινε σιγά σιγά ὁ παλμός τοῦ πλήθους. Γήτευε τή φαντασία του μέ τήν ἄγνωστη ὡς τώρα σημασία, πού ἔκλεινε ἡ σαρκαστική της σύνθεση. Τήν ξανάλεγε, ὥσπου οἱ συλλαβές χωρίστηκαν, ὅπως οἱ χάντρες τοῦ κομπολογιοῦ καί τόνιζε ἡ καθεμιά ξεχωριστό πάθος, σκόρπιζε ἰδιαίτερη ἔνταση, πῆρε τό σκοπό ἑνός πρωτόγονου, σκληροῦ ρυθμοῦ, πού τιναζότανε ἀπ' ὅλα τά στήθια.

- Κο - κο - ρό - φτε - ροι ! Κο - κο - ρό - φτε - ροι!

Οἱ νοικοκυρές στεκόντανε στά ξωπόρτια κι ἔριχναν στούς διαδηλωτές λουλούδια. Οἱ γριές τούς ὑποδέχονταν μέ λιβανωτά καί σταυροκοπιούνταν, μουρμουρίζοντας εὐχές:

- Ὁ Χριστός κι ἡ Παναγιά νά σκέπουνε τά παιδιά μας!
- Οἱ ἅγιοι νά σταθοῦν βοηθοί μας!...

Ὁ λαός, συνεπαρμένος ἀπό τόν ὁμαδικό ρυθμό, κοίταγε ὀλοένα μπροστά, λές κάποιον πρωτόφαντο ὄραμα ξεδιπλωνότανε στό βάθος καί πάσχιζε μ' ὅλα τά μέλη του, μέ κάθε νεῦρο, νά τό ἀδράξει, νά τό κάνει δικιά του πνοή, δικό του πάθος...

Σέ κάθε σπιτί ὅπου στεγαζότανε στρατιωτική ὑπηρεσία, ἡ διαδήλωση σταματοῦσε. Οἱ ἀξιωματικοί χαιρετούσανε τά λάβαρα κι ἄκουαν καμαρωτοί τό λαό νά φωνάζει:

- Ζήτω ὁ Στρατός!

Στό Νοσοκομεῖο, πού βρισκότανε ὁ Καστρινός*, ὁ κόσμος ἄρπαξε στά χέρια του τούς τραυματίες. Ὅσοι βαστούσανε τίς σημαίες ἀποτραβήχτηκαν καί, μ' ἕνα πρόσταγμα, χαιρέτισαν τά παιδιά μέ τά κομμένα πόδια, πού κοιτούσανε ὀλόγυρά τους μέ βουρκωμένα μάτια.

- Ζήτω οἱ τραυματίες!
- Ζήτω!

Ὁ Καστρινός δέν εἶχε νά φοβᾶται πολύ ἀπό τήν πληγή του καί τόν σήκωσαν πιό ψηλά ἀπ' τούς ἄλλους. Ἄνοιξε διάπλατα τά χέρια του κι ἐκεῖ πού κάτι ἤθελε νά φωνάξει, ἕνας λυγμός σπάραξε τά στήθια του.

Καστρινός: ἕνα ἀπό τά πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος, τραυματίας τοῦ πολέμου.

Δοκίμασε ξανά κι ενώ στένευε ολόγουρά του ο κύκλος, είπε, όσο ν' άκουσεϊ:

- Ζήτω ο Λαός!

Μιά βροντερή κραυγή αντήχησε από τή μάζα καί σύγκαιρα ένας παιδικός χορός άρχισε νά τραγουδάει:

«Μαύρη ή νύχτα στά βουνά
στους βράχους πέφτει χιόνι...»

Τραγούδησαν δυό τρεις φορές τήν ήρωική στροφή κι επειδή δέν ξέρανε τά λόγια κι ο σκοπός πήγαινε νά σβήσει μέσα στή χλαλοή, σταμάτησαν.

Τότες λίγοι χωρατατζήδες σίμωσαν τίς νοσοκόμες, δίνοντας τό σύνθημα:

- Έμπρός καί τίς νοσοκόμες!

Τό άστεϊο έδωσε καινούριο κέφι στή διαδήλωση. Δέν άποτελοῦσε πιά ένα σφιχτοδεμένο κορμό, όπως νωρίτερα, παρά χώρισε σέ μικρότερες ομάδες, πού ξεχύθηκαν σέ διαφορετικούς δρόμους, χαρούμενοι θίασοι γλεντοκόπων, πού σοφίζονταν κωμικά καμώματα, νά διασκεδάσουνε. Οί χωριάτες, παρέες παρέες, στεκόντανε στά σταυροδρόμια καί χόρευαν, ενώ οί γυναίκες χτυπούσανε παλαμάκια. "Άλλοι άρχιζαν τά δικά τους τραγούδια, άκουε κανείς σκοπούς από κάθε γωνιά τής Ελλάδας, λεβέντικα τραγούδια, πού μύριζαν αγιόκλημα καί ρετσίι, νοσταλγικά, πονεμένα τραγούδια του κάμπου, ζωηρά, παιχνιδιάρικα τής πολιτείας, σερέτικα* τραγούδια των λιμανιών, καντάδες των νησιών, μακρόσυρτοι πόθοι, πίκρα κι άσίγαστος καημός...

Τό άπομεινάρι τής διαδήλωσης προχώρησε από τό δρόμο τής λίμνης κατά τό Κάστρο. Άνεβασμένοι στίς τάπιες*, κρεμασμένοι στίς πολεμίστρες, βρισκόντανε οί γέροι, οί έμποροι κι υπάλληλοι, όσοι φοβόντανε τούς βομβαρδισμούς καί καρτερούσανε έξω από τά καταφύγια.

Στή μικρή πλατεία του Κάστρου δόθηκε ή τελευταία πράξη. Πρωταγωνιστής ήτανε ένα σκιάχτρο, ντυμένο μέ ιταλική στολή, μέ καπέλο άλπινιστή, όπου καρφώθηκαν τά φτερά ενός πετεινού. Στο στήθος υπήρχε μιá έπιγραφή. Τέσσερις φαντάροι στάθηκαν στή μέση, ενώ τό πλήθος έκανε ολόγουρά τους κύκλο. Οί φωνές σταμάτησαν. Τότες ο ένας κάρφωσε τό κοντάρι σέ μιá πολεμίστρα.

- Κάτω ο 'Ιούδας! φώναξε ένας μαθητής.

σερέτικα τραγούδια: τά τραγουδούσανε οί σερέτες (σερέτης: άνθρωπος δύστροπος, εδέξαπτος).

τάπια: όχύρωμα, προμαχώνας.

Τό πλήθος πήρε τήν κραυγή καί τή σκόρπισε πέρα. Ἐπό δρόμο σέ δρόμο, ὡς τίς ξέμακρες συνοικίες τῆς πολιτείας, δέσποζε ἡ κραυγή: «Κάτω ὁ Ἰούδας!...»

Κι ἐνώ τά λαγοῦτα καί τά βιολιά, πού εἶχαν φέρει γιά τήν περίσταση οἱ φαντάροι, παίζανε τό τραγοῦδι «Βάζει ὁ Ντοῦτσε τή στολή του καί τή σκούφια τήν ψηλή του μ' ὄλα τά φτερά...», δώσανε φωτιά στό σκιάχτρο. Οἱ φλόγες τύλιξαν τά ρούχα, μάδησαν πρῶτα τά φτερά κι ὀλόγουρα πέφτανε καψαλισμένα, κουβαριασμένα τά στελέχια τους. Ὁ κόσμος φώναζε:

– Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!

Σιγά σιγά τό ἀμπέχωνο ἔρεψε μέσα στή φωτιά, τό βρακί κόντηνε, τό καπέλο, φουσκωμένο ἀπό τούς καπνοῦς, ὑψώθηκε κι ἔμεινε στήν ἄκρη τοῦ κονταριοῦ ἕνα μυτερό σίδερο. Ὅταν πιά τό ξύλο ἔγερνε κι ἔπεφτε κάτω ἀπό τό Κάστρο, ἕνας μαθητής, ἀνεβασμένος σ' ἕνα καμίονι, ἔμπηξε τήν κραυγή:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Μεσολάβησε μιά σιωπή κι ὕστερα σάν ἠλεχτριζόμενο τό πλήθος, ἀπό χιλιάδες στήθια, ξεπήδησε πονεμένη, σκληρή κι ἄτεγκτη, σά χτύπημα μοίρας, ἡ κραυγή τοῦ τόπου:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Ἑρωτήσεις

1. Ποιό ἀπό τά συνθήματα πού ἀκούγονται ἐκφράζει τόν τίτλο τοῦ ἀποσπάσματος καί γιατί;
2. Ἐξετάζοντας τά ἐπεισόδια τῆς διαδηλώσεως νά βρεῖτε μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζεται ἡ λαϊκή χαρά.
3. Ἀπό ποιιά συνθήματα φαίνεται ἡ ἐθνική ὁμοφωνία (ὁμόνοια) καί ποιιά ἐπίδραση εἶχε αὐτό τό πνεῦμα στό ἔπος τοῦ '40;

ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (1909-1965). Γεννήθηκε στή Μόρφου τῆς Κύπρου. Ὅταν ἦταν ἀκόμη νέος, ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα κι ἐργάστηκε ὡς δημοσιογράφος. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Ἐγράψε τά μυθιστορήματα: *Νέος μέ καλῆς συστάσεις* (1935), *Ὁ κάμπος* (1936), *Ἀρματωμένοι* (1947), πού ἀποτελεῖ τό χρονικό τῆς ἐποποιίας τοῦ ἄλβανικοῦ πολέμου, καί τά θεατρικά ἔργα: *Ὀνειρο ἀγάπης*, ἐμπνευσμένο ἀπό τήν κατοχή, *Θεοδώρα*, *Ὀμηροί*.

[’Ο γεροταγματάρχης]

Τό απόσπασμα είναι από τόν ’Απρίλη (1946), ένα βιβλίο ανάμνησεων του συγγραφέα. Τό κείμενο παρουσιάζει τό πορτραίτο ενός από τούς ήλικιωμένους αξιωματικούς πού είχαν άνακληθεί στην ύπηρεσία, γιά νά χρησιμοποιηθοῦν στό μέτωπο τής ’Αλβανίας. Τό πρόσωπο καί τά περιστατικά είναι πραγματικά.

Από καιρό, προτού άκόμα μπορούμε στ’ άλβανικά χώματα, μάς παρακολουθούσε ή φήμη ενός γεροταγματάρχη του πυροβολικού, «έφέδρου έκ μονίμων». Είχε τή διοίκηση μιάς μοίρας όρειβατικού, σκαρφάλωνε τ’ άξενα* άρβανίτικα βουνά, έστηνε τίς πυροβολαρχίες του μονονυχτίς στις πιό άπίθανες κορφές, πού μονάχα ό ήλιος βλέπει, καί, χαράματα τήν άλλη μέρα, ράντιζε τό σαστισμένο έχθρό μέ φωτιά καί μέ σίδερο, του βούλωνε τά κανόνια. ’Ο τρόπος πού ήξερε νά μεταχειρίζεται τό πυροβολικό του, χωρίς νά χάνει ούτε βολή, ή λεβέντικη παλικαριά του, – ή δυσανάλογη μέ τά χρόνια πού τόν βαραΐναν – άλλες άκόμα πολεμικές άρετές, συνδυασμένες μέ βαθιά συναδελφότητα γιά τό φαντάρο, τόν έφερναν στην όλόπρωτη γραμμή τών άρχηγών του άγώνα. Οί συνάδελφοι του πεζικού, όταν τόν άκούγανε νά βροντάει πίσω από τίς θέσεις τους, νιώθανε πώς άκουμπάνε σ’ άτράνταχτο άντιστύλι*. Ήταν έγγύηση ή συνεργασία του ταγματάρχη Κωστάκη σέ μιάν οποιαδήποτε έπιχείρηση.

Ποίός τό ξέρει κεϊ κάτω στην ’Αθήνα τ’ όνομά του; Στοιχηματίζω πώς κανένας. ’Οποιος όμως έτυχε νά λάβει μέρος σ’ έκστρατείες, κι άν δέ γνωρίζει τυχόν τ’ όνομα τουτο, θά ξέρει βέβαια τό βαθύ ρόλο πού παίζουνε στό φρόνημα ενός στρατού κάποια όνόματα θρύλοι. Θά ξέρει τήν κρυφή δίψα πού κατέχει τήν ψυχή του φαντάρου γιά ύποδείγματα ιδανικά, ζωντανά σύμβολα, ήρωες πού ένσαρκώνουνε βαθύτερες κι όμαδικές λαχτάρες. Ή στρατιά, πού είναι μιά άπέραντη οικογένεια, έχει τή μυστική της ιδιωτική ζωή καί τούς έφέστιους θεούς* της. Καί τί

*άξενος: άφιλόξενος.

*άντιστύλι: στήριγμα.

*έφέστιος θεός: θεός προστάτης του οικογενειακού βίου.

άλλο είναι οι έφέστιοι θεοί από ήρωες προγονικούς, πού μέ τό διάβα των καιρών τράφηκαν μέ θύμησες, παραδόσεις, βίους γενεών, θανάτους, αίμα; Τράφηκαν καί γιγαντώθηκαν. Θεός έφέστιος στεκότανε καί για μάς, εκεί στήν Άλβανία, ό Κωστάκης.

Τόν ακούγαμε, μά δέν τόν εΐχαμε ιδει. Τόν καιρό πού τό φύσημα τής τύχης μέ είχε φέρει έμένα στό στρατηγεΐο, ό Κωστάκης βρισκότανε μέ τίς πυροβολαρχίες του στή Χειμάρα. Πολεμούσε αδιάκοπα, από τίς πρώτες ημέρες του πολέμου, είχε φάει συντροφικά μέ τούς φαντάρους του τίς νεροποντές του Νοέμβρη καί τά χιόνια του Δεκέμβρη, είχε όργώσει τά κορφοβούνια δίχως αναπαμό, άργάστηκε* από τή φωτιά, από τούς βοριάδες, από τό χιόνι. Ξάφνου ό Άρχηγός του Πυροβολικού, πού ήτανε συντοπίτης του καί φίλος, αποφάσισε νά τόν ξεκουράσει. Τόν μετακάλεσε λοιπόν στό στρατηγεΐο, για ένα διάστημα...

Ή εΐδηση κυκλοφόρησε άστραπιαία:

—Έρχεται ό Κωστάκης!

Περιέργεια άνυπόμονη, συγκίνηση γέμισε όλους έμάς πού τόν καρτερούσαμε νά φτάσει. Καί μία μέρα, τό βήμα του βαρύ, βροντερό, άντρίκιο, άκούστηκε ν' άνεβαίνει τή σκάλα τής Διοίκησης Πυροβολικού. Τόν συνόδευε, άντίλαλος ρυθμικός, τό χτύπημα στά σκαλοπάτια μιάς μαγκούρας.

Ήταν ένας μάλλον ψηλός στ' άνάστημα γέροντας, μέ δίκωχο λεβέντικα στραβό στό ψαρό κεφάλι, πρόσωπο χαρακωμένο από τά χρόνια καί τίς κακουχίες, μάτι ζωηρό, ριχτό μουστάκι. Οι κινήσεις του, τό βάδισμά του, πρόδιναν μία ζωντάνια άσυνήθιστη στήν ηλικία αυτή. Βροντούσε περπατώντας τήν άχώριστη μαγκούρα του μέ νταϊλίκι* πεισματερό. Στο πρόσωπό του, τό τραβηγμένο κι άδρό, παίζανε χαρούμενα τίς λάμψεις τους καί τίς σκιές μιά πρωτόγονη παλικαριά, βουνίσια, καί μιά φαιδρότητα γεμάτη θυμοσοφία*, ώριμη μαζί καί παιδική.

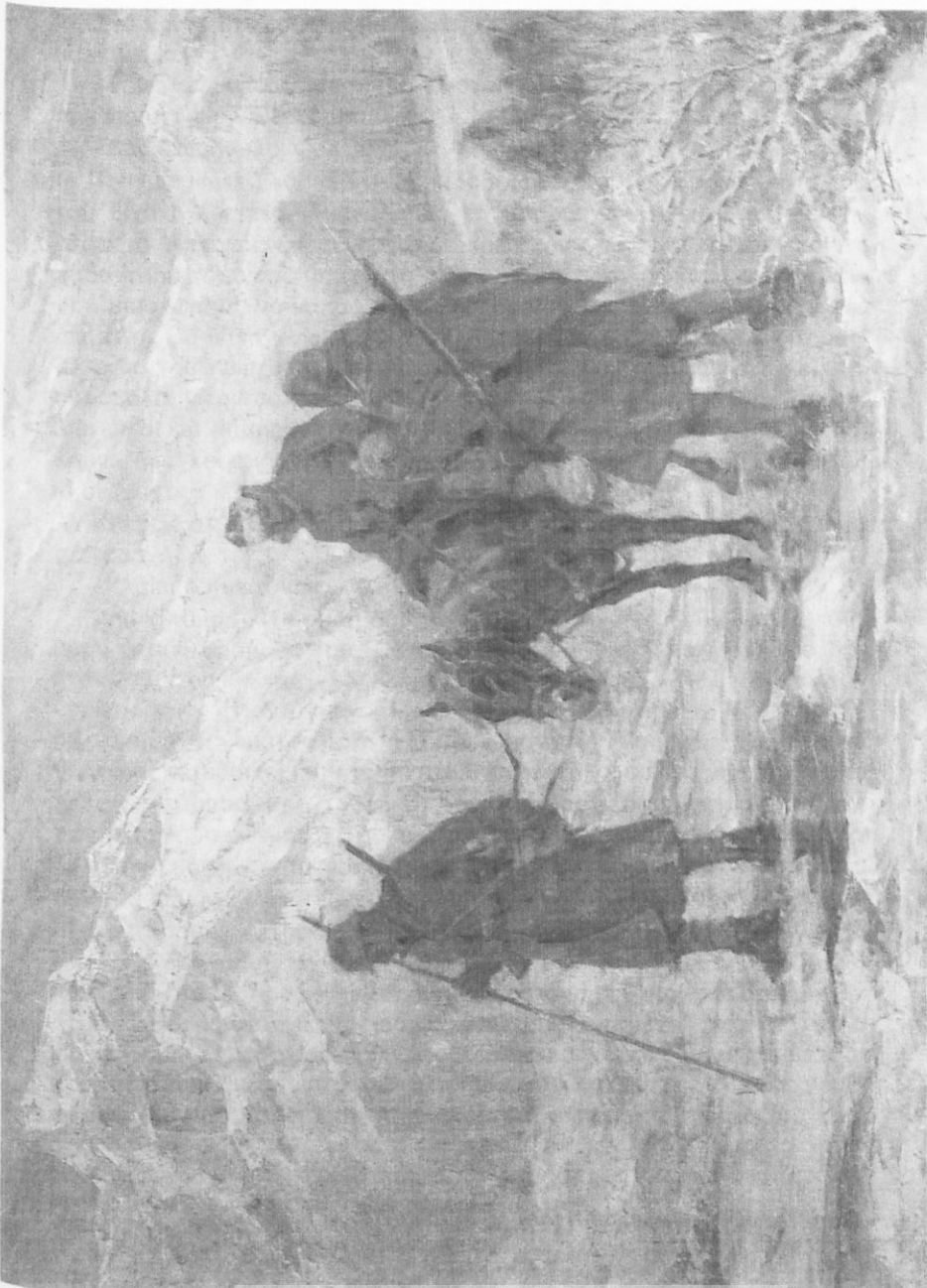
— Γειά σας, παιδιά!

Σταθήκαμε προσοχή, νά περάσει. Όμως στά χείλη μας, σάν από ψυχόρμητη, μαντική συμπάθεια, σχεδιάστηκε κióλας ένα χαμόγελο φιλικό. Ό γέροντας αυτός μέ τήν κολοκοτρωνέικη μορφή, τήν κόψη του όπλαρχηγού, ήταν άνώτερός μας όμως όχι καί διαφορετικός. Τά αίματά μας, τό 'βλεπες μέ τό πρώτο, συγγενεύαν. Ό ταγματάρχης Κωστάκης έρχόταν όλόισια από τά σπλάχνα του λαού.

άργάζω: κατεργάζομαι όπως τά δέρματα, μφ. σκληραγωγώ.

νταϊλίκι: παλικαριά.

θυμοσοφία: ικανότητα νά φιλοσοφούμε ή νά μή χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ούμβέρτος Άργυρός: *Μεταφορά τραυματία*

Στό γραφείο μέσα οί δυό γέροι, ό 'Αρχηγός κι ό ταγματάρχης, άγκαλιαστήκαν.

– Τί μέ θέλεις εδῶ; ρωτάει ό Κωστάκης άπότομα, άφου κάθισε.

– Νά μείνεις νά ξεκουραστεις.

– Δέν έχω δουλειά εγῶ εδῶ. Τά παιδιά κεί κάτω μέ περιμένουν.

Πραγματικά τά «παιδιά» – οί πυροβολητές του, οί άξιωματικοί – πού του εΐχανε λατρεία, δύσκολα θά τό παραδέχονταν νά τούς λείψει. 'Όμως ό 'Αρχηγός επέμενε, ήξερε καλά τόν όρμητικό κι άσυλλόγιστο χαρακτήρα του γεροπολεμιστή: δέν ήθελε νά τόν άφήσει, στήν ήλικία πού βρισκότανε, νά κακοπάθει. 'Εδέησε νά μεταχειριστεί όλη του τήν έπιβολή, γιά νά τόν πείσει. Στά τελευταία τόν διέταξε σάν άνώτερος. 'Ο νοϋς του Κωστάκη έμενε ώστόσο γυρισμένος πάντα κατά κεί, τίς πυροβολαρχίες του πού τόν καρτεράνε στή Χειμάρα. Τέλος, ύστερα άπό ώρα καί κάμποσες φωνές, ύπόκυψε. Τά μάτια του γεμίσανε δάκρυα. 'Ανάγκη λοιπόν ν' άποχωριστεί τούς συντρόφους του δύσκολου κι άξέχαστου καιρού.

Κι έμεις άπ' έξω, στό διάδρομο, σκύψαμε ό ένας στ' αϋτί του άλλου μέ ταραχή:

– Κλαίει ό Κωστάκης... κλαίει!

'Από τή μέρα κείνη μās δόθηκε ή εύκαιρία νά τόν συναντάμε κάθε μέρα στους δρόμους του χωριου ή στα γραφεία. Τό στρατηγείο δέν ήτανε τό στοιχείο του – τό 'βλεπες μέ τό πρώτο αυτό. Παράδερνε στόν περίγυρό μας πλανταγμένος καθώς τό ψάρι έξω από τό νερό, τριγύριζε άνήσυχα, γεμάτος άμηχανία, μή ξέροντας τί νά κάνει, άνέβαινε τά γραφεία, κατέβαινε, καθότανε στους καφενέδες, έστηνε κουβέντες μέ τούς φαντάρους, βροντούσε τή μαγκούρα του, έφευγε, ξαναρχόταν. Δέν ήταν έπιτελικός, όχι, ό κόσμος τών άξιωματικῶν εδῶ εΐχε άλλιώτικη κόψη – μισο-γραφειοκρατική, μισο-κοσμική – πού αϋτουνου δέν του πήγαινε. Μάντευες τήν κλίση του νά κάνει περισσότερο παρά μέ φαντάρους, γιατί μαζί τους μιλούσε τήν ίδια γλώσσα, τήν άπλοϊκή: εκείνοι τόν αγαπούσαν δίχως νά τόν κρίνουν. Στή συνειδησή τους, ό πόλεμος ήτανε πράξη λεβέντικη, ξεσπασμα ψυχής στόν άνοιχτόν άέρα, όχι βερέμικος* λογαριασμός στόν μπουχτισμένο* από τσιγαρίλα κλειστό χώρο ενός γραφείου. Χωρατατζής καί χαροκόπος ό ταγματάρχης Κωστάκης, εΐχε ώστόσο μία προσήλωση φανατική στα θεία: γκόλφι* του οί Προφήτες κι ή 'Αποκάλυψη. Θρησκεία του κεφαλιου του,

βερέμικος: καχεκτικός, άρρωσιάρης.

μπουχτισμένος: χορτασμένος, άηδιασμένος.

γκόλφι: φυλαχτό.

αύθεντικά προσωπική, πού δίχως κι ό ίδιος νά τό ξέρει πώς, τήν είχε χτίσει κατ' εικόνα κι όμοίωση του έαυτου του.

–Ό Θεός είναι Ρωμιός, μωρέ! σου 'λεγε καμιά φορά, βροντώντας άπειλητικά τή μαγκούρα του.

Έρωτήσεις

1. Είναι δικαιολογημένη ή φήμη πού είχε στό στρατό ό ταγματάρχης; Γιατί;
2. Γιατί ό συγγραφέας τόν παρομοιάζει μέ τούς όπλαρχηγούς του '21; Τί κοινό έχει;
3. Η φράση του Κωστάκη 'Ό θεός είναι Ρωμιός σās θυμίζει παρόμοιο λόγο του Κολοκοτρώνη; Ποιόν;
4. Ό συγγραφέας χρησιμοποιεί στην άφήγησή του πρώτο πρόσωπο: τί μεταδίδει μέ αυτόν τόν τρόπο στόν άναγνώστη;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907 καί άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία. Είναι μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. Από τό πλούσιο πεζογραφικό του έργο αναφέρουμε τούς *Δεσμώτες*, τή *Μενεξεδένια Πολιτεία*, τήν *Πριγκιπέσσα 'Ιζαμπά*, τόν *Άπρίλη*, τό *Δίχως Θεό*. Θεατρικά έργα: *Ό Σταυρός καί τό σπαθί*, *Θεοφανώ*, *Θωμάς ό δίψυχος* κ.ά. Έγγραψε επίσης πολλά δοκίμια πού άναφέρονται σέ προβλήματα πού άντιμετωπίζει ό σύγχρονος άνθρωπος.

'Οδυσσεάς 'Ελύτης

[Κείνοι πού έπράξαν τό κακό]

Τό ποίημα "Άσμα ήρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο άνθυπολοχαγό τής 'Αλβανίας πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1945 στό περιοδικό *Τετράδιο* (τεύχ. 2). Ό ποιητής τό λείι ήρωικό καί πένθιμο, γιατί αυτά είναι τά δυό βασικά του χαρακτηριστικά, ύμνος στή λεβεντιά του χαμένου άνθυπολοχαγού καί θρήνος γιά τό θάνατό του. Στο παρακάτω άπόσπασμα τονίζει πόσο πλούσιο σέ άγώνες καί ήρωισμό είναι τό παρελθόν μας.

Κείνοι πού ἐπράξαν τό κακό – τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο.
Ζωή δέν εἶχαν πίσω τους μ' ἔλατα καί μέ κρύα νερά,
μ' ἄρνι, κρασί καί τουφεκιά, βέργα καί κλημοτόσταυρο·
παππού δέν εἶχαν ἀπό δρύ κι ἀπ' ὄργισμένον ἄνεμο,
στό καραούλι δεκαοχτώ μερόνυχτα
μέ πικραμένα μάτια.

Τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο – δέν εἶχαν πίσω τους αὐτοί
θειό μπουρλοτιέρη, πατέρα γεμιτζή*,
μána πού νά 'χει σφάζει μέ τὰ χέρια της,
ἢ μάνα μάνας πού μέ τό βυζί γυμνό
χορεύοντας* νά 'χει δοθεῖ στή λευτεριά τοῦ Χάρου!

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις τοῦ ποιήματος καί νά βρεῖτε τό νόημά τους.
2. Ὁ ποιητής μιλάει γιά τό παρελθόν πού δέν εἶχαν οἱ ἐχθροί μας, ἀλλά εἶχε ὁ χαμένος ἀνθυπολοχαγός. Μελετήστε προσεχτικά τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
 - α) Τί παρελθόν ἔχουν οἱ Ἕλληνες πολεμιστές;
 - β) Ἀπό τό παρελθόν αὐτό τί ἔχει σχέση μέ τούς πολεμικούς ἀγῶνες καί τί ἀναφέρεται σέ ἄλλες πλευρές τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς;
 - γ) Ποιά σημασία ἔχει τό παρελθόν αὐτό γιά τούς πολεμιστές μας;
3. Τό ποίημα εἶναι γραμμένο σ' ἐλεύθερο στίχο. Νά βρεῖτε τίς διαφορές του ἀπό ἓνα παραδοσιακό ποίημα πού ἔχετε διδαχτεῖ.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ὀδυσσεά Ἀλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές, πού ἀνανέωσε τήν ἐλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αἰσιοδοξία του. Ἐμφάνιστηκε στά γράμματά μας τό 1935, ἐποχή πού ἡ ἐλληνική ποίηση βρισκόταν ἀκόμη κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή τοῦ ποιητῆ Κ. Καρυωτάκη κι ἦταν γεμάτη μελαγχολία καί ἀπαισιοδοξία. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, ἔγραψε ὅμως δοκίμια καί μελέτες. Ποιητικές του συλλογές: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ἥλιος ὁ πρῶτος* (1943), *Ἄσμα ἠρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας* (1945), *Ἄξιον ἔστί* (1959), *Ἐξί καί μιά τύψεις γιά τόν οὐρανό, Τό φωτόδεντρο κ. ἄ. Μετέφρασε ἐπίσης ξένους ποιητές.*

γεμιτζής: ναυτικός παλιός κι ἐμπειρος, θαλασσόλυκος.

χορεύοντας: ὑπονοεῖ τό χορό τοῦ Ζαλόγγου κι ἄλλα ἀνάλογα περιστατικά ἀπό τήν ἐθνική μας ἱστορία.

[Στήν 'Ελεύθερη 'Ορεινή 'Ελλάδα.]

Ὁ Γιάννης Μπεράτης, πού στόν πόλεμο τοῦ '40 πήγε ἐθελοντής στό μέτωπο, φεύγει ἀπό τήν κατεχόμενη πιά Ἀθήνα καί πηγαίνει, ἐθελοντῆς πάλι, νά καταταχθεῖ στίς ἀνταρτικές ὀμάδες τῆς Ἠπείρου, πού πολεμοῦσαν τούς Γερμανούς κατακτητές. Ἐζησε ἔτσι μιά σκληρή περιπέτεια, πού ὁμως τοῦ ἔδωσε τήν εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπό κοντά τήν ὀρεινή ὑπαιθρο καί τούς κατοίκους της, μέ τή φτώχεια καί τίς μικρότητες τους, ἀλλά καί μέ τό ἀδούλωτο φρόνημα. Αὐτή τήν περιπέτεια διηγείται στό βιβλίο του Ὀδοιπορικό τοῦ 43 (ἐκδόθηκε τό 1946), ὅπου ἀνήκει τό παρακάτω ἀπόσπασμα.

Ἦταν ἓνα γέρικο πολυμεταχειρισμένο ζῶο πού πήγαινε ἀργά ἀργά καί μέ τό πάσο του ὅ,τι καί νά τοῦ 'κανες. Κι ὁ ἀγωγιάτης, ὁ Χριστόφορος, ἓνα νέο παιδί καμιά δεκαεταρια ἡμερῶν, τό 'ξερε καί δέν τοῦ 'κανε τίποτε, παρά μόνο κάπου κάπου, ὅταν τόν ἔπιανε καί τόν ἴδιο νύστα ἀπ' τήν πολλή βραδυότητα κι ἤθελε νά ξυπνήσει, τοῦ 'μπηζε ἄξαφνα κι ἐντελῶς ἀνεπίκαιρα καμιά φωνή πού δέν ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα. Μά γιά μένα, στήν κατάσταση πού βρισκόμουν, αὐτά ὅλα, αὐτό τό σιγανό καί ἡμερο περπάτημα τοῦ μουλαριοῦ, ἦτανε ὅ,τι μοῦ χρειαζότανε κι εὐλογοῦσα τίς περιστάσεις πού κάνανε νά μή μᾶς τύχει κανένα ἄλλο. Κι αὐτός ὁ Χριστόφορος ἦτανε ἓνας ἐξαιρετικά καλός καί γλυκομίλητος νέος καί δέν ξέρω ἂν τ' ὄνομά του ἦ τό γενικό ὕφος του μοῦ ὑποβάλλανε τήν ἰδέα πῶς περπατάει δίπλα μου κάποιο πολύ σεμνό καλογεροπαίδι.

Εἶχαμε φτάσει πιά τά ἔλατα, ἦταν πολύ πρωί, κι ἐδῶ πάνω ἔκανε ἀφάνταστο κρύο γιά καλοκαίρι. Πρῶτη μου φορά ἔβλεπα «Πεδίον Ρίψεως»*. Ἦταν μιά καλοδιαλεγμένη μικρή μακρόστενη κοιλάδα, ἀπολύτως ἴσια σχεδόν, κλεισμένη γύρω γύρω ἀπό ἀπότομα ψηλά βουνά. Ἐνανάγκη τό ἀεροπλάνο (ἂν δέν ἦτανε πολύ μεγάλο κι εἶχε καλό πιλότο) μπορούσε νά προσγειωθεῖ. Τίς νύχτες, ὅταν εἶχαν σχετική εἰδοποίηση ἀπ' τόν ἀσύρματο, ἀνάβανε μεγάλες φωτιές στίς τέσσερις γωνίες καί

Πεδίον ρίψεως: ἓνα πλάτωμα σέ ὀρεινή περιοχή, ὅπου τ' ἀεροπλάνο τῶν Ἑλλήνων συμμάχων ἔριχναν μέ ἀλεξιπτώτα ἐφόδια γιά τούς Ἑλληνες ἀντάρτες.

περιμένανε. Ὁ φόβος ἦτανε μὴν περάσει κανένα ἐχθρικό – μά δέ μποροῦσε νά γίνει ἀλλιῶς.

Ἦτανε τρία τέσσερα τέτοια «Πεδία Ρίψεως» σ' ὅλη τὴν Ἐλεύθερη Ὀρεινὴ Ἑλλάδα καί κάπου, λέει, ἦτανε κι ἓνα κανονικό ἀεροδρόμιο. Ἔτσι τὶς σκοτεινὲς νύχτες, ἀνάμεσα στὶς μεγάλες φωτιές, μέ εἰδικὰ ἀλεξιπτώτα ἔπεφτε τὸ «μάννα τ' οὐρανοῦ»: ὄπλα, φυσίγγια, στολές, πολυόβερ, μάλλινες κάλτσες καί ἄρβυλα, ρύζι καί στάρι καμιά φορά...

Περνούσαμε κάτι μακρόστενα ὀροπέδια, ἤμαστε βουτηγμένοι ὡς τὸ λαϊμὸ σχεδὸν μέσ στὶς ὀλοφούντωτες φτέρες κι ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, ἀπ' τὶς δύο πλευρές, πού ὅλο ἀπαλά ἀνηφορίζανε, γιὰ νά φτάσουν τὶς πυκνοδασωμένες κορφές, ἔλατα μεγάλα, τεράστια, βαθυπράσινα, ὀλάνθιστα σέ κάθε κλῶνο μ' ἐκείνον τὸν παράξενο καρπὸ τους σάν ἴσιο ἀναμμένο κεράκι χριστουγεννιάτικου δέντρου – κι ἀπάνω ἀπάνω, στὴν κορφή, μέ τὸ συμμετρικὸ σταυρὸ τους, πού ἀργολικνιζότανε ὀμαδικά, σάν μέ κρυφὸ παράγγελα, πέρα δῶθε κάτω ἀπὸ ἓνα καταγάλανο οὐρανὸ. Ὁ ἤχος ἀπὸ πλῆθος κουδούνες, κουδούνια, κουδουνάκια (βαριόηχα, καμπανιστά – ἄλλα κρυστάλλινα) γέμιζε ἀκατάπαυτα ἀπὸ παντοῦ τὸν ἀέρα, ἀπὸ ψηλά, μά μᾶς ἦτανε ἀδύνατο νά δοῦμε τὰ σκόρπια κοπάδια ἀπὸ γελάδες, ἀπὸ γίδες, ἀπὸ πρόβιατα, πού βόσκανε τὸ πλούσιο γρασιδί κάτω ἀπὸ παχιούς ἴσκιους καί μουσκεμένες δροσιές. Περίεργο! Ὅσο προχωροῦσα ὅλο καί συνερχόμουνα, ἂν κι οἱ γιατροὶ εἶχαν πῆ πὼς θέλω ἀκόμη σχεδὸν ἀπόλυτη ἀκίνησι. Κι ὄχι μόνο τώρα μποροῦσα νά περπατάω, ἀλλά μ' ἄνοιγε τὸ κέφι, φύσκωνε τὸ στήθος μου μέ βαθιές ἀναπνοές, μισοχαμογελοῦσα, ἔτσι ἀόριστα, παντοῦ, σφύριζα καί κάπου κάπου σιγοτραγοῦδαγα κιόλας. «Ἐ! Ἐ! ἀναστήθηκε ὁ Λάζαρος!» ἔλεγε ὁ Σωτήρης ἢ ἐγὼ ἢ ὁ Χριστόφορος. Μά ὁ Χριστόφορος ὅλο κοντοστεκότανε τώρα καί δίσταζε. Ἔχει πολλές ἀμφιβολίες ἂν πήραμε καλὴ κατεύθυνση. Δὲν τὸν ἔχει ξανακάνει τὸ δρόμο πρὸς τὴν Καστανιά. Κι ἔτσι πού εἴμαστε τώρα μπερδεμένοι μέσ στὶς φτέρες, δὲν τοῦ εἶναι δυνατόν ἀκόμη καί τοῦ ἴδιου μέ τὸ τόσο ἐξασκημένο μάτι καί μέ κείνο τὸ βαθύτερο ἔνστιχτο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑπαίθρου, πού κάθε τόσο διασχίζει κατάμονος ἐρήμιές, νά διακρίνει κανένα μονοπάτι καί κάπως νά προσανατολιστεῖ.

Τὸν ἔβλεπες συχνά νά στέκεται ἀκίνητος (ἤμαστε μόνο αὐτός, ὁ Σωτήρης κι ἐγὼ), νά γυρίζει γύρω γύρω τὸ κεφάλι του μέ ἀνασηκωμένη τὴ μύτη, ἔτσι σάν νά ὀσμίζεται τὸν ἀέρα πού ξετρυπώνει μέσ ἀπ' τὰ ἔλατα, κι ἄξαφνα νά μᾶς ἀλλάζει τὴν κατεύθυνση μέ μιά ἐλαφρότατη κλίση δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Κάθε τόσο, γιὰ νά μπορέσει νά σκεπάσει τὴ συμφωνία τῶν ἀόρατων κουδουνιῶν πού πλημμυροῦσε ἀσταμάτητα ἀπὸ παν-

τοῦ τό τοπίο, ἔβαζε τὰ δυό χέρια του γύρω ἀπ' τὸ στόμα του καί φώναζε μ' ὄλη του τή δύναμη στήν ἰδιότυπη βουνίσια προφορά του:

«Ἐ! βρέ πρατάρ'! Ἐ, πρατάρ'!».

Γύρευε κάποιο «προβατάρη», λέει, πού δέ μπορεί νά μήν εἶναι κάπου κοντά στά κοπάδια του, μά πού παρ' ὄλες τίς φωνές του δέν ἐμφανίζεται, οὔτε ἀπαντάει, γιατί ὀρισμένως δέν εἶναι δυνατό νά μᾶς ἀκούσει μέσα σ' αὐτό τό ἀκατάπαυτο μεταλλικό ἠχολόγημα πού θαρρεῖς πιά πῶς εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ ἦχος τῆς κρυστάλλινης ἀτμόσφαιρας.

Καί τώρα πιά, ὅλο προχωρώντας, (τό σβήσιμο τῶν ἠχῶν ἔγινε τόσο βαθμιαῖα, πού δέν τό κατάλαβες) βρισκόμαστε μέσα σέ μιά ἀπόλυτη σιωπή. Δέν ξέρεις – ἀκόμη καί κείνη τή στιγμή – μέ τί νά παρομοιάσεις ὅλα τὰ γύρω σου: μέ κάποιο μακάριο παράδεισο ἢ μέ τήν πιά ἡμερη παρθενική ζούγκλα. Ὅλη ἡ βλάστηση, μ' ἓνα ἀνοιχτοπράσινο, σχεδόν γαλάζιο χρῶμα, εἶναι πλατύφυλλη, ἀπαλή καί χαδιάρα στό ἄγγιγμα – καί τώρα πιά δέ βλέπεις οὔτε κι αὐτό ἀκόμη τό κεφάλι τῶν συντρόφων πού βουλιάξανε σιωπηλά μέσα της. Μόνο ἀπό κάτι ἀνατριχιάσματα ἐδῶ κι ἐκεῖ τῆς ὀλόστρωτης γυαλιστερῆς ἐπιφάνειάς της μαντεύεις τό δρόμο τους καί κάπως ἀκολουθαῖς. Καί λίγο πιά πέρα, στά πλάγια σου, εἶναι ἓνα γλυκό δάσος ἀπό πανύψηλα δέντρα, πού τὰ φύλλα τους, φωτισμένα ἔντονα ἀπό πάνω, ἀφήνουνε νά φιλτράρεται ὡς ἐσένα τό φῶς τοῦ ἡλίου – ἀλλά φυσικί. Ἀναρίθμητοι σκίουροι, μέ τίς φουντωτές ἀναστραμμένες οὐρές τους, κάθονται πάνω στούς κλώνους τους καί σέ κοιτοῦν μέ τὰ μαῦρα χάντρινα ματάκια τους ἢ πηδοῦν καί κυνηγοῦνται τσιρίζοντας ἀπό κλαρί σέ κλαρί.

Κι ἄξαφνα ἡ φύση ἄλλαξε τόσο ἀπότομα, σάν νά 'νοιξες μιά πόρτα, τήν ἔκλεισες πίσω σου καί μπῆκες σ' ἓναν ἄλλο κόσμο. Αὐτό ἐδῶ ἦταν τό τελευταῖο σύνορο τῆς Ἀκαρνανίας. Ἀπό τώρα καί πέρα ἀρχίζει ἡ Ἑπείρος.

Ἦτανε τόσο σκόρπιο τό χωριό, πού μπαίναμε μπαίναμε κι ἀκόμη δέ βρισκόμαστε πουθενά. Ἡ «Μεγαλόχαρη», εἶχε πει ἐδῶ καί δέν ξέρω πόση ὥρα ὁ Χριστόφορος.

Ἦταν οἱ ἀρχές τοῦ δειλινοῦ. Εἶχαμε περπατήσει ἀπ' τὰ Κανάλια πάνω κάτω ὀχτώ ὥρες. Ἡ Καστανιά, τό τέρμα τῆς σημερινῆς πορείας μας, ὅπως εἶχαμε προϋπολογίσει, εἶχε φανεῖ μέ τ' ἄσπρα μικροσπιτάκια της, σάν παιγνίδια παιδιῶν – μά ἐκεῖ πέρα μακριά, στά μισά τῆς ἀπέναντι ὀροσειρᾶς πού μᾶς ἔκλεινε τόν ὀρίζοντα. Ὅρισμένως δέν ἦτανε δυνατό νά φτάσουμε ὡς ἐκεῖ ἀπόψε.

“Όλα τὰ παράθυρα ἀνοίγανε καί κάτι σάν γριές θλιμμένες Μοῖρες βγαίνανε καί μᾶς κοιτούσανε. “Όλες ἰκετευτικά γέρνανε καί μᾶς ζητοῦσαν λίγο κίνινο καί καμιὰ ἀσπιρίνη γιά τό παιδί. (Ποιό παιδί;) “Ορισμένως θά μᾶς εἶχαν πάρει γιά γιатρούς.

Μπήκαμε σέ μιά αὐλή. Κάποιος παπάς σ’ ἓνα μουλάρι μᾶς ἔδειξε ποῦ νά μποῦμε. Μά δέν ἦτανε κανένας ἀρμόδιος πιά ἐδῶ. “Όλο τό ἀντάρτικο τμήμα εἶχε ξεκινήσει ἀκριβῶς χτές. Μέσα σ’ ὅλο τό χωριό δέν εἶναι παρά οἱ λίγοι κάτοικοι πού ἀπομένουν – καί τούς ἔχει θερίσει τό θανατικό, ἰδίως τὰ παιδιά ὡς δεκαπέντε δεκάξι χρονῶν. Κανείς δέν μπορεῖ νά καταλάβει τί εἶναι. “Εδῶ μέ τόσα δέντρα! μέ τόσα νερά! – πού ἐρχόντουσαν ἄλλοτε γιά ἐξοχή κι ἀπ’ τὰ Τρίκαλα ἀκόμη!...

Εἶναι ἓνας πυρετός – πυρετός βαρβάτος: 40, 41, 42, καί μετά τούς πάνουν ὅλους ἐμετοί καί δυσεντερία – καί σέ τρεῖς τέσσερις μέρες πάει τό παιδί.

Καθόμαστε πάνω σ’ ἓνα πάγκο καί δαγκάνουμε κάτι ἀραποσίτια πού τὰ ἔχουν κόψει γιά μᾶς. Μετά μᾶς φέραν σ’ ἓνα ποτήρι νερό. Τό ἴπινα καί τό φοβόμουν καί μετανοοῦσα πού δέν κρατήθηκα. “Ορισμένως τύφος ἦτανε ὅλα τοῦτα πού λέγανε. “Όλα τὰ χωριά τοῦ Βάλτου* τὰ χει θερίσει φέτος αὐτό τό κακό. Καί δέν ἔχουν οὔτ’ ἓνα φάρμακο. – Θά σᾶς κάνω χρυσούς, παιδάκι μου, ἂν μοῦ δώσετε κι ἡ Παναγία νά φυλάει τό δρόμο σας, ἔλεγε μιά μητέρα πού εἶχε πλησιάσει. Κι ἄχ! ὁ γιатρός ἔφυγε κι αὐτός μαζί μέ τούς ἀντάρτες. Κι ἔχει τό παιδάκι της, μιά χαρά κοπελίτσα – μόνο τόν ἄλλο μήνα τὰ ἔκλεισε τὰ δεκαπέντε – καί τώρα ὁ πυρετός τό καίει νύχτα μέρα καί δέν ξέρει, ἄχ! δέ ξέρει τί νά τοῦ κάνει...

Κεῖνη τήν ὥρα κατεβάζανε μέσ στήν αὐλή ἓνα ὄμορφο κοριτσάκι, μέ κομμένα πόλκα τὰ μαλλιά του πού τιναζόντουσαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, καθώς δέ μπορούσε νά κρατήσει ἴσιο τό κεφάλι του. Δυό γυναῖκες τό ὑποβαστάγανε κάτ’ ἀπ’ τίς μασχάλες καί τὰ μάτια του ἦταν ἀτενῆ καί μεγαλωμένα καθώς πέρασε μιά στιγμή τήν αὐλη ματιά του ἐπάνω μας. Ἡ γυναῖκα πού μᾶς μιλοῦσε ἔκρυψε τό πρόσωπό της μέσ στά δάχτυλά της κι ἔφυγε κλαίγοντας γιά τό σπίτι.

“Ἀρχισε πιά νά βραδιάζει κι ἔπρεπε νά φτάσουμε στήν Καταβόθρα, προτοῦ σκοτεινιάσει γιά καλά. Καθώς διασχίζαμε τό χωριό, πάλι οἱ ἴδιες φωνές μᾶς ἀκολουθοῦσαν ἀπό κάθε παράθυρο: «Γιатρέ! λίγο κίνινο! Θά στό πληρώσω ὅσο ὅσο, γιатρέ!».

Κατεβάζαμε τό κεφάλι καί μεγαλώναμε τό βῆμα. Κάπου κάπου, μή

Βάλτος: περιοχή τῆς Ἀκαρνανίας.

μπορώντας πιά, φωνάζαμε πώς δέν είμαστε γιατροί – και τί γυρεύουν από μᾶς.

Ἐξω ἀπ' τὸ χωριὸ ἀνασάναμε λίγο καί κάτι χωριάτες μᾶς στρίψανε τὸ πρῶτο τσιγάρο μέσα σέ καλαμποκόφυλλο. Ἦταν ἓνα ἤρεμο δεῖλι, κι ἐκτός ἀπ' τὰ βήματά μας καί τὰ πέταλα τοῦ μουλαριοῦ, κανένας ἄλλος ἤχος δέν ἀκουγότανε. Κοίταγα ἐκεῖνο τὸ συμπαγὴ ὄγκο τῶν βουνῶν πού ἔπρεπε ἀπὸ αὔριο τὸ πρῶϊ νά διασχίσουμε, γιὰ νά φτάσουμε κάποτε σ' ἐκεῖνο τὸ Βουλγαρέλι, πού κάπου ἐκεῖ μέσα θά 'ταν καταχωνιασμένο κι αὐτό.

Ἀπ' τὴν Καταβόθρα, ὅπου εἶχαμε κοιμηθεῖ στό ἔρημο καί ξεχαρβαλωμένο μονοτάξιο σχολεῖο της, εἶχαμε ξεκινήσει τὸ πρῶτο χάραμα. Κατὰ τὸ μεσημέρι, σκαρφαλώνοντας ὀλοένα, εἶχαμε φτάσει στὴν Καστανιά. Ἦταν μιά μεγάλη παρηγοριά πού τὸ μοναδικὸ μαγαζάκι της εἶχε λίγο τσίπουρο ἀπὸ κούμαρα καί λίγη ἰσικιά ἐπὶ τέλους κάτω ἀπὸ μιά σκέπη. Μά ὁ διοικητὴς τοῦ ἀντάρτικου τμήματος δέν εἶναι σήμερα ἐδῶ καί μᾶς καλωσορίζει κάποιος νέος ὑπολοχαγός.

Μᾶς πῆρε καί πήγαμε στό γραφεῖο του, στό «Λόχο». Ἦταν ἓνα παιδί πού χτυποῦσε μέσ στα στήθια του μιά ἄδολη, ἀγνή κι ἐνθουσιώδης, καρδιά.

Ἵλα – ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ – ἦταν πεντακάθαρα ἐδῶ κι αἰστανόσουσαν ἀκόμη πιό πολὺ δροσιά. Τὸ μικρὸ δωματιάκι εἶχε δυὸ μεγάλα ὀρθάνοιχτα παράθυρα: τὸ 'να ἀνατολικά, τ' ἄλλο δυτικά. Καθὼς κάθισα μπρὸς στό γραφεῖο του, εἶχα μιά ἀπεριόριστη θεά οὐρανοῦ, βουνῶν καί κάμπου. Οἱ κρανιές, αὐτὸ τὸ παράξενο δέντρο μέ τούς στυφούς κατακόκκινους κερασένιους καρπούς του, σάν ἓνα κοράλλινο κομπολόι πού τὸ πέταξε ψηλά, σκόρπισε καί στάθηκε στὸν ἀέρα, φτάνανε ὡς τὸ πεζούλι τῶν παραθυριῶν καί μερικά κλωνάρια τους τρυπῶνανε μέσα, ἀργοχτυπώντας σέ κάθε φύσημα τὰ τετράγωνα τζάμια πού τὰ κατοπρίζανε σάν ἀρυτίδωτες ἐπιφάνειες νεροῦ.

Ἵλα ἦταν τακτοποιημένα καί στὴ θέση τους ἐδῶ μέσα – ἀκόμη κι ἓνα τόσο ἐτερόκλητο* ὑλικὸ ἀπὸ βιβλία, ἐφημερίδες, σκόρπιες σφαῖρες, χειροβομβίδες, στοιβαγμένα ὄπλα στὶς γωνίες καί δυὸ λυμένα πολυβόλα πιὸ πέρα. Οἱ τοῖχοι ἦταν κάτασπροι, φρεσκοσοβατισμένοι, κι ἐπάνω τους, ἰδίως σέ 'κεῖνον τὸν τοῖχο πού ἔπεφτε πίσ' ἀπ' τὴν πλάτη του σάν καθότανε στό γραφεῖο του, σέ γυαλιστερές ὀλοκαίνουριες κόλλες διαγωνισμοῦ ἦτανε καλλιγραφημένοι μέ ἀνοιχτογάλαζο μελάνι στίχοι καί φράσεις τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Ρήγα Φερραίου, τοῦ Κοραῆ, μέ τὰ

*ἐτερόκλητος: κάθε εἶδους.

ονόματά τους μεγαλύτερα καί κεφαλαῖα ἀπό κάτω.

Ἦταν μιά νεανική καρδιά πού χτυποῦσε κι εἶχε κλείσει μέσα της ὅλη τήν Ἑλλάδα – κι ὅλ' αὐτό τό δωμάτιο, δέ ξέρω γιατί, σου θύμιζε συγχρόνως κελί μοναχοῦ πού ἀσκητεύει μέσ στήν καθαρότητα τῆς ψυχῆς του.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας στό βουνό; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις καί νά ἐξηγήσετε τήν ψυχική του διάθεση.
2. Σημειώστε τά χωρία πού ἀναφέρονται στούς χωρικούς. Πῶς τοὺς περιγράφει ὁ συγγραφέας;
3. Νά ἐξηγήσετε τήν τελευταία παράγραφο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ (1904-1968). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπό τοὺς πῖο σημαντικούς πεζογράφους μας καί πῖο πολύ γνωστός γιά τό βιβλίο του *Τό πλατύ ποτάμι* (1946), πραγματικό μνημεῖο τοῦ πολέμου τοῦ 1940. Ἄλλα ἔργα του: *Διασπορά* (1930), *Στιγμές* (1940), *Ὀδοιπορικό τοῦ 43* (1946), *Στρόβιλος* (1961) καί *Ἀυτοτιμωρούμενος* (1935), πού εἶναι μυθιστορηματική βιογραφία τοῦ Γάλλου ποιητῆ Κάρολου Μπωντλαίρ. Τό *Πλατύ ποτάμι* καί τό *Ὀδοιπορικό τοῦ 43* διακρίνονται γιά τό βαθύ καί σεμνό ἥρωικό τους πνεῦμα, πού ἐκφράζεται μέ εἰλικρίνεια καί γνησιότητα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 1: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 2: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 3: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 4: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 5: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 6: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 7: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 7: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 8: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 8: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 9: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 9: ...

ΕΡΩΤΗΣΗ 10: ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ 10: ...

100

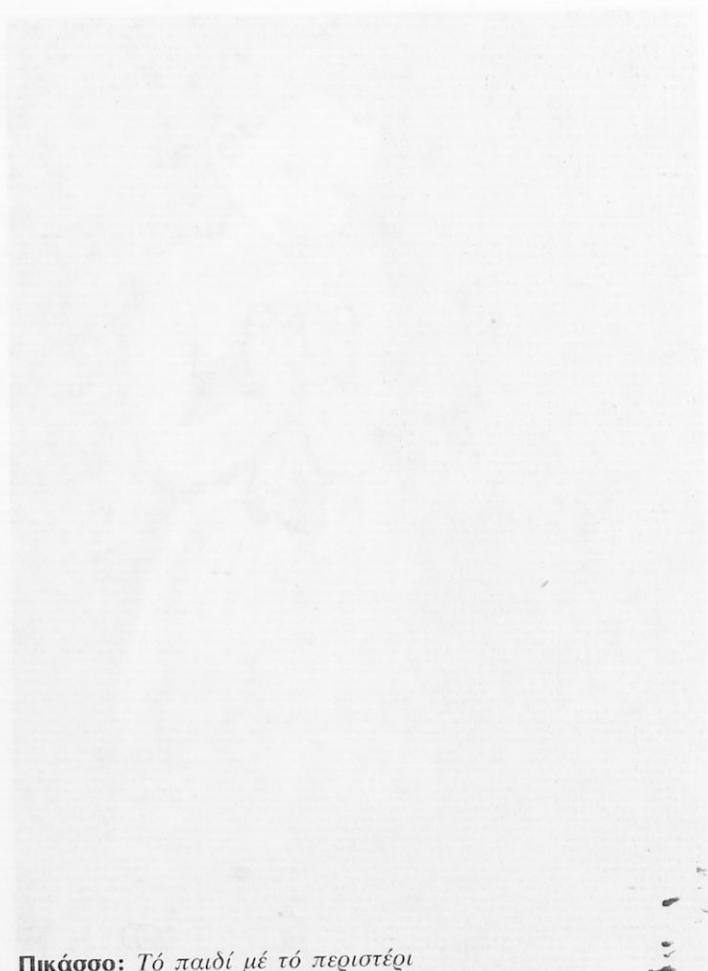
IV. Ἡ ἀγάπη γιὰ τούς συνανθρώπους μας

Φίλοι, καλῶς ἐσμίξαμε! ὥρα νά γνωριστοῦμε
(άζτέκικο τραγούδι)

Παράρτημα Η' .VI
για τους αναγνώστες μας

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκδοση είναι
απόσπασμα από το βιβλίο

Πικάσσο: *Τό παιδί με τό περισσότερι*

[Ὁ ἀγώνας ἀρχίζει]

Τὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ βιογραφία τοῦ Σβάτσερ, πού ἔγραψε ὁ Τάσος Ἀθανασιάδης (1963). Ὁ Ἀλβέρτος Σβάτσερ γεννήθηκε τὸ 1875 στὴν Ἀλσατία τῆς Γαλλίας. Πολύ νωρὶς ἔγινε πάστορας καὶ καθηγητῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Τὰ βιβλία πού ἔγραψε, ἔδιναν μεγάλες ἐπιστημονικὲς ὑποσχέσεις, ἐνῶ ταυτόχρονα εἶχε ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη ὡς ὁ καλύτερος ἐρμηνευτῆς τοῦ Μπάχ στὸ ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο. Στὰ τριάντα τοῦ χρόνια ἀνακαλύπτει πῶς ὅλα τοῦ εἶχαν ἔρθει πολὺ βολικὰ στὴ ζωὴ καὶ πῶς τὸ χρέος τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ βοηθᾶει τοὺς συνανθρώπους του. Ἀρχίζει τότε νὰ σπουδάζει ἱατρικὴ παράλληλα μὲ τίς ἄλλες του ἀσχολίες καὶ τὸ 1913 φεύγει γιὰ τὴν Ἀφρική, γιὰ νὰ ἀφοσιωθεῖ στοὺς Μαύρους ἰθαγενεῖς. Στὸ Λαμπαρενὲ τοῦ Γκαμπόν, κοντὰ στὸν Ἰσημερινό, μένει ὡς τὸ τέλος τῆς μακριᾶς ζωῆς του (1965) δουλεύοντας στὸ νοσοκομεῖο πού ἴδρυσε ὁ ἴδιος. Τὸ 1953 ὁ Σβάτσερ τιμῆθηκε μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης καὶ τὸ ὄνομά του ἔχει γίνει σύμβολο τῆς ἀνθρωπιάς. Τὸ κείμενό μας ἀναφέρεται στὶς πρώτες δυσκολίες τοῦ Σβάτσερ μετὰ τὴν ἀφιξή στο Λαμπαρενέ.

Τίς πρώτες τρεῖς βδομάδες δυσκολεύτηκε ἀπάνταστα χωρὶς φάρμακα καὶ διερμηγέα, ἀνάμεσα σ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἄρρωστους, πού ταξίδευαν ἑκατοντάδες χιλιόμετρα μὲ τίς πιρόγες τους γιὰ νὰ ζητήσουνε τὸ ἔλεός του. Στὶς 26 Ἀπριλίου τὸ βράδυ, τὸ σφύριγμα τοῦ ποταμόπλοιου, πού ἔφερνε τὰ ἐβδομήντα κιβώτια μὲ τὸ πολυτίμο ὑλικό, ἀντήχησε σάν ἓνα κάλεσμα ἐγκαρδίωσης κι ἐλπίδας.

Ὁ ἀγώνας τοῦ ἀρχίζει.

Οἱ ἱεραπόστολοι εἶχαν ὑποσχεθεῖ νὰ τοῦ κάνουν γιὰ νοσοκομεῖο μιὰ παράγκα ἀπὸ λαμαρίνα. Ὅμως μὲ τίς χρυσὲς δουλειές, πού εἶχαν οἱ ξυλέμποροι ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, πλήρωναν τόσο καλά τοὺς ἰθαγενεῖς, ὥστε κανένας τους δὲν πῆγαινε στὴν ἱεραποστολὴ νὰ δουλέψει γιὰ πενταροδεκάρες. Ὁ ἱεραπόστολος Κάστλ, ξέροντας ἀπὸ μαραγκοδουλειές, τοῦ ἔκανε σ' ἓναν τοῖχο τῆς παραγκούλας μερικά ράφια. Τὸ φαρμακεῖο εἶχε κιόλας στηθεῖ. Ἦταν ὥστόσο ἄλυτο πρόβλημα ἡ ἐ-

ξέταση τῶν ἀρρώστων, ἀφοῦ γιά νά προφυλαχτεῖ ἕνας λευκός ἀπ' τίς μολυσματικές ἀσθένειες δέν ἔπρεπε νά δέχεται σπίτι του ἀρρώστους. Ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἀναγκάστηκε τότε νά ἐξετάζει στό ὑπαιθρο, ἔτοιμος, ἐνῶ καθάριζε πληγές κάτω ἀπ' τόν καυτερό ἥλιο, νά μεταφέρει ἄρον ἄρον τίς ἐγκαταστάσεις του στή βεράντα, μέ τό πρῶτο ρίπισμα τῆς καταιγίδας πού σηκωνόταν μόλις σκοτεινίαζε. Ἡ ἀγωνία του ἀρχιζε νά ἐλαττώνει τόσο πολύ τήν ἀποδοτικότητα του, ὥστε ἀναγκάστηκε ὕστερ' ἀπό λίγες μέρες νά προβιβάσει σέ νοσοκομεῖο τό οἶκμα, πού ὁ προκάτοχος του στήν παραγκούλα εἶχε γιά κοτέτσι. Αἰστάνθηκε πῶς εἶχε ἀποκτήσει μιὰ πολυτελή ἐγκατάσταση, ὅταν μπόρεσε νά βάλει στούς τοίχους μερικά ράφια, νά στήσει ἕνα ράντζο καί ν' ἀβεστώσει τό βρωμερό πάτωμα. Μ' ὅλη, ὡστόσο, τήν πνιγηρή ἀτμόσφαιρα σέ κείνο τό παλιό κοτέτσι, ὅπου ἀπ' τήν κακή κατάσταση τῆς στέγης του ἀναγκαζόταν νά φορᾶ κάσκα, ὅτι μπορούσε νά ἐπιδένει πληγές, ἐνῶ ἔξω μάνιαζε ἡ καταιγίδα, τόν ἔκανε νά νιώθει εὐτυχισμένος. Δέν ἄργησε ν' ἀνακαλύψει τό διερμηνέα καί, σέ λίγο, πολύτιμο βοηθό του στό πρόσωπο τοῦ πανέξυπνου Ἰωσήφ, ἐνός ἄρρωστου ἰθαγενῆ ἀπ' τή φυλή Γκαλόα, παλιοῦ μάγερα, πού μιλοῦσε τά γαλλικά τέλεια.

Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Θεός: τό χειρουργεῖο εἶχε ἐγκατασταθεῖ καί ἐπανδρωθεῖ. Ἰδοῦ τό ὥραριο ἐργασίας: κάθε πρωί, στίς 8.30', ὅσο ἡ κυρία Σβάιτσερ ἀπολύμαινε τά χειρουργικά της σύνεργα καί ὁ γιαντρός ἔκανε τίς τελευταῖες του προετοιμασίες, ὁ Ἰωσήφ διάβαζε στούς συγκεντρωμένους ἰθαγενεῖς (στή διάλεκτο Γκαλόα καί Παχουέν) αὐτόν τό δυσάρεστο ἐξάλογο, ἐνῶ ἐκεῖνοι, πυκνώνοντας ὀλοένα τίς οὔρες μπρός ἀπ' τήν παράγκα, κουνούσαν τά κεφάλια τους, γιά νά δείξουν πῶς καταλάβαιναν:

1) Ἀπαγορεύεται αὐστηρά νά φτύνετε ἔξω ἀπ' τό σπίτι τοῦ γιαντροῦ.
2) Ὅσοι περιμένετε δέν πρέπει νά μιλάτε μεταξύ σας φωναχτά.
3) Οἱ ἄρρωστοι καί οἱ συγγενεῖς τους πρέπει νά φέρνουν μαζί τους ἀρκετό φαί γιά ὀλόκληρη μέρα, ἐπειδὴ δέν ξέρουν πότε θά ἐξεταστοῦνε.

4) Ὅποιοι μένουν τή νύχτα στό σταθμό τῆς ἱεραποστολῆς δίχως ἄδεια τοῦ γιαντροῦ, θά διώχνονται χωρίς φάρμακο. (Συχνά οἱ ἄρρωστοι, πού ἔρχονταν ἀπό μακρινές περιοχές, βγάζανε ἀπ' τίς αἰθουσες τοῦ σχολείου τούς μαθητές, γιά νά πάρουνε τίς θέσεις τους).

5) Πρέπει νά ἐπιστρέφονται τά μπουκαλάκια καί τά τενεκεδάκια, πού δίνονται μέ φάρμακα.

6) Μόνον ἐπείγουσες περιπτώσεις θά ἐξετάζονται ἀπ' τά μέσα τοῦ μηνός, ὅπου ἀνεβαίνει τό βαπόρι καί ὥσπου νά κατεβεῖ, γιατί ὁ γιαντρός

γράφει στην Εύρωπη νά του στείλουν άλλα πολύτιμα φάρμακα. (Τό βα-
πόρι ἔφερνε τήν εὐρωπαϊκή ἀλληλογραφία στά μέσα τοῦ μηνός καί
στήν ἐπιστροφή του ἔπαιρνε τίς ἀπαντήσεις).

Σπρωχνόταν ἐκεῖ, μπρός ἀπ' τήν παράγκα, κάτω ἀπ' τόν ἐξαντλητικό
ἥλιο, τό πλῆθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλῳάμ: λεπροί, ἐλονοσιακοί,
σκελετωμένοι ἀπ' τήν ἀρρώστια τοῦ ὕπνου, ἀπό τό μπερί-μπερί, πολ-
λοί δυσεντερικοί, ἄλλοι μέ γαγγραινιασμένα ἔλκη, νεφρικοί, φρενοπα-
θεῖς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι ἀπό τά θηρία, ρευματι-
κοί, πολλοί μέ καρδιοπάθειες, ὄγκους, δερματίτιδες, λογιῆς ψυχασθέ-
νειες καί καταληψίες. Ἡ ἐξέταση ἦτανε φοβερά κουραστική, ἐπειδή ὁ
γιατρός ἔπρεπε νά μαντεύει περισσότερα ἀπ' ὅσα μπορούσε νά ἐκ-
φράσει γιά τήν ἀρρώστια του ἕνας πρωτόγονος, πού συνήθιζε νά ἀπο-
δίνει τά συμπτώματά της καί τούς πόνους του σ' ἕνα σκουλήκι κινού-
μενο ἀδιάκοπα μέσα του...

Στίς δώδεκα τό μεσημέρι ὁ Ἰωσήφ ἀνάγγελε: «ὁ γιατρός πάει νά
φάει». Τότε οἱ ἀρρωστοί σκορπίζονταν στίς γύρω σκιές, γιά νά μασου-
λήσουν τίς μπανάνες τους ἢ τά καπνιστά ψάρια τους. Οἱ ὑπόλοιπες
ὁμως τέσσερις ὥρες – ἀπ' τίς δυό ἕως τίς ἔξι τό βράδυ – δέν ἦταν
ἀρκετές, γιά νά ἐξεταστοῦνε ὅλοι οἱ ἀρρωστοί. Ἔτσι, πολλοί ἀναγκά-
ζονταν νά διανυκτερεύουν, ἀφοῦ ἡ ἐξέταση μέ λάμπα ἦταν ἀδύνατη,
ἀπ' τά κουνούπια πού σηκώνανε σύννεφο γύρω τους. Μ' ὄλη, ὡστόσο,
τήν προσπάθειά τους, δέν πρόφτανιν νά ἐξετάσουν περισσότερους
ἀπό 30-40 τή μέρα. Γιά ν' ἀποφεύγεται μιά δεύτερη ἄσκοπη ἐξέταση, ὁ
ἀρρωστος ἐφοδιαζόταν μ' ἕνα ἀριθμημένο στρογγυλό χαρτονάκι, ὅπου
ἐπὶ τῶν σημειωνόταν ἡ ἀρρώστια του, ὅσα φάρμακα εἶχε πάρει κι οἱ
ὁδηγίες πῶς νά τά χρησιμοποιήσει. Ὡστόσο, πάντα ὁ γιατρός εἶχε τήν
ἀνησυχία, πῶς ὁ ἀρρωστος θά κατάπινε μονομιάς τό φάρμακο ἢ θά-
τρωγε τήν ἀλοιφή του.

Μεγάλο ἀγῶνα κάνανε στό ἱατρεῖο – φτάνοντας ἀκόμη καί σέ αὐ-
στηρές κυρώσεις – γιά ν' ἀναγκάζουν τούς ἀρρωστους νά ἐπιστρέφουν
τά μπουκαλάκια καί τά κουτιά, ἀφοῦ μόνο μ' αὐτά μπορούσαν νά
προφυλάξουν τά φάρμακα ἀπ' τή διαβρωτική ὑγρασία. Μάταια ὁμως.
Οἱ περισσότεροι – παρακούοντας κι ἀπό τή φυσική κλεπτομανία τους –
τά κρατοῦσαν περνώντας τα στό λαιμό τους σά φυλαχτά. Κι ὁμως,
ἔστερα ἀπό μιά τόσο ἀφόρητα ζεστή μέρα, πού τή διαδεχόταν μιά νύ-
χτα τό ἴδιο ζεστή, χωρίς ἕνα ποτήρι δροσερό νερό ἢ μιά ὑπόψια φύ-
σημα ἀπ' τή ζούγκλα, ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ πέφτοντας κατάκοπος στό
κρεβάτι νά κοιμηθεῖ αισθανότανε τέτοια ἐσωτερική ἀγαλλίαση, ὥστε
νά γράψει στήν ἀδελφή του: «Μ' ὅλα αὐτά εἶμαι πολύ εὐτυχής, πού

βρίσκομαι στην πρωτοπορία του βασιλείου του Θεού...». Μετά από εννιά μήνες μπορούσε πιά ν' αναγγείλει στους φίλους του της Εύρωπης, πώς είχε νοσηλεύσει πάνω από δυό χιλιάδες άτομα.

Έρωτήσεις

1. Πώς ο Σβάιτσερ κάνει πράξη τη χριστιανική διδασκαλία της αγάπης;
2. Ο Σβάιτσερ πιστεύει πώς αυτό που έχει την πιο μεγάλη αξία είναι ο σεβασμός της ζωής. Πώς τό αντιλαμβάνεστε αυτό;
3. Γιατί ο συγγραφέας λέει «τό πλήθος της κολυμπήθρας του Σιλβάμ»;
4. Ποιές είναι οι δυσκολίες που έχει ν' αντιμετωπίσει ο Σβάιτσερ;
5. Πώς βρίσκετε τη ζωή που θέλησε νά ζήσει ο Σβάιτσερ;

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ. Μικρασιάτης στην καταγωγή, γεννήθηκε τό 1913. Στην Ελλάδα ήρθε τό 1922 μετά την καταστροφή. Σπούδασε Νομικά. Πεζογράφος, ασχολήθηκε κυρίως μέ τό δοκίμιο, τό μυθιστόρημα καί τη μυθιστορηματική βιογραφία. Τέτοιες βιογραφίες είναι ο *Ντοστογιέφσκι από τό κάτεργο στό πάθος*, *Τρία παιδιά του αιώνα μας*, *Άλβέρτος Σβάιτσερ*. Τό πιο σημαντικό έργο του είναι τό τρίτομο μυθιστόρημα *Οι Πανθέοι*.

Στράτης Μυριβήλης

Ο λόφος μέ τίς παπαρούνες

Η Ζωή έν τάφω (1924) άρχισε νά σχεδιάζεται μέσα στά χαρακώματα του Α΄ παγκόσμιου πολέμου (1914-1918), στην προκάλυψη του Μοναστηριού της Σερβίας. Τό μυθιστόρημα καταγγέλλει τίς ώμότητες του πολέμου καί έκφράζει, μέ τίς ρεαλιστικές σκηνές που περιγράφει – πλημμυρισμένες καθώς είναι από λυρική διάθεση – βαθιά συμπόνια προς τόν άνθρωπο. Τό απόσπασμά μας άποτελεί μιά άπό τίς φωτεινές παρενθέσεις άνθρωπιās μέσα στό έργο καί κήρυγμα για συναδέλφωση τών ανθρώπων.

Είναι καί μιά μέρα χαρούμενη μέσα στίς ἄσκημες μέρες τῆς πορείας. Μιά μέρα γαλάζια καί κόκκινη, μέ ἀνοιξιάτικον οὐρανό, γεμάτη μαβιά μάτια, κόκκινα ἀγριολούλουδα καί ἀργά μελαγχολικά τραγουῖδα.

Ἦταν ἕνας λόφος ἄλικος* ἀπό τίς παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ἕνα ρούσικο σύνταγμα, πού τραβοῦσε κι αὐτό γιά τό μέτωπο. Ἐκεῖ μᾶς σταματήσανε κι ἐμᾶς. Εἶχε νερό μπόλικο καί πρασινάδα ἐκεῖ δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τά ὄπλα καί φάγαμε κοντά τους. Μᾶς σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια μέ τριανταφυλλιά μάγουλα, μέ χοντρές μπότες καί μπλουζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τά πηλίκια τους εἶχαν κεραμί-δι* στενούτσικο.

- Γκίρτς*;
- Γκίρτς.
- Κριστιάν;
- Κριστιάν.
- Ὀρτοντόξ;
- Ὀρτοντόξ.

Μᾶς δεχτήκανε μέ χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελοῦσανε, καί μεῖς γελοῦσαμε, μᾶς χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Μέ τά μεγάλα τους χέρια μᾶς χτυποῦσανε στήν πλάτη. Τραβούσανε καί μᾶς δεῖχναν ἀπό τήν τραχηλιά* τους χρυσά, σιντεφένια* σταυρουδάκια καί φυλαχτάρια κρεμασμένα μέ ἄλυσιδίτες. Σταυροκοπιόντανε μέ τόν ὀρθόδοξο τρόπο.

- Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ὥρες δίχως νά καταλαβαίνει γρι ὁ ἕνας ἀπ' τή γλώσσα τ' ἄλλουνοῦ. Ὅμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Ἡ ἀγάπη κι ἡ ὄχτρα ἔχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρῆκα κι ἕνα νεώτατον ἀξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σάν κορίτσι, μέ μεγάλα γυαλιά καί γελαζόμενα χεῖλη, πού θυμόταν ἀπ' τό σκολεῖό του μερικά ἀρχαῖα, τσάτρα-πάτρα. Τά μαλλιά του ἦταν ξανθά σάν τοῦ καλαμποκιοῦ, εἶχε κι ἕνα χρυσό μουστακάκι.

- Ἡμεῖς ρούσιαν λίαν Ἑλληνες ἀγαπώμεθαν! Ὀδησόν λίαν Ἑλλήνες! Λίαν!

Πῆρε ὕφος καί μοῦ ἀπάγγειλε κάτι ἀλαμπουρνέζικα*, πού, ὅπως μέ

ἄλικος: κόκκινος.

κεραμίδι: ἐδῶ: γεῖσο.

Γκίρτς: Γραικοί, Ἕλληνες.

τραχηλιά: τράχηλος, λαιμός.

σιντεφένιος καί σεντεφένιος: ἀπό μαργαριταρόριζα, ἀπό μάργαρο ὀστράκου.

ἀλαμπουρνέζικα: παράξενα, ἀκαταλαβίστικα.

βεβαίωσε, ήταν "Ομηρος από τό πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μιά μεγάλη χορωδία καί μάς τραγούδησαν λαϊκά τραγούδια. Καμπόσοι τά κομπανιάρηζαν* μέ κάτι μακριές μπαλαλάικες* πού τίς σήκωναν στή ράχη σταυρωτά μέ τό ντουφεκι τους. Δέν κατάλαβα τά λόγια τῶν τραγουδιῶν, μά σίγουρα θά μιλούσανε γιά ἕνα δάσος χιονισμένο, γιά ἕνα χωριό χιονισμένο, πού οἱ μπουχαρίδες* τῶν καλυβιῶν του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στόν παγωμένον ἀγέρα. Ξανθιές γυναῖκες μέ χοντρές πλεξοῦδες κάθονται πίσω ἀπ' τά κλειστά τους τζάμια, μέ τό λευκό κούτελο ἀκουμπισμένο στό γυαλί. Σκουπίζουν ἀργά μέ τό δάχτυλο τ' ἀχνισμένο τζάμι καί βλέπουνε στά χαμένα, μακριά, μακριά, τό ρούσικο κάμπο πού δέν τελειώνει παρά στά οὐρανοθέμελα. Μέσα στήν ἀπέραντη πλατωσιά, ἕνα μονοπάτι χαραγμένο στό χιόνι ἀπό τά ἔλκηθρα*. "Ἐνα μονοπάτι πού πήρε τά παλικάρια τοῦ χωριοῦ καί τά πήγε μακριά, μακριά, πέρα ἀπό τά σταχτιά οὐρανοθέμελα. Ἴσως καί πέρα ἀπό τή ζωή.

Οἱ μορφές τῶν τραγουδιστῶν ἦταν σοβαρές, τά παιδιάτικά τους τά σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σάν τέλειωσαν τό τραγούδι μείναμε πολλήν ὥρα ἀκίνητοι μαζί τους, ταξιδεύοντας πάνω στά φτερά τῆς μουσικῆς, πού ἐνώνει τίς καρδιές, γιὰτ' εἶναι ἡ γλώσσα τους ἡ πανανθρώπινη.

Σάν κάμαμε τίς τετράδες γιά νά φύγουμε, οἱ Ροῦσοι βάλανε παπαροῦνες μέσα στίς μπουκκες τῶν ντουφεκιῶν μας. Ἦτανε σάν μιά παράξενη λιτανεῖα μέ ἀσαλένιες λαμπάδες, πού στήν κορφή τους ἀναβε ἡ πιό χαρούμενη φλόγα.

- Ἄντιό! Ἄντιό!

Ὁ πολύ νέος ἀξιωματικός πετᾶ τό καπέλο του, λυγερός, σχεδόν διάφανος μέσα στό φῶς.

- Χαῖρε, λίαν, Ἑλληνες! Χαῖρε!

Πόση ἀγάπη ὑπάρχει στόν κόσμο! Ἄφθονη σάν ποτάμι πού χύνεται μέσα σ' ἕναν κάμπο. Ἄνθισμένη σάν ἕνας λόφος κόκκινος ἀπό τίς παπαροῦνες, πού σέ φωνάζουνε νά τίς κόψεις. Δέν ἔχεις παρά νά σκύψεις νά τίς κόψεις.

κομπανιάρω καί ἀκομπανιάρω: ἐκτελῶ μουσική ὑπόκρουση, συνοδεύω μέ μουσικό ὄργανο τό τραγούδι.

μπαλαλάικα: μουσικό ὄργανο τῶν Ρώσων μέ τριγωνικό ἤχηο καί μακρὸ λαιμὸ μέ τρεῖς χορδές.

μπουχαρίδες: καπνοδόχοι.

ἔλκηθρο: ἀμάξι χωρὶς τροχοῦς πού σέρνεται πάνω στοὺς πάγους.

Έρωτήσεις

1. Από ποιές σκηνές του κειμένου φαίνεται ότι τό απόσπασμα αποτελεί ένα ώραιο κήρυγμα συναδέλφωσης τών ανθρώπων;
2. Τί προαναγγέλλει ή πρώτη παράγραφος του κειμένου;
3. Οί Ρώσοι φεύγοντας τοποθέτησαν στίς κάνες τών όπλων παπαρούνες. Τί δείχνει ή χειρονομία τους αύτή;

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 10.

Μενέλαος Λουντέμης

[‘Ο μικρός Σουκρής]

Τό κείμενο είναι απόσπασμα από τό μυθιστόρημα Συννεφιάζει. ‘Ο Σουκρής, ένα τουρκόπουλο, συνδέεται, μέσα σέ συνθήκες μεγάλης φτώχειας, μέ ένα ελληνόπουλο – τόν ίδιο τό συγγραφέα. Τό επεισόδιο ξετυλίγεται τόν καιρό πού γινόταν ή ανταλλαγή πληθυσμών, μετά τή μικρασιατική καταστροφή.

Από δώ πάνου, άπ' τή δραγατσά*, φαίνονται όλα ήμερα καί καταλαγιασμένα. ‘Ο «χαμάλης»* πηγαινόρχεται φυσώντας τόν καπνό του καί ταχτοποιεί σάν κομπολόι τά βαγόνια του. ‘Ο κύριος σταθμάρχης κόβει βόλτες σάν τό τρεχαντήρι κι ό κόσμος θαμπώνεται άπ' τά πολλά σειρήνια πού 'χει στό καπέλο του. Οί κάποτρένοι* ξαναμωράθηκαν καί παίζουνε σάν τά σκολιαρούδια μέ τίς ντουντουκές*. “Όλα φαίνονται από δώ καθαρά. Νά κι ό Δημητρός ό άργάτης. “Άφησε τό φκυάρι του καί

δραγατσά: πρόχειρη καλύβα δραγάτη.

«χαμάλης»: άχθοφόρος: εδώ: τό τρένο.

κάποτρένος: σιδηροδρομικός υπάλληλος πού ρυθμίζει τήν κίνηση.

ντουντουκές: σφυρίχτρες.

τώρα τριγυρίζει σάν τρελός. Κάποιοι ψάχνει. Φωνάζει κιόλα, μά τό σουσουρο του σταθμού είναι μεγάλο καί δέν άκούγεται.

Ξεκινήσαμε νά κατέβουμε. Σέ λίγο θά 'ταν ώρα γιά τή φευγάλα. Δέ μιλούσαμε. Κοιτάγαμε παραπονεμένοι τό χῶμα καί κλωτσούσαμε τά πετραδάκια σάν νά μᾶς ἔφταιγαν αὐτά.

Στά μισά του δρόμου ἀνταμώσαμε καί τό Δημητρό πού ἔτρεχε λαχανιασμένος μέσ στά χωράφια. Σάν μᾶς εἶδε σκύλιασε.

– Βρέ Σουκρή! φωνάζει μπαρουτιασμένος. Βρέ Σουκρή! Ἡ μάνα σου βρέ! χτυπιέται καταῆ! Ἡ βάβω* σου βρέ! λιγοθυμαί!... Βρῆκες ώρα, μωρέ θεοσκοτωμένο, νά γκιζερίσεις*!

– Γιατί, μπρέ Ντημητρό;

– Γιατί, λέει!... Ἄκου, μωρέ!... Ἔ, πάει θά τρελαθῶ! Γιατί; Βρέ ὁ «χαμάλης» φεύγει, βρέ!... φεύγει, βρέ! Ἐφυγε! Ἄκου; Μπρός τώρα. Φουσέκι! Ἄκόμα κάθεσαι; Φουσέκι νά προκάμεις! Ἄτιμο τουρκί! Γιά κοίτα, βρέ, περπάτημα... Θά φύγουνε καί θά σ' ἀφήσουνε ἀμανάτι*. Κοίτα ἕνα σκέδιο ἄνθρωπος. Ἄχ... καί νά σ' εἶχα δικό μου!

Χιμήξαμε τόν κατήφορο σά ζαρκάδια πού ὀσμίστηκαν μπαρούτι. Ἡ μηχανή του «χαμάλης» πήγε καί κόλλησε στά βαγόνια. «Πᾶμε;» τούς λέει. «Φρρρ! Ὅλα ἔτοιμα!» κάνουν οἱ καποτρένοι καί χώνουνται μέσ στά καβούκια τους. «Πούφ! πούφ...» ὁ «χαμάλης» ἄρχισε νά σαλεύει. Ὅτι εἶχαμε σκαρφαλώσει κι ἐμεῖς τά κάγκελα του σταθμοῦ...

Χύθηκε ὁ Σουκρῆς ξοπίσω στό τρένο, σάν χηνάρι πού τρέχει νά προφτάσει τήν ἀρμαθιά τ' ἀδερφάκια του. Μά ὁ «χαμάλης» εἶναι τόσο ἄπονος... «Πούφ!... πούφ!» κείνος τή δουλειά του Ὁ Σουκρῆς τσιρίζει σπαραχτικά.

– Ἀνάσα... ντούρ! Ἀνατζικ... ντούρ... ντούρ! (Μάνα... Μανούλα... Σταμάτα!).

Ἄρχισε τό κυνηγητό.

– Ἄ! Σουκρή! φώναζαν ἀπ' ὅλα τά βαγόνια... ὅλος ὁ κόσμος κρεμασμένος. Ἡ μάνα ἄπλωνε τά χέρια της σάν κλαδιά πού τά δέρνει ὁ ἀγέρας.

– Ἄ, γιαβρούμ... Ἄ, τζιερίμ!... (Ἄ, λατρεία μου... Ἄ, σπλάχνο μου!).

Ὅλοι χτυπούσανε τά κάγκελα.

– Χ-ά!... Χ-ά!...

– Ἄ, Σουκρή! Ἄ! καπλάν!... Χ-ά!

Γέροι καί νιοί ἀπλώνανε χέρια, ἀπλώνανε ζουνάρια. Ἡ βάβω του

βάβω: γιαγιά.

γκιζερίζω: γυρνῶ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἄσκοπα, περιπλανιέμαι.

ἀμανάτι: ἐνέχυρο.

τραβοῦσε τούς χαλκάδες τοῦ τρένου, γιά νά τό σταματήσει, καί τό περικαλοῦσε, καί τό μάλωνε:

– Ντούρ μπρέ! Ντούρ μπρέ! (Στάσου βρέ! Στάσου!).

Σπαραγμός...

Μά ἤθελε δέν ἤθελε ὁ «χαμάλης» ἔκοψε γιά μιά στιγμή τή φόρα του – ὄχι ἀπό καλοσύνη του, μά νά, γιατί εἶχε φτάσει στά ψαλίδια*, χρειάζεται προσοχή ἐκεῖ. Ὁ Σουκρής τόν ἔφτασε. Ἄπλωσε κιάλας τὰ μαῦρα του χεράκια νά γαντζώσει. Μά δέν τ' ἀξιώθηκε. Σφυριγματιές πολλές ἀκούστηκαν μέ μιάς. Κι ἓνα στρίγγλισμα φοβερό, φοβερό... ἀπό χίλιες φωνές μαζί.

–"Αααααα!!!

...Ὁ Δημητρός, ὁ μπερδεμένος, ὁ χαζολογός, σκουπίζει μέ τό μανίκι τόν ἰδρώτα του καί – κρυφά κρυφά γιά νά μήν τόν πάρω χαμπάρι – τό περνάει κι ἀπ' τὰ μάτια του. Ἄχ, γιατί νά 'ναι τόσο ἄπονα τὰ τρένα.

Τώρα ἡ βάρβα δέ θ' ἀνασαίνει πιά. Τώρα ἡ μάνα θά μοιρολογάει.... Θά περπατάει τό μοιρολόι της πάνω στίς γραμμές. Καί δέ θά τή νοιάζει καθόλου ἂν τό τρένο φεύγει, πού πάει,... κι ἂν κάποτε θά φτάσει, καί ποῦ... Τώρα ἡ ψυχή της ἀπόμεινε πίσω στό Βερτεκόπι, νά ξεσκίζεται... Κι ὁ «χαμάλης» θά σφυράει...Θά σφυράει καί θά τρέχει σάν στοιχειό πού τό κάψανε τὰ ξιόρκια*, καί θά οὐρλιάζει καί θά σούρνεται στούς κάμπους νά βρεῖ συχώρηση. Καί θά οὐρλιάζει καί θά σούρνεται, ὥσπου νά σκάσει.

Κι ἐγώ... (ἄχ...) ἐγώ, πού ζύμωσα τὰ πικρά μικράτα μου, τ' ἀδύναμα ἀλαφρά ὄνειρά μου μ' ἓνα τουρκάκι τῆς Καρατζόβας, κάθομαι, ὦρες τώρα – κρεμασμένο κουρελάκι – πάνω στά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ, καί δέ βλέπω τίποτα μπροστά μου, τίποτα, γιατί ὅλα εἶναι κλάμα...

Λένε πώς τὰ παιδιά, σάν εἶναι ἄκακα ἐδῶ στή γῆς καί καλόγνωμα, σάν φτάσουνε στόν οὐρανό γίνονται ἀγγέλοι. Μά ὁ Θεός τους, ὁ Τοῦρκος, τώρα ἔφυγε, καί ποιός θά τοῦ ἀνοίξει τοῦ Σουκρῆ πού δέν ξέρει καί τή γλώσσα;

Σέ περικαλῶ, παππού Θεέ..., ἄ δεῖς νά τριγυρνάει ὄξω ἀπ' τό παλάτι σου ἓνα μαυριδερό τουρκάκι, εἶναι ὁ φίλος μου ὁ Σουκρής. Πάρ' το μέσα. Σέ περικαλῶ καί νά τό συχωρέσεις πού ἔχει λίγο ἄσκημα χεῖλια καί μήν τό κακοκαρδίζεις γι' αὐτό. Σέ περικαλάει ἓνας φτωχός μικρο-

ψαλίδια: οἱ διασταυρώσεις.

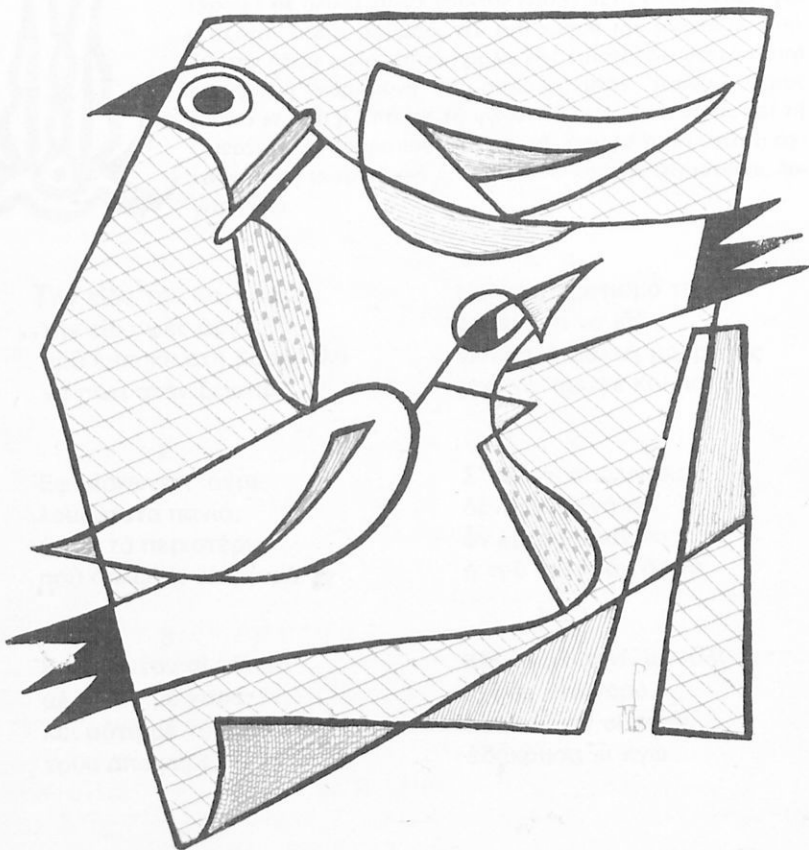
ξιόρκια: ξόρκια.

πουλητής του σταθμού που δροσίζε τον κόσμο. 'Αν ήσουνα καμιά φορά περαστικός από κει, θά τον θυμάσαι. Ήταν ένα κουτσό αγόρι. Σ' ευχαριστώ...

Έρωτήσεις

1. Μέ ποιά λόγια ή έκδηλώσεις δείχνουν την αγάπη τους στο Σουκρή ή μητέρα του, ο Δημητρός κι ο συγγραφέας;
2. 'Ο Σουκρής είναι Τουρκός. 'Ο Δημητρός κι ο συγγραφέας Έλληνες. Τούς εμπόδισε αυτό καθόλου νά τον αγαπήσουν; 'Αν όχι, γιατί;
3. Τί εκφράζει μέ την προσευχή του στο Θεό τό έλληνόπουλο;

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ (1912-1976). Γεννήθηκε στην 'Αγία Κυριακή τής 'Ανατολικής Θράκης. 'Από έπτά χρονών μπήκε στή βιοπάλη. Έγραψε πολλά έργα, κυρίως διηγήματα καί μυθιστορήματα: *Τά πλοία δέν άραξαν*, *Γλυκοχάραμα*, *Συννεφιάζει*, *Ένα παιδί μετράει τ' άστρα* κ.ά.

V. Οί φιλικοί δεσμοί

πρωτότυπη γραμματοσειρά και διακόσμηση κειμένου. Τα στοιχεία είναι κίτρινα
παρατηρώντας την εικόνα θα είναι ευκολότερο να γίνει διαπίστωση ότι είναι
πρωτότυπη.

Γραμματοσειρά

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Η γραμματοσειρά είναι πρωτότυπη και διαφέρει από τις συνηθισμένες γραμματοσειρές. Τα στοιχεία
είναι κίτρινα.

Π. Βαλασαμάκης: *Τά πουλιά*

Ιστορία ΙΟ .V

100

Ἡ Ξανθούλα

Ἡ Ξανθούλα (ὅπως καί ἡ Ἀγνώριστη στή σελ. 107) εἶναι ἀπό τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητής τὰ ἔγραψε σέ ἡλικία 20-23 χρονῶν (1818-1821), ὅταν ἀκόμα γυμναζόταν στούς ρυθμούς καί στή χρήση τῆς γλώσσας, πού δέν τήν ἤξερε καλά, ἐπειδή μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ὕστερα ἀπό δεκάχρονη παραμονή καί σπουδές στήν Ἰταλία. Ὅμως ἀκόμα κι ἐδῶ βλέπουμε τή φρεσκάδα τῆς φαντασίας καί τή ζωντάνια τῆς ἔκφρασης τοῦ ποιητῆ, πού μέ τόση ἀγάπη ἀγκάλιασε τή νεοελληνική μας γλώσσα καί τήν ἀξιοποίησε λογοτεχνικά.

1

Τὴν εἶδα τὴν Ξανθούλα,
τὴν εἶδα ψές ἀργά,
πού ἐμπῆκε στή βαρκούλα
νά πάει στήν ξενιτιά.

2

Ἐφούσκωνε τ' ἀέρι
λευκότατα πανιά,
ὡσάν τό περιστέρι
πού ἀπλώνει τὰ φτερά.

3

Ἐστέκονταν οἱ φίλοι
μέ λύπη, μέ χαρά,
καί αὐτὴ μέ τό μαντίλι
τούς ἀποχαιρετᾶ.

4

Καί τό χαιρετισμό της
ἐστάθηκα νά ἰδῶ,
ὥσπου ἡ πολλὴ μακρότης
μοῦ τό 'κρυψε καί αὐτό.

5

Σ' ὀλίγο, σ' ὀλιγάκι
δέν ἤξερα νά πῶ
ἂν ἔβλεπα πανάκι
ἢ τοῦ πελάγου ἀφρό.

6

Καί ἀφοῦ πανί, μαντίλι
ἐχάθη στό νερό,
ἐδάκρυσαν οἱ φίλοι,
ἐδάκρυσαν κι ἐγώ...

Ἑρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ μιά εἰκόνα χωρισμοῦ. Νά βρεῖτε τίς ἐπιμέρους εἰκόνες, πού τήν ἀποτελοῦν, καί τήν πορεία τους.
2. Τό πρόσωπο πού φεύγει εἶναι ἀγαπημένο. Ποῖο εἶναι τό κυρίαρχο συναίσθημα; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἔκφραση «μέ χαρά»;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τήν Αἰολική Γῆ (1943), μυθιστόρημα μέ πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα. Ἡ ὑπόθεσή του ξετυλίγεται στό μεγάλο τοιφλίκι τοῦ Γιαννακοῦ Μπιμπέλα στήν Ἀνατολή, ἀπέναντι ἀπό τή Λέσβο. Ἡρώές του εἶναι κυρίως παιδιὰ πού δέχονται τίς πρῶτες μεγάλες συγκινήσεις τῆς ζωῆς, ἀλλά καί τά μηνύματα τῆς σκληρῆς μοίρας γιά τόν πρῶτο διωγμό τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Μ. Ἀσία (1914). Τά δυό παιδιὰ εἶναι ἀδέρφια.

Ξεμάκρυνα πολύ ἀπ' τό ὑποστατικό, πέρασα τόν ἐλιώνα καί μπῆκα βαθιά μέσ στό βασίλειο τῶν βαλανιδιῶν. Κουράστηκα. Κάθουμαι ἀνάσκελα κάτω ἀπό ἓνα δέντρο κι ἀκούω τά φύλλα πού ψιθυρίζουν. Σέ λίγο ἔρχεται ἀπό ἄλλο μονοπάτι κι ἡ Ἄρτεμη.

– Κι ἐσύ ἐδῶ, Ἄρτεμη; Πού γυρίζεις;

Ἡ Ἄρτεμη κάθεται νά ξεκουραστεῖ. Ἀπλώνει τά πόδια της καί κοιτάζει τόν οὐρανό.

– Ἐέρεις τί εἶναι τσαλαπετεινός; λέει σέ λίγο.

– Ὅχι, δέν ξέρω τί εἶναι τσαλαπετεινός.

– Βέβαια, ἐσύ πού νά ξέρεις! κάνει εἰρωνικά. Ἐγώ ὅμως ξέρω!

Καί μοῦ λέει γιά ἓνα παράξενο ὠραῖο πουλί μέ θαυμάσιο λειρί, πού στό κεφάλι καί στό στήθος του ἔχει χρώματα καστανά καί κίτρινα κι οἱ φτεροῦγες του εἶναι μαῦρες μέ κορδέλες ἄσπρες. Πετᾷ χαμηλά, στίς ἔρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά ζερβά, πιάνει τά ζουζούνια καί τά τινάζει ψηλά, ἀνοίγοντας ὕστερα τό ράμφος του νά τά πάρει μέσα. Εἶναι πολύ ὁμορφο πουλί, μά ποτέ δέν τραγουδᾷ. Ὅ,τι εἶχε νά πει στή γῆ, ὅ,τι εἶχε νά κάμει στή ζωή του, τό ἔδωσε μέ τό χρώμα. Γι' αὐτό ὁ Θεός τοῦ πήρε τή φωνή – ἐπειδῆ θά ἦταν ἄδικο γιά τ' ἄλλα τά πουλιά τοῦ δάσους νά τά 'χει αὐτό ὅλα, τή φωνή καί τά χρώματα.

– Ποιός σοῦ τά εἶπε αὐτά, Ἄρτεμη; Πού τά 'μαθες ὅλα αὐτά γιά τό παράξενο πουλί;

– Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα μοῦ τά 'πε. Αὐτός ξέρει τήν ἱστορία ὅλων τῶν πουλιῶν τοῦ δάσους.

Ἀκούγεται ποδοβολητό ἀλόγου. Ποιός εἶναι; Πεταγόμαστε κι οἱ δυό μας ὀρθιοι νά δοῦμε. Τό μικρόσωμο ἄσπρο φαρί τρέχει ἀφρισμένο

κάτω απ' τίς φυλλωσιές πού σκεπάζουν τό μονοπάτι σάν πράσινο σύννεφο. Ὁ κυνηγός μόλις μᾶς πάρει εἶδηση, τραβᾷ μέ δύναμη τά γκέμια. Εἶναι ψημένος απ' τόν ἥλιο, ψηλός, ἴσαμε εἴκοσι χρονῶ· στό κεφάλι του ἔχει τυλίξει μιάν ἄσπρη μαντίλα μέ κεντημένα κίτρινα ἄστρα. Τά φυσεκλίκια εἶναι σταυρωτά στά στήθια του. Παράξενα φωτίζει ἡ ὥρα τά μάτια του: παίζουν μέσα τους χρώματα τοῦ δάσους.

– Τί κάνετε ἐσεῖς ἐδῶ; λέει κοιτάζοντάς μας. Τί κάνεις, «ζαρκάδι»; λέει στήν Ἄρτεμη μέ οἰκειότητα.

Ζαρκάδι; Ἄ, λοιπόν εἶναι τόσο φίλοι μέ τήν Ἄρτεμη; Κι ἐγώ δέν τό ἤξερα! Πῶς γίνηκαν φίλοι; Αὐτός δέν εἶναι δικός μας ἄνθρωπος, δουλεύει στό ὑποστατικό πού βρίσκεται στή θάλασσα. Ἡ Ἄρτεμη ἔχει λοιπόν πάρε δῶσε μ' ὄλον τόν κόσμο, μ' ὄλους τούς ξένους κυνηγούς;

– Τί κάνεις, ζαρκάδι;

Ἡ Ἄρτεμη πηδᾷ καί πάει κοντά του. Τά μάτια της δέν ἔχουν μέσα κλαδιά, δέν ἔχουν φύλλα ὅπως τῶν ἀνθρώπων τοῦ δάσους. Ὅμως ἔχουν δελφίνια καί κύματα, ἐπειδή ἡ Ἄρτεμη εἶναι απ' τό Αἰγαῖο. Μπλέκουν ἐκεῖ στό μικρό χῶρο τά μάτια τους, τά πράσινα φύλλα καί τά κύματα.

– Γύρισα πολύ σήμερα, λέει ἡ Ἄρτεμη. Πῆγα βαθιά μέσ στίς βαλανιδιές. Δέν τό κατάλαβα.

– Τί γύρευες; κάνει ξαφνιασμένος ὁ κυνηγός. Δέ φοβᾷσαι;

– Νά φοβηθῶ τί; λέει ἡ Ἄρτεμη μέ περηφάνια. Γύρευα τσαλαπετεινούς.

– Γύρευες τσαλαπετεινούς;

– Ναί. Ἐοῦ δέ μοῦ ἔχες πει γιά τά πουλιά μέ τά χρωματιστά φτερά; Ἦθελα πολύ νά τά δῶ.

– Ἄ, τό ξέχασα πού σου τό εἶχα πει! Καί βρήκες κανέναν;

– Ὅχι, δέ βρήκα κανέναν.

– Ἐμ, ἐκεῖ πού τούς γυρεύεις πού νά τούς βρεῖς! λέει περιπαιχτικά ὁ κυνηγός. Οἱ τσαλαπετεινοί δέ βρίσκονται στό δάσος, πετοῦν γύρω γύρω, στά βοσκοτόπια, ὅπου δέν ἔχει δέντρο.

– Δέν τό ἔξερα, ψιθυρίζει ἡ Ἄρτεμη καί κοκκινίζει λίγο. Δέ μοῦ τό ἔχες πει. Αὔριο θά πάω στά βοσκοτόπια...

– Χμ... Καί πάλι δέν ξέρω ἂν θά βρεῖς! λέγει ὁ κυνηγός.

Γιατί τώρα, λέει, οἱ τσαλαπετεινοί περάσαν απ' τή χώρα μας καί φύγαν. Θά ξαναπεράσουν πάλι μέ τίς πρώτες βροχές. Καί τότες πάλι θ' ἀρχίσουν νά κάνουν τά παράξενα καμώματά τους, νά τσιρίζουν καί νά κυνηγοῦν τά ζουζούνια μέσ στίς κουφάλες, στά δέντρα καί στούς βράχους.

- Λοιπόν;... λέει ή "Αρτεμη λυπημένη. Λές πώς δέ θά δῶ ἐγώ τσαλαπετεινούς; Πώς πιά δέ μείνανε τσαλαπετεινοί, πώς ὅλοι φύγανε;

- Λιγοστοί πάντα βρίσκονται. Ποιός ξέρει γιατί δέ φεύγουν μέ τό κοπάδι τους, ἀποκρίνεται ὁ κυνηγός. Μά ἐσύ πού νά τούς βρεῖς! Ἐγώ ἔβγαλα σήμερα δυό. Μά δέν τούς χτύπησα!

- Δέν τούς χτύπησες;

- "Όχι, δέν τούς χτύπησα. Τούς ἄφησα, γιά νά τούς κυνηγήσει ή μικρή ή ἀφέντισσά μου πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη, ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὀκεανοῦ.

Ποιά εἶναι αὐτή ή μικρή ή ἀφέντισσά του πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη;

Ἡ "Αρτεμη ξαφνιασμένη τόν ρωτᾷ:

- Ἐρχεται καμιά ἀφέντισσά σου ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὀκεανοῦ;

- Ναί, ἔρχεται.

- Ἐρχεται ἐδῶ στά μέρη μας;

- Ναί, ἐδῶ, στά μέρη μας.

- Πώς τή λένε;

Πώς τήν εἶπαν; Ἐχει ἓνα ξενικό ὄνομα. Ὁ κυνηγός δυσκολεύεται λίγο ἴσαμε πού νά τό θυμηθεῖ.

- Τή λένε... Τή λένε Ντόρις.

- Ντόρις...; Τί θά πεῖ Ντόρις; Εἶναι χριστιανή;

- "Όχι, εἶναι Ἰγγλέζα.

- Κι ἔρχεται ἐδῶ στά Κιμιντένια*; Τί γυρεύει;

- "Α! Δέν τό ξέρεις; Παντρεύτηκε τό γιό τοῦ ἀφεντικοῦ μου πού ἔχει τό τσιφλίκι κοντά στή θάλασσα. Τό γιό τοῦ Βηλαρᾶ πού σπούδαζε στά ξένα.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ;

Ὁ κυνηγός πολύ διασκεδάζει μ' αὐτό τό ἐπίμονο ἐρωτηματολόγιο. Χαμογελᾷ.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ.

- Καί θά κυνηγήσει τούς τσαλαπετεινούς τοῦ τόπου μας;

- Ἐτσι λένε. Εἶναι καλό ντουφέκι. Θά κυνηγήσει τά ζαρκάδια στά Κιμιντένια. Θά κυνηγήσει καί τούς τσαλαπετεινούς.

- Κι ἐσύ γι' αὐτό δέν τούς χτύπησες;

- Γι' αὐτό δέν τούς χτυπῶ. Γιά νά δεῖ πώς ἔχουμε καί τσαλαπετεινούς.

Ἄλαφρά τρέμει ή φωνή, τρέμουν τά χεῖλια τῆς Ἄρτεμης.

Κιμιντένια: ὁροσειρά στήν Ἀνατολή, ἀντίκρου στή Λέσβο.

- Μήτε άλλο τίποτα κυνήγησες σήμερα;.. Γι' αυτό;..

"Α, όχι γι' αυτό! Σήμερα είχε πάει σέ μεγάλο κυνήγι. Σήμερα είχε πάει γιά άγριογούρουνα. Σκότωσε τρία. Τ' άφησε ψηλά στό ρουμάνι". Θά τά κατεβάσουν οί Τουρκοί, οί παραγιοί του ύποστατικού τους.

- Καί τώρα πρέπει νά του δίνετε! λέει άπότομα ό κυνηγός, σέ τόνο προστατευτικό. Πρέπει νά γυρίσετε πίσω, γιατί ό ήλιος χαμηλώνει.

- Θά γυρίσουμε.

- "Αιντε, λοιπόν! Καί μή γυρεύεις, ζαρκάδι, τσαλαπετεινούς!

Τό μικρόσωμο άσπρο φαρί χύνεται πάλι κάτω άπ' τό πράσινο σύννεφο καί χάνεται. Γιά λίγο άκούγεται τό ποδοβολητό του. "Υστερα κι αυτός ό ήχος χάνεται. Μένουν πάλι μονάχα οί ψίθυροι του δάσους.

- Δέ ντρέπεσαι, "Αρτεμη, νά 'χεις φιλίες καί νά μιλάς μέ ξένους άνθρώπους;

- "Αφησέ με! λέει ή "Αρτεμη άπότομα. Γιατί νά ντρέπουμε;

"Αλήθεια, γιατί νά ντρέπεται; Ήταν ένας παλαβός λόγος αυτός πού είπα.

- Κι ύστερα, αυτός είναι κυνηγός! προσθέτει ή "Αρτεμη. Είδες τί όμορφος πού είναι!

Πάλι, σέ λίγο, ένw τά μάτια της λάμπουν κοιτάζοντας ψηλά τά σύνεφα:

- Αυτός είναι κυνηγός! 'Εγώ τούς αγαπw τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τ' άγριογούρουνα στά Κιμιντένια.

Τί λόγος είναι αυτός; Πόσος καιρός πέρασε, πόσα χρόνια περάσαν από τότες πού κλαίγαμε, κι ή "Αρτεμη μαζί μας, από τότες πού παρακαλούσαμε γιά τά πεινασμένα τσακάλια του δάσους; Είναι ένα άθλιο πλάσμα ή "Αρτεμη, άφου αγαπw τώρα τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τά πουλιά καί τ' άγριογούρουνα.

- Πwς τό μόρεσες ν' αγαπας τώρα τούς κυνηγούς;

"Η "Αρτεμη μέ κοιτάζει κατάματα:

- Τό λές άπ' τό κακό σου! κάνει. Γιατί έσύ ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός! Ποτέ δέ θά μπορέσεις!

- 'Εγώ δέν μπορω νά γίνω κυνηγός; μέ πνίγει ή αγανάχτηση. Δέ θέλω!

- "Όχι, δέν μπορείς!

Μές στην τσέπη μου έχω τή λαστιχένια σφεντόνα μου. Τήν είχα κάμει στην πόλη, έπειδή είχαν καί τ' άλλα παιδιά καί σκότωναν σπουργίτια. "Όμως έγώ ποτέ ίσαμε τότε δέ δοκίμασα νά σημαδέψω πάνω σέ

ρουμάνι: πυκνό δάσος· μέρος του δάσους γεμάτο πυκνούς θάμνους.

πουλί. Μονάχα στά φύλλα έριχνα.

Τά δάχτυλά μου χώνουνται μέσα στην τσέπη πού είναι ή σφεντόνα. Χαϊδεύουν τό λάστιχο. Ή "Αρτεμη έχει άκουμπήσει στή ρίζα ενός δέντρου καί κοιτάζει, σά βυθισμένη, μπροστά της. Πέρα απ' τίς βαλανιδιές, πέρα απ' τά Κιμιντένια, πέρα απ' τά βουνά του τόπου μας, πέρα απ' τούς ανεμόμυλους πορεύεται ή μεγάλη θάλασσα. Έκει είναι ή σκοτεινή χώρα πού τή λένε Ώκεανός. Έκει τό πούσι κάθεται πάντα άπάνω στό νερό, εκεί δέν υπάρχει χρυσός ήλιος, γαλάζια σύννεφα. Μονάχα τό θολό πούσι. Καί μέσα από κεί, απ' τή χώρα της όμίχλης, βγαίνει σιγά σιγά, ύγρή σάν τή βροχή, βγαίνει μέσα απ' τό πούσι κι όλοένα έρχεται, όλοένα πλησιάζει: είναι τό κορίτσι τών μακρινών νησιών, τό κορίτσι του Ώκεανού. Τό λένε Ντόρις. Τί θά πεί Ντόρις; Τά μαλλιά της είναι ύγρά σά νά ζήσανε όλη τή ζωή τους μέσα στή θάλασσα. Είναι σάν ύδάτινα πλοκάμια. Καί τά μάτια της; Λάμπουν τά μάτια της σάν τά μάτια τών φωτεινών κοριτσιών του Αιγαίου; Έχουν μέσα τους δελφίνια καί γαλάζια κύματα;

Τά μάτια της "Αρτεμης μέ τά δελφίνια καί τά γαλάζια κύματα μένουν πολλή ώρα στυλωμένα, άκίνητα. Όταν, άξαφνα, αρχίζουν νά παίζουν, χάνουν τή σιωπή τους. Ή "Αρτεμη σάν νά συνεφέρνει, άνασκηώνεται λίγο άλαφρά, για νά μήν κάμει θόρυβο.

Τί είναι;

Γυρίζω κι εγώ τά μάτια μου προς τά εκεί πού κοιτάζει ή "Αρτεμη: μιά νυφίτσα είναι. Ένα μικρό ξανθό ζό πού σέρνεται άπάνω στον κορμό του δέντρου, λίγα μέτρα παρακει. Σαματά λίγο, σάν κάτι νά όσμίζεται στον άγέρα, κάτι νά ψάχνει. Πάλι σαλεύει. Τό εύλύγιστο σώμα του γράφει στον κορμό σιγανές κινήσεις, μέ διάκριση.

Τά δάχτυλά μου άγγίζουν πάντα τό λάστιχο της σφεντόνας πού είναι κρυμμένο μέσ στην τσέπη. Τό άγγίζουν πάντα. Πιο δυνατά. Ή αφή είναι εύπλαστη δύναμη, άνάλαφρη. Μά άπότομα γίνεται σκληρή. Κι εκεί άντίκρου τό ξανθό σώμα του μικρού ζου στέκεται καί περιμένει.

Άργά, σιγανά, τραβώ έξω τή σφεντόνα μου. Χωρίς νά σαλέψω, παίρνω μιά πέτρα από πλάι καί τή βάζω στή σφεντόνα. Ή "Αρτεμη τότε μονάχα, ειδοποιημένη απ' τή σκιά της κίνησης, γυρίζει άπάνω μου τά μάτια της. Στην κρίσιμη αυτή ώρα τά μάτια της είναι πλημμυρισμένα από περιφρόνηση, απ' τή βεβαιότητα της άδυναμίας μου: «Δέν τό μπορείς! Ποτέ δέ θά μπορέσεις! Ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός!»

Τραβώ τά λάστιχα καί σημαδεύω τον ξανθό στόχο. Στην αρχή τά χέρια μου τρέμουν, μά ύστερα γίνονται σταθερά. Μαντεύω άπάνω μου, πλάι μου, τά μάτια της "Αρτεμης νά παρακολουθοϋν πάντα μέ τήν ίδια περιφρόνηση.

«Δέν τό μπορεῖς. Ποτέ δέ θά μπορέσεις».

“Ολος ὁ τόπος κάτω ἀπ’ τίς φυλλωσιές ἔγινε μάτια, ὅλα τά κλαδιά κι ὅλα τά φύλλα. «Δέν τό μπορεῖς».

Σέ μιά τελευταία προσπάθεια τραβῶ τά λάστιχα τῆς σφεντόνας μου. Ἡ πέτρα φεύγει. Δέν περιμένω τίποτα. Κι ὅμως αὐτή τήν ἐλάχιστη στιγμή πόσο ὅλα εἶναι καθαρά, πόσο ὅλα εἶναι ὄραση! Στό γαλάζιο αἰθέρα παρακολουθῶ τή σκληρή ὕλη πού φεύγει ἀπ’ τά χέρια μου καί χύνεται σάν σφαῖρα. Ἡ καρδιά μου χτυπᾷ δυνατά, νά σπάσει. Ὡσπου ἡ ταραχή τῆς τά σκεπάζει ὅλα καί σφαλνῶ τά μάτια.

–“Αχ!

Ἄκούω τήν Ἄρτεμη πού βγάζει τήν ὀδυνηρή κραυγή, ἀκούω τό θόρυβο πού κάνει γιά νά σηκωθεῖ καί νά χιμήξει. Τί ἔγινε; Πετιέμαι κι ἐγώ καί τρέχω πρός τό μέρος τοῦ δέντρου πού τρέχει ἡ Ἄρτεμη. Τί ἔγινε;

Τό μικρό ξανθό ζό, χτυπημένο στό κεφάλι ἀπ’ τήν πέτρα τῆς σφεντόνας μου, σπαράζει στή γῆ. Λίγο αἷμα τρέχει ἀπ’ τήν πληγή του – δίνει παράξενο τόνο στό στιλπνό του τρίχωμα. Δέν καταλαβαίνω στήν ἀρχή, δέν μπορούσα νά τό φαντασῶ καί νά τό περιμένω. Ὡμως μόλις ἡ κατάπληξη τῆς στιγμῆς περάσει, αἰσθάνομαι τό κύμα νά φουσκώνει, νιώθω τήν ἄγρια χαρά νά φωνάξω:

– Εἶδες λοιπόν πού εἶμαι κυνηγός;! Τό σκότωσα! Τό σκότωσα!

“Οταν, χιμᾷ ἡ Ἄρτεμη ἀπάνω μου. Ποτέ δέν ἦταν ἔτσι ἄγρια. Μέ τά νύχια τῆς σκίζει τό πρόσωπό μου, μέ χτυπᾷ μέ τίς γροθιές τῆς, ἔξω ἀπ’ τόν ἑαυτό τῆς, κι ὀλοένα ὀλολύζει:

– Ἐλεεινέ! Ἐλεεινέ!

Δέν καταλαβαίνω τίποτα, κοιτάζω νά φυλαχτῶ φωνάζοντας:

– Τί θέλεις; Νά πού εἶμαι κυνηγός! Νά πού σκότωσα τή νυφίτσα!

– Ἐλεεινέ! Ἐλεεινέ!

Ἄλοένα ὀλολύζει: «Τό φτωχό ζωάκι... Τό φτωχό... Πού στεκόταν καί δέν ἤξερε...».

Ὡσπου μαζεύω ὅλη τή δύναμή μου καί τή σπρώχνω μέ βία νά πέσει καταγῆς. Δέν κάνει καμιά προσπάθεια νά σηκωθεῖ, μένει καθῶς ἔπεσε. Τό πρόσωπό τῆς ἀκουμπᾷ στή γῆ, πλάι στόν τόπο πού κείτεται ἡ νυφίτσα, πού πιά τέλειωσε, δέ σπαρταρᾷ. Τό αἷμα τρέχει ἀργά ἀπ’ τήν ἀνοιχτή τρύπα καί στάζει στό χῶμα, στάλα στάλα. Στάλα στάλα τρέχουν καί τά δάκρυα τῆς Ἄρτεμης, ποτίζουν τή γῆ.

Πέρασε κάμποση ὥρα. Ἡ Ἄρτεμη δέ σαλεύει. Κι ἐγώ κάθουμαι λίγο παραπέρα καί κοιτάζω ἀλλοῦ. Ἄργά ἡ Ἄρτεμη ἀπλώνει τό χέρι τῆς στό πεθαμένο ζό. Τό χαιδεύει ἀλαφρά, σάν νά φοβάται μήν ξυπνήσει. Τό κοιτάζει. Ὡστερα μέ τά νύχια τῆς ἀρχίζει νά σκαλίζει τή γῆ. Εἶναι πρώτα

ένα στρώμα σαπισμένα φύλλα πού βαστούν τόν τόπο υγρό. Ἡ Ἄρτεμη βγάξει τά φύλλα, κι ὕστερα, ὅταν βρεῖ τό φρέσκο χῶμα, ἀρχίζει νά τό σκάβει μέ τά νύχια της. Ὡσπου γίνεται ἕνα κοίλωμα σέ λίγο βάθος. Ἡ Ἄρτεμη παίρνει μέ τά δύο χέρια της τό ξανθό σῶμα καί τό ἀποθέτει στόν τάφο του. Ὡστερα παίρνει νέα φύλλα, πράσινα, φύλλα ἀπό κυκλάμινα, καί τό σκεπάζει. Κι ὕστερα ρίχνει ἀπάνω τους τό υγρό χῶμα.

Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει. Ἀρχίζει νά σκοτεινιάζει. Ἀμίλητη ἡ Ἄρτεμη σηκώνεται καί παίρνει τό μονοπάτι τοῦ γυρισμοῦ. Ἀνοίγει τό βῆμα της καί σέ λίγο τρέχει. Οἱ σκιές πυκνώνουν γύρω μας σάν νά γυρεύουν νά μᾶς πάρουν μαζί τους. Τρέχω κι ἐγώ πίσω ἀπ' τήν Ἄρτεμη.

Σάν φτάσαμε στό ὑποστατικό, ἦταν πιά νύχτα κι ὅλοι εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀνησυχοῦν. Ὅταν ἡ μητέρα μου εἶδε τά αἵματα καί τίς γρατσουниές στό πρόσωπό μου, τρομαγμένη μέ ρώτησε τί ἔπαθα.

Τῆς εἶπα πῶς σκαρφάλωσα σ' ἕνα βράχο νά βρῶ αὐγά στίς φωλιές τῶν πουλιῶν κι ἀπό κεῖ γλίστρησα. Δέν εἶναι τίποτα.

Ἐρωτήσεις

1. Τί συναισθήματα ἔχει α) ἡ Ἄρτεμη γιά τόν κυνηγό καί γιά τή Ντόρις, καί β) ὁ κυνηγός γιά τή Ντόρις καί τήν Ἄρτεμη;
2. Γιατί θέλει νά ἀποδείξει ὁ μικρός στήν Ἄρτεμη ὅτι μπορεῖ νά γίνει κυνηγός; Τί τελικά τόν ὀδηγεῖ στήν ἀπόφαση νά σκοτώσει τό ἄτυχο ζῶο;
3. Πῶς ἐξηγεῖτε τήν τελευταία ἀντίδραση τῆς Ἄρτεμης;

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1904-1973). Γεννήθηκε στό Ἄιβαλί (Κυδωνίες) τῆς Μ. Ἀσίας. Τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἡλίας Μέλλος. Ὅταν ἄρχισαν οἱ διωγμοί τῶν Ἑλλήνων ἀπό τά μικρασιατικά παράλια, στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, κατέφυγε στή Μυτιλήνη καί ἐπέστρεψε τό 1919. Ἐνα χρόνο μετά τή μικρασιατική καταστροφή (1922) ἐγκαθίσταται μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἑλλάδα. Ἡ εὐτυχισμένη ζωή τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρασίας ὁ ξεριζωμός καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. Ἐγραψε: α) μυθιστορήματα: *Τό νοῦμερο 31328*, *Γαλήνη*, *Αἰολική Γῆ*, *Ἐξοδος*; β) διηγήματα: *Αἰγαῖο*, *Ἄνεμοι*, *Ὡρα Πολέμου*, τό θεατρικό *Μπλόκ C* καί ταξιδιωτικά.

Ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του

Τά ζῶα ἦταν – κι ἐξακολουθοῦν νά εἶναι, ὅπου δέν τά ἀντικατέστησε ἡ μηχανή – πολύτιμοι βοηθοί τοῦ ἀνθρώπου. Στό διήγημα τοῦ Ἑφταλιώτη, ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του, γέρο βιοπαλαίστες καί οἱ δύο τους, πεθαίνουν στόν ἀγώνα γιά τή ζωή.

Ἄν ἔχει ἱστορία ὁ μπαρμπα-Γιάννης, τή χρωστάει στό γάδαρό του. Ἐπειδή ὁ γάδαρός του – Ψαρό τόν ἔλεγε, ἄς τόν πούμε καί μεῖς Ψαρό – δούλεψε καλά στή ζωή του, ἀπό τήν ὥρα πού σήκωσε σαμάρι ἢ ράχη του. Ἐπειδή στάθηκε καλότυχος γάδαρος ὁ Ψαρός, μ' ὅλη του τή βαριά δουλειά πού ἔκαμε στή ζωή του. Ἐπειδή ἦτανε γάδαρος μέ χαρακτηριστήρα ὁ Ψαρός, καί τόν ἔδειξε τόν χαρακτηριστήρα του τότες πού τόν εἶχε ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἕξι μῆνες δεμένο στό μαγγανοπήγαδό του, ἕξι ζεστόους, καλοκαιρινούς μῆνες, πού μπορούσαν καί λιοντάρι νά δαμάσουν, κι ὥστόσο ὁ Ψαρός μήτε τή δύναμή του ἔχασε στό ζυγό ἐκεῖνο, μήτε τή μεγάλη του φωνή, μήτε τή σβελτάδα του, ὅταν, ἀπό καιρό σέ καιρό, τόν ἄφηνε ὁ ἀφέντης του στό χωράφι νά πάρει λιγάκι ἀέρα, νά δροιστεῖ μέ χορτάρι χλωρό.

Ὅταν ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔχασε τό περιβόλι του, ἄλλο δέν τοῦ ἔμενε παρά ὁ Ψαρός. Αὐτός ἦταν ὁ φίλος του, ἡ σερμαγιά* του, τό στήριγμά του. Μ' αὐτόνα δούλευε, μ' αὐτόνα μιλοῦσε. Ἄνεβοκατέβαινε τό βουναράκι τοῦ χωριοῦ του μέ τόν Ψαρό, καί δέν ἦτανπραμάτεια, δέν ἦτανε λαχανικά, πωρικά, ξύλο, πού δέν περνοῦσαν ἀπό τοῦ Ψαροῦ τή σταυρωτή ράχη πρί νά ῥθουνε στοῦ μπαρμπα-Γιάννη τή γειτονιά.

Κατάντησε μπαρμπα-Γιάννης καί Ψαρός νά εἶναι ἕνα πράμα. Μαζί τρώγανε, μαζί περπατοῦσαν, μαζί κοιμοῦνταν. Ἐξω ἔξω, στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ὁ μπαρμπα-Γιάννης στό καλύβι ὀλομόναχος, ὁ Ψαρός στήν αὐλή. Ἐβγαίνει ὁ μπαρμπα-Γιάννης στήν πόρτα του πρῶι πρῶι, κι ἡ πρώτη του καλημέρα ἦτανε στόν Ψαρό. Γύριζε τότες ὁ Ψαρός τό κεφάλι κατά τόν ἀφέντη του, σάλευε τ' αὐτιά του μέ λαχτάρα κι ἀγάπη,

σερμαγιά: χρηματικό κεφάλαιο ἐμπορίου.

καί τόν κοιτάζε μέ μάτια πανώρια, μάτια πού μπορούσε κι ή πιό μαυρομάτα κοπέλα νά τά ζουλέψει.

"Άλλοτε πάλι, στή δουλειά άπάνω, άν ήτανε μεγάλη ή ζέστη, παραπολύ βαρύ τό γομάρι*", καί τύχαινε κι ό Ψαρός νά είναι κακοδιάθετος ή παρακουρασμένος, καί δέν άνέβαινε τόν άνήφορο μέ μεγάλη προθυμία, έχανε τήν ύπομονή του ό μπαρμπα-Γιάννης, καί του μιλούσε sé γλώσσα πού άνθρωπος νά τήν ύποφέρει ήταν αδύνατο, κι ώστόσο ό Ψαρός τήν ύπόφερνε, κι έκανε τά καλά του μάλιστα, επειδή τό γνώριζε πώς έχει καί ξύλο, άν καί τό ξύλο ό μπαρμπα-Γιάννης δέν του τό 'δινε, παρά σάν έβλεπε πώς δέν περνούσαν τά λόγια. Γάδαρος γνωστικότερος από άνθρώπους πολλούς, πού δέν έννοούν τίποτις νά σου δώσουν, μέ τίποτις νά συμφωνήσουν, όσο λογικό καί νά είναι, παρά σά δούνε, σά νιώσουν τή βία, είτε στή ράχη τους, είτε κι άλλιώς.

'Ηρωικός γάδαρος ό Ψαρός, διακριτικός άφέντης ό μπαρμπα-Γιάννης. Γι' αυτό έζησε ό Ψαρός καί χρόνια πολλά, καί τόν ώφέλησε τόν άφέντη του, όσο γάδαρος άνθρωπο ποτές δέν ώφέλησε.

Μά όλα τά πράματα αύτουνοϋ του κόσμου έχουν ένα τέλος, κι είχε καί του μπαρμπα-Γιάννη καί του Ψαρού ή άχώριστη φιλία τό τέλος της.

'Ανέβαινε τ' άγαπημένο ζευγάρι από τόν κάμπο, μέρα μεσημέρι. Αύγουστο μήνα, μέ γομάρι σταφύλια. Ήταν τρυγητός, καιρό δέν είχανε νά χάνουν, τά σταφύλια περίμεναν στ' άμπέλι κομμένα, νά κουβαληθοϋνε, νά ζουληχτοϋνε, νά γίνουν πετμέζι, μουστος, κρασί. Ήταν τό τρίτο ταξίδι τουτο. Ήπρεπε νά γίνουν άλλα τρία ταξίδια, καί μήτε νά σταθοϋνε στό μισό δρόμο, νά ξεκουραστοϋνε, δέν είχαν καιρό. Ήταν τώρα γέρος ό μπαρμπα-Γιάννης, μά κι ό Ψαρός άκόμα πιό γέρος. Δέν είχε πιά ό Ψαρός τήν πρώτη σβελλάδα του.

- Τρέχα, κακόμοιρε, του έλεγε ό μπαρμπα-Γιάννης βραχνά βραχνά, τρέχα, γιατί έχουμε άλλα τρία. Καί τότες πιά θά 'χεις χειμωνικόφλουδα* άπόψε στό φαγί σου. Άιντε καί φτάσαμε, κακορίζικε!

Κι έκανε ό Ψαρός νά τρέξει γληγορότερα, μά τά πόδια του έτρεμαν, ήταν κατεβασμένα τ' αυτιά του, καί γόγγυζε. Έκει πού γόγγυζε, κοντοστεκεται, λυγίζουν τά γόνατά του, πέφτει κάτω, ή άσπρη κοιλιά του στόν ήλιο, τά πόδια του στόν άέρα, τά κοφίνια μέ τά σταφύλια άποπίσω του.

'Έτρεξε ό μπαρμπα-Γιάννης κατατρομασμένος, πρώτη φορά πού πάθαινε τέτοιο πράμ' ό Ψαρός. Άρχισε νά ξελύνει του σαμαριου τό

γομάρι: εδώ: φορτίο, φόρτωμα.

χειμωνικόφλουδα: καρπουζόφλουδα (χειμωνικό: καρπούζι).

λουρί, πού τοῦ παράσφιγγε τήν κοιλιά τοῦ Ψαροῦ, καί τοῦ ἔκοβε τήν ἀναπνοή. Τό ἔσκισε τό λουρί μέ τό μαχαίρι του, παραμέρισε τό σαμάρι ὅσο μπορούσε, ὕστερα παίρνει τό καπίστρι, καί τραβάει τόν Ψαρό νά τόνε σηκώσει.

—Ἔλα γέρο μου, σήκω καημένε, σήκω κι ἔχουμε τρία ταξίδια ἀκόμα. Σήκω καί θά ἔχεις καί κριθάρι ἀπόψε. Σ' ἀξίζει, καημένε. Σήκω, Ψαρέ μου!

Μά πού νά σηκωθεῖ ὁ Ψαρός!

Σκύβει ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί χαδεύει τή ράχη του, τό λαιμό του, τό μέτωπό του, τραβάει ἔπειτα πάλι, τοῦ κάκου! Δέ σηκώνεται ὁ Ψαρός!

Τοῦ πέρασε τότες ἀπό τό νοῦ του σάν ἀστραπή ὁ φόβος μήπως ἔπαθε τίποτις ὁ Ψαρός, μήπως - κι ὁ φόβος μονάχα τόν ἔκαμε νά καθίσει, ν' ἀκουμπήσει κάπου, νά συνεφέρει, νά πάρει δύναμη γιά νά μπορέσει νά κοιτάξει τά μάτια του, νά προσέξει τήν ἀναπνοή του, νά καταλάβει ἄν ζεῖ ὁ Ψαρός του.

Κάθισε λαχανιασμένος, ἀφανισμένος ἀπό τήν κούραση, ἀπό τή βιάση του νά ξελύσει τό σαμάρι, νά παραμερίσει τά κοφίνια, ἀπό τό τράβα τράβα τό καπίστρι νά σηκωθεῖ ὁ Ψαρός, ἀπό τόν ἥλιο τό φοβερό πού τόν ἔδερνε καθώς ἔπεφτε στήν κορφή του.

Κάθισε καί σηκωμό πιά δέν εἶχε. Μόνο ἔγειρε σ' ἓνα βράχο πλαγινό, στό μισό τό δρόμο τοῦ βουνοῦ, πού ψυχή δέν φαίνονταν ἀπό πουθενά, νά ἴρθει καί νά τοῦ χύσει μιά στάλα νερό νά τόνε συνεφέρει.

Ξανασυλλογίστηκε ἄξαφνα τό δόλιο τόν Ψαρό καί πάσκιζε νά συρθεῖ κατακεῖ πού ἦταν πλαγιασμένος, νά τόνε χαδέψει, νά τόν κάμει νά σηκωθεῖ, νά τόν καθαλικέψει ἔπειτα καί νά πάει στό καλύβι του, νά συχάσουν κι οἱ δύο τους, κι ἄς πάνε στό καλό τά σταφύλια.

Μά πού νά σηκωθεῖ πιά ὁ μπαρμπα-Γιάννης! "Ὅσο τό συλλογιότανε νά σηκωθεῖ, ἄλλο τόσο βούλιαζε μέσα στή λιγοθυμιά πού τόν πήρε, βούλιαζε, ὅλο βούλιαζε, καί τώρα πιά ἄλλο δέν ἔμενε μέσα στό νοῦ του παρά νά μπορέσει ν' ἀπλώσει τό χέρι του ἀπάνω στόν Ψαρό, νά τοῦ δώσει νά καταλάβει πώς εἶναι κοντά του, πώς παρακουράστηκε κι αὐτός, καί θά μείνει πλαγιασμένος, ὥσπου νά συνεφέρει.

Μάζεψε τή στερνή του τή δύναμη κι ἀπλώσε ὁ γέρος τό χέρι του.

Ἔπεσε βαριά τό χέρι ἀπάνω στόν ἄψυχο τό λαιμό τοῦ Ψαροῦ. Ἔμεινε καθώς ἔπεσε τό χέρι, ἔμεινε κι ὁ γέρος ἀσάλευτος, ἀμίλητος, ἀξυπνητος. Τίποτις δέν ἔφεγγε πιά μέσα στό σβησμένο τό νοῦ του, καί μήτε τά μερμηγκία κι οἱ μύγες, μήτ' αὐτά δέν τόν πείραζαν πιά. Μόνο τόν ἔδερν' ὁ ἥλιος, κι αὐτός κοιμοῦνταν τόν αἰώνιο τόν ὕπνο, κοντά

στόν Ψαρό του, τόν ἥρωα τόν Ψαρό, πού ἀπόθανε στή δουλειά του ἀπάνω, σάν πολεμιστής ἀπάνω στό κάστρο του.

Τήν ἄλλη μέρα σέ κείνο τό μέρος τίποτις ἄλλο δέν ἐβλεπεσ παρά μερικές ρώγες σκόρπιες ἐδῶ καί ἐκεῖ. Ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἦτανε θαμμένος στήν Ἁγία-Μαρίνα λίγο παραπάνω, ὁ δύστιχος ὁ Ψαρός ἦταν γκρεμισμένος μέσα σέ χαράδρα βαθιά παρακάτω.

Δέν τόν ἔθαψαν τόν Ψαρό κι ἄς δούλεψε σ' ὅλη του τή ζωή. Τόνε λυπήθηκαν ὅμως τά ὄρνια καί τοῦ ξεγύμνωσαν τ' ἄσπρα τά κόκαλά του, καί τοῦ τά ζέσταιν' ὁ ἥλιος καί τοῦ τά πλεναν οἱ βροχές, ὥσπου ἀφανίστηκαν καί κείνα, κι ἄλλο τώρα δέν τοῦ μένει τοῦ κακόμοιρου τοῦ Ψαροῦ παρ' αὐτή ἡ μικρή ἱστορία.

Ἐρωτήσεις

1. Σέ πόσα μέρη μπορούμε νά χωρίσουμε τό διήγημα καί ποιόν τίτλο θά δώσουμε στό καθένα;
2. Ποιές φράσεις τοῦ κειμένου δίνουν καλύτερα τό δεσμό ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τό ζῶο;
3. Ποιά εἰκόνα τοῦ διηγήματος σᾶς συγκίνησε περισσότερο; Γιατί;
4. Ποιό κοινό σημεῖο ἔχουν τό *Βάφτισμα* τοῦ Δ. Χατζῆ καί τό διήγημα τοῦ Ἐφταλιώτη;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλῆ. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τῆς Λέσβου καί πέθανε στήν Ἀντίμπ τῆς Γαλλίας. Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του ἐζῆσε στά ξένα ὡς ἐμπορικός υπάλληλος. Ἦταν μαζί μέ τόν Ἀλέξ. Πάλλη ἀπό τούς πρωτοπόρους τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἔργα του: α) ποίηση: *Παλιοί σκοποί*, β) διηγήματα: *Νησιώτικες ἱστορίες*, *Φυλλάδες τοῦ Γεροδήμου*. Μετέφρασε ἐπίσης τήν *Ὀδύσεια* τοῦ Ὀμήρου.

[‘Η βαρκάδα]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκά Τό Δαιμόνιο δημοσιεύθηκε τό 1938. Ἡ υπόθεση του τοποθετεῖται σ’ ἕνα νησί τοῦ Αἰγαίου. Τά πρόσωπα πού ἐμφανίζονται στό ἀπόσπασμα Ἡ βαρκάδα εἶναι: ὁ ἀφηγητής (Παῦλος Δαμασκηνός), ὁ Ρωμόλος Χριστοφής, ὁ ἀδελφός του Θωμάς Χριστοφής καί ὁ ἄγγλος ἀρχαιολόγος Τζίν Μάρτιν, πού βρίσκεται στό νησί γιά ἀρχαιολογικές ἐρευνες. Εἶναι καί οἱ τρεῖς νεαροί καί φίλοι.

Τίς μέρες ἐκεῖνες ἦρθε καί μᾶς ἐπισκέφθηκε μιά μοῖρα τοῦ ἰταλικοῦ στόλου κι ἔδωσε πολλή κίνηση στήν πόλη μας. Ἦταν ἕξι ἢ ἑφτά πλοῖα, μικρά καί μεγάλα. Οἱ ναῦτες χύθηκαν στά καφενεῖα καί στίς ταβέρνες. Γέμισαν οἱ δρόμοι καί τά περιγιάλια ἄσπρες στολές κι ἀντιλάλησε ὅλο τό νησί ἀρμονικές καί τραγουδιστές βλαστήμιες. Οἱ ἀξιωματικοί φορέσανε τά ἄσπρα γάντια τους καί πήγανε νά δοῦνε ὅλα τά ἀρχαῖα καί τά ἀξιοθέατα. Ὁ πρόξενος τῆς Ἰταλίας κι ὁ γυμνασιάρχης τούς γύρισαν παντοῦ καί τούς ἔδωσαν ὅλες τίς πρεπούμενες ἐξηγήσεις. Ὁ γυμνασιάρχης τά ἔλεγε ἑλληνικά, ἀνακατώνοντας στά λόγια του γαλλικές καί γερμανικές φράσεις· ὕστερα, ὁ πρόξενος τά μετάφραζε ὅλα ἰταλικά καί γινότανε ἡ συνεννόηση. Οἱ ἀξιωματικοί κουνούσαν τό κεφάλι κι ἔδειχναν πολύ ἐνδιαφέρον. Ἡ πόλη μας ἦταν συγυρισμένη, τά ἐστιατόρια καί τά καφενεῖα εἶχαν σημαιοστολιστεῖ. Ἦταν στό νησί καί μιά μικρή ἑλληνική κανονιοφόρα τῆς καταδίωξης τοῦ λαθρεμπορίου, ἕνα πλεοῦμενο ἐντελῶς ἀσήμαντο. Σήκωσε κι αὐτή σημαία, τράβηξε κανόνι κι ἔκαμε στούς ξένους διάφορες τιμές.

Τό βράδυ, οἱ ναῦτες νοίκιαζαν βάρκες κι ἔκαναν τό γύρο τοῦ λιμανιοῦ τραγουδώντας: *Addio mia bella Napoli** κι ἄλλα τέτοια καί πατριωτικά. Ἐβγαζαν καί τήν μπάντα τους-στήν κεντρική πλατεία· βγάλαμε κι ἐμεῖς τή φιλαρμονική τοῦ Δήμου. Μαζευότανε πλῆθος. Ὑστερα, ἔγινε μιά μεγάλη δεξίωση στή Νομαρχία· μερικοί ἀπό τούς ἐπισήμους μας καί τούς προεστούς μας φόρεσαν σμόκιν*, ἄλλοι πήγανε μέ τά σα-

«ἀντίο μιά μπέλλα Νάπολη»: ἰταλικό τραγούδι (καντσονέτα) μέ μεγάλη διάδοση πρὶν ἀπό τόν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο.

σμόκιν: ἐπίσημο ἀνδρικό κοστούμι.

κάκια τους. Οί κυρίες έβαλαν τά κοσμήματά τους και τά κορίτσια μας χόρευαν μέ τούς νέους άξιωματικούς. 'Ο Δήμος είχε ανάψει όλα τά τόξα του και τά πολεμικά έριξαν άπάνω μας τό φώς τών προβολέων τους. Φώτιζαν και τό Κάστρο από μακριά, πού ήταν σαν ένα καράβι φάντασμα στον ουρανό.

Τό ίδιο εκείνο βράδυ, είχα βρεί τό Μάρτιν και τό Ρωμύλο στην προκουμαία και περπατούσαμε μαζί, μέσ στην εξαιρετική κίνηση και τά φώτα. 'Ο Μάρτιν, σαν διακεκριμένος ξένος πού ήταν, είχε πρόσκληση στην Νομαρχία, μά βαρέθηκε νά πάει. 'Ο Ρωμύλος κι εγώ δέν είχαμε κληθεί. Συνέβηκε και τούτο τό παράδοξο, νά προστεθει στην συντροφιά μας, για πρώτη φορά, κι ό Θωμάς, πού μάς ακολουθούσε άμίλητος και κατσούφης. Τόν ξενίζει* και τόν στενοχωρούσε όλη αυτή ή φασαρία, μά δέν μπορούσε, φαίνεται, και νά καθήσει σπίτι του. Είχε χάσει τή βολή του· δέν ήξερε πού βρισκότανε.

Περπατήσαμε έτσι κάμποση ώρα άπάνω κάτω κι ύστερα, βλέποντας τούς 'Ιταλούς νά γυρνούνε μέ τίς βάρκες, είπαμε νά κάμουμε κι έμεις τό ίδιο. Πιάσαμε μία βάρκα μεγαλούτσικη, ό Ρωμύλος κάθισε στό τιμόνι, ό Μάρτιν κι εγώ πήραμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς μισοξαπλώθηκε στην πλώρη και κοίταζε τόν ουρανό. Σαν άνοιχτήκαμε λίγο, άρχισε αύθόρμητα νά τραγουδά μία ζακυνθινή καντάδα.

Κανείς μας δέν έδωσε σημασία στό γεγονός. Τόν παρακολουθούσαμε, ωστόσο, μέ κάποια έλαφριά συγκίνηση, γιατί ή φωνή του μάς φάνηκε πολύ ώραία κι έτσι, καθώς ήταν συνδυασμένο τό τραγούδι του μέ τή βαρκάδα, μέ τό ρυθμικό χτύπο τών κουπιών, μέ τή νύχτα, μέ τή μακρινή διασκέδαση τής πολιτείας, μάς έκανε και γίναμε λιγάκι ρομαντικοί. Στην πρύμη ό Ρωμύλος θέλησε νά συνοδέψει, μά ύποχώρησε σχεδόν άμέσως κι άφησε τό Θωμά νά τραγουδά μοναχός του. Νιώθαμε όλοι πώς ήταν άνώτερός μας στό τραγούδι και πώς ήταν καλύτερα νά μίν άνακατώνουμε τίς φωνές μας μέ τή δική του.

Σέ μιάν όρισμένη στιγμή, σταματήσαμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς, παρασυρόμενος από τή φωνή του, άνασκήώθηκε και τραγούδησε έντελώς έλεύθερα μέ όσο πάθος είχε. Ξεχαστήκαμε έτσι λίγη ώρα όνειροπλώντας.

"Έξαφνα, στράφηκα τριγύρω μου κι είδα πώς δέν ήμασταν μόνοι. Τρείς βάρκες γεμάτες 'Ιταλούς ναύτες μάς είχαν πλησιάσει άθόρυβα. Είχαν αφήσει κι αύτοί τά κουπιά και παρακολουθούσαν τό τραγούδι

ξενίζω: συνήθως στό τρίτο πρόσωπο: μέ ξενίζει κάτι = μου φαίνεται ξένο, μά παραξελεύει.

σιωπηλοί και απορροφημένοι. Στην προκυμαία ξεχώρισα ένα πλήθος άσπρες στολές. Κι εκεί είχαν μαζευτεί οι Ίταλοί και παρακολουθούσαν.

Ο Θωμάς δέν είχε δεϊ τίποτα. Ήταν σάν ύπνωτισμένος από τή μουσική του. Όταν τελείωσε τό τραγούδι του, ξύπνησε απότομα από τό θόρυβο πού έκαμαν οι Ίταλοί. Όλοι μαζί, κι από τίς τρεις βάρκες, ξέσπασαν μονομιās σέ χειροκροτήματα και ζητωκραυγές. Ήταν εξαλλοι: χάλασαν τόν κόσμο. Σέ μιάν από τίς βάρκες είχαν σηκωθεί όλόρθοι: έγινε μιá απότομη κίνηση και δυό ναύτες βρέθηκαν στη θάλασσα. Τούς βγάλανε, κι αυτοί, βρεμένοι καθώς ήταν, εξακολούθησαν νά χειροκροτούν και νά ξεφωνίζουν. Στην ακτή είχε γίνει διαδήλωση. Οι ναύτες πού είχαν παρακολουθήσει τό τραγούδι φώναζαν κι αυτοί. Οι σύντροφοί τους έρχόντανε τρέχοντας από τά καπελιά κι από όπου βρισκότανε, νά δούνε τί συνέβαινε. Τό λιμάνι μας ήταν ανάστατο.

Ο Θωμάς κοίταζε τριγύρω του μέ περιέργεια και άνησυχία. Τά μάτια του γυάλιζαν. Ήταν έννευρισμένος. Αυτόματα ό Μάρτιν κι εγώ τραβήξαμε πρós τήν προκυμαία, μακριά από κεί πού ήταν μαζεμένοι οι ναύτες. Άλλά αυτοί έτρεξαν άμέσως πρós τό μέρος όπου πηγαίναμε νά ξεμπαρκάρουμε. Οι τρεις βάρκες μάς συνόδευαν από κοντά σάν τιμητική φρουρά.

Σταθήκαμε σέ λίγα μέτρα απόσταση από τήν προκυμαία και δέν τολμούσαμε νά βγοΰμε. Από παντού μάς χειροκροτούσαν και μάς ζητούσαν συνέχεια. Γελούσαμε και δέν ξέραμε τί έπρεπε νά γίνει.

– Έμπρός, Θωμά! φώναξε ό Ρωμύλος. Πές τους κάτι άκόμα.

– Τί νά πώ; ρώτησε αυτός.

– Πές ό,τι σου σφυρίζει. Τώρα πιά τούς έχεις κατακτήσει.

Ο Θωμάς στριφογύριζε στη θέση του μέ άμηχανία. Ήθελε και δέν ήθελε νά τραγουδήσει. Μά στό τέλος παρασύρθηκε και είπε μέ πολύ κέφι τήν «Άνθισμένη άμυδαλιά»*.

Σάν τελείωσε, τό πανδαιμόνιο αποκορυφώθηκε. Είχε μαζευτεί πολύς κόσμος γύρω στους Ίταλούς, είχαν βγει άνθρωποι στά παράθυρα. Οι νησιώτες μας συμμετείχαν στό γλέντι, χωρίς νά ξέρουν καλά καλά ποιός ήταν ό λόγος όλης αύτης τής φασαρίας. Πλησίασαν και άξιωματοικοί και άλλοι επίσημοι πού έβγαιναν τήν ώρα εκείνη από τή Νομαρχία. Ή έπιτυχία του Θωμά έπαιρνε πάνδημο* χαρακτήρα.

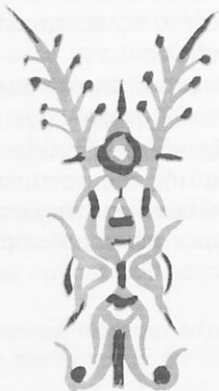
«Άνθισμένη άμυδαλιά»: παλιό τραγούδι (καντάδα) σέ στίχους του Γεωργίου Δροσίνη.

πάνδημος: παλλαϊκός.

Ερωτήσεις

1. Πώς υποδέχτηκαν οι νησιώτες την επίσκεψη του Ιταλικού στόλου; (Νά επισημάνετε τις σχετικές έκδηλώσεις). Πώς δικαιολογείτε αυτή την υποδοχή;
2. Πώς παρουσιάζεται ο Θωμάς στο απόσπασμα; (Νά παρακολουθήσετε τη συμπεριφορά του).
3. Τι αποτελέσματα έφερε το τραγούδι του Θωμά; Τά είχε επιδιώξει ο ίδιος;
4. Πώς περιγράφονται οι Ιταλοί στο κείμενο; Νά αναφέρετε τά περιστατικά που δείχνουν τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1966). Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά καταγόταν από τή Χίο. Νέος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Άσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Τό πρώτο του έργο *Έλεύθερο πνεύμα* (δοκίμιο) τό δημοσίευσε σέ ηλικία 23 ετών. Άπό τά άλλα του έργα αναφέρουμε τά μυθιστορήματα *Άργώ*, *Τό Δαιμόνιο*, *Λεωνής*, *Άσθενείς καί Όδοιπόροι*, τή συλλογή διηγημάτων *Οι Καμπάνες*, τό ταξιδιωτικό *Ταξίδι στή Μέση Ανατολή καί στό Άγιον Όρος*, τό θεατρικό *Τό γεφύρι τής Άρτας*.

Ἡ Ἀγνώριστη

Μιά εἰκόνα, πού γιά τούς πολλούς θά μπορούσε νά περάσει ἀπαρτήρητη, σάν πολὺ κοινὴ καὶ συνηθισμένη, γίνεται γιά τόν ποιητὴ ἀφορμὴ νά ζήσει μιὰ ὠραία στιγμή, νά τὴν καταγράψει καὶ νά ἀποκαλύψει τὴν ὁμορφιά της.

1
Ποιὰ εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροντυμένη
ὄχ τὸ βουνό*;

2
Τώρα πού τούτη
ἢ κόρη φαίνεται
τὸ χόρτο γένηται
ἄνθι ἀπαλό·

3
κι εὐθύς ἀνοίγει
τὰ ὠραῖα του κάλλη
καὶ τὸ κεφάλι
συχνοκουεῖ·

4
κι ἐρωτεμένο
νά μὴ τὸ ἀφήσει,
νά τὸ πατήσει
παρακαλεῖ.

5
Κόκκινα κι ὁμορφα
ἔχει τὰ χεῖλα,
ὡσάν τὰ φύλλα
τῆς ροδαριάς,

6
ὅταν χαράζει
καὶ ἡ αὐγούλα
λεπτὴ βροχούλα
στέρνει δροσιᾶς.

7
Καὶ τῶν μαλλιῶνε της
τ' ὠραῖο πλῆθος
πάνου στό στήθος
λάμπει ξανθό·

8
Ἔχουν τὰ μάτια της
ὀπού γελοῦνε
τὸ χρῶμα πού 'ναι
στόν οὐρανό.

9
Ποιὰ εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροντυμένη
ὄχ τὸ βουνό;

ὄχ τὸ βουνό: ἀπ' τὸ βουνό (ιδιωματοσιμός).

Ερωτήσεις

Αφοῦ κοιτάξετε μαζί με τόν ποιητή συνολικά τήν εικόνα, νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:

1. Σέ ποιό χρόνο μιλάει ὁ ποιητής καί γιατί;
2. Ὁ ποιητής δέ μᾶς λέει πῶς ἡ Ἄγνώριστη εἶναι ὁμορφη. Κι ὡστόσο αὐτό φαίνεται καθαρά. Πῶς;
3. Γιατί στίς στροφές 2,3,4 ὁ ποιητής ἀντί νά μιλάει γιά τήν κόρη μιλάει γιά τό χόρτο;
4. Ὡσάν τά φύλλα..., ὁπού γελοῦνε: Πῶς ὀνομάζονται αὐτοί οἱ τρόποι ἐκφράσεως (σχήματα λόγου) καί τί πετυχαίνει μ' αὐτούς ὁ ποιητής;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

VI. Ἡ βιοπάλη

Σάν νά 'χαν ποτέ τελειωμό
τά πάθια κι οἱ καημοὶ τοῦ κόσμου
(Ἄλ. Παπαδιαμάντης)

Γ. Βαρλάμος: *Τό παιδί μέ τά σάχνα*

Τό βάφτισμα

Τό Βάφτισμα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Δημ. Χατζῆ Ἐνωπεράσπιστοι (1966). Ὁ συγγραφέας παίρνει τὰ θέματα τοῦ ἀπό τή ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί τοὺς δείχνει πού ἀγωνίζονται, γιὰ νά ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς καί νά διατηρήσουν τήν ἀξιοπρέπειά τους. Οἱ δυσκολίες δέν τοὺς κάνουν νά χάσουν τὰ ἀνθρώπινα αἰσθηματά τους.

Δύο μέρες τώρα μάνα καί γιός ἀλώνιζαν μοναχοί τους – γερασμένη κιόλας ἐκεῖνη, τό παιδί δέν εἶχε πατήσει τὰ δεκατρία. Τό παιδί γύριζε μέ τή φοράδα στ' ἀλώνι, ἡ μάνα ἐρχόταν, μάζευε τόν καρπό, μάζευε τό σανό. Ἡ χρονιά ἦταν κακή, τό γέννημα λιγοστό καί πλαγιασμένο. Καί χρωμένο. Ὁ πατέρας τῆ δεύτερη μέρα ἀπ' τ' ἀλώνισμα τοὺς ἄφησε κι ἔφυγε. Παρακάτω ἀπ' τό χωριό εἶχαν ἀρχίσει καί φτιάχνανε πάλι τοὺς δρόμους κι οἱ χωριάτες, ὅσοι μποροῦσαν, τελειώνοντας μέ τό θέρισμα, ἀφήναν τίς ἄλλες δουλειές στίς γυναῖκες καί τὰ παιδιά τους καί κατεβαῖναν ἐκεῖ – γιὰ τὰ μεροκάματα. Ἔτσι κáναν κάθε καλοκαίρι. Καί πῆγε κι αὐτός, ὁ πατέρας.

Τό πρῶτο βράδυ πού γύρισε πίσω, τό παιδί κοιμότανε κιόλας ἀποσταμένο δίπλα στό σβησμένο τζάκι. Πῆγε κοντά, στάθηκε ὀρθός καί τό κοίταξε μιά φορά. Γύρισε τὰ μάτια του, κοίταξε καί τή γυναῖκα. Αὐτῆ τοῦ ἔγνεψε μέ τό κεφάλι κουνώντας το καναδυό φορές πάνω καί κάτω – ἤθελε νά τοῦ πεῖ. ναί. Ἐκατσε νά φάει, σήκωσε τὰ μάτια του καί πάλι κοίταξε τή γυναῖκα.

– Καί πῶς τὰ πῆγε;

– Ἀψύ παιδί... Καί φιλότιμο.

Αὐτός σκούπισε τὰ μουστάκια του, γιὰ νά κρύψει τό χαμόγελο.

– Ἀπόστασε κι αὐτό καί τήν αἰδέψε καί τή φοράδα πολύ.

– Τή φοράδα – ὄχι... Μὴν τόν ἀφήνεις.

Ἡ γυναῖκα κούνησε τό κεφάλι:

– Καί τί νά τοῦ κάνω; Ὅλη μέρα ἀσταμάτητα... Μέ τό ζόρι νά τόν σταματήσω γιὰ τό ψωμί.

Ὁ πατέρας χαμογέλασε πάλι καί πάλι σκούπισε τὰ μουστάκια του.

– Μά τή φοράδα – ὄχι. Μήν τόν αφήνεις... Καί τὰ κατάφερε;

– Ὅλα γιά σένα... Νά σ' εὐχαριστήσῃ.

– Καί τό πουλάρι;

– Ἔ, τί θέλεις ἐσύ. Ἀπό πίσω κι αὐτό.

– Κι ἀλώνιζει κι αὐτό;

– Παίξει, μωρέ.

Ὁ πατέρας χαμογέλασε πάλι καί δέ σκούπισε αὐτή τή φορά τὰ μουστάκια του. Καλά ἦταν ἔτσι. Καί τ' ἀλώνισμα μέ τή φοράδα καί τό παιδί – καί τό μεροκάματο τό δικό του στό δρόμο. Ἐπese δίπλα στό παιδί καί κοιμήθηκε εὐχαριστημένος.

Τό δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρῆκε τό παιδί κοιμισμένο. Ξαναστάθηκε καί τό κοίταξε λίγο. Κοίταξε καί τή γυναίκα, μά δέν εἶπε τίποτα. Ἐκατσε νά φάει καί πάλι δέ ρώτησε τίποτα. Ὑστερα σηκώθηκε, πήγε κοντά της. Κάτι εἶχε στό νοῦ του· συλλοή, στενοχώρια. Ἡ γυναίκα δέ μίλησε, περίμενε.

– Καί πῶς τὰ πήγατε;

Ἡ γυναίκα σήκωσε τίς πλάτες.

– Καί πότε λές νά τελειώσετε;

– Ξέρω; Πέντε μέρες ἀκόμα;

Σώπασαν.

– Θά σᾶς πάρω, λέω, τή φοράδα, εἶπε τέλος αὐτός.

– Γιά τό δρόμο;

– Εἶπαν, θέλουν καί κἀρα... Πέντε μέρες ὅσο νά τελειώσετε ἐσεῖς – πέντε μεροκάματα γιά τή φοράδα, ἄλλα πέντε τό κἀρο...

– Καί στ' ἀλώνι;

Τήν κοίταξε στά μάτια. Γύρισε κοίταξε καί τό παιδί πού κοιμόνταν.

– Τό πουλάρι.

– Μικρό δέν εἶναι ἀκόμα, Βαγγέλη;

– Θά βαστάξει, βαστάει αὐτό...

– Κι ἀδοκίμαστο ἀκόμα κι ἀκαπίστρωτο... κι ἀκαλλίγωτο, μουρμούρισε ἡ γυναίκα... Αὐτό εἶναι νά παίξει μονάχα...

– Δέ θά παίξει ὅλο τόν καιρό...

– Καί ζάπι* ποιός θά τό κάνει;

– Ἀπό μένα καλύτερα αὐτός.

Δέ μίλησαν ἄλλο. Ὁ πατέρας ἔπese δίπλα στό παιδί κι ἀποκοιμήθηκε γρήγορα. Ἡ γυναίκα εἶχε ἀκόμα δουλειές. Τέλειωσε. Κατέβηκε

κάνω ζάπι: δαμάζω, ἐπιβάλλομαι.

τότε και στο κατώι, έβαλε φρέσκο σανό στη φοράδα, έβαλε και στο πουλάρι. Καθώς γύρισε και την κοίταξε τ' άρπαξε τό κεφάλι και τό 'σφιξε μιά φορά πάνω στά μαραμένα της στήθια. "Όταν ανέβηκε πάνω, πήγε και στο παιδί πού κοιμόταν, τό χάιδεψε κι αυτό μιά φορά.

Τό πρωί ό πατέρας έξεψε τή φοράδα στο κάρο. Τό παιδί στεκότανε δίπλα του μέ τό μακρύ καμουτσίκι στά χέρια. Πίσω του πάλι τό πουλάρι. "Όλο τό καλοκαίρι 'ετσι πήγαινε πίσω του σάν τό μανάρι*, σάν τό ζαγάρι*. Τό παιδί σηκωνόταν από τό χάραμα, κατέβαινε στο κατώι και τό 'βγαζε έξω. Τό 'παιρνε και τό τραβούσε για τό λιβάδι, για τό βουναλάκι νά τό βοσκήσει, μά περνούσε πάντα μέσ' άπ' τά χωράφια. Κάθε τόσο σταματούσε, κοίταζε γύρω, ηηδούσε μέσα στ' άραποσίτια, του 'κοβε ένα άγίνωτο καλαμπόκι και του τό 'δινε στο στόμα. Τό πουλάρι κατάπινε τό χλωρό καρπό και γυρνούσε τά στρογγυλά του μάτια και τό κοιτούσε. Τότε τό παιδί δέ μπορούσε νά μήν του κλέψει κι άλλο. Τ' άπόγεμα τό 'παιρνε πάλι νά τό κατεβάσει στο ρέμα νά τό ποτίσει:

- Νά τό καβαλήσω, πατέρα;

- "Όχι, άκόμα είναι μικρό...

- Αυτό, πατέρα;

- Σέ σκότωσα.

Δέν τό καβαλίκευε εκεί. Τό ποτίζε στο ρέμα, ύστερα ξαπλωνόταν ανάσκελα. Τό πουλάρι δίπλα του σκάλιζε μέ τό μπροστινό του ποδάρι τίς πέτρες· γιατί νά στέκονται εκεί; Τότε τό καβαλούσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα και τραβούσε πέρα, πίσω άπ' τό βουναλάκι νά μήν τούς ίδουνε. Κάποτε άργούσαν, χανόντανε μαζί· βράδιαζε και δέν είχαν γυρίσει. 'Η μάνα έβγαине τότες στήν πόρτα, κοίταζε γύρω· πού χαθήκανε πάλι;

- Στέργιο, φώναζε. Γύριζε τό παιδί τό κεφάλι, στύλωνε και τό πουλάρι τ' αυτιά του. Τ' άκούγανε τ' όνομα και τά δυό.

"Όταν θερίζανε τό χωράφι, τό παιδί τούς έφερνε τό ψωμί, τούς κουβαλούσε νερό, βοηθούσε τή μάνα του στο δεμάτιασμα. Και τό πουλάρι από πίσω. Σά σταματούσανε καμιά φορά τή δουλειά, ηηδούσε ξαφνικά, τ' άρπαζε τό λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και τό 'σφιγγε, τό 'σφιγγε όσο πού ν' άρχίσει κι αυτό νά τινάζεται και νά σηκώνεται όλόρθο στά πιασινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

- Κοίτα πατέρα...

- Κοίτα τώρα στ' άλώνι, μήν τό παιδέψεις πολύ, είπε ό πατέρας.

μανάρι: άρνί πού ταίζεται ιδιαίτερα, θρεφτάρι.

ζαγάρι: κυνηγετικός σκύλος.

- Έγώ πατέρα;

- Σιγά νά τό πᾶς... Εἶναι ἀμάθετο ἀκόμα...

Ὁ πατέρας τράβηξε τόν καρόδρομο ἀνάμεσα στά χωράφια, τό παιδί πήρε τόν ἀνήφορο γιά τ' ἄλωνι. Τό πουλάρι γύρισε, κοίταξε μιά φορά τή φοράδα κι ὕστερα ἔτρεξε πίσω του καί στάθηκε δίπλα στ' ἄλωνι. Τό παιδί τό χάιδεψε στό λαιμό. Τοῦ πέρασε τό καπίστρι. Αὐτό τέντωσε τὰ ρουθούνια, τινάχτηκε λίγο, τό δέχτηκε. Τό 'δεσε στό στειλιάρι τ' ἄλωνι καί χάρηκε πού μήτε ἐκεῖ δέ στενοχωρήθηκε καί πολύ. Μπήκε μπροστά του, χωρίς νά πάρει τήν τριχιά ἀπ' τό καπίστρι.

- "Αἰντε, Στέργιο...

"Ἄρχισε νά τρέχει γύρω τ' ἄλωνι, ὅλο κοιτάζοντας πίσω του. Τό πουλάρι κίνησε, ἔτρεξε καί κείνο πίσω του, μιά φορά, δύο φορές, ὕστερα στάθηκε· δέν τ' ἄρεσε τό παιχνίδι. Σταμάτησε καί τό παιδί. Πῆγε κοντά, τοῦ χάιδεψε τό λαιμό καί ξαναἔκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Τό πουλάρι δέ σάλεψε, πολεμοῦσε νά δαγκώσει τό καπίστρι. Τό παιδί γέλασε, πῆγε πάλι κοντά του.

- Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια... Καί ποιός θ' ἄλωνίσει;

Πῆρε τήν τριχιά στά χέρια του καί ξαναἔκίνησε. Ξεκίνησε πίσω καί τό πουλάρι. Ὁ ἥλιος ἀνέβηκε ψηλότερα, ἄναψε ὀλόγυρα ἤ πέτρα, ἔκαιγε ὁ τόπος. Παιδί καί πουλάρι μουσκευτήκανε στόν ἰδρώτα. Κάθε φορά πού τό πουλάρι σταματοῦσε, ζοριζόταν καί τσίναγε μέ τὰ λουριά καί τὰ σκοινιά τ' ἄσυνήθιστα, τό παιδί τραβοῦσε δυνατώτερα τήν τριχιά. Ἐρχόταν τότες καί κείνο. Ἡ δουλειά πήγαινε σιγά. Οἱ ὥρες περνοῦσαν κι οὔτε τὰ πρῶτα δεμάτια δέν εἶχαν τελειώσει.

Τό παιδί σταμάτησε, σταμάτησε καί τό πουλάρι καί παιδευότανε πάλι νά λευτερώσει τό κεφάλι του. Τό παιδί σκούπισε τόν ἰδρώτα ἀπ' τὰ μάτια του, σκούπισε καί τό πουλάρι μέ τὰ μπράτσα του. Ἐκατσε λίγο στήν ἄκρη ἀπ' τ' ἄλωνι. Δυό μέρες μέ τήν φοράδα δέν τό'χε νιώσει καθόλου πώς δούλευε. Τρεῖς ὥρες μονάχα καί τό κορμί του σουβλιζότανε τώρα, ἡ πλάτη του πονοῦσε ἀπ' τό τράβηγμα, τό δεξί του χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τόν καρπό, ἔριξε καινούρια δεμάτια, πήρε τήν τριχιά καί μπήκε πάλι μπροστά.

- "Ἐλα, Στέργιο μου... ἔλα.

Τό πουλάρι πῆγε καί κείνο γοργά. Ἐνα ἀγεράκι φύσηξε ἀπ' τό βουνό, δρόσισε λίγο, τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του. Τό παιδί ἔνιωσε τήν πλάτη του ν' ἀλαφρώνει. Τ' ἄφησε νά τρέχει καί στάθηκε δίπλα.

- "Αἰντε, Στέργιο... Στέργιο μου...

Τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του, τό παιδί ἔτρεχε δίπλα του.

– Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα, πατέρα.

Καί πήγαινε καί τό πουλάρι γοργά καί χαϊρότανε, ὅλο χαϊρότανε πλιότερο τό παιδί. Ὑστερα πήγε ἀπό πίσω, ὅπως πήγαινε δυό μέρες μέ τή φοράδα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στὸν ἀέρα, ἀπό χαρά κι ἀπό περηφάνια. Ἡ δουλειά πήγαινε γοργά, σέ λίγο θά χρειαζόνταν καινούρια δεμάτια. Καί ξαφνικά τό πουλάρι σταμάτησε.

– Ἄιντε, Στέργιο...

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στὸν ἀέρα. Τό πουλάρι δέ σάλεψε. Τό σήκωσε ψηλά μ' ὅλη τή δύναμή του καί τό κατέβασε στ' ἀναμμένα καπούλια. Μιά φορά, δυό φορές. Τό πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, ἔκανε μιά νά σηκωθεῖ στά πισινά του ποδάρια, φρούμαξε – σκοινιά, λουριά τό πνίξαν – ἀπόμεινε στοῦ ζυγὸ κι ἔτρεμε ὀλόβολο. Τό παιδί εἶδε τό γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αὐλακώνεται πάνω στοῦ ἰδρωμένο κορμί – δυό βαθιές χαρακίλες – κι ἀπόμεινε μέ τό χέρι ὑψωμένο. Πέταξε τό καμουτσίκι στά στάχια, ἔτρεξε καί τ' ἀγκάλιασε τό στήθος. Τό πουλάρι χαμήλωσε τό κεφάλι του καί τό ἔτριψε πάνω στοῦ δικό του. Καί τότε τό παιδί δέν μπόρεσε νά κρατήσῃ τὰ δάκρυα. Τό ἔσφιγγε, σφιγγότανε πάνω στοῦ στήθους του κι ἔκλαιγε μέ λυγμούς.

Ὁ ἥλιος ὅλο κι ἀνέβαινε. Τό κάμα δυνάμωνε. Τό παιδί ξαναπήρε τό καμουτσίκι στά χέρια καί μπήκε πάλι ἀπό πίσω. Δέν ἔκλαιγε πιά.

– Ἄιντε, Στέργιο.

Τ' ἄλογο ἔσκυψε μιά φορά τ' ὠραῖο κεφάλι, ὕστερα τό τίναξε πίσω καί κάλπασε πάνω στά στάχια.

– Ἐι-χώ, φώναξε τό παιδί κι ἡ φωνή του ἦταν χαρούμενη κι ἄγρια. Εἶχανε βαφτιστεῖ καί τὰ δυό.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος, ὅπου ἀνήκουν τὰ πρόσωπα τοῦ διηγήματος; Νά τόν περιγράψετε ἀναφέροντας, ὅπου εἶναι ἀπαραίτητο, τὰ σχετικά χωρία.
2. Σημειώστε τίς φράσεις πού δείχνουν τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων.
3. Ποιοί δεσμοί συνδέουν τό παιδί μέ τό ἄλογάκι;
4. Νά δικαιολογήσετε τόν τίτλο τοῦ διηγήματος καί νά βρεῖτε τίς φράσεις τοῦ «βαφτίσματος» γιά τό παιδί καί γιά τό ἄλογάκι.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ. Γεννήθηκε τό 1914 στά Γιάννενα. Καλλιεργεῖ κυρίως τό διήγημα. Ὡς τώρα ἐξέδωσε τὰ ἐξῆς ἔργα: *Ἡ Φωτιά* (μυθιστόρημα), *Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης* (διηγήματα), *Ἀνυπεράσπιστοι* (διηγήματα), *Τό διπλό βιβλίο* (μυθιστόρημα), *Σπουδές* (διηγήματα).

Ἄντὸν Τσέχοφ

Ὁ Βάνκας

Στὰ διηγήματα τοῦ Τσέχοφ (1860-1904) ἀπεικονίζονται κυρίως οἱ ἀθλιότητες τῆς ζωῆς. Τό χιούμορ συγχωνεύεται μέ τήν τραγικότητα τόσο φυσικά καί ἀπλά πού ὁ ἀναγνώστης δέν ξέρει τελικά τί νά κάνει: νά κλάψει ἢ νά γελάσει.

Στό Βάνκα ὁ συγγραφέας δίνει τήν ἱστορία τῶν βασιανομένων παιδιῶν πού ἀπό τήν ἡλικία τῶν ὀκτώ ἐτῶν μπαίνουν στή βιοπάλη.

Ο Βάνκας Ζοῦκοφ, ἓνα παιδάκι ἑννιά χρονῶ, δουλεύει ἐδῶ καί τρεῖς μῆνες κάλφας* στό τσαγκαράδικο τοῦ Ἀλιάχιν. Τή νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων δέν πλάγιασε. Περίμενε νά φύγει τό ἀφεντικό μέ τούς μαστόρους γιά τόν ὄρθρο. Καί μόλις ἀπόμεινε μονάχος στό μαγαζί, πήρε ἀπό τό ντουλάπι τοῦ ἀφεντικοῦ τό καλαμάρι μέ τό μελάνι, ἓνα κοντυλοφόρο μέ σκουριασμένη πένα, ἄπλωσε τό χαρτί στό παλιό-τράπεζο μέ τά ἐργαλεῖα καί ἐτοιμάστηκε νά γράψει. Προτοῦ ζωγραφίσει τό πρῶτο γράμμα, γύρισε πολλές φορές τό κεφαλάκι του κατά τήν πόρτα καί τό παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξοκοίταξε τό μαυρισμένο εἰκόνισμα πού ἦταν σφηνωμένο ἀνάμεσα στά ράφια μέ τά καλαπόδια καί ἀναστέναξε προσπαθώντας νά λευτερώσει τό λαιμό του ἀπό ἓναν κόμπο πού τόν ἐπνιγε. Ὕστερα γονάτισε μπροστά στόν τσαγκαράδικο πάγκο καί ἄρχισε νά γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού

Κωσταντή Μακάριτς,

Σοῦ γράφω γράμμα. Σοῦ εὐχομαι καλά Χριστούγεννα καί ὁ θεός νά σοῦ δίνει ὅλα τά καλά. Δέν ἔχω πιά οὔτε πατέρα, οὔτε μάνα, μονάχα ἐσύ μοῦ ἀπόμεινες.

Ὁ Βάνκας κοίταξε κατά τό σκοτεινό παραθύρι καί κεῖ πάνω στό σκοτεινό τελάρο πού τρεμούλιαζε τό φῶς τοῦ κεριοῦ ζωντάνεψε τή μορφή τοῦ παπποῦ του, τοῦ Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στό σπιτί τοῦ κυρίου καί τῆς κυρίας Ζιβάρεφ. Ἦταν ἓνα γεροντάκι κοντό καί ξεραγκιανό, μά πολύ σβέλτο καί ζωηρό κάπου ἐξηνταπέντε χρονῶ. Ἦ ὄψη

κάλφας: μαθητεύομενος τεχνίτης, συνήθως ὁ βοηθός ράφτη ἢ τσαγκάρη.

του ήταν πάντοτε γελαστή και τὰ μάτια του μπιρμπίλιζαν*. Τήν ημέρα κοιμόταν στήν κουζίνα ή έπιανε κουβεντολόι μέ τίς μαγειρίσσες και τή νύχτα τυλιγμένος σέ μιά φαρδιά προβατόγουνα έφερνε γυροβολιά τό χτήμα χτυπώντας τή ροκάνα του*.

Τόν άκολουθοϋσαν τά σκυλιά του, ή γριά Καστάνκα και ό Χέλης, έτσι τόν έλεγαν, γιατί είχε μαύρη τρίχα και τό κορμί του ήταν μακρουλό. Αϋτός ό Χέλης ήταν ένα πολύ ύπάκουο και παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτοϋσε όλο τόν κόσμο, ξένους και δικούς, μά μπέσα δέν είχε. Κάτω άπ' αυτά τά παιγνιδιάρικα βλέμματα και τήν ταπεινοφροσύνη έκρυβε μιά φαρμακερή κακία ιησουίτη*! Ήταν μοναδικός νά ζυγώνει κρυφά και νά κόβει δαγκωνιά στό πόδι τοϋ διαβάτη, νά τρυπώνει στό κελάρι* ή νά άρπάζει άπό τό λαιμό τήν κότα τοϋ χωριάτη. Πολλές φορές τοϋ είχαν λιώσει μέ τίς μπαστουινές τά πισινά του πόδια. Δυό φορές τόν κρέμασαν στό δέντρο, κάθε βδομάδα τόν σάπιζαν στό ξύλο και τόν πετοϋσαν ψόφιο στό χαντάκι. Και όμως πάντα ζωντάνευε! Έφτάψυχος!

Αϋτή τή στιγμή, χωρίς άλλο, ό παππούς θά στέκεται μπροστά στήν αϋλόπορτα. Θά μισοκλείνει τά μάτια και θά άγναντεύει τά βαθυκόκκινα παραθύρια τής εκκλησιás τοϋ χωριοϋ. Χτυπάει τά ποδήματά του στό κατώφλι νά ζεσταθει και ψιλοκουβεντιάζει μέ τίς δούλες. Ή ροκάνα κρέμεται στό ζουνάρι του. Τρίβει τά χέρια, κουλουριάζεται άπό τό κρύο και μέ ένα γεροντικό γέλιο πειράζει πότε τήν καμαριέρα και πότε τή μαγειρίσσα.

– Θά πάρετε λίγη πρέζα*; λέει στίς γυναίκες και προσφέρει τήν ταμπακέρα του.

Οί γυναίκες παίρνουν ταμπάκο* και φταρνίζονται και ό παππούς καταφαριστιέται και ξεκαρδίζεται στα γέλια ευτυχισμένος... Δίνει και στα σκυλιά του πρέζα. Ή Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουτσουινιάζει και τρυπώνει σέ μιά γωνιά παραπονεμένη. Ό Χέλης, σεβαστικός πάντοτε, δέν φταρνίζεται, κουνάει μονάχα τήν ουρά του...

τά μάτια του μπιρμπίλιζαν: τά μάτια του παιχιδιζαν ζωηρά.

ροκάνα: στήν παλιά Ρωσία οι νυχτοφύλακες των τσιφλικιών έπρεπε νά βροντολογούν όλη νύχτα τή ροκάνα γιά νά φεύγουν οι κλέφτες και νά ξέρουν τά άφεντικά πώς δέν κοιμούνται.

Ήησουίτης: μοναχός τοϋ καθολικου τάγματος «Εταιρεία τοϋ Ήησοϋ». Έδω μτφ.: ύποκριτης, δόλιος.

κελάρι: χώρος τοϋ σπιτιοϋ γιά άποθήκευση τροφίμων.

πρέζα: μικρή ποσότητα άπό σκόνη καπνοϋ.

ταμπάκο: σκόνη άπό φύλλα καπνοϋ.

Καί ὁ καιρός εἶναι θαυμάσιος. Ἑσυχία, ὅλα διάφανα καί δροσερά. Ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινή, καί ὅμως ξεχωρίζεις ὅλο τό χωριό μέ τίς ἄσπρες του στέγες καί τόν καπνό πού ἀνεβαίνει ἀπό τίς καμινάδες, τά δέντρα ἀσημωμένα ἀπό τήν πάχνη, τίς στοίβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ οὐρανός εἶναι σπαρμένος μέ ἀστέρια πού λαμπυρίζουν χαρούμενα καί ὁ ἀλαξίας ἀστράφτει, ἔτσι πού νομίζεις πώς τόν σφουγγάρισαν καί τόν ἔτριψαν μέ χιόνι γιά τίς γιορτές...

Ὁ Βάνκας ἀναστέναξε, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί ἐξακολούθησε τό γράμμα του:

Σοῦ γράφω τά βάσανά μου, παππού. Χθές τό ἀφεντικό μέ ἄρπαξε ἀπό τά μαλλιά, μέ τράβηξε στήν αὐλή καί μέ ρήμαξε στό ξύλο, γιατί ἐκεῖ πού κουνούσα τό μωρό μέ πήρε ὕπνος. Τήν ἄλλη βδομάδα πάλι ἡ κυρά μου εἶπε νά καθαρίσω μιά ρέγγα καί ἔγω ἄρχισα ἀπό τήν οὐρά. Καί τότε μου ἄρπαξε τή ρέγγα καί τήν ἔτριβε στά μούτρα μου. Καί οἱ καρφάδες τοῦ μαγαζιοῦ ὅλοι μέ βασανίζουν. Μέ στέλνουν στήν ταβέρνα νά πάρω βότκα* καί μέ βάνουν νά κλέβω τό τουρσί τοῦ ἀφεντικοῦ καί κείνος μέ κοπανᾷ μέ ὅ,τι κρατάει στά χέρια του. Ὅσο γιά φαί, ἄσ' τα! Τό πρωί ξεροκόμματο, τό μεσημέρι κουρκούτι, τό βράδυ πάλι ξεροκόμματο. Οὔτε τσάι, οὔτε λαχανόσουπα, ὅλα τά περιδροδιάζουν τά ἀφεντικά.

Μέ βάζουν καί κοιμᾶμαι μπροστά στήν πόρτα καί ὅταν κλαίει τό μωρό, ἐγώ δέν κλείνω μάτι, γιατί πρέπει νά κουνᾶω τήν κούνια. Ἀγαπημένε μου παππού, γιά ὄνομα τοῦ θεοῦ, κάνε μου μιά χάρη: Πάρε με ἀπό δῶ, πάρε με στό σπίτι, στό χωριό, δέν ἀντέχω ἄλλο... Τά πόδια θά σοῦ φιλήσω, ὅλη μου τή ζωή θά παρακαλῶ τό θεό γιά σένα, πάρε με ἀπό δῶ, γιατί θά πεθᾶω...

Ὁ Βάνκας ζάρωσε τά χεῖλη του ἀπό τό παράπονο, σφούγγισε τά μάτια μέ τή μουτζουρωμένη του γροθίτσα καί ἕνας λυγμός ἀνέβηκε στό λαίμο του.

Θά σοῦ τρίβω ταμπάκο, θά παρακαλῶ τό θεό καί ἂν δέν σ' ἀκούω, νά μέ δέρνεις ὅσο βαστοῦν τά χέρια σου. Καί ἂν δέ βρίσκεται δουλειά γιά μένα, νά γυαλίζω παππού τίς μπότες τοῦ ἀφεντικοῦ ἢ νά βοηθᾶω τόν τσοπάνη στή Φιέτκα. Παππού,

βότκα: οἰνοπνευματώδες ρωσικό ποτό.

ἀγαπημένε μου, δέ μπορῶ πιά. Θά πεθάνω, νά τό ξέρεις! Θά ῥχόμουνα μέ τά πόδια στό χωριό, μά δέν ἔχω παπούτσια καί φοβᾶμαι τό κρύο. Καί ὅταν θά μεγαλώσω, ἐγώ θά σέ ταίζω καί δέ θά ἀφήσω κανένα νά σοῦ κάνει κακό. Καί ὅταν πεθάνεις, θά παρακαλῶ τό Θεό ν' ἀναπάψει τήν ψυχή σου, ὅπως κάνω καί γιά τή μάνα μου τήν Πελαγία.

Πού λές, παππού, ἡ Μόσχα εἶναι μεγάλη πολιτεία. Ὅλο πλουσιόσιπτα καί ἄλογα, ἄλογα νά δοῦν τά μάτια σου! Πρόβατα ὅμως δέν εἶδα καί τά σκυλιά δέ δαγκώνουν.

Ἐδῶ τά παιδιά δέ γυρίζουν στά σπίτια νά ποῦν τά κάλαντα, οὔτε ψέλνουν στήν ἐκκλησία καί, ξέρεις, μιά μέρα εἶδα σ' ἓνα μαγαζί νά πουλᾶνε ἀγκίστρια μέ τό δόλωμα ἐπάνω καί πιάνουν ὅ,τι ψάρι θέλεις. Εἶναι πολύ ἀκριβά καί εἶδα ἓνα ἀγκίστρι πού μπορεῖ νά σηκώσει ὀλόκληρο γουλιανό* δέκα ὀκάδες. Εἶδα καί μαγαζιά πού πουλᾶνε ντουφέκια. Ὅ,τι λογιῆς θέλεις, σάν ἐκεῖνα πού ἔχει ὁ ἀφέντης. Αὐτά θά'χουνε τό λιγότερο ἑκατό ρούβλια* τό κομμάτι. Καί στά χασάπικα πουλᾶνε τσαλαπετεινούς καί πέρδικες καί λαγούς, μά πού τά σκοτώνουν; Οἱ μαγαζιάτορες δέ λένε τίποτα.

Ἀγαπημένε μου παππού, ὅταν κάνουν τό χριστουγεννιάτικο δέντρο στοῦ ἀφέντη μέ τά γλυκά, ζήτησε γιά μένα ἓνα χρυσό καρύδι καί κρύψε το στήν πράσινη κασέλα. Παρακάλεσε τή δεσποινίδα Ὅλγα Ἰγκνάτιεβνα καί πές της: «εἶναι γιά τό Βάνκα».

Ἀναστέναξε βαθιά καί στύλωσε ξανά τό βλέμμα του στό παραθύρι. Θυμήθηκε πῶς ὁ παππούς πήγαινε στό δάσος νά κόψει ἔλατο γιά τόν ἀφέντη καί ἔπαιρνε πάντοτε μαζί καί τό ἐγγονάκι του. Τί ὁμορφα πού ἦταν! Ὁ παππούς σφύριζε, τριζοβολοῦσε ὁ πάγος στό μονοπάτι καί ὁ Βάνκας τά ἄκουγε ὅλα καί σφύριζε κι αὐτός. Πολλές φορές ὁ παππούς προτοῦ κόψει τό ἔλατο κάπνιζε τήν πίπα του ἢ ἔπαιρνε πρέζα καί ὅλο κοροΐδευε τό ἐγγονάκι πού τουρτούριζε. Τά ἐλατάκια κουκουλωμένα μέ χιόνι, παγωμένα, καρτεροῦσαν ἀκίνητα: Ποιό ἔχει σειρά νά πεθάνει; Ξαφνικά, ἓνας λαγός ξεπετιέται πάνω στίς στοίβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ παππούς δέν κρατιέται πιά, βάζει τίς φωνές:

– Πιάσ' τον, πιάσ' τον! "Αἱ! Διάολε τρικέρη*!

γουλιανός: εἶδος ψαριοῦ.

ρούβλι: ρωσικό νόμισμα.

τρικέρης: τρικέρατος, ἐπιθετο τοῦ διαβόλου.

Ὁ παππούς ἔσερνε τό κομμένο ἐλάτι ὡς τό σπίτι τοῦ ἀφέντη καί κεῖ ἄρχιζε τό στόλισμα. Καί πρώτη καί καλύτερη ἡ δεσποινίς Ὑλγα Ἰγκνάτιεβνα, ἡ ἀγαπημένη τοῦ Βάνκα. Ὅταν ζοῦσε ἀκόμα ἡ Πελαγία, ἡ μάνα τοῦ Βάνκα, ἦταν καμαριέρα τῆς κυρᾶς καί ἡ δεσποινίς Ὑλγα φόρτωνε τό Βάνκα γλυκά καί γιά νά περάσει τήν ὥρα της τόν μάθαινε νά διαβάζει, νά γράφει καί νά λογαριάζει ὡς τό ἑκατό. Καί ὄχι μονάχα αὐτά. Τόν ἔμαθε νά χορεύει καί καντριλιες. Μά σάν πέθανε ἡ Πελαγία, ἔστειλαν τό ὄρφανό στόν παππού του στήν κουζίνα καί ἀπό κεῖ στή Μόσχα ψυχολιό στόν Ἀλιάχιν τόν τσαγκάρη.

Ἔλα γρήγορα, ἀγαπημένε μου παππού, γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ. σέ παρακαλῶ, πάρε με ἀπό δῶ! Λυπήσου με τό δύστυχο ὄρφανό, γιατί ὄλοι μέ δέρνουν καί πεινάω πολύ. Καί ἔχω τόση στενοχώρια πού δέν ξέρω πῶς νά σοῦ τήν πῶ. Ὅλο κλαίω, παππού. Καί μιά μέρα τό ἀφεντικό μου ἔδωσε μιά στό κεφάλι μέ τό καλαπόδι, τόσο δυνατά πού ἔπεσα κάτω καί ἔλεγα πῶς δέ θά σηκωθῶ. Δέν εἶναι ζωή αὐτή, χειρότερη καί ἀπό τοῦ σκύλου... Χαιρετίσματα στήν Ἀλιόνα, στόν Ἰγκόρ τό στραβό καί στόν ἀμαξά. Καί τή φυσαρμόνικα μου νά μὴν τή δώσεις σέ κανένα. Ὁ ἔγγονός σου, Ἰβάν Ζοῦκοφ, ἀγαπημένε μου παππού, ἔλα.

Ὁ Βάνκας δίπλωσε τό γράμμα στά τέσσερα καί τό ἔβαλε στό φάκελο πού εἶχε ἀγοράσει τήν προηγούμενη μέρα ἕνα καπίκι*. Ὑστερα, σκέφτηκε λίγο, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί ἔγραψε τή διεύθυνση:

Γιά τόν παππού. Στό χωριό.

Ἐξυσε λίγο τό κεφάλι του, ξανασκέφτηκε καί πρόσθεσε στό φάκελο: Κωσταντή Μακάριτς.

Εὐχαριστημένος πού δέν τόν ἐνόχλησε κανεῖς, ἔβαλε τό κασκέτο* του καί χωρίς νά ρίξει ἀπάνω του τήν ξεσχισμένη γουνίτσα πετάχτηκε στό δρόμο μέ τό πουκάμισο μονάχα.

Τά παιδιά τοῦ χασάπικου πού εἶχε ρωτήσει τήν προηγούμενη μέρα τοῦ εἶχαν πει πῶς ἔριχναν τά γράμματα σ' ἕνα κουτί καί ἀπό κεῖ τά κουβαλοῦσαν σέ ὅλο τόν κόσμο μέ τρόικες* πού ἔχουν βροντερά κουδουνάκια καί μεθυσμένους ἀμαξάδες.

καπίκι: τό 1/100 τοῦ ρουβλιού.

κασκέτο: χαμηλό καπέλο μέ γείσο.

τρόικα: ρωσικό ὄχημα (ἐλκηθρο) πού τό σέρνουν τρία ἄλογα.

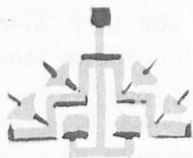
Γρήγορα γρήγορα ό Βάνκας έτρεξε στό κοντινότερο κουτί και πέ-
ρασε τό πολύτιμο μήνυμά του στή χαραμάδα.

"Υστερα από μιά ώρα κοιμόταν μέ σφιγμένες τίς γροθίτσες νανουρι-
σμένος από τίς γλυκιές ελπίδες του. Όνειρευόταν τό πατάρι* στό χω-
ριό. Ό παππούς κάθετα στό πατάρι* και τά πόδια του κρέμονται. Δια-
βάζει τό γράμμα στίς δουδες... Και ό Χέλης φέρνει σβούρα τό πατάρι
κουνώντας τήν ουρά του...

Έρωτήσεις

1. Ποιές πληροφορίες δίνει ό συγγραφέας γιά τήν ηλικία, τή μόρφωση και τή
ζωή του Βάνκα στό τσαγκαράδικο; Ποιές γιά τή ζωή του κοντά στόν παππού;
2. Τί ανάγκασε τόν Βάνκα νά γράψει τό απελπισμένο γράμμα του;
3. Έφτασε ποτέ τό μήνυμα του Βάνκα στόν παππού του;
4. Ποιός είναι ό σκοπός του συγγραφέα:
 - a. νά μάς περιγράψει τή μορφή του Βάνκα;
 - β. νά μάς περιγράψει τόν παππού;
 - γ. νά ξεσκεπάσει τίς συνθήκες εργασίας των ανήλικων παιδιών;
5. Το μεσαίο τμήμα του γράμματος δεν έχει τόνο απελπισμένο. Γιατί;

ΑΝΤΟΝ ΠΑΥΛΟΒΙΤΣ ΤΣΕΧΟΦ (1860-1904). Ρώσος διηγηματογράφος και θεατρι-
κός συγγραφέας με παγκόσμια φήμη. Γεννήθηκε στο Ταϊγάνι, χωριό κοντά στην
Άζοφική. Σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Παράλληλα με τις
σπουδές του, και αργότερα ως γιατρός, ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία. Το 1888
τιμήθηκε με το βραβείο Πούσκιν. Έγραψε διηγήματα και λίγα αλλά έκλεκτα θε-
ατρικά έργα, όπως *Ό Γλάρος*, *Ό θεϊός Βάνιας*, *Οί τρεις αδελφές*, *Ό Βυσινό-
κηπος*, που παίζονται συχνά στα ελληνικά θέατρα.

πατάρι:οί μουζικοί δεν κοιμόνταν σε κρεβάτι αλλά σε ένα είδος παταριού
από τούβλα ή πέτρες που το χρησιμοποιούσαν και για κάθισμα.

Τό μαστορόπουλο

Ὁ ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχή τῶν Τζουμέρκων τῆς Ἠπείρου. Οἱ ἄντρες τῆς ἀγῶνης αὐτῆς περιοχῆς ἀσκοῦσαν (πολλοὶ ἀσκοῦν καί τώρα) τὴν τέχνη τοῦ κτίστη, πού τὴ μάθαιναν ἀπὸ μικρὰ παιδιά, δουλεύοντας ὡς μαθητευόμενοι («παραγιοί», «τσιράκια») κοντὰ στοὺς «μαστόρους». Συνήθως ἔφευγαν τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τὸν τόπο τους, περιφέρονταν στὰ χωριά τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βόρειας Ἑλλάδας καὶ ξαναγύριζαν στὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου. Ἡ πρώτη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ σπίτι ἦταν καὶ ἡ πρώτη δοκιμασία.

Τόν πῆραν τόν Κολιό*,
τόν πῆραν οἱ μαστόροι,
παιδί ἀπ' τὸ σκολειό
νά μάθει πηλοφόρι.

Καρδιά πονετική
τόν ξέβγαλε μέ κλάμα:
«Τετράδη* Κυριακή,
θά καρτερῶ γιά γράμμα».

Δέ σώνει* ἄλλο νά ἰδεῖ,
παιδεύεται τὸ μάτι:
κρατοῦσε ἓνα ραβδί,
τό στρῶμα του στήν πλάτη.

Μᾶς ἔφυγε ὁ Κολιός
κι εἶχε μιά τέτοια λύπη·
θά 'ναι ὅλοι δῶ τ' 'Αι-Λιός*
καί μόνο αὐτός θά λείπει.

Κολιός: ὑποκοριστικό τοῦ Νικόλας.

Τετράδη: Τετάρτη (ιδιωματικός τύπος).

σώνω: μπορῶ (ιδιωματική χρήση).

τ' 'Αι-Λιός: στή γιορτή τοῦ προφήτη Ἡλία (20 Ἰουλίου) σέ πολλά χωριά γίνεται πανηγύρι.

Ἐρωτήσεις

1. Ἐξηγήστε τήν 3η στροφή. (Τίνος τό μάτι «δέ σώνει»);
2. Γιατί ὁ ποιητής λέει: «μᾶς ἔφυγε»;
3. Γιατί ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ ἰδιωματικούς τύπους σ' αὐτό τό ποίημα;
4. Γιατί ἡ λύπη τοῦ παιδιοῦ ἐντοπιζεται στή γιορτή «τ' Ἄι-Λιός»;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (1909-1956). Γεννήθηκε στό χωριό Πλατανούσα τῆς Ἡπείρου καί σπούδασε Φιλολογία στήν Ἀθήνα. Ἐζήσε μέ πολλές στερήσεις. Δημοσίευσε ἀρκετές ποιητικές συλλογές, πού ἐκδόθηκαν μετά τό θάνατό του συγκεντρωμένες σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο *Ποιήματα* (1956). Εἶναι ἀρκετά ἐπηρεασμένος ἀπό τόν ποιητή Κώστα Καρυωτάκη, ἰδιαίτερα στίς πρώτες συλλογές του.

Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν

Τό κορίτσι μέ τά σπύρτα

Τά Παραμύθια τοῦ Ἄντερσεν εἶναι ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαβάστηκαν καί διαβάζονται ἀπό τά παιδιά ὅλου τοῦ κόσμου. Ὅπως θά διαπιστώσετε ἀπό τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ἡ πηγὴ τῆς ἐμπνευσης τῶν παραμυθιῶν αὐτῶν δέν εἶναι ἡ καθαρὴ φαντασία, μὰ ἡ καθημερινὴ ζωὴ καί ἡ πραγματικότητα.

Ἐκανε τρομερό κρύο. Χιόνιζε ἀπό τό πρωί, καί τώρα σήμανε τό βράδυ, τό βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς. Μέσα στό βοριά τόν παγωμένο, μιά μικρούλα περνοῦσε ἀπ' τό δρόμο. Ἦταν ξυπόλυτη καί δίχως καπέλο. Ὅταν βῆκε τό πρωί ἀπό τό σπίτι της, φοροῦσε παντοῦφλες, κάτι παλιές παντοῦφλες πού ἡ μητέρα της τίς εἶχε ἄλλοτε πολύ φορεμένες καί τῆς ἦταν πολύ μεγάλες. Γι'αὐτό τίς ἔχασε σέ μιά στιγ-

μή πού έτρεξε νά παραμερίσει άπ' ένα άμάξι πού έρχόταν τρεχάλα. "Όταν πέρασε τ' άμάξι, έψαξε γιά τίς παντουφλες της, αλλά ένα παλιό-παιδο είχε πάρει τή μιά κι έφευγε γελώντας κοροϊδευτικά. Τήν άλλη τήν είχε κάμει λιώμα τ' άμάξι.

Κι έτσι ή μικρούλα δέν είχε πιά τίποτα νά προφυλάξει τά ποδαράκια της, πού ήταν μελανά από τό κρύο. Στήν παλιά ποδιά της είχε σπύρτα. Είχε ένα όλόκληρο πακέτο και τά πουλούσε. Μά τήν ήμέρα αυτή, τήν παραμονή του νέου έτους, όλοι ήταν τόσο βιαστικοί και, μέ τόν παλιό-καιρο αυτό, κανείς δέ σταματούσε, γιά νά κοιτάξει τό προσωπάκι τής μικρής, πού ίκέτευε δίχως νά μιλεϊ. Η μέρα σωνόταν και δέν είχε πουλήσει ούτ' ένα κουτί. Κανείς δέν τήν είχε έλεήσει ούτε μέ μιά πεντάρα. Τρέμοντας από τό κρύο και τήν πείνα, σερνόταν από δρόμο σέ δρόμο. Ήταν ζωντανή εικόνα τής χειρότερης δυστυχίας.

Νιφάδες από χιόνι σκέπαζαν τά μακριά ξανθά της μαλλιά, πού έπεφταν στό λαιμό της καταρωμένα. Αυτό όμως δέν τήν ένοιαζε βέβαια διόλου. Σ' όλα τά παράθυρα έλαμπαν φώτα, κι άπ' όλα σχεδόν τά σπίτια έβγαινε μιά ώραία εύωδία από τή χήνα, πού έψηναν γιά τό άποψινό γλέντι. Αυτό, ώ, αυτό βέβαια τήν έκανε νά κοντοστεκέται έδω κι έκει και ν' άκούει* τήν όρεχτική μυρωδιά.

Τέλος, άφου γιά στερνή φορά πρόσφερε τό πακέτο της μέ τά σπύρτα, τό δυστυχισμένο παιδί βλέπει μιά γωνιά, ανάμεσα σέ δυό σπίτια, κάπως προφυλαγμένη. Κάθεται έκει τσακισμένη και στριμώχνεται, τραβώντας κοντά στό σώμα της τά μικρά της πόδια. Μά τουρτουρά και κρυνώνει πιό πολύ από πρίν κι όμως δέν τολμά νά γυρίσει σπίτι της. Γιατί δέν είχε διόλου λεφτά νά πάει στόν πατριό της, κι αυτός σίγουρα θά τήν έδερνε. "Άλλωστε, μέσα στήν άθλια σοφίτα, έκανε τό ίδιο κρύο, γιατί ή σκεπή ήταν χαλασμένη κι ό άνεμος φυσούσε μέσα και δέν είχαν διόλου φωτιά.

Τά χεράκια της ήταν ξυλιασμένα.

–"Άν έπαιρνα ένα σπύρτο, σκέφθηκε, μόνο ένα, γιά νά βγάλω λίγη φωτιά νά ζεσάνω τά δάχτυλά μου; "Ο πατέρας δέ θά τό καταλάβει πώς λείπει.

Αυτό κι έκαμε. Τό 'τριψε και φωτ! φωτ! νά το πού ανάβει! "Εβαλε τό χέρι της κοντά και τής φάνηκε πώς βρισκόταν μπροστά σέ καμιά μεγάλη σόμπα, πλούσια και γεμάτη στολίδια. Μέσα έδινε κι έπαιρνε ή φωτιά, φωτιά μέ τά όλα της. "Άχ, τί γλυκιά ζέστη. Η μικρή ειπε νά άπλώσει τά ποδάρια της νά τά ζεσάνει – όταν, ξαφνικά, ή φλόγα

άκούω τή μυρωδιά: νιώθω τή μυρωδιά (ιδιωματική χρήση).

έσβησε. Ἡ σόμπα εξαφανίστηκε καί τό παιδί ἔμεινε ἐκεῖ δά, κρατώντας στό χέρι ἕνα ψιλό ξυλάκι μισοκαμμένο.

Ἔστριψε δεύτερο σπύρτο. Ἡ λάμψη ἔπεφτε πάνω στόν τοῖχο, καί ὁ τοῖχος γινόταν διάφανος, κι ἡ μικρή εἶδε τί γινόταν μέσα στή σάλα, πού ἦταν ἀπό πίσω. Τό τραπέζι ἦταν στρωμένο μ' ἕνα ὠραῖο κάτασπρο τραπεζομάντιλο, ὅπου ἔλαμπαν τά πορσελάνινα σερβίτσια. Στή μέση ἦταν ἡ ψητή χήνα, γαρνιρισμένη μέ ζαχαρωμένα μῆλα. Καί νά πού τό πουλί ζωντανεύει ξαφνικά κι ἔρχεται μπροστά στή μικρή, μ' ἕνα πιρούνη κι ἕνα μαχαίρι, καρφωμένο στό στήθος του. Κι ὕστερα πιά τίποτα. Ἡ φλόγα σβήνει καί δέ μένει παρά μόνο ὁ τοῖχος, ὁ ψυχρός καί ὑγρός τοῖχος.

Ἡ μικρή παίρνει τρίτο σπύρτο, καί τώρα ὄνειρεύεται πώς εἶναι κοντά σ' ἕνα δέντρο χριστουγεννιάτικο, πολύ πλουσιότερο ἀπ' ἐκεῖνο πού εἶδε πέρσι σ' ἕνα πλούσιο σπίτι ἀπό τά τζάμια τοῦ παραθυριοῦ. Στά πράσινα κλαριά του καίνε πολύχρωμα κεριά κι ἀπ' ὅλες τίς μεριές κρέμονται χρυσομένα μπομπόνια, παγνιδάκια, ἕνα πλήθος ἀπό θάματα κι ἀπό μάγια! Τό φτωχό τό κοριτσάκι ἀπλώνει τό χέρι, γιά νά πιάσει τό πιό ἄσχημο, τό πιό ταπεινό. Μά τό σπύρτο σβήνει. Τό δέντρο φαίνεται σάν ν' ἀνεβαίνει πρὸς τόν οὐρανό καί τά κεριά του γίνονται ἄστρα. Ἐν' ἀπ' αὐτά ξεκολλᾷ καί κυλᾷ στή γῆ, ἀφήνοντας πίσω του χρυσομένη γραμμῆ.

– Νά κάποιος πού θά πεθάνει, συλλογίζεται ἡ μικρή.

Ἡ γριά γιαγιά της, τό μόνο πλάσμα πού τήν εἶχε ἀγαπήσει καί πού εἶχε πεθάνει ἐδῶ καί καιρό, τῆς εἶχε πει πώς, ὅταν βλέπει ἕνα πεφταστέρι, θά πει πώς κάποια ψυχὴ ἐκείνη τήν ὥρα πάει στόν οὐρανό.

Ἔστριψε κι ἄλλο σπύρτο. Λάμψη μεγάλη ἀπλώθηκε καί μπροστά στό παιδί φάνηκε ἡ γιαγιά. Τά φορέματά της ἔβγαζαν λαμπρό φῶς καί τό πρόσωπό της ἦταν τόσο γλυκό καί τόσο τρυφερό!

– Γιαγιάκα, φώναξε ἡ μικρή, ἔλα πάρε με. Ὡ, μή μ' ἀφήσεις, μόλις σβήσει τό σπύρτο. Θά φύγεις, ὅπως ἔφυγε κι ἡ σόμπα ἡ ζεστή κι ἡ ψητή χήνα καί τό λαμπρό δέντρο; Μείνε, μείνε σέ παρακαλῶ, ἡ πάρε με καί μένα μαζί σου.

Καί τό παιδί ἄναψε κι ἄλλο σπύρτο, κι ὕστερα κι ἄλλο, καί σιγά σιγά ὅλο τό πακέτο, γιά νά βλέπει πιό πολλήν ὥρα τῆ γιαγιάκα της. Κι ἦταν μιά λάμψη, πιό λαμπρῆ κι ἀπό τ' ὠραιότερο σεληνόφως. Ἡ γιαγιά δέν ἦταν πιά σκυφτή καί κουρασμένη, ὅπως ὅταν πέθανε. Ἦταν μεταμορφωμένη. Πῆρε τῆ μικρῆ στήν ἀγκαλιά της καί τήν πῆγε ψηλά, πολύ ψηλά, σ' ἕναν τόπο, ὅπου δέν ἦταν οὔτε κρύο, οὔτε πείνα, οὔτε λύπη: τήν πῆγε μπροστά στό θρόνο τοῦ Θεοῦ.

Τ' άλλο πρωί ώστόσο, οί διαβάτες βρῆκαν στή γωνίτσα τό κορμί τῆς μικρούλας. Τά μάγουλά της ἦταν κόκκινα καί φαινόταν σάν νά χαμογελοῦσε. Εἶχε πεθάνει ἀπό τό κρύο, τῆ νύχτα ἐκείνη, πού σ' ἄλλα παιδιά εἶχε φέρει τόση χαρά.

Στά ξυλιασμένα χέρια της κρατοῦσε ὁ,τι ἔμενε ἀπ' ἓνα μισοκαμένο πακέτο σπίρτα.

– Τί ἀνοησία! εἶπ' ἓνας ἄκαρδος. Πῶς φαντάστηκε πῶς θά ζεσταίνονταν μέ τά σπίρτα!

Ἄλλοι ἔχυσαν δάκρυα πάνω στό φτωχό παιδάκι. Γιατί δέν ἤξεραν τί ὠραῖα πράγματα εἶχε ἰδεῖ τῆ νύχτα ἐκείνη, κι ὅτι ὅσο κι ἂν εἶχε ὑποφέρει, τώρα ὅμως ἦταν τρισευτυχισμένη στή γλυκιά ἀγκαλιά τῆς γιαγιάς της.

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό παραμῦθι αὐτό μέ γνωστά σας παραμῦθια. Τί διαφορές παρουσιάζει;
2. Ἐλάτε στή θέση τοῦ κοριτσιοῦ καί βρεῖτε τίς δυσκολίες πού τό περιβάλλουν.
3. Ποιάν ἐντύπωση σᾶς ἀφήνει τό τέλος τοῦ παραμυθιοῦ; Δικαιολογήστε τή γνώμη σας.

ΧΑΝΣ ΚΡΙΣΤΙΑΝ ΑΝΤΕΡΣΕΝ (1805-1875). Περίφημος Δανός συγγραφέας, πού ἔγραψε κυρίως παραμῦθια καί διηγήματα γιά παιδιά. Τά ἔργα του ἔχουν μεταφραστεῖ στίς περισσότερες γλώσσες. Ἄπό τά πιό γνωστά παραμῦθια του εἶναι: *Ἡ σακοράφα, Τό ἀηδόνι τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κίνας, Τό ἀσχημόπαπο, Ὁ μολυβένιος στρατιώτης, Τό κορίτσι μέ τά σπίρτα.*

Μακριά απ' τόν κόσμο

Ὁ Δημοσθένης Βουτυράς ἔγραψε διηγήματα μέ ἥρωες ἀνθρώπους ἐργατικούς πού ζοῦν στά ἀστικά κέντρα. Τό διήγημα Μακριά απ' τόν κόσμο ἀναφέρεται στή ζωή μιᾶς οἰκογένειας, πού οἰκονομικές δυσκολίες τήν ἀναγκάζουν νά κατοικήσει σέ ἕνα σπίτι στήν ἐρημιά, μιά ὥρα μακριά ἀπό τήν πόλη.

Μιά ὥρα μακριά απ' τήν πόλη μέ τά πόδια θά 'τανε τό σπίτι μας. Ἄλλά σέ τί θέση! Ἄπ' τή μιά μεριά, πίσω τοῦ σπιτιοῦ, ἕνα βουνό ἀπότομο, φαλακρό, γυμνό ἀπό κάθε βλάστηση, καί μικροί μικροί λόφοι, κι ἀπό τήν ἄλλη ἕνα ρέμα, μέ χίλια δυό ρεματάκια, πού χυνόντουσαν σ' αὐτό, μικρούς καταρράχτες, κατασκευάσματα τῶν νερῶν, πού ἀπό ψηλά, ὀρμητικά κατέβαιναν.

Δύο μόνον σπίτια ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Τό δικό μας, κι ἕνα ἄλλο, πρός τήν πόλη, στήν ἴδια γραμμή, καί ἴσαμε διακόσια μέτρα ἀπό μᾶς. Ἄλλο δέν ὑπῆρχε. Μετά τό ρέμα ὅμως, στό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ὑψωνόταν ἕνα ὠραῖο, κομψό, πού κατοικοῦσε ἕνα ἀντρόγυνο περασμένης ἡλικίας, μέ μιά δουλίτσα. Τίποτε ἄλλο. Πέρα λίγο, ἀρχίζανε τά περιβόλια, σειρά περιβολιῶν... Κοράκια γύριζαν, πλήθος, ἔκαναν βόλτες, ψηλά, καί ὁ κρωγμός τους κάθε τόσο ἀκουγότανε μέσα στή σιωπή, στήν ἐρημιά.

– Πώ, πώ, ἐρημιά... Τρομάρα εἶναι δῶ! εἶπε ἡ μάνα μου, ὅταν ἐπήγαμε.

Ἴσως εἶχε δίκιο, ἀλλά τί νά κάναμε; Ἡ ἀνάγκη. Κάποιος φίλος παλιός τοῦ πατέρα μου τοῦ τό ἔδωσε δωρεάν νά καθίσει. Τό εἶχε φτιάξει αὐτός γιά ἐξοχικό...

Ὁ δρόμος του ἔφερνε στήν πόλη, ἀλλά τόν εἶχανε χαλάσει τόν περισσότερο τά νερά. Σχισμάδες μεγάλες τοῦ εἶχαν κάνει δῶ, ἐκεῖ πάλι τοῦ εἶχαν ἀνοίξει, λές, τά σωθικά του, κι ἔβλεπες ἄλλα χῶματα, κόκκινα αὐτά, στό βάθος. Ὑπῆρχαν καί μερικά δέντρα, λευκές τά πιό πολλά, κι ἕνα μάλιστα κομμένο τό μισό, πού εἶχε βγάλει φυλλαράκια ἤ κλαδάκια στά πλάγια του.

Γιά νά πᾶμε κεῖ, στό σπίτι, τραβήξαμε τό διάολό μας. Περάσαμε πρῶτα ἀπό τό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ὕστερα στρίψαμε σ' ἕνα δρομάκι

γεμάτο δέντρα, πού έφερνε στό δρόμο του σπιτιού μας. Καί από μακριά ξεφορτώσαμε τά πράματά μας.

Ό δρόμος τών περιβολιών ήταν ώραιος, στρωτός. Έρχόταν όμως από μακριά, δέν ήταν ίσιος, καί μάς πλησίαζε κεί, περνώντας τή γέφυρα, κι έπειτα χανόταν, ακολουθώντας τό ρέμα.

Ό πατέρας μου έλεγε πώς ό δρόμος μας ήταν ό σωστός δρόμος τών περιβολιών, άλλ' από τήν ήμέρα πού ή γέφυρά του χάλασε, χάθηκε κι αυτός. Ή δημοτική αρχή είδε καί τό δύσκολο νά διατηρεί δρόμο πού κάθε τόσο τά νερά τόν χαλούσαν, καί τόν άφησε στην τύχη του. Προτίμησε κείνον τόν άλλον πού άν καί δέν ήταν ίσιος, ήταν όμως μακριά από τήν όρμη τών νερών.

Καί άπ' τό δρόμο τών περιβολιών περνούσε κι ένα λεωφορείο. Τό πρωί, τό μεσημέρι καί τό βράδυ, όταν τό φώς τής ήμέρας έσβηνε.

Ό πατέρας μου έρχότανε μόνο τό βράδυ. Έπαιρνε φαί μαζί του γιά τό μεσημέρι. Θεωρούσε έξοδο νά έρχεται καί τό μεσημέρι μέ τό λεωφορείο.

Πόσο μ' ευχαρίστησε, όταν πήγαμε σ' αυτό τό σπίτι, τό πρωί πού βγήκα κι είδα στην άκρη ενός ρεματιού παπαρούνες νά κουνιούνται καί μου ήρθε ή μυρουδιά τών άγριων λουλουδιών. Τό χαμόμηλο, τό καλύτερο στολίδι τής άνοιξης, άπλωνόταν παντού, έκτός άπ' τούς ξερούς λόφους, πού άλλο άπ' άγκάθια, κι αυτά κάπου κάπου, δέ φύτρωνε.

Χελιδόνια γυρίζανε γρήγορα, καί ψηλά στόν καθαρίο ουρανό, κοράκια, άλλοτε χτυπώντας τίς φτερούγες τους, κι άλλοτε μέ άκίνητες, άπλωμένες, σχίζανε τόν άέρα.

Πόσο έπιθυμούσα νά ήμουν κι εγώ ένα άπ' αυτά...

Δέ θά είχα, άν ήμουνα, μιά άνησυχία, πού μ' έδερνε, από τήν ήμέρα πού άφήσαμε μιά άλλη πόλη μακρινή, γιά νά έρθουμε σ' αυτό τό μέρος. Μιά άνησυχία γιά τούς δικούς μου, γιά τόν πατέρα μου, τή μάνα μου, τ' άδελφάκια μου: τί θά γίνουμε, τί θά κάνουμε!

Έκει, στό σπιτάκι αυτό τό έρημικό, μέ τήν αύλή, τό πηγάδι καί τά δεντράκια, θά ήμουν ευχαριστημένος πολύ, άν δέν είχα αυτή τήν άνησυχία καί δέν έβλεπα ένα φόβο στή μάνα μου πάντα, γιά τά μέλλοντα, άν θά πήγαιναν οί δουλειές του πατέρα μου καλά.

Καί όταν αυτός έρχόταν τό βράδυ, ή μάνα μου πρώτη κοίταζε τά δάχτυλά του, άν είναι μαυρισμένα άπ' τό μελάni.

-Έγραψες; τόν ρωτούσε, έτυχε κάτι;

-Έ, κάτι...

Τά μικρά άδερφάκια μου χοροπηδοΰσαν τότε.

- Γιά, γιά! Έκανε ή μάνα μου, πώς χαίρονται...

Ό πατέρας μου μέ κοίταζε μέ χαμόγελο.

Τά κοίταζα καί 'γώ, άλλα μέ λύπη.

Δέν ξέρω πώς, όταν έβλεπα τή χαρά τους, μου άναβε ή λύπη, ή άνησυχία, πιό δυνατά.

- Γιά τόν Πέτρο τί θά κάνουμε; Δέ θά πάει σχολείο; ρώτησε γιά μένα, μιά Κυριακή, ή μάνα μου τόν πατέρα μου.

- Που νά πάει τώρα, τής άπάντησε αυτός, τόν έχασε τό χρόνο του. Μεθαύριο, άν, θεου θέλοντος, πάμε μέσα, τότε βλέπουμε. Κι έπειτα, πώς θά μείνετε σεις μονάχοι έδω πέρα...

Ό κήπος του σπιτιού ήταν καταπράσινος, λουλούδια πολύχρωμα βγαίνανε ή είχανε βγει παντού, γεμίζοντας τήν άτμόσφαιρα όλο εύωδιές.

Τά δέντρα πάλι του δρόμου, τά μεγάλα, σάν νά φλυαρούσανε, σάν νά λέγανε, νά λέγανε σέ κάθε δροσερή πνοή του άνέμου πού περνούσε. Καί τά κοράκια, σέ πλήθος μεγάλο, γύριζαν κοντά στό άπότομο βουνό καί φαινόντουσαν ν' άγριεύουνε στό πέρασμα του γερακιού, πού άνήσυχια, νευρικά, καθώς έσχιζε τόν άέρα, κουνούσε τό κεφάλι του.

- "Αχ, πώς ήθελα νά ήμουν... έλεγα καί γι' αυτό.

Τή νύχτα είχαμε ή άκούγαμε μιά συναυλία. Αυτήν τήν έκαναν τά βαθράκια, πού σέ χιλιάδες βρισκόντουσαν στό ρέμα.

Καί όταν δέν εφώναζαν όλα, μιά ή δυό φωνές άπαλές ύψώνονταν στην ήσυχία τής άνοιξιάτικης βραδιάς...

Τό σπίτι, πού ύπήρχε κοντά μας, άς πούμε κοντά μας, στόν ίδιο δρόμο, ξενοικιάστηκε ξαφνικά.

Αυτοί πού μένανε κεϊ, πριν άκόμα τούς γνωρίσουμε τί άνθρωποι ήταν καί πόσοι, φύγανε.

- Τί κρίμα, τί κρίμα... έλεγε ή μάνα μου. Τώρα δέν έχουμε κανένα κοντά μας! Θά είχαμε κάποιον νά μιλούμε...

Μιά μέρα όμως, πού γύριζα από μιά περιπλάνηση γύρω κεϊ, βρήκα στό σπίτι μιά έπίσκεψη.

Ήταν αυτή, μιά γυναίκα σχεδόν γριά, πού καθότανε στό σπίτι τό όμορφο, πάνω άπ' τό ρέμα καί στό δρόμο τών περιβολιών.

Μου φάνηκε άλλιώτικο τό σπίτι καί σάν νά πήρε πάλι, καί κεϊ, κάτι από τήν παλιά του χαρά. Καί μάλιστα, όταν ήρθε ό γέρος της, ένας κοντόχοντρος μέ πρόσωπο καταστρόγγυλο καί κοκκινόμαυρο.

Κι έμειναν ώς τό βράδυ πού ήρθε ό πατέρας μου καί γνωριστήκανε. Τούς συνοδέψαμε ύστερα όλοι, καί τά μικρά, ίσαμε τό ρέμα, πού οι βαθράκοι φωνάζανε πολλοί μαζί, πλήθος μέ κάτι φωνές, σάν νά είχαμε

μαζευτεί κεί, νά είχανε κάνει συνάθροιση, όλες οι μάγισσες και οι στρίγκλες του κόσμου, κι έκαναν κάποια μαγική, στρίγκλικια έορτή ή λειτουργία.

Ψηλά, ένα κομμάτι φεγγαριού φώτιζε ένα μισοστέφανο φωτεινό, με κορδέλες, επίσης φωτεινές, νά κρέμεται πάνω από τό απότομο μαύρο βουνό...

Έρωτήσεις

1. Τί αντίκτυπο έχει στην ψυχή των παιδιών και ειδικά του Πέτρου ή οικονομική κατάσταση της οικογένειας; Σημειώστε τά σχετικά χωρία.
2. Στο διήγημα τρεις φορές ό συγγραφέας παρουσιάζει τό πέταγμα των κορακιών. Τί θέλει νά εκφράσει με αύτή την εικόνα;
3. Τί αλλαγή φέρνει στη ζωή της οικογένειας ή επίσκεψη του ηλικιωμένου ζευγαριού;

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ. Γεννήθηκε τό 1872 (πιθανότατα) στον Πειραιά και πέθανε τό 1958. Δέν έκανε σπουδές. Με τό διήγημα άρχισε νά ασχολείται γύρω στό 1900. Πέρασε δύσκολη ζωή με στερήσεις κι άρρώστιες. Όστόσο δέ σταμάτησε ποτέ νά γράφει και μās έδωσε πάνω από 500 μικρά και μεγάλα διηγήματα καθώς και νουβέλες. Έχει εκδώσει 35 συλλογές με έργα του. Άπ' αυτές αναφέρουμε τό *Λαγκά*, τόν *Παπα-Είδωλολάτρη*, τήν *Έπανάσταση των ζώων*, τό *Μέσα στους άνθρωποφάγους*. Η συμβολή του στό νεοελληνικό διήγημα θεωρείται αξιόλογη.

Ειδύλλιο

Τό ποίημα φαίνεται πώς είναι μιά ωραία περιγραφή τῆς φύσης. Πιό πέρα ὅμως ἀπεικονίζει τῆ ζεστή ἀνθρώπινη σχέση μητέρας καί γιοῦ πού καθαγιαίνει τό μόχθο καί τόν μετατρέπει σέ χαρά τῆς ζωῆς. "Όλα τά ποιήματα τῆς συλλογῆς τοῦ Ν. Χαντζάρα Ειδύλλια διαπνέονται ἀπό τήν ἴδια διάθεση.

Φῶς ἀσημί τοῦ διάσελου* τά μαῦρα πεῦκα ζώνει,
τρέμει τ' ἀστέρι τῆς αὐγῆς* καί παίρνει νά θαμπώνει·
δαδί πού καίγεται στή στιά* τήν εὐωδιά του χύνει.
Σκεβρή* μιά πόρτα ἀνοίγοντας γλυκό τρίξιμο ἀφήνει·
λεβεντονιός μέ τό τσαπί* στόν ὦμο του προβαίνει·
τόν προβοδάει σεμνή κυρά μαντιλοφορεμένη...
Μητέρα, καλό βράδυ! ὁ νιός – καί ξεκινάει μέ χάρη.
Κι ἀπ' τό κατώφλι: – "Ωρα καλή, χρυσό μου παλικάρι!
... Ρόδινο φῶς τοῦ διάσελου τώρα τά πεῦκα ζώνει,
λαλοῦν τοῦ κάμπου οἱ πετεινοί καί γλυκοξημερώνει...

Ἑρωτήσεις

1. Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι ἐπαναλαμβάνονται παραλλαγμένοι κάπως στό τέλος τοῦ ποιήματος. Ἐκφράζουν οἱ στίχοι αὐτοί τίποτε περισσότερο ἀπό τούς πρῶτους στίχους;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τή συναισθηματική σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τά ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ; Ποιοί τῆ συναισθηματική σχέση τῆς μητέρας καί τοῦ γιοῦ;

διάσελο: στενή δίοδος ἀνάμεσα σέ δύο ὑψώματα, αὐχένας.

ἀστέρι τῆς αὐγῆς: αὐγερινός.

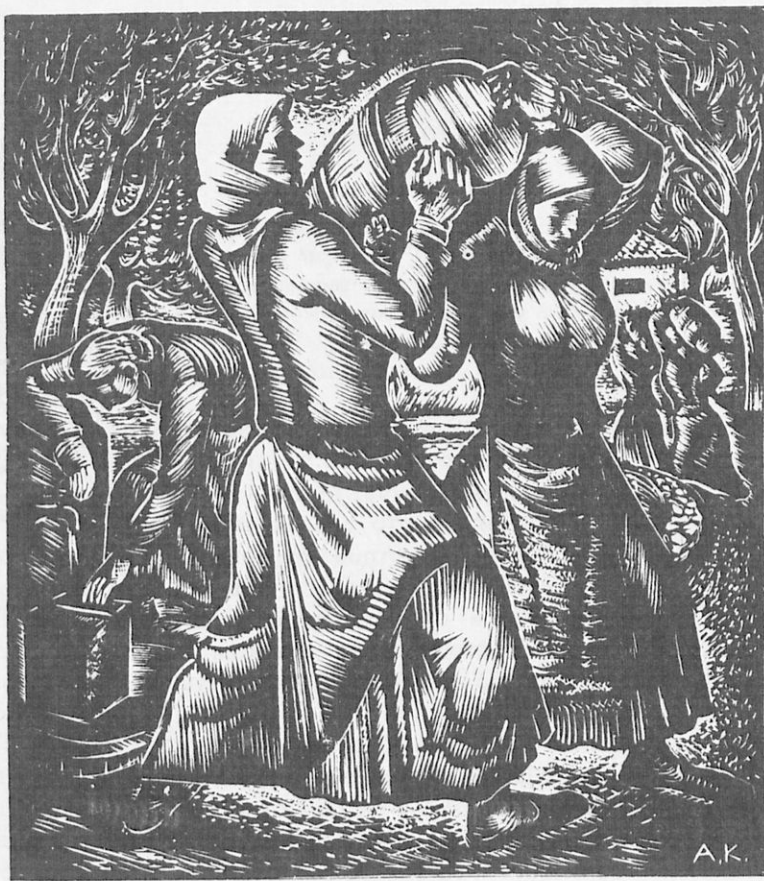
στιά: ἐστία, τζάκι.

σκεβρός: σκεβρωμένος, ζαρωμένος.

τσαπί: γεωργικό ἐργαλεῖο γιά σκάψιμο, σκαπάνη, (τσάπα).

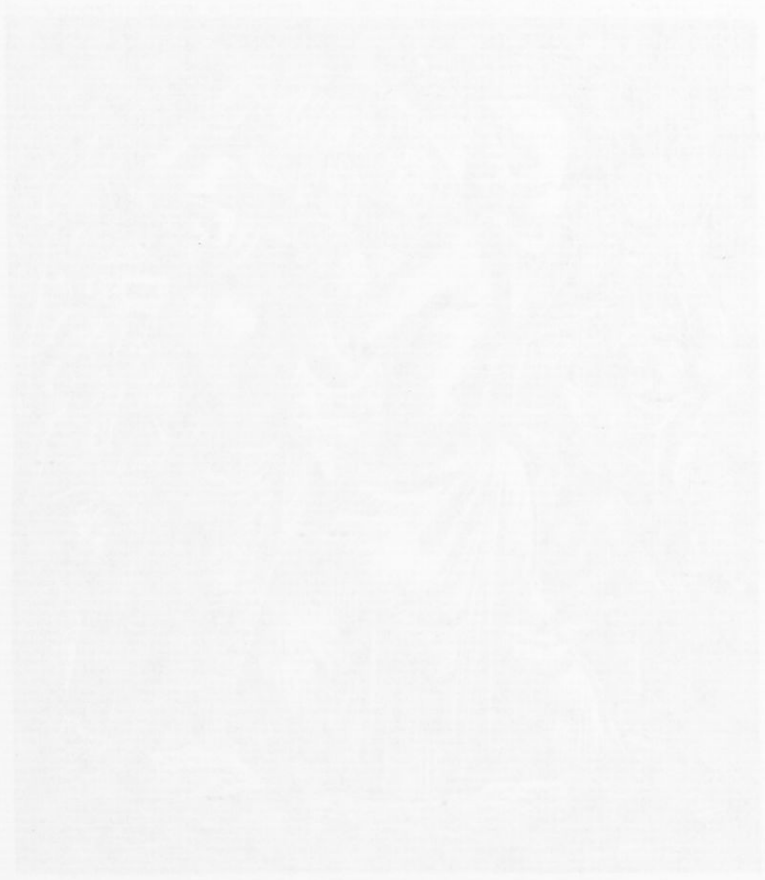
3. Πώς χαρακτηρίζεται ή μητέρα στο ποίημα με τούς στίχους 6 και 8;

ΝΙΚΟΣ ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ (1884-1949). Γεννήθηκε στον Πειραιά. Έργαστηκε ως δημοσιογράφος και χρονογράφος. Έγραψε λιγόστιχα ποιήματα γεμάτα αγάπη για το υπαίθριο τοπίο και την αγροτική ζωή. Έκλογή από τὰ ποιήματά του εκδόθηκε με τόν τίτλο *Ειδύλλια*.

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος
(Διον. Σολωμός)

αυτή τη στιγμή η κατάσταση είναι δύσκολη. Το σύστημα είναι πολύ δύσκολο να λειτουργήσει.

Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη. Το σύστημα είναι πολύ δύσκολο να λειτουργήσει.

Α. Κορογιαννάκη : Στή βούση

['Ο Βασίλης καί τό φίδι]

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τή νουβέλα τοῦ Στράτη Μυριβήλη 'Ο Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης (1939), ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Ἔργο μέ πνεῦμα ἐντονα ἀγωνιστικό, ὅπου ὁ ἥρωας ἐνσαρκώνει τή λεβεντιά καί τήν παλικαριά στήν πύο καθαρῆ καί φυσική μορφή της: Κάτι σάν φυσικό φαινόμενο.

Καλοκαίρι ἦταν, εἶχαν ἀποτρυγήσει πιά τ' ἀμπέλια. Βάλανε στά βαρέλια τό μούστο καί καζανιάσανε γιά ρακί. Αὐτά τά ἀποσταγμένα τσίπουρα τ' ἀδειάσανε κατόπι σωρούς στούς ἀπόμερους σπιτότοπους. Σ' ὄλο τό χωριό μύριζε ξινά καί μεθυστικά ὁ ἀέρας. Λοιπόν τότες ἄρχιζε ἡ ἐποχή τοῦ παιχνιδιοῦ, πού τό λέγαμε «τά καζίκια».

Ἦταν παλούκια ἀπό σκληρό ξύλο, τά ἔκαναν μυτερά ἀπό τήν πιό χοντρήν ἄκρη καί τά κάρφωσαν τά παιδιά στά πατημένα τσίπουρα ἤ στή σφιχτή λάσπη πετώντας τα τιναχτά. Ἦθελε δύναμη στό χέρι, ἦθελε καί πιδεξοσύνη.

'Ο Βασίλης ἐπαίζε μέ κάτι συνομήλικούς του σ' ἓνα ψήλωμα. Τά σπία στό χωριό μας εἶναι χτισμένα σκαλωτά πάνω στό λόφο. Θαρρεῖς τό 'να πατά στή στέγη τ' ἄλλουνοῦ γιά ν' ἀνεβεῖ στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Ξάφνου, κάποιος ἀπό τούς συντρόφους του πάτησε μιά φωνή, δειχνοντας κατά τά κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας: τήρα! τήρα!

Γύρισαν ὄλοι, ἀποξυλῶθηκαν σαστισμένοι νά βλέπουν. Τά παλαιϊκά κεραμίδια σάλειuan σάν τά λέπια, μεταποίζονταν μέ κρότο τό 'να πίσω ἀπό τ' ἄλλο, πάνω στή σκεπή. Κατόπι ἓνα θεόρατο φίδι ἄρχισε νά βγαίνει σιγά σιγά ἀπό κάτω. Ἀνεσήκωσε τά κεραμίδια μέ τό κεφάλι καί ξεπρόβαλε λίγο λίγο στό ξέφωτο. Ἔβγαине ἔβγαине καί τελειωμό δέν εἶχε. Στό τέλος κουλουριάστηκε, χουζούρευε καί λιαζόταν.

'Ο Βασίλης ἦτανε τότες ἓνας παῖδαρος δεκάξι χρονῶ. Γαλανομάτης, καταρομάλλης, ὅτι ἔκανε νά ἰδρώνει τό μουστάκι. Ἀρπᾶ ἓνα καζίκι* ἀπό πουρνάρι, μέ τή μύτη ντυμένη στό σίδερο, σάν ἀκόντιο (μπαλτά-

καζίκι: παλούκι.

δες τά λέγαμε αὐτά τά σιδεράτα καζίκια). Μιά καί δυό πετάγεται τρεχάτος στό σπίτι.

Ὁ πατέρας ἔλειπε στά χωράφια, ἡ μητέρα φούρνιζε ψωμί. Χωρίς νά ρωτήσῃ κανέναν, ἀνοίγει τίς πόρτες, σπρώχνει τήν παρακόρη, ἀνεβαίνει στ' ἀπάνω πάτωμα, κι ἀπό τή γκλεβανή* ἀνεσκαλώνει καί μπαίνει στό ταβάνι.

Σά βρέθηκε κεῖ μέσα, δίνει μία μέ τή ράχη καί ξεπετσώνει τά καταχυτά*. Ἀνοίγει τρύπα στή σκεπή καί βγαίνει στά κεραμίδια. Ἐκεῖ ἀρχίζει τή μπαλεσιά μέ τό φίδι.

Αὐτό μεμιάς κατάλαβε πώς ἔχει νά κάνει μέ κακόν ὄχτρο. Χίμηξε θεριακωμένο κατά πάνω στό παιδί, πού τό κοπάνιζε μέ τό καζίκι. Μιά ἔκανε νά φύγει νά γλιτώσῃ, μία πισογύριζε ὄρθιο. Τοῦ σήκωνε κεφάλι, πετοῦσε γλώσσα καί φύσαγε θυμωμένο. Ἡ οὐρά του σφύριζε σά βούρδουλας σκίζοντας τόν ἀγέρα μέ δύναμη. Θρύφαλα τά κεραμίδια.

Κόσμος καί κοσμάκης μαζεύτηκε στά τριγυρινά δώματα, στ' ἀψηλώματα καί στά παραθύρια, ἀπορρομένος νά βλέπει τοῦτο τό παράξενο πράμα. Φωνές καί κακό ἀπό παντοῦ. Κάποια στιγμή ὅλοι μαζί, ἄντρες, γυναῖκες, πάτησαν μία τσιριξιά τρομαγμένη.

Ἦταν πού ὁ Βασίλης, κυνηγώντας τό θεριό στήν κατηφοριά τῶν καταχυτῶν, πήρε μία γλίστρα καί κύλησε ὡς τήν ἄκρη τῆς σκεπῆς. Πρόφταξε κι ἀρπάχτηκε ἀπό τόν τσίγκο τῆς ρουνιάς*, πού ἔφερνε ἕνα γύρω τή σκεπή. Κρεμάστηκε ἀπό κεῖ σάν τό γάτο, κι ὅλοι κράτησαν τήν ἀνάσα ἀπό τή λαχτάρα. Οἱ γυναῖκες βαστοῦσαν τά μάγουλά τους. Τάζανε μέσ στό νοῦ τους κερὶ καί λάδι στήν Παναγιά, νά μὴν τό δοῦν αὐτό πού περιέμεναν.

Γιατί ὅλος ὁ κόσμος ἔλεγε πώς ἐν' ἀπό τά δυό, γιά ὁ τσίγκος θά λυγίσει καί θά φύγει, γιά τά χέρια τοῦ παιδιοῦ θά ξαμολάρουν ἀπό τήν κούραση· δέν ἦτανε, λέγαν, πράμα τοῦτο νά βαστάξῃ πολλήν ὥρα.

Ὁ Βασίλης κρεμόταν ὀλοένα σάν τό σταφύλι δέκα μπόγια ψηλά πάνω ἀπό τό καλντερίμι ὄλο μαρμαρόπετρα. Κάτι γειτόνισσες τρέξαν καί φέρανε ἀπό κάτω στρώματα καί μαξιλάρια. Καί κεῖ πού λέγαν «τώρα θά πέσει», καί κεῖ πού χτυποκαρδοῦσαν, ὁ Βασίλης ἀνεσύρθηκε πάλι σάν τό γάτο, καί κόλλησε τό στέρνο στήν ἄκρια τῆς σκεπαστῆς. Τά κεραμίδια ἔσπταναν κι ἔπεφταν μαζί μέ τούς ἀσβέστες, μ' αὐτός δέν ἔπεφτε.

γκλεβανή καί γκλαβανή: α) τό ἀνοιγμα (φωταγωγός) στή στέγη. β) καταπακτή.

καταχυτά: οἱ ξυλωσιές τῆς σκεπῆς.

ρουνιά: τά λούκια τῆς στέγης. Ὑδρορρόη.

– Φτάνει ν' άγαντάρουν οί σιδεροδεσιές τής ρουνιάς, συλλογιόνταν όλοι μές στήν καρδιά τους.

Οί σιδεροδεσιές άγαντάρανε κι ό Βασίλης βρέθηκε μπρούμυτος στά κεραμίδια. "Ένα «άχ» ξαλαφρώσε τήν καρδιά του κόσμου, οί γυναίκες έκαναν τό σταυρό τους κι όλοι άρχισαν νά μιλούν μαζεμένοι.

Ό Βασίλης σέρποντας, μουλωχτά σάν τή σαύρα, σύρθηκε, άνέβηκε καί γονάτισε πάλι στή σκεπή. "Άρπαξε τό καζίκι καί ρίχτηκε μπρός.

Τό φίδι βρήκε τόν καιρό, είχε άρχίσει νά τρυπώνει. Τό προφταίνει, τυλίγει στό ζερβί τήν ούρά καί τό τραβά, ξεφρενιασμένος άπό πάθος. Σάν τό άνάγκασε νά βγάλει καί τό κεφάλι, του καρφώνει εκεί κατά-κορφα τή σιδερένια μύτη του καζικιού καί τό πετά κάτω στό δρόμο. "Έτσι μαζί μέ τό παλούκι πού τό τρύπησε.

Ξεφώνισαν πάλι οί χωριανοί πού ήταν μαζεμένοι στό σοκάκι. Σκορπίστηκαν τρομαγμένοι, σάν τίς κότες πού κακαρίζουν.

Ό Βασίλης άπόμεινε κεί ψηλά, ξαπλωμένος μπρούμυτος στή σκεπή, γαντζωμένος άκρη άκρη.

Λαχανιασμένος άπό τόν άγώνα, κόκκινος φωτιά, μέ τά μάτια άγριεμένα, κοίταζε κάτω τό θεριό νά δέρνεται μέσα στή σκόνη, νά χτυπά τή δυνατή ούρά καί ν' άναδεύει τίς κουλοῦρες. Στό χοντρό κορμί του περνούσαν κύματα κύματα τά ρίγητα, ώσπου νά ψοφήσει. "Έβλεπε χάμου εκεί καί τούς χωριανούς, πού ξεθαρρεύουνταν σιγά σιγά κι άρχισαν νά σιμώνουν, σάν είδαν πώς στό τέλος ό λαφιάτης δέ σάλευε όλο-τελα. "Ένα δυό κιόλας κοτοῦσαν κι έβραζαν ήρωικά τό πόδι πάνω στόν ψόφιο Μαμούρη*, νά δείξουν πώς τό λέει ή καρδιά τους.

"Άξαφνα κάτι είπε ένας τους καί μεμιδς σήκωσαν τά μάτια κι έβλεπαν τ' άγόρι εκεί πάνω, τόσο πιό ψηλά άπ' όλους. "Όλοι σώπαιναν κι έβλεπαν. Τό κεφάλι του Βασίλη φαινόταν άπό τό δρόμο, εκεί στήν άκρη τής στέγης. Σοβαρός, αύστηρός, μέ τό πρόσωπο ξαναμμένο άνάμεσα στά κρεμασμένα μαλλιά, πού χρυσάφιζαν.

Είδε πού τόν κοίταζαν. Σηκώθηκε, κατέβηκε πάλι. Δίχως νά μιλήσει, δίχως νά πάει κοντά στό φίδι, νά χαρεί τή νίκη του. Τράβηξε πίσω στό ψήλωμα πού είχε τό παιχνίδι. Μάζεψε πάλι γύρα στά τοίπουρα τούς συντρόφους καί ξανάρχισαν τά καζίκια.

Οί γειτόνοι μέτρησαν τό φίδι, θεριό πράμα. Όχτώ ποδάρια άντρίκια είχε μάκρος, ένα κεφάλι ίσαμε τής γάτας. Άνοιξαν τήν κοιλιά του, βρήκαν άκόμα καί κομμάτια πανί στό στομάχι του.

Μαμούρη: έτσι τό είχαν όνομάσει τό φίδι, πού τό άκουγαν στό σπίτι, μά δέν τό έβλεπαν.

Σά γύρισε ό πατέρας φχαριστήθηκε μέ τήν παλικαριά του παιδιού. Μ' έστειλε νά του πάω ένα μαντίλι, κόκκινο τής φωτιάς, από Προυσιανό μετάξι. «Νά του πεις: είσαι άντρειωμένος "Έλληνας". Πήγα και του τό'πα.

-Ό πατέρας σου στέλνει τό ρεγάλο* και σου μηνά: «είσαι άντρειωμένος "Έλληνας».

Ό Βασίλης πολύ τό χάρηκε. Τό 'δεσε στό λαιμό του, έβαλε τά δάχτυλα στά μαλλιά μου και μου 'πε:

- Πές του πατέρα σου από μένα «σπολλάτη»*.

Άκόμα κι άκόμα θυμάμαι μέσα στά μαλλιά μου τά δάχτυλα του Βασίλη.

Η μητέρα μονάχα είδε συλλογισμένη τό πράμα. Δέν έπρεπε νά σκοτώσουν τό Μαμούρη κι άς τρόμαζαν τά παιδιά. Ήταν τό καλό στοιχειό του σπιτιού.

Φώναξαν τόν παπά, έκανε άγιασμό και ράντισε μ' ένα κλωνί βασιλικό όλες τίς γωνιές.

Όσόσο μέσα στόν ίδιο χρόνο μάς πέθανε τό Λενάκι μας. Ένα πρωί τέλειωσε έτσι ήσυχα όπως ήρθε. Μόνο πού εκλεισε πιά τά λυπημένα ματάκια του και δέ μάς ξανακοίταξε μέ κείνο τόν παράξενο τρόπο του. Η μητέρα άκόμα κι άκόμα πιστεύει πώς ήταν άπ' αυτό: πού έχασε τό σπίτι τό καλό του στοιχειό.

Άπό κείνο τό περιστατικό ήταν πού ξεχώρισε ό Βασίλης μέσα στό χωριό κι όλοι είχαν πιά νά κάνουν μέ τήν άφοβία του.

Έρωτήσεις

1. Νά παρατηρήσετε τήν κατασκευή (δομή) του κειμένου μέ βάση τή σειρά τών εικόνων.
2. Προσέξτε πώς ό συγγραφέας παρουσιάζει μία τό Βασίλη, μία τό φίδι, μία τόν κόσμο. Νά βρείτε αυτές τίς έναλλαγές στό κείμενο.
3. Νά χαρακτηρίσετε τό Βασίλη από τίς πράξεις του.
4. Ήταν τό καλό στοιχειό του σπιτιού: Τί σημαίνει αυτή ή φράση τής μητέρας;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 10.

ρεγάλο: φιλοδώρημα, δώρο.

σπολλάτη: από τό εις πολλά έτη: Εύχαριστώ, πολλά τά έτη.

[Έλευθερία ή Θάνατος]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Νίκου Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953), ὅπου ἀνήκει καί τό ἀπόσπασμα, ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀπό τά τελευταία ἀπελευθερωτικά κινήματα τῆς Κρήτης, στά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα. Τό κύριο πρόσωπο τοῦ ἔργου, ὁ Καπετάν Μιχάλης, «ὁ φοβερὸς ἄντρας», ἔχει ἀνέβει μέ τήν ομάδα του στά βουνά καί πολεμáει τούς Τούρκους. Τήν οἰκογένειά του (τῆ γυναίκα του Κατερίνα καί τό γιό του, τό Θρασάκι) τήν ἄφησε στό χωριό, στό σπίτι τοῦ πατέρα του Καπετάν Σήφακα, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθεῖ γι' ἀσφάλεια κι ἄλλα γυναικόπαιδα. «Ἐκατό χρονῶν λιοντάρι, τά γένια του ποτάμιζαν καί τοῦ σκέπαζαν τό ἀνοιχτό ὀλοδάσωτο στήθος κι ἔκρυσαν τίς δεμένες λαβωματιές πού 'χε πάρει στό Μεγάλο Σηκωμό. Οἱ φρυδάρες του χοντρές, ἀγκαθωτές, τοῦ 'κρυσαν τά μάτια καί τίς ἀνασήκωνε μέ τῆ φούχτα του, γιά νά μπορέσει νά δεῖ...». Ἔτσι περιγράφεται ὁ καπετάν Σήφακας. Κι ἐπειδὴ ἦταν ἀγράμματος, ἔβαζε τόν ἐγγονό του, τό Θρασάκι, καί τοῦ μάθαινε τήν ἀλφαβήτα. Εἶναι χειμῶνας.

- **Τί** νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω οἱ χριστιανοί;

Εἶχαν ἀνεβεῖ οἱ γυναῖκες στά δῶματα* νά ξεχιονίσουν, νά μὴ σπάσουν τά δοκάρια ἀπό τό βῆρος, κι ἀγνάντευαν πέρα τό βουνό κι ἀναστενάζαν: τί νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω, Θέ μου, οἱ χριστιανοί! Κι ἡ κυρα-Κατερίνα εἶχε συλωμένα τά μάτια της κι αὐτὴ στό καταχιόνιστο βουνό καί συλλογίζονταν τό φοβερόν ἄντρα...

Ἦλιος σῆμερα λαμπερός, ὁ οὐρανός καταγάλανος, κρούσταλλο ὁ ἀγέρας. Δυό τρία σπουργίτια κατέβηκαν στή χιονισμένην αὐλή τοῦ παπποῦ καί σκάλιζαν καί τσιμπολογοῦσαν τό χιόνι· τό Θρασάκι εἶχε προβάλει ἔξω μ' ἓνα κομμάτι ψωμί, γέμισε ἡ αὐλή σπουργίτια λιμασμένα.

- Παππού, παππού, φώναζε τό Θρασάκι καί τοῦ 'δειχνε τά σπουργίτια.

Μά αὐτός εἶχε μαζευτεῖ στή γωνιά, ὀμπρός ἀπό τό ἀναμμένο τζάκι καί κοίταζε ἀκίνητος, ἀμίλητος, τίς φλόγες πού ἄγλειφαν κι ἔτρωγαν κι ἔκαναν σάχτη τά ξύλα. Μέρες τώρα δέ μιλοῦσε, ὅλο καί χλώμιαζε καί

δῶμα: ταράτσα.

βούλιαζε σέ σκοτεινούς λογισμούς· κάποια τόν είχε κυριέψει ἔγνοια μεγάλη.

Ἔθρυψε τό Θρασάκι ὄλο τό ψωμί στά σπουργίτια, μπήκε μέσα.

Τήν ὥρα ἐκείνη ὁ παππούς σηκώνουνταν· εἶχε παραγγεῖλει καί τοῦ ἴφερν ἀπό τό Καστέλι ἕναν τενεκέ κόκκινη μπογιά καί μιὰ βούρτσα· στράφηκε, ἔγνεψε στό Θρασάκι.

– Πάρε τήν μπογιά, Θρασάκι μου, καί πᾶμε. Νά τη, στή γωνιά· καί δῶς μου ἐμένα τή βούρτσα.

– Ποῦ θά πᾶμε, παππού;

– Τώρα θά δεῖς· μόνο γρήγορα, τώρα πού δέ χιονίζει.

Πρόβαλαν στήν ξώπορτα· παππούς κι ἔγγονός στάθηκαν καί κοίταξαν κάτω τό χωριό, ἀσάλευτο, βουβό, κουκουλωμένο στά χιόνια... Τί μάγια εἶναι ἐτοῦτα, τί ἀσπρίλα τά σπίτια, οἱ πέτρες, οἱ δρόμοι, πόσον ὄλα εἶχαν ὁμορφῆνει, τά ξύλα, τά κουρέλια, τά χαλάσματα, σκεπασμένα ἀπό τό ἀφράτο ἀνεγγίχτο χιόνι! Τό Θρασάκι δέν ἀποχόρταινε νά βλέπει πῶς μεταμορφώθηκε τό χωριό σέ μιὰ νύχτα.

Ἔβγαλε ἀπό τό ζωνάρι του τό μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του ὁ παππούς κι ἄρχισε νά καθαρίζει τήν πόρτα ἀπό τό χιόνι.

– Ἐμπα μέσα, Θρασάκι, εἶπε, πάρε ἕνα πανί, καθάριζε καί σύ.

Ἄστραψε κατακάθαρο τό ξύλο· ἔσκυψε ὁ παππούς, ξεκαπάκωσε τόν τενεκέ, βούτηξε τή βούρτσα.

– Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! μουρμούρισε.

– Τί θά κάμεις, παππού;

– Τώρα θά δεῖς!

Σήκωσε τή βούρτσα κι ἄρχισε ἀργά, προσεχτικά, νά γράφει μέ τήν κόκκινη μπογιά, στήν πόρτα, τό πρώτο γράμμα: Ε, ὕστερα Λ, ὕστερα Ε πάλι...

– Ἄ! φώναξε τό Θρασάκι, κατάλαβα!

Ἄ παππούς χαμογέλασε:

– Κατάλαβες τώρα γιατί μ' ἔπιασε ἡ λόξα νά μάθω γράμματα; ἔκαμε. Εἶχα τό σκοπό μου· θά γεμίσω τό χωριό, δέ θ' ἀφήσω τοῖχο, θ' ἀνέβω καί στό καμπαναριό, θά πάω καί στό τζαμί καί θά γράψω: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! Ἐλευτερία ἢ Θάνατος, πρί νά πεθάνω.

Μιλοῦσε κι ἔγραφε μέ χοντρές πινελιές τά μαγικά λόγια. Καί κάθε τόσο ἔγερνε πίσω τό κεφάλι, καμάρωνε τά γραφτά του. Δέν μποροῦσε ἀκόμα νά τό χωρέσει ὁ νοῦς του, τί μυστήριο εἶναι ἐτοῦτο, νά σημαδεύεις μερικές γιώτες καί κουλοῦρες κι ἀπό αὐτές νά βγαίνει μιὰ φωνή, σά νά ἴταν στόματα ἀνθρώπου, χεῖλια καί λαρύγγια καί σπλάχνα καί φώναζαν.

– Μά ἀλήθεια, Θρασάκι, ρωτοῦσε κάθε τόσο τόν ἐγγονό του, ἀλήθεια πῶς τά σημάδια αὐτά εἶναι πράματα ζωντανά καί μιλοῦνε; Πῶς γίνεται καί μιλοῦνε; Μέγας εἶσαι, Κύριε!

Φώναζε τώρα ἡ ξώπορτά του, κάμποσιν ὥρα στέκουνταν καί τήν καμάρωνε. Δέν ἦταν πιά ἐτούτη πόρτα, ἦταν αὐτός ὁ ἴδιος, ὁ καπετάν Σήφακας, ἦταν τά δυό φύλλα τῆς καρδιάς του πού φώναζαν.

– Καλά τό ἴγραφα, Θρασάκι μου; ρώτησε ἀνήσυχος· δέν ἔκαμα λάθος;

– Σοῦ βάζω δέκα, παππού, ἄριστα! ἔκαμε ὁ ἐγγονός καί γέλασε.

– Ἔ, πᾶμε παραπέρα!

Βρῆκαν παραπέρα, στό ἀπογύρισμα τοῦ δρόμου, ἕναν τοῖχο, δέν τόν εἶχε χτυπήσει τό χιόνι, βούτηξε πάλι τή βούρτσα ὁ παππούς, πῆρε φόρα. Ἔγραφε, ἔγραφε, τράβηξε παραπέρα, ἔγραφε, πιτσιλιζαν οἱ μπογιές τά γένια του, ἐπεφταν στά στιβάνια του, λέρωναν τό μεϊτανογέλεκό* του, μά αὐτός δέ χαμπάριζε. Ἰερή φλόγα τόν εἶχε συνεπάρει· ὅπου ἔβρισκε τοῖχο καθαρό, στρωτό, μάν πόρτα μεγάλη, στέκουνταν, καί δῶσ' του ζωγράφιζε τά μαγικά σημάδια· κι ὁ τοῖχος πού ἦταν πρὶν βουβός καί κιοτήs, ἔβγαζε τώρα φωνή καί διαλαλοῦσε παλικαρίσια τῆ λαχτάρα του· ἡ πόρτα, τό ξύλο τό ἀμίλητο, πετοῦσε ψυχῆ, μιλοῦσε, θαματουργοῦσε σάν τίμο ξύλο.

Εἶχε πάρει πιά τό χέρι του τό κολάι* τῆς γραφῆς, πετοῦσε. Ἔφτασε στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ· ἐκεῖ ἔταν τό σκολειό, ἡ ἐκκλησιά, τό τζαμί πῶς πέρα ὁ καφενός. Βούτηξε τή βούρτσα στήν μπογιά, ἄρχισε ἀπό τήν πόρτα τοῦ σκολειοῦ: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! Δυό γέροι πρόβαλαν ἀπό τόν καφενό:

– Ἔ, ἔ καπετάν Σήφακα, πότε τά ἴμαθες τά γράμματα; Τί γράφεις, τί ἔπαθες;

– Ἀποχαιρετῶ, ἀποκρίθηκε ὁ παππούς, χωρίς νά στραφεῖ, σᾶς ἀφήνω ἕνα λόγο, τό στερνό, νά μέ θυμᾶστε.

– Τί λόγο;

– Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! φώναξε τό Θρασάκι.

Κούνησαν οἱ γέροι τό κεφάλι τους, μπῆκαν μέσα.

– Πάει, ἀγγελοσκιάχτηκε* ὁ γερο-Σήφακας, μурμουρίσαν, ζυγώνει ὁ Χάρος.

μεϊτανογέλεκο: γέλεκο καί μεϊτάνι (ἐξάρτημα τῆς κρητικῆς φορεσιάς, πού προσαρμόζεται στοὺς ὤμους).

κιοτήs: δειλός.

τό κολάι: ἡ εὐκολία.

ἀγγελοσκιάζομαι: εἶμαι στά τελευταῖα μου.

Ὁ παππούς στάθηκε τώρα ἀπόξω ἀπό τό τζαμί· κατακάθαροι οἱ τοῖχοι, καινουριοασπρισμένοι, ἡ πόρτα κίτρινη.

– Ἀνακάτεψε, Θρασάκι, τὴν μπογιά μ' ἓνα ξύλο, εἶπε ὁ γέρος, ἐδῶ θά βάλω τὰ δυνατά μου· θά κοτσάρω σέ κάθε γράμμα καί μιάν οὐρά γιὰ στολίδι· τώρα θά δεῖς! εἶπε καί δῶς' του ἀνεβοκατέβαζε τὴ βούρτσα, μέ περισσότερο τώρα τέχνη, ἀπάνω στὴν κίτρινη πόρτα.

Τέλεψε, κουράστηκε.

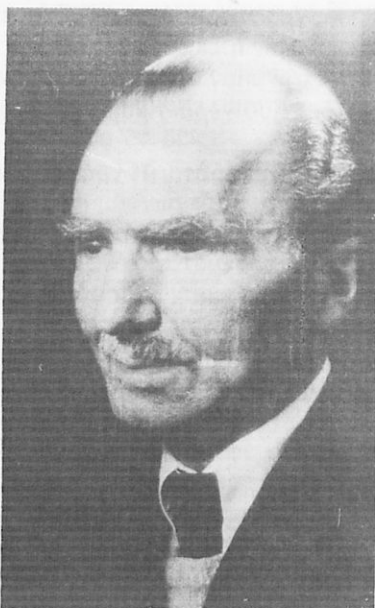
– Πᾶμε τώρα σπίτι, εἶπε, κουράστηκα. Ἄλλη μέρα ἡ ἐκκλησιά· θά πάρω καί μιὰ ἀνεμόσκαλα· λέω ν' ἀνεβῶ ἀψηλά στό καμπαναριό, καί θέλει γερά κότσια.

– Μὴν γκρεμιστεῖς, παπού· θ' ἀνέβω κι ἐγώ.

– Ὅχι, ἐγώ, ἐπίμενε ὁ γέρος, ἐγώ πᾶμε τώρα!

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ παππούς μαθαίνει τὴν ἀλφαβήτα στά γεράματα; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ πράξη αὐτή;
2. Τί ἐντύπωση κάνουν στὸν παπού τὰ γράμματα; Γιατί;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957). Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης καί σπούδασε Νομικά στὴν Ἀθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στό Παρίσι καί ἦταν ἀπό τοὺς πιο πολυταξιδευμένους Ἑλληνες πνευματικούς ἀνθρώπους. Τό ἔργο του εἶναι πλούσιο καί ἀπλώνεται σέ πολλοὺς τομεῖς: θέατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Ἀνέπτυξε πλούσια πνευματικὴ δράση καί ἀπέκτησε διεθνή φήμη. Τά κυριότερα ἔργα του: *Ὁδύσσεια* (ἔπος, ἀποτελούμενο ἀπὸ 33333 στίχους), *Βίος καί Πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ*, *Ὁ Καπετάν Μιχάλης*, *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, *Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται*, *Ὁ τελευταῖος πειρασμός*, *Ταξιδεύοντας* κ.ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε τὴ *Θεῖα Κωμῳδία τοῦ Δάντη* καί σέ συνεργασία μέ τὸν Ι. Θ. Κακριδὴ τὴν *Ἰλιάδα* καί τὴν *Ὀδύσσεια* τοῦ Ὀμήρου.

Ο γέρος και η θάλασσα

Ο γέρος και η θάλασσα είναι «νουβέλα» του αμερικανού συγγραφέα Έρνεστ Χέμινγκουαιη. Πολλοί θεωρούν ότι είναι το άριστούργημά του, γιατί με πολύ απλό αλλά γοητευτικό λόγο διηγείται μία απλή ιστορία: ένας γέρος ψαράς ζει μονάχος σ' ένα λιμάνι του Γκόλφ Στρίμ (στήν Κούβα) κι όλοι τον θεωρούν άτυχο, γιατί έχουν περάσει ογδόντα τέσσερις μέρες χωρίς να πιάσει ούτε ένα ψάρι. Ο μόνος άνθρωπος που πιστεύει ακόμα σ' αυτόν είναι ένα παιδάκι, που τότε τότε του κάνει συντροφιά. Όσοσο ο γέρος δεν απελπίζεται και τελικά πιάνει ένα πολύ μεγάλο ψάρι. Καθώς όμως το σέρνει με τη βάρκα του, του τρώνε οι καρχαρίες, έτσι που όταν πιά φτάνει στη στεριά, έχει απομείνει μονάχα ο τεράστιος σκελετός – μάρτυρας του αγώνα του.

Ο Χέμινγκουαιη για τη «νουβέλα» του αυτή τιμήθηκε με το μεγαλύτερο λογοτεχνικό βραβείο των Η.Π.Α., το βραβείο Πούλιτζερ (1953).

Στό απόσπασμά μας παρακολουθούμε τον αγώνα του γέρου με τον πρώτο καρχαρία.

Τώρα ηξερε πώς τό 'χε δικό του τό ψάρι και πώς τά χέρια του κι η ράχη δέν ήταν όνειρο. «Τά χέρια γρήγορα θά γιάνουν, σκέφτηκε. Ήφησε νά φύγει τό βρώμικο αίμα και μέ τό νερό τής θάλασσας θά κλείσουν οι πληγές*. Τό σκοτεινό νερό του Κόλπου είναι τό καλύτερο φάρμακο για τίς πληγές. Τό μόνο που πρέπει νά κάνω είναι νά κρατήσω ξάστερο τό μυαλό μου. Τά χέρια τέλεψαν τή δουλειά τους κι αρμενίζουμε τώρα μία χαρά. Ήτσι που είναι μέ κλειστό στόμα και τήν ουρά γυρισμένη πάνω, αρμενίζουμε τώρα σάν αδέρφια». Τό μυαλό του άρχισε κομμάτι νά θολώνει κι αναρωτήθηκε: «Έγώ πάω τό ψάρι, για εκείνο μέ πάει; Άμα τό 'χα δεμένο πίσω και τό 'σουρνα, δέ θά γινότανε κουβέντα. Μήτε αν τό 'χα μέσα στη βάρκα, τό κακόμοιρο, θά γινότανε κουβέντα». Μά βλέπεις ταξίδευαν μαζί δεμένοι πλάι πλάι κι ο γέρος σκέφτηκε: «Άσ' το νά μέ πηγαίνει, άφοῦ έτσι τ' άρέσει. Είμαι σέ καλύτερη θέση από δαῦτο κι αυτό χάρη στα κόλπα μου. Όσοσο εκείνο δέν ήθελε τό κακό μου».

Ταξίδευαν ήσυχα κι ο γέρος έβρεχε τά χέρια του στ' άλμυρό νερό

οι πληγές: που ειχε ανοίξει στα χέρια του η πετονιά.

καί πάσχιζε νά κρατάει καθαρό τό μυαλό του. Στόν οὐρανό μαζεύονταν πολλά σύννεφα κι ἔτσι ὁ γέρος ἤξερε πώς θά 'χε ἀεράκι ὅλη τή νύχτα. Ξανακοίταζε τό ψάρι πολλή ὥρα, γιά νά βεβαιωθεί ἀκόμα μιά φορά πώς ὅσα γίνηκαν ἦταν ἀληθινά. Μά δέν ἄργησε νά ἐπιτεθεῖ ὁ πρῶτος καρχαρίας.

Ὁ καρχαρίας δέ βρέθηκε τυχαῖα ἐκεῖ κοντά. Ἦρθε ἀπ' τά τρῖσβαθα τῆς θάλασσας τότε πού 'γινε κείνο τό σκοτεινό σύννεφο ἀπ' τό αἷμα τοῦ ψαριοῦ κι ὕστερα σκόρπισε στά βαθιά νερά. Κι αὐτός, σάν τό 'δε, ἀνέβηκε τόσο γρήγορα καί τόσο ἄμυαλα πού ἔσπασε ἀπότομα τή γαλάζια ἐπιφάνεια καί πρόβαλε στόν ἥλιο. Βυθίστηκε πάλι στή θάλασσα, ξαναβρῆκε τό χυμένο αἷμα καί πήγαινε πιά ὅπου τραβοῦσε ἡ βαρκοῦλα καί τό ψάρι.

Καμιά φορά ἔχανε τά ἴχνη. Τά ξανάβρισκε ὁμως κι ἔτρεχε γρήγορα, μέ ἄνεση. Ἦταν ἓνας σπουδαῖος καρχαρίας «Μακό», καμωμένος γιά νά τρέχει σβέλτα, πιό σβέλτα καί ἀπ' τό πιό γρήγορο ψάρι. Ὅλα τά 'χε ὁμορφα ἐξόν τά σαγόνια του. Ἡ πλάτη του ἦταν γαλάζια, ὁμοια μέ τήν πλάτη τοῦ ξιφία, ἡ κοιλιά του ἀσημένια, τό πετσί του γυαλιστερό κι ὁμορφο. Ἐμοιαζε στό σουλούπι μέ τόν ξιφία καί ξεχώριζε μόνο ἀπ' τά μεγάλα σαγόνια, πού τώρα ἦταν κλεισμένα σφιχτά. Γλιστροῦσε ἴσα ἴσα κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια. Τό πτερύγιο τοῦ στήθους ἦταν μεγάλο κι ἔκοβε τό νερό σάν ἀτσαλένιο λεπίδι. Στό κλειστό στόμα του βρίσκονταν ὀκτώ σειρές δόντια κι ἔγερναν πρὸς τά μέσα. Δέ μοιάζανε μέ τά συνηθισμένα δόντια στό σχῆμα τῆς πυραμίδας, ὅπως εἶναι τά δόντια στους περισσότερους καρχαρίες. Εἶχαν τό ἴδιο σχῆμα μέ τά ἀνθρώπινα δάχτυλα, ὅταν πάνε νά γίνουν γροθιά, καί θύμιζαν τά νύχια τῶν ἀρπαχτικῶν πουλιῶν. Στό μάκρος ἦταν ὅσο καί τά δάχτυλα τοῦ γέρου καί κοφτερά σάν ξυράφι κι ἀπ' τίς δυό μεριές. Μέ δυό λόγια ἦταν ἓνα ψάρι καμωμένο νά τρώει ὅλα τ' ἄλλα ψάρια τῆς θάλασσας, κι ἄς εἶχαν τόση γρηγοράδα καί δύναμη, πού δέ φοβόταν κανέναν ἐχθρό. Τώρα, ὅσο μύριζε τό αἷμα, πήγαινε ὅλο καί πιό γρήγορα, ἐνῶ μέ τό γαλάζιο πτερύγιο στό στήθος του ἔσκιζε τά νερά.

Σάν τό 'δε ὁ γέρος νά 'ρχεται, κατάλαβε πώς ἦταν ἓνας ἄφοβος καρχαρίας πού θά 'κανε ὅ,τι θέλει. Ἐτοίμασε ὠστόσο τό καμάκι κι ἔδωσε σφιχτά τό σκοινί. Δέν εἶχε μπόλικο σκοινί, γιατί εἶχε δέσει τόν ξιφία μ' ἓνα μεγάλο κομμάτι. Τό μυαλό του τό 'νωσε μέ μιᾶς πεντακάθαρο. Εἶχε στόν ἑαυτό του ἐμπιστοσύνη, γνώριζε ὁμως πώς ἦταν λίγες οἱ ἐλπίδες του. «Ἦταν τόσο ὁμορφο τ' ὄνειρο γιά νά κρατήσῃ», σκέφτηκε. Ἐριξε μιά ματιά στό μεγάλο ψάρι καί πρόσεχε τόν καρχαρία πού

ζύγωνε. «Θά μπορούσε κι αυτό νά 'ναι όνειρο, σκέφτηκε. Δέ γίνεται νά τόν έμποδίσω νά έπιτεθει, μά 'σως και νά τά βγάλω πέρα. Ντεντουζο*, σκέφτηκε. 'Ανάθεμα τή μάνα σου!».

Ό καρχαρίας έφτασε γρήγορα στήν πρύμνη κι όταν ρίχτηκε στόν ξιφία, ό γέρος τόν αντίκρισε μέ τό στόμα όλάνοιχτο, μέ κείνα τά παράξενα μάτια, νά χώνει τά δόντια του στή σάρκα λίγο πιό πάνω άπ' τήν ούρά. Τό κεφάλι του καρχαρία βρισκόταν έξω άπ' τό νερό κι ή ράχη του λίγο ήθελε νά φανεί. Ό γέρος άκουγε πώς σκιζόταν ή σάρκα του μεγάλου ψαριού τήν ώρα πού έμπηγε τό καμάκι στό κεφάλι του καρχαρία, 'σα στή γραμμή ανάμεσα στά μάτια και στό ρύγχος. Βέβαια τέτοια γραμμή δέ βρισκόταν εκεί. Βρισκόταν μόνο τό σουβλερό γαλάζιο κεφάλι, τά μεγάλα μάτια και τά σαγόνια πού τρίζανε κι έσφιγγαν και κομματιάζανε. Έκει όμως ήταν τό μυαλό κι ό γέρος αυτό χτύπησε. Τό χτύπησε μέ τά ματωμένα χέρια του μπήγοντας τό καλό του καμάκι μ' όλη του τή δύναμη. Τό χτύπησε άπελπισμένα μά και μέ άπόφαση, μέ τρομερό μίσος.

Ό καρχαρίας έγειρε κι ό γέρος είδε πώς άπ' τό μάτι του έφυγε ή ζωή. Σε λίγο έγειρε πάλι και τυλίχτηκε δυό βόλτες στό σκοινί. Ό γέρος τό 'ξερε πώς πέθανε ό καρχαρίας, όμως δέν έλεγε νά τό παραδεχτεί. Στο τέλος ξάπλωσε άνάσκελα και χτυπούσε τόν άέρα μέ τήν ούρά του κι έτριζε τά δόντια του, αναταράζοντας τά νερά σάν βενζινάκατος. Τό νερό άφριζε καθώς τό χτυπούσε ή ούρά και τώρα τά τρία τέταρτα του κορμιού του ήταν έξω άπ' τή θάλασσα. Ξαφνικά τό σκοινί τεντώθηκε, τραντάχτηκε και στό τέλος κόπηκε. Ό καρχαρίας έμεινε ήσυχος για λίγο στήν επιφάνεια κι ό γέρος τόν κοιτούσε, ώσπου βούλιαξε σιγά σιγά.

– Μοῦ πῆρε καμιά σαρανταριά κιλά κρέας, φώναξε ό γέρος.

«Πῆρε και τό καμάκι μου κι όλο τό σκοινί, σκέφτηκε. Τώρα τρέχουν αίματα άπ' τό ψάρι μου και θά 'ρθουν κι άλλα».

Δέν ήθελε πιά νά βλέπει τό ψάρι, έτσι πού ήταν κομμένο. Σάν χτύπησε τό ψάρι ό καρχαρίας, λές και χτύπησε αυτόν τόν ίδιο.

«Νά όμως πού σκότωσε τόν καρχαρία, αυτόν πού χτύπησε τό ψάρι μου, σκέφτηκε. Κι ήταν ό μεγαλύτερος ντεντουζο πού έχω δεϊ. Κι ό Θεός ξέρει άν έχω δεϊ μεγάλους. Ήταν πολύ όμορφο τ' όνειρο για νά κρατήσει, σκέφτηκε πάλι. Θά 'θελα όμως νά 'τανε στ' αλήθεια όνειρο και νά μήν είχα ποτέ μου πιάσει τό ψάρι. Νά 'μωνα μονάχος στό κρεβάτι, πεσμένος στίς έφημερίδες. Μά ό άνθρωπος δέ γεννήθηκε για νά

ΝΤΕΝΤΟΥΖΟ: αυτός πού έχει μεγάλα δόντια, ό δοντάς.

νικιέται, είπε. "Ο άνθρωπος μπορεί να έξολοθρευτεί. "Όχι όμως και να νικηθεί.

»Βέβαια λυπάμαι πού σκότωσα τό ψάρι, σκέφτηκε. Καί θ' αρχίσουν, όπου νά 'ναι, οί δύσκολες ώρες καί δέν έχω μαζί μου μήτε τό καμάκι μου. "Ο ντεντοῦζο είναι σκληρός, άξιος, δυνατός καί έξυπνος. "Εγώ στάθηκα έξυπνότερος, αλλά μπορεί καί νά μή στάθηκα, σκέφτηκε. Μπορεί νά 'χα μόνο καλύτερα όπλα στή μάχη.

»Χρειάζεται σκέψη, συλλογίστηκε. Δέ μ' άπομένει άλλο. Αυτό μόνο κι ή μπάλα*. "Αναρωτιέμαι τί θά 'λεγε ό Ντιμάτζιο γι' αυτό τό χτύπημα πού έδωσα στόν καρχαρία μέσ στό μυαλό. Δέν ήταν καί σπουδαίο πράμα, σκέφτηκε. Αυτό θά μπορούσε νά τό κάνει ό πάσα ένας*. Λές όμως οί πληγές στά χέρια μου νά μ' έμποδίζουν τό ίδιο, όπως τόν έμποδίζουν αυτόν οί κάλοι; Δέν ξέρω. "Εμένα ή φτέρνα μου ποτέ δέ μου πόνεσε, έξόν τότε πού πάτησα ένα φαρμακερό άγκάθι καί μου παρέλυσε όλο μου τό πόδι. Τότε τρελάθηκα άπ' τόν πόνο».

- Σκέψου τίποτα καλό, γέρο, είπε. Κάθε στιγμή σέ φέρνει καί πιό κοντά στό σπίτι. Χάσαμε σαράντα κιλά, ώστόσο ταξιδεύουμε γρήγορα.

"Ήξερε πολύ καλά τί θά γινόταν, σάν θά 'φτανε στή μέση του ρεύματος. Γιά τήν ώρα όμως δέ μπορούσε νά γίνει τίποτα.

- "Όστούο μπορώ νά κάνω κάτι, φώναξε. Μπορώ νά δέσω τό μαχαίρι μου άκρη άκρη στό κουτί.

Τό άεράκι δροσίζε καί ταξίδευε γρήγορα. "Ο γέρος δέν έβλεπε τίποτ' άλλο παρά τό πάνω μέρος του ψαριού. "Ετσι του ξαναγεννήθηκε ή έλπίδα.

Έρωτήσεις

1. "Ο γέρος σκέφτηκε: «Ήταν τόσο όμορφο τ' όνειρο, γιά νά κρατήσει». Τί έννοούσε;
2. Γιατί ό γέρος σκέφτηκε τόν Ντιμάτζιο, όταν πέτυχε νά έξοντώσει τόν πρώτο καρχαρία;
3. "Ο γέρος λέει: «Μά ό άνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά νικιέται. "Ο άνθρωπος μπορεί νά έξολοθρευτεί. "Όχι όμως καί νά νικηθεί». Τί θέλει νά πει; "Εχει σχέση αυτή ή σκέψη του μέ τή δική του ιστορία; Ξέρετε άλλα παραδείγματα ανθρώπων πού έξολοθρεύτηκαν, αλλά δέ νικηθήκαν;

ΕΡΝΕΣΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΑΙΗ (1898-1961). "Αμερικανός συγγραφέας. "Εγραψε διηγή-

ή μπάλα: ό γέρος άγαπούσε τό ποδόσφαιρο καί θαύμαζε τόν Ντιμάτζιο, φημι-
μένο τότε παίχτη (γύρω στά 1950).
πάσα ένας: κάθε ένας (λαϊκή έκφραση).

ματα καί μυθιστορήματα. Τό 1954 πήρε τό βραβείο Νόμπελ. Ἡ ζωή του ἦταν γεμάτη δράση καί περιπέτειες. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει πάντα, Οἱ πράσινοι λόφοι τῆς Ἀφρικής, Ἀποχαιρετισμός στά ὄπλα, Γιά ποιόν χτυπᾶ ἡ καμπάνα, Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα κ.ἄ.

Γιάννης Ρίτσος

Ἐπιτύμβιο

Τό παλικάρι πού πεσε μ' ὀρθή τήν κεφαλή του,
δέν τό σκεπάζει ἡ γῆς ὄγρη, σκουλήκι δέν τ' ἀγγίζει –

Φτερό στή ράχη του ὁ σταυρός κι ὅλο χιμάει τ' ἀψήλου
καί σμίγει τούς τρανοῦς αἰτούς καί τούς χρυσοῦς ἀγγέλους.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 17.

VIII. Από τήν ἑθνική τῆς παλιγγενεσία

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

*Πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἐργο μας γιά τήν πατρίδα μένει
(Διον. Σολωμός)*

...IIIIV
...IIIIV
Σπύρου Βασιλείου: Θανή τοῦ Καφαϊσάκη

“Ύμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν

Ἄσπαστος ὁ ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (πού οἱ πρῶτες στροφές του ἔγιναν Ἐθνικός μας Ὑμνος) γράφτηκε τὸ 1823, ὅταν ἡ ἐπανάσταση βρισκόταν ἀκόμη στὴν πρώτη της ὄρμη καὶ εἶχε σημειώσει ἀλλεπάλληλες ἐπιτυχίες. Ὁ Σολωμός ἦταν τότε 25 χρονῶν καὶ ζοῦσε στὴ Ζάκυνθο. Συμμετέχοντας μὲ τὸν τρόπο του στὸν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα γράφει τὸν Ὑμνο, στίς 158 στροφές τοῦ ὁποῦ δίνει ποιητικά τὴν εἰκόνα καὶ τὴν κίνηση τῆς ἀναγεννημένης καὶ ἀγωνιζόμενης ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας. Στὴν εἰσαγωγή ὁμως (προοίμιο), ἀμέσως μετὰ τὸ ἀντίκρισμα καὶ τὸ χαιρετισμό τῆς Ἐλευθερίας, ὁ ποιητὴς κάνει μιὰ ἀναδρομὴ στὸ παρελθόν, γιὰ νὰ μᾶς περιγράψει τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Αὐτὸ βλέπουμε στίς στροφές πού ἀκολουθοῦν.

1

Σέ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ,
σέ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
πού μέ βία* μετράει τὴ γῆ.

2

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3

Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι» νὰ σοῦ πεῖ.

4

Ἄργειε νὰ ἴλθει ἐκεῖνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατί τὰ ἴσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5

Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει*
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά,

βία: σπουδή,

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει: καρτερώντας.

κι ἔλεες «πότε, ἄ! πότε βγάνω
τό κεφάλι ἀπό τς ἐρμίες;».
Καί ἀποκρίνοντο ἀπό πάνω
κλάψεις, ἄλυσες, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τό βλέμμα
μές στά κλάιματα θολό,
καί εἰς τό ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα
πληθός αἷμα ἑλληνικό.

Μέ τά ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἐβγαίνεις κρυφά
νά γυρεύεις εἰς τά ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή τό δρόμο ἐπήρες,
ἐξανάλθες μοναχή·
δέν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐάν ἡ χρεία* τές κουρταλεῖ.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τά στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καί σέ γέλασε φρικτά.

Ἄλλοι, ὀιμέ! στή συμφορά σου,
ὅπου ἐχαίροντο πολύ,
«σύρε νά 'βρεις τά παιδιά σου,
σύρε», ἔλεγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τό ποδάρι
καί ὀλογλήγορο πατεῖ
ἤ τήν πέτρα ἤ τό χορτάρι
πού τή δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἤ τρισάθλια κεφαλή,
σάν πτωχοῦ πού θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

Ναί· ἀλλά τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μέ ὀρμή,
πού ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἤ τή νίκη ἤ τή θανή!

Ἄπ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζεται ἡ ἐλευθερία στήν πρώτη στροφή;
2. Γιατί λέει ὁ ποιητής «ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη»;
3. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιάς; Βρεῖτε τίς ἐκφράσεις πού τήν ἀποδίδουν.
4. Τί συνάντησε ἡ Ἑλλάδα Ἐλευθερία, ὅταν ζήτησε βοήθεια ἀπό τά ξένα ἰσχυρά κράτη; Τί σημαίνουν οἱ στίχοι «δέν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες, ἂν ἡ χρεία τές κουρταλεῖ»; Τί συμπέρασμα μπορούμε νά βγάλουμε ἀπ' αὐτό;
5. Τί σημαίνει τό «ναί» στή στροφή 15; Νά βρεῖτε τήν ἀντίθεση τοῦ τ ὄ ρ α μέ τήν προηγούμενη κατάσταση τῆς Ἑλλάδας.

Βιογραφικά τοῦ ποιητή: στή σελ. 55.

χρεία: ἀνάγκη.

‘Ο Βύρων στη σκλαβωμένη ‘Αθήνα

Τό περιστατικό είναι από τήν πρώτη επίσκεψη τοῦ Βύρωνα στήν ‘Ελλάδα (1809). ‘Ο διάσημος ποιητής καί θερμός φιλέλληνας, συγκινημένος από τήν κατάντια τῶν σκλάβων ‘Ελλήνων, ἐμπνεύστηκε σ’ αὐτό τό ταξίδι μερικά ἀπό τά ὑραιότερα ποιήματά του, ὅπως τόν Κουρσάρο, τόν Γκισούρ, τόν Τσάλντ Χάρολντ. Στά ποιήματα αὐτά χρησιμοποίησε πικρά λόγια καί βαριές ἐκφράσεις γιά τούς ‘Ελληνες πού – ἀπόγονοι τέτοιων προγόνων – δέν εἶχανε τήν τόλμη νά ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τοῦ τυράννου πού τούς δυνάστευε.

Στά 1810 ἡ σκλαβωμένη ‘Αθήνα φιλοξενεῖ τό μεγάλο ‘Αγγλο ποιητή καί θερμό φιλέλληνα λόρδο Βύρωνα.

Λίγα κιτρινιασμένα φύλλα ἀπόμειναν πιά στή μεγάλη κληματαριά, πού σκεπάζει ὅλο τό παζάρι· γύρω στό συντριβάνι εἶναι τοποθετημένοι μεγάλοι πάγκοι, γιά νά χωροῦν τούς κατακτητές, πού κάθονται σταυροπόδι. ‘Ο καφετζής πηγαινοέρχεται, κι αὐτοί καπνίζουν τό τσιμπούκι τους ἢ ρουφοῦν τό ναργιλέ τους, εὐχαριστημένοι πού ἔχουν σκλάβα μιά τέτοια ὁμορφη χώρα.

Εἶδαν νά διαβαίνει ἀπό κεῖ καί νά τούς περιεργάζεται ὁ Βύρων. Τόν φώναξαν νά πάρει καφέ καί αὐτός δέχτηκε. Ἦταν ὅλοι εὐθυμοί καί γελαστοί καί ἀκόμη – σπάνιο πράμα γιά τούς κατακτητές – ἦταν ὁμιλητικοί.

Εἶπαν πολλά καί διάφορα. ‘Ανάμεσα στά ἄλλα ἕνας εἶπε, πώς τή νύχτα βρέθηκε σκοτωμένος ἕνας ἐπίσημος ‘Αθηναῖος καί κανεῖς δέν ἔμαθε ποῖός τόν σκότωσε.

– Μή σκοτιζετε γι’ αὐτό, εἶπε εἰρωνικά ἕνας ἄλλος, θά τόν ἔφαγε ἡ Λάμια*...

– Αὐτό θά εἶναι, αὐτό θά εἶναι!... εἶπαν κι οἱ ἄλλοι, κι ἔβαλαν ὅλοι τά γέλια.

‘Ο Βύρων θύμωσε πολύ. Σηκώθηκε σέ λίγο κι ἔφυγε, χωρίς καλά

Λάμια: μυθικό τέρας μέ μορφή ἄγριας καί ὑπερφυσικῆς γυναίκας πού τρεφόταν μέ ἀνθρώπινο κρέας. Ἦδη στούς ἀρχαίους χρησιμοποιεῖται σάν φόβητρο γιά τά παιδιά.

καλά νά τούς χαιρετίσει. Εἶχε πάρει ὅμως τό μάτι του ἕνα χριστιανό, πού κοντοστεκόταν καί κρυφάκουγε τήν κουβέντα τῶν κατακτητῶν.

Ἦταν ἕνα ὠραῖο καί εὐρωστο παλικάρι ὁ νέος αὐτός. Πιό κάτω ὁ Βύρων τοῦ γνέφει νά σταθεῖ.

- Εἶσαι Ἕλληνας; τοῦ λέει.

- Ναί, μιλόρδε.

- Ἀθηναῖος;

- Μάλιστα.

- Πῶς σέ λένε;

- Νικόλα Σαρή.

- Ἄκουσες τί ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καί γελοῦσαν;

- Τό ἄκουσα.

- Καί τραβάς τό δρόμο σου; Στάσου!... Ὅχι ἔτσι ταπεινά. Στάσου ἴσια! Δυστυχισμένοι πῶς καταντήσατε!

- Μᾶς τσάκισε ἡ σκλαβιά, μιλόρδε, εἶπε ὁ νέος.

- Ἡ σκλαβιά αὐτή θηρίο εἶναι;

- Μεγάλο καί φοβερό.

- Τότε σκοτῶστε το.

- Ἐχει ἕνα σωρό κεφάλια.

- Καί σεῖς ἔχετε ἕνα σωρό χέρια.

- Τά χέρια τί ὠφελοῦν σάν...

- Σάν δέν ἔχετε καρδιά;

- Σάν δέν ἔχομε ἄρματα.

- Τά λιοντάρια ἔχουν ἄρματα;

Τότε ὁ Σαρή ἤσυχα ἤσυχα καί μέ κάποια ἀξιοπρέπεια τοῦ λέει:

- Ἄκουσέ με, μιλόρδε. Ἄν σηκώσει κανεῖς ἀπό μᾶς χέρι πάνω σέ κάποιον κατακτητή, δέ θά χαθεῖ μονάχα αὐτός. Θά πάθει ὅλο του τό σόι. Θά πάθουν ἀθῶοι ἄνθρωποι. Καμιά φορά κι ὅλη ἡ χώρα. Ἐπειτα τί νά κάμουν δυό καί τρεῖς ἄνθρωποι;

- Φρόνιμα τά λές, δυστυχισμένε ραγιά! Μά ἡ φρονιμάδα δέ χρησιμεύει πάντα. Φρονιμότερο ἀπ' τή δειλία δέν ὑπάρχει στόν κόσμο. Πάντα ἔχει τό δίκιο της. Μά ὅταν σᾶς σκλάβωσαν οἱ κατακτητές, ἦταν φρόνιμο; Τό ἄλυσσοδεμένο χέρι πρέπει νά προσπαθεῖ νά σπάσει τίς ἀλυσίδες του, ὄχι νά ζητᾶ βοήθεια ἀπό τόν οὐρανό. Ἐνας ἄλυσσοδεμένος σκλάβος σήκωσε μιά φορά ψηλά τό χέρι του καί ζητοῦσε τήν προστασία τοῦ οὐρανοῦ καί ξέρεεις τί ἔκαμε τότε ὁ οὐρανός; Ἐριξε κεραυνό καί τό ἔκαψε... Ὅταν ἕνας κάμει τό χρέος του στήν πατρίδα του, τό κάνουν, χωρίς νά τό καταλάβουν, κι ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. Φαίνεται πῶς ἡ φωτιά σας ἔσβησε πιά! Ὅλο κυπαρίσσια εἶναι γεμάτη ἡ Ἀθήνα σας.

Δέν είδα πουθενά μυρτιές*!... Δέ σās αξίζει πιά οϋτε αγάπη οϋτε ελπίδα!

Ὁ Σαρής, ὅσο μιλά ὁ Βύρων, ἀλλάζει ὀλοένα ἔκφραση στό πρόσωπό του. Καί τώρα σκεπάζει τό πρόσωπό του μέ τά δυό του χέρια καί κλαίει.

Ὁ Βύρων ἀλλάζει ἀμέσως, μαλακώνει καί τόν πλησιάζει.

– Δυστυχισμένο παιδί!... Μήν ἀλλάξεις τό αίμα σου σέ δάκρυα! Ἀπό τή σκλαβιά ὡς τήν ἐλευθερία καί τόν τάφο ἡ ἐκλογή εἶναι εὐκόλη. Σῶνεται πιά. Ἄν ἡ χώρα σας εἶναι σκλαβωμένη, τά βουνά σας κι ἡ θάλασσα εἶναι ἐλεύθερα. Τί ἔχετε νά φοβᾶστε ἐκεῖ;

Ὁ Σαρής προχωρεῖ δυό τρία βήματα καί γυρίζει πίσω. Εἶναι τώρα ἄλλος ἄνθρωπος.

– Μιλόρδε! Κάθε φορά πού βρίσκεται σκοτωμένος κι ἀπό ἕνας χριστιανός – τό ἀκούσατε – οἱ κατακτητές μᾶς ἐμπαίζουν καί μᾶς λένε πῶς τόν ἔφαγε ἡ Λάμια...

– Λοιπόν;

– Σοῦ ὀρκίζομαι, μιλόρδε, πῶς ἡ Λάμια θ' ἀρχίσει ἀπό τώρα νά τρώει καί κατακτητές.

Καί φεύγει. Τά μάτια του πετοῦν φλόγες.

Κι ὁ Βύρων ἀπό τ' ἄλλο μέρος τραβᾶ μέ βῆμα γοργό.

Ἀπό τότε, ἀλήθεια, βρίσκονταν συχνά σκοτωμένοι καί κατακτητές: Τούς σκότωνε ὁ Σαρής, πού εἶχε γίνει ἀντάρτης καί μέ τά παλικάρια του εἶχε πάρει τά βουνά τῆς Ἀττικῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τούς δυό τόνους στά λόγια τοῦ Βύρωνα.
2. Πῶς παρουσιάζεται ὁ Σαρής στήν ἀρχή καί πῶς στό τέλος τῆς συνομιλίας του μέ τό Βύρωνα; Νά βρεῖτε τίς δυό ὀψεις τοῦ Νικόλα Σαρῆ.
3. «Ἕνας ἀλυσοδεμένος... τό ἔκαψε». Τί θέλει νά πει αὐτό;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Βύρωνα ἀπό τό ἀνάγνωσμα αὐτό; Δικαιώνεται ὁ χαρακτηρισμός σας ἀπό τήν κατοπινή του δράση;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1852 καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Νομικά. Ἱστοριοδίφης, λαογράφος καί λογοτέχνης ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἀπό τήν Τουρκοκρατία καί ἔπειτα. Γι' αὐτό τοῦ δόθηκε ἡ προσωνυμία «Ἀθηναιογράφος». Τό 1927 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός.

μυρτιές: ἡ μυρτιά (μυρσίνη) εἶναι τό φυτό τῆς δόξας, σέ ἀντίθεση μέ τό κυπαρίσσι πού συμβολίζει τό πένθος.

Έχει εκδώσει: *Ίστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Μνημεῖα τῆς Ίστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες, Τοπωνυμικά παράδοξα κ.ά.*

Δημοτικό τραγούδι

Τοῦ Δήμου

Ὁ Ἀλή Πασάς τῶν Ἰωαννίνων καταδίωξε μέ σκληρότητα τοὺς κλέφτες τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ ἀντικατέστησε τοὺς Ἕλληνες ἀρματολοὺς μέ Ἀλβανούς. Ὁ Δήμος ἦταν Θεσσαλὸς ἀρματολός.

Σήμερα, Δήμο μ', Πασκαλιά, σήμερα πανηγύρι:
τά παλικάρια χαίρονται καὶ ρίχνουν στό σημάδι,
κι ἐσύ, Δήμο μ', στά Γιάννινα, στήν πόρτα τοῦ βιζιρη,
στόν ἄλυσσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμρούκι*.
Καὶ ὅλος ὁ κόσμος τὸλεγαν*, καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι*.
«Δῆμο μου, κάτσε φρόνιμα, νά 'χεις τ' ἀρματολίκι.»
– «Καὶ τί κακό σᾶς ἔκαμα καὶ κλαίετε ἀπὸ μένα*;
Νά δώκει ὁ Θεός κι ἡ Παναγιά, καὶ ἀφέντης Ἀγι-Γιώργης,
νά γιάνει τό χεράκι μου, νά ζώσω τό σπαθὶ μου...

Ἐρωτήσεις

1. Μέ τὴν ἀντίθεση πού βλέπομε στοὺς τέσσερις πρώτους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ ἐκφράζονται ἔμμεσα ἀπὸ τὸ λαὸ ὀρισμένα αἰσθήματα γιὰ τὸν Δήμο. Ποιὰ εἶναι αὐτά;
2. "στόν ἄλυσσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμρούκι"
Τί τονίζεται μέ τίς ἐπαναλήψεις τοῦ στίχου;
3. Ἀπὸ τὴν προτροπὴ «ὄλου τοῦ κόσμου» καὶ τὴν ἀπάντηση τοῦ Δήμου νά ἐξηγήσετε τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ νοοτροπία τῶν πολλῶν καὶ τοῦ ἀρματολοῦ.

τουμρούκι: κούτσουρο ὅπου ἔδεναν τὰ πόδια τῶν καταδικασμένων.

τὸλεγαν: τοῦ ἔλεγον (ιδιωματικὸς τύπος).

Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι: τὰ ἐθνικὰ ὀνόματα ἐδῶ τονίζουν τὴ γενικὴ προτροπὴ πρὸς τὸν ἀρματολό.

ἀπὸ μένα: ἐξαιτίας μου, γιὰ μένα.

Τῆς Λένως Μπότσαρη

Τό ποίημα ἀνήκει στά ἱστορικά δημοτικά τραγούδια τῆς Ἠπείρου. Ἀναφέρεται σέ μιά ἀπό τίς παρασπονδιές τοῦ Ἄλη Πασᾶ σέ βάρος τῶν Σουλιωτῶν τό Δεκέμβρη τοῦ 1803.

Μετά τήν κατάληψη τῆς Μονῆς Σέλτσου (Ἄγραφα) πού ἔγινε μέ προδοσία, οἱ Ἄλβανοί ἔσφαξαν ὅλους τοὺς Σουλιώτες ἐκτός ἀπό 80 ἄντρες καί δυό γυναῖκες. Ἡ Λένω, δεκαπεντάχρονη κόρη τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, πολεμοῦσε κοντά στόν ἀδερφό της Γιαννάκη καί ὅταν αὐτός σκοτώθηκε, πῆγε στό μετερίζι τοῦ θείου της Νίκζα δίπλα στό ποτάμι. Γιά νά μὴν πέσει στά χέρια τῶν Τουρκαλβανῶν πού τήν κύκλωσαν, ρίχτηκε στό ποτάμι καί πνίγηκε.

Ολες οἱ καπετάνισσες κι οἱ καπετανοπούλες,
ὅλες τήν Ἄρτα πέρασαν, στά Γιάννινα τίς πᾶνε.
Κι ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
μόν' πῆρε δίπλα τά βουνά, δίπλα τά κορφοβούνια.
Πέντε Τούρκοι τήν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖο*.
Γυρίζ' ἡ Λένω καί τοὺς λέει καί μέ θυμό τοὺς κρένει:

– Που πᾶτε, βρέ βρωμότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια;
Ἐγώ ἢ ἡ Λένω Μπότζαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
π' ἔκαμε τήν Ἀρβανιτιά καί ντύθηκε στά μαῦρα!

Ἐρωτήσεις

1. Στὴν πρώτη ἐνότητα τοῦ ποιήματος (στιχ. 1-4) ὑπάρχει μιά ἀντίθεση. Τί δηλώνει;
2. Τί προβάλλεται μέ τήν ἀπάντηση πού δίνει ἡ Λένω στοὺς Τούρκους;
3. Νά βρεῖτε τὰ ρήματα, τὰ οὐσιαστικά καί τὰ ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στό τραγούδι. Τί παρατηρεῖτε;

τζοχανταραῖοι: σωματοφύλακες μουσουλμάνου ἄρχοντα, ἐπίλεκτοι στρατιῶτες.

Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα

Τό διήγημα είναι από τήν πρώτη πολιορκία του Μεσολογγιού (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1822). Τό επεισόδιο τό αναφέρει ο Σπηλιόδης. Για τά ιστορικά κοίτα τήν 'Ιστορία του 'Ελληνικού 'Εθνους (Έκδοτική 'Αθηνών) Τόμος ΙΒ', σελ. 272-275. Τό ίδιο επεισόδιο έγινε διήγημα κι από τόν Καρκαβίτα ('Η Θυσία).

Στή σκηνή του 'Ομέρ Βριόνη οί πασάδες ὄλοι μαζεμένοι συζητοῦσαν.

'Ηταν ν' ἀποφασιστεῖ, πρίν ξημερώσει, ἄν ἐσήμανε ἡ ὄχι ἡ ὦρα νά πάρουν τό Μεσολόγγι.

–'Η νύχτα ἦταν σκοτεινή, τό κρύο δυνατό, ἡ ὦρα περασμένη. Μά εἰδήσεις εἶχαν φθάσει καί ὁ 'Ομέρ εἶχε συγκαλέσει τούς ἀρχηγούς. ἀνυπόμονος νά τούς ἀνακοινώσει τά μαντάτα καί νά ἐξασφαλίσει τή συγκατάθεσή τους.

'Ἐνδεκα χιλιάδες στρατός περιέζωνε γιά δύο ὀλόκληρους μήνες τό χωριό, πού ἦταν τότε τό ἐρημωμένο Μεσολόγγι, καί δυό δοξασμένοι στρατηγοί, ὁ Κιουταχῆς καί ὁ 'Ομέρ Βριόνης, ἀμιλλοῦνταν ποιός νά τό πρωτοπάρει. Τά ὄχυρώματα ἦταν χωματένια, μισογκρεμισμένα κι ἐλεινιά. Μέσα – πού νά τό ἤξεραν τότε οί Τοῦρκοι! – τριακόσια ἐξήντα παλικάρια ὄλα ὄλα, διαφέντευαν τήν ἡμέρα καί ξανάχτιζαν τή νύχτα τίς χαλάστρες πού ἄνοιγαν στόν τοῖχο τά τούρκικα κανόνια.

'Από καιρό ἐπέμενε ὁ Κιουταχῆς πώς μόνο μέ τό σπαθί καί τή φωτιά θά βάλουν γνώση στούς Γκιαουρήδες καί θά φέρουν σέ λογαριασμό τόν 'Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο καί τόν Μάρκο Μπότσαρη, πού πεισμάτωναν στήν τρέλα τους ἡ νά ἐλευθερώσουν τή χώρα ἡ νά ταφοῦν μέσ στά ἐρείπιά της. Μά ὁ 'Ομέρ Βριόνης, πού μελετοῦσε τήν κατάκτηση του Μοριά καί πού ἤθελε τό Μεσολόγγι στρατιωτική του βάση, ἐπέμενε νά τό πάρει μέ τό καλό.

Καί λόγια βαριά ανταλλάχτηκαν μεταξύ στους δύο στρατηγούς.

Γιατί τούς είχαν παίξει οι Γκιαούρηδες και πολύτιμος καιρός πήγε χαμένος σε συζητήσεις και διαπραγματεύσεις· ώπου, ένα πρωί, ξαφνισμένοι είδαν οι πασάδες τόν υπερήφανο στόλο του 'Ισούφη* νά σκορπᾶ και νά χάνεται μπρός σε ἑπτὰ ὑδραίικα караβάκια, πού μέ ἀπλωμένα τά πανιά μπήκαν στή λιμνοθάλασσα και προκλητικά ἄραξαν στό Μεσολόγγι.

Κι ὅταν συνήλθαν ἀπό τή σάστισή τους οι πασάδες και παραπονέθηκαν και ἀγρίεψαν και πρόσταξαν τήν πόλη νά παραδοθεῖ, τούς ἀποκρίθηκε αὐθάδικα ὁ Μάρκος Μπότσαρης:

— Ἄν θέλετε τόν τόπο μας, ἔλατε νά τόν πάρετε.

Ἄφριζε ὁ Κιουταχῆς, γιατί εἶχε μπεῖ πιά μέσα ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μέ ἑφτακόσιους Μανιάτες, μαζί και ὁ Ζαΐμης, μαζί και ὁ Δεληγιάννης. Ἐβριζε και φώναζε ὁ ὀργισμένος πασάς, πώς ξεφόρτωσαν πιά τά ὑδραίικα караβία ὄπλα και πολεμοφόδια και πώς ποτέ πιά δέ θά παραδοθεῖ τό Μεσολόγγι, ἂν δέ χαθοῦν πρῶτα πολλοί πιστοί και ἂν δέν πνιγοῦν οι Γκιαούρηδες στό αἶμα.

Λόγια πικρά εἶχε ξεστομίσει ὁ Κιουταχῆς και βαριά τό ἔφερε ὁ Ὁμέρ Βριόνης, τάχα πώς αὐτός εἶχε ταπεινώσει τό γένος τῶν πιστῶν ἀπό πονοψυχιά γιά μιά φούχτα σκύλους ἄπιστους.

Και τό ἔφερε βαριά, γιατί, μέσ στά τραχιά λόγια τοῦ Κιουταχῆ, διέβλεπε τήν ἄλλη κατηγορία, πού δόλια τήν κρυφομέταλεγαν φθονεροί ἀντίζηλοί του, τάχα πώς γκιαούρικο αἶμα ἔτρεχε και στίς δικές του φλέβες, και γι' αὐτό λιποψυχοῦσε κάθε φορά πού εἶχε νά τό χύσει σφάζοντας χριστιανούς.

Εἶχε περάσει νύχτες ἄπνες, ξαπλωμένος στή σκηνή του ὁ ἀγέρωχος Ἀρβανίτης, γιατί τό ἔβλεπε και αὐτός πώς ἡ κατάσταση ἄρχιζε νά γίνεται κρίσιμη στό τούρκικο στρατόπεδο. Μετά τήν καταστροφή τῆς Πέτας, σάν τοῦ ἔστειλαν οι Ρωμιοί τόν Βαρνακιώτη* γιά συνεννόηση, τό νόμισε μεγάλο θρίαμβο πού τόν κατάφερε νά προσκυνήσει και νά προδώσει ἐκείνους πού τόν ἔστειλαν· και ὅμως, ἀπό τότε, πολλοί ὀπλαρχηγοί ξανάπιασαν τά βουνά κι ἔκοβαν τίς συγκοινωνίες και ὀπλιζαν τούς πληθυσμούς κι ἔφερναν χίλιες δυσκολίες στους πιστούς· και

**Ἰσούφης*: Ἰσούφ πασάς. Εἶχε ἀναλάβει τό θαλάσσιο ἀποκλεισμό τοῦ Μεσολογγιοῦ.

**Βαρνακιώτης*: ὁ Γεώργιος Βαρνακιώτης διορισμένος στρατηγός τῶν δυνάμεων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, πήγε μέ διπλωματική ἀποστολή στόν Ὁμέρ Βριόνη γιά νά δηλώσει ψεύτικη ὑποταγή.

τό κρύο είχε πιάσει, οί βροχές είχαν πλημμυρίσει τό στρατόπεδο, τό φωμί σπάνιζε καί οί στρατιώτες ἄρχισαν νά γρινιάζουν. Καί ὕστερα ἀπό δυό ὀλόκληρους μήνες οὔτε κατά μιά σπιθαμή δέν εἶχε προχωρήσει ἡ ἐπιχείρηση τοῦ ὑπερήφανου πασᾶ.

Μά ἐπιτέλους, τώρα εἶχαν φθάσει οί εἰδήσεις πού μέ τόση ἀγωνία τίς περίμενε! Ἡ τύχη εἶχε γυρίσει, ὁ Ἄλλάχ ἦταν μαζί του. Τώρα ἦλθε ἡ ὥρα νά διαφεύσει τό θρύλο τῆς χριστιανικῆς του καταγωγῆς. Αὔριο θά πνίξει τό Μεσολόγγι στό αἶμα.

Ξημέρωνε παραμονή τῶν Χριστουγέννων.

Πλάγι στή σκηνή, σπαρμένη πλούσια μαξιλάρια καί χαλιά, ὅπου ὁ Ὅμέρ Βριόνης εἶχε συγκαλέσει τούς πασάδες, σ' ἓνα χωριστό διαμέρισμα, ἀνάμεσα στίς ἀποσκευές τοῦ στρατηγοῦ, ἓνας δούλος ἔψηνε καφέδες.

Οἱ ταπεινώσεις εἶχαν γείρει τίς λιγνές του πλάτες καί βαθιά χαράκια εἶχαν σκάψει οἱ συλλογές ἀνάμεσα στά φρύδια καί γύρω στό κλειστό του στόμα. Σκυμμένος πάνω σ' ἓνα μαγκάλι, φαίνονταν παραδομένος στή δουλειά του, τά μάτια καρφωμένα στό μπακιρένιο μπρικάκι.

Ἐνῶ Ὅμέρ χτύπησε τά χέρια του.

– Γιάννη, φώναξε, φέρε καφέδες.

Καί στό γραμματικό, πού παράμερα στέκονταν καί περίμενε, ἔδειξε τό τραπέζι καί πρόσταξε:

– Ἐσύ, κάθισε αὐτοῦ καί γράφε.

Ἐνῶ Γιάννης ἔχυσε μέ προσοχή τόν καφέ σέ τέσσερα πέντε ζάρφια* καί τά ἔφερε μέ τό δίσκο μέσα στή σκηνή. Ἐνῶ Ὅμέρ Βριόνης, περπατώντας ἀπάνω κάτω, ὑπαγόρευε ἓνα γράμμα πρὸς τόν Βαρνακιώτη:

«Μάθε», ἔλεγε, «πῶς αὔριο θά γευματίσω στό Μεσολόγγι».

– Αὔριο, εἶπε μέσα του ὁ Γιάννης, δέ θά γευματίσεις στό Μεσολόγγι, – πρῶτα ὁ Θεός...

Μά τό πρόσωπό του δέν ἄλλαξε, οὔτε φαίνονταν νά προσέχει ἐκεῖνα πού ἔλεγαν γύρω του. Ἐνα ἓνα, μέ ἄργες κινήσεις, ἀκούμπησε τά ζάρφια μέ τόν καυτό καφέ ἐμπρός σέ κάθε πασά, προσέχοντας μή χυθεῖ οὔτε κόμπος ἀπό τό μυρωδάτο ποτό.

– Φέρε καί ἄλλους, πρόσταξε ὁ Βριόνης, δείχνοντας μ' ἓνα νόημα τῶν μαύρων φρυδιῶν του πῶς τά ζάρφια ἦταν λιγότερα ἀπό τούς πασάδες.

ζάρφι: μετάλλιο φλιτζάνι.

Καί χωρίς νά σταθεῖ, μέ τά χέρια πίσω στή ράχη καί τά μάτια χάμω, ἔξακολούθησε νά ὑπαγορεύει τίς τελευταῖες του διαταγές στόν Βαρνακιώτη:

«Κοίταξε νά μάθεις πού πάγει ὁ στρατός πού φεύγει γιά τήν Ἀκαρνανία, καί βάσταξε τούς ἀρματολούς πού ἔχουν προσκυνήσει, ὥσπου νά μάθεις πώς πήρα τό Μεσολόγγι. Εἶσαι ὑπεύθυνος γιά τό Βραχῶρι».

Ἀπότομα στάθηκε ἔμπρός στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, πού, ἀργοκουνώντας τό κεφάλι, κάτι σιγομουρμούριζε τοῦ Ἰσμαήλ Πλιάσα.

– Φοβάσαι; τόν ρώτησε περιφρονητικά.

Οἱ δύο πασάδες σώπασαν.

Ἐριξε ὁ Ἀλβανός μιά πλαγινή ματιά τοῦ Κιουταχῆ, πού σιωπηλά καί ἀκατάδεχτα παρακολουθοῦσε τά κρυφομιλήματα τῶν δύο Ἰσμαήληδων, καί μέ ὀργή, χτυπώντας τό χέρι του στό τραπέζι, φώναξε:

– Ἡ αὔριο ἤ ποτέ.

Καί, γυρνώντας στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, χαμογέλασε καί εἶπε:

– Μή φοβάσαι, πασά μου, τώρα πιά ὁ Ἀλλάχ εἶναι μαζί μας, ὅλα μᾶς ἔρχονται δεξιά!

Μέ τό κεφάλι, χαμογελώντας, τόν ἐγκαρδίωνε ὁ Ἄγος Βασάρης.

– Πέ τους, πέ τους, πασά μου, τά μαντάτα.

Καί τούς τά εἶπε ὁ Ὁμέρ Βριόνης.

Ἐφευγε, λέγει, στρατός ἀπό μέσα ἀπό τό Μεσολόγγι γιά τά δυτικά παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου σκοπό εἶχε νά σφάξει τούς πληθυσμούς, ἴσως καί νά ἀρπάξει τό Βραχῶρι πού τό φύλαγε ὁ Βαρνακιώτης, καί νά συλλάβουν τόν Βαρνακιώτη ἢ νά τόν πείσουν νά γυρίσει μαζί τους.

Κρυμμένος μέσ στά βουῖρα εἶχε δεῖ κάποιος ἄνθρωπος του τίς ἐτοιμασίες στά ἑλληνικά καράβια: 500 ἄντρες τῆς φρουρᾶς ἐτοιμάζονταν νά φύγουν μέ τρεῖς ἀπό τούς ἀρχηγούς. Θά ἔφευγαν αὔριο βράδυ, παραμονή τῶν Χριστουγέννων. Τά ξημερώματα τῆς μεγάλης τους ἑορτῆς οἱ Γκισοῦρηδες θά μαζεύονταν ὅλοι στίς ἐκκλησίες τους γιά τή χριστουγεννιάτικη λειτουργία: αὕτη ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα...

Ὁ Κιουταχῆς τόν διέκοψε μ' ἓνα νόημα κατά τόν Γιάννη, πού στό πλαγινό διαμέρισμα, ἀνακούρκουδα* ἔμπρός στό μαγκάλι, ἀνακάτωνε τόν καφέ στό μπρίκι.

– Αὐτός; ἔκανε ὁ Βριόνης, χωρίς νά χαμηλώσει τή φωνή.

Καί μ' ἓνα ἀρνητικό σήκωμα τοῦ κεφαλιοῦ πρόσθεσε:

– Μπά, δέ μιλάει αὐτός!

*ἀνακούρκουδα: ἐπιπρ. ὀκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

– Μά είναι Γκιαούρης! ψιθύρισε ό άλλος.

Ό Όμέρ χαμογέλασε.

– Δέ μιλάει αυτός, είναι άνθρωπος μου, είπε μέ τρόπο πού ν' άκούσει ό Γιάννης. Έπειτα, έχω τή γυναίκα του καί τά παιδιά του στά χέρια μου. Τό ξέρει πώς άν άκουσσει τίποτα άπ' όσα λέμε... – μέ τό χέρι έκοψε τόν άέρα: Έννοια σου!... Δέ μιλάει αυτός.

Κάθισε στό ντιβάνι άντίκρου στό δούλο του κι έξακολούθησε τίς έξηγησίεις του.

Τό ανατολικό μέρος τής χώρας είναι τό πιό άδύνατο· άπό κεί θά γίνει τό γιουρούσι, όταν σημάνει τό σήμαντρο πού θά καλεϊ τούς χριστιανούς στίς έκκλησίεις. Συναμα όμως θά γίνει μιά ψευτοπροσβολή άπό άλλο μέρος του όχυρώματος, έτσι πού κι άν μείνουν μερικοί φρουροί στους τοίχους, θά τρέξουν εκεί καί θ' άφήσουν άφύλαχτο τό ανατολικό μέρος...

Ό Γιάννης μέ τά μάτια καρφωμένα στό μπρικάκι του, άκουε κάθε λέξη· φαίνονταν παραδομένος στόν καφέ πού φούσκωνε, κανένα νεύρο του προσώπου του δέν κούνησε. Καί όμως στήν καρδιά του ήταν χαλασμός.

Τή γυναίκα του, τά παιδιά του τά είχε ξεχάσει· του τά θύμισε τώρα ό πασάς. Ναι, ήταν στήν Άρτα αιχμαλωτισμένοι σάν κι αυτόν, όμηροι στά χέρια του Όμέρ Βριόνη. Καί του ήταν γραφτό ν' άκούσει όλες τίς έτοιμασίεις καί ν' άφήσει τήν καταστροφή νά συντελεστεί, άλλιώς ή γυναίκα του καί τά παιδιά του...

Σιγανά έχυσε τόν καφέ στά ζάρφια, προσέχοντας μή σκορπιστεί τό καϊμάκι· τήν αγαπούσε πολύ τήν όμορφη γυναίκα του, τά τρελαίνονταν τά παιδιά του. Για νά μή κακοπάθουν αυτά, δούλευε τόσοσν καιρό τόν Τουρκο· καί τόν δούλευε πιστά. Τό ήξερε πώς θά πλήρωναν μέ τό κεφάλι τους κάθε του πληροφορία· ώστε έπρεπε νά καθίσει ήσυχος, νά βουλώσει τό στόμα του, ν' άφήσει τό μοιραίο νά συντελεστεί.

Μοίρασε πάλι τούς καφέδες καί πήρε τ' άδειανά ζάρφια. Μά καί οι πασάδες τώρα σηκώνουνταν, ή συνεδρίαση είχε τελειώσει. Όλοι ήταν πιά σύμφωνοι, ή επίθεση θά γίνονταν τά Χριστούγεννα, τήν ώρα τής λειτουργίας των Γκιαούρηδων.

Ένας ένας χαιρέτισαν τό στρατηγό καί άποτραβήχθηκαν νά ξαναπαν νά κοιμηθούν, ώσπου νά έλθει ή ώρα τής έτοιμασίας.

Ό Όμέρ Βριόνης τυλίχθηκε στή σαμουρένια* κάπα του καί εξαπλώθηκε στό σοφά.

σαμουρένια: γούνινη.

–“Όχι, είπε του Γιάννη, πού ρωτούσε αν θά γδυθεί. Δέν έχω καιρό σήμερα γιά πούπουλα· κλείσε τόν μπερντέ και πήγαινε· δέ σέ θέλω πιά.

“Εσβησε τά κεριά ό Γιάννης, κατέβασε τό κρεμαστό χαλί πού χώριζε τή σκηνή του άφέντη από τό διαμέρισμα μέ τίς άποσκευές, και ξαπλώθηκε κοντά στό μαγκάλι νά ζεσταθεί.

“Έτρεμε πολύ, τώρα πού δέν τόν έβλεπαν πιά, και τά δόντια του χτυπούσαν από σύγκρου.

“Έτσι λοιπόν είχαν άποφασίσει οι πασάδες· αύριο χριστουγεννιάτικα θά παίρνανε τό Μεσολόγγι. Μά αυτός άποφάσιζε πώς δέ θά τό πάρουν... Ναί, αυτός, ό δοϋλος του Όμέρ Βριόνη, ό φτωχός Γιάννης Γούναρης από τά Γιάννινα, έτσι τό ήθελε νά σωθεί τό Μεσολόγγι.

Μά θά μπορέσει νά τό σώσει;

Τό ήξερε αυτός πώς βίγλες είχε παντού στους τοίχους άπάνω. Τίς έβλεπε, σαν έβγαινε νά κυνηγήσει πουλιά γιά τό τραπέζι του άφέντη του, πού φύλαγαν μέρα και νύχτα άγρυπνα. Ούτε σκιά δέν άφηναν νά σιμώσει. Θά του έριχναν εύθύς, αν έκανε νά πλησιάσει. Και ούτε και σημειο δέν μπορούσε νά κάνει, γιατί θά τόν ένιωθαν οι Τουρκοι φρουροί. Δέν τόν πείραζε πού θά τόν σκότωναν, μιά φορά πεθαίνει ό άνθρωπος και γλιτώνει από τήν τούρκικη σκλαβιά. Μά πού δέ θά μάθαιναν οι πολιορκημένοι τό καταχθόνιο σχέδιο των πασάδων...

Σηκώθηκε στον άγκωνά του, τά μάτια καρφωμένα στή φωτιά. Τά κάρβουνα είχαν χωνέψει, σκιές κοκκινόμαυρες κυμάτιζαν στή θρακιά μέ κάθε πνοή πού περνούσε και, λίγο λίγο, άπόσβηνε και από ένα καρβουνάκι και σκοπούσε η στάχτη.

Μά ό Γιάννης δέν τά έβλεπε· έβλεπε τή γυναίκα του, νέα και όμορφη, χλωμούλα ή καμήνη, γιατί ήλιος δέν τή θωρούσε έτσι πού ζούσε, μόνη, κρυμμένη πίσω από τά κλειστά παντζούρια της... Έβλεπε τά παιδάκια του, τά δυό του αγοράκια, όλο ζωή και σκανταλιά· γελοούσαν συχνά, τά καμήνα, γιατί ήταν μικρά και δέν είχαν καταλάβει ακόμα, στήν άγκαλιά της μάνας, τό βάρος της σκλαβιάς. Και τώρα έπρεπε νά τά θυσιάσει...

‘Η καρδιά του ράγιζε. ‘Ηταν άραγε ανάγκη;

Μπορούσε και νά μήν είχε άκούσει τά λόγια των πασάδων...

“Εσπρωξε τήν κουβέρτα του και σηκώθηκε άργά· ξεκρέμασε τό τουφέκι του, πού κρέμουνταν σ’ ένα καρφί, και βγήκε έξω.

Γλυκοχάραζε ή παραμονή των Χριστουγέννων, μά καμιά χαρά δέν ήταν στή φύση· όλη τήν εβδομάδα είχε ρίξει βροχή, τό στρατόπεδο, μουσκεμένο, ήταν λίμνη άπέραντη από λάσπη.

Και τό Μεσολόγγι θά γίνονταν αύριο λίμνη άπέραντη από αίμα

χριστιανικό... γιατί έτσι τό αποφάσισαν οί πασάδες...

- Έ, μπαρμπα-Γιάννη, γιά πού;

Ό Γιάννης σήκωσε τά μάτια καί γνώρισε τό σταβλίτη του Όμέρ, πού έτοιμάζονταν γιά τήν πρωινή του προσευχή.

Τόν χαιρέτισε μέ τό χέρι, χωρίς νά σταματήσει.

- Πάγω νά σκοτώσω θαλασσοπούλια, του άποκρίθηκε, γιά τό μεζέ του άφέντη.

Του φώναξε ό Τουρκος:

- Μή σέ δούν μέ τό τουφέκι οί Γκιαούρηδες καί σέ πάρουν γιά πολεμιστή!

Καί κακανίζοντας γονάτισε στήν ψάθα του, γυρισμένος κατά τήν άνατολή.

Ό Γιάννης δέν άποκρίθηκε· μέ ήσυχο, τακτικό βήμα τράβηξε γιά τή λιμνοθάλασσα.

Τό βράδυ εκείνο τής παραμονής τών Χριστουγέννων ό γραμματικός του Μακρή, ό Θανάσης, γύριζε μονάχος μέσ στό μονόξυλό του άπό τό Άνατολικό, τό ήρωικό νησάκι στήν είσοδο του κόλπου, πού μόνο πιά έμενε έλεύθερο σ' όλη τήν περιφέρεια μαζί μέ τό Μεσολόγγι. Ό ξηρά ήταν όλη στά χέρια τών Τούρκων· μόνη συγκοινωνία έμενε πιά άπό τή θάλασσα.

Βιάζονταν νά φθάσει στό Μεσολόγγι, γιά νά κάνει Χριστούγεννα μέ τούς δικούς του καί γιά ν' άποχαιρετίσει τούς άρχηγούς Τσόγκα, Γρίβα καί Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, πού έφευγαν μέ τά καράβια τό ίδιο εκείνο βράδυ. Πεντακόσιοι άντρες διαλεγμένοι έφευγαν μαζί τους γιά έπιχείρηση μυστική.

Άπό τότε πού είχαν ξεφορτώσει τά ύδραϊκα καράβια άντρες, τουφέκια καί τροφές, οί Τουρκοί είχαν σταματήσει τίς έπιχειρήσεις τους· τό καταλάβαιναν πώς άπό χορτασμένους δέν τό παίρνουν τό Μεσολόγγι καί τούς άφηναν ήσυχους, ώσπου νά πεινάσουν πάλι.

Χαμογέλασε ό Θανάσης. Πείνα τό Μεσολόγγι δέ φοβούνταν πιά, όσο βαστούσαν τή θάλασσα τά ύδραϊκα καράβια...

Μ' άφοϋ τούς άφηναν οί Τουρκοί έλεύθερα τά χέρια, καλό ήταν νά δούν άν δέ γίνεται τίποτα άπό τό Βραχώρι...

Έξαφνα, στήν άκρογιαλιά είδε ό Θανάσης έναν άνθρωπο πού μέ τό μαντίλι του έγνεφε νά πλησιάσει.

Γύρισε τή βάρκα του κατά τήν ξηρά.

- Ποίος είσαι; φώναξε, καί τί θέλεις;

- Έλα, μή φοβάσαι... είμαι φίλος, του άποκρίθηκε ό άλλος.

Ὁ Θανάσης σίμωσε καί ξεχώρισε καλά τόν ἄνθρωπο.

Εἶχε σκυφτούς τούς ὠμους καί φαίνονταν κατάκοπος· τά ρούχα του ἦταν πιτσιλισμένα λάσπες, σά νά εἶχε κάνει μακριά πορεία, καί στό χέρι βαστοῦσε τουφέκι κυνηγοῦ.

Ὁ Θανάσης ἔσπρωξε τό μονόξυλό του στήν ἀμμουδιά, κοντά του.

– Τί θέλεις; τόν ρώτησε ἀπό μέσα ἀπό τή βάρκα.

Ὁ ἄλλος ἔριξε πίσω του μιά ματιά, βεβαιώθηκε πώς εἶναι μόνος καί σκύβοντας εἶπε γρήγορα:

– Τρέξε στό Μεσολόγγι, πές τους πώς τά χαράματα θά γίνει γιουρούσι· ξέρουν πώς φεύγουν οἱ ἀρχηγοί, πώς παίρνουν πεντακόσιους ἄντρες, καί τήν ὥρα τῆς λειτουργίας θά σᾶς ριχθοῦν οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ Θανάσης πήδηξε στήν ξηρά.

– Ποιός εἶσαι; ρώτησε τόν ἄγνωστο, καί ποιός σοῦ τά 'πε ὅλα αὐτά;

– Εἶμαι ὁ κυνηγός τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, καί εἶμαι ἀπό τά Γιάννινα, χριστιανός.

Ὁ Θανάσης τόν ἔσπρωξε μέ ἀηδία κι ἔκανε νά ξαναμπεῖ στή βάρκα· μά ὁ ἄλλος τόν βάσταξε ἀπό τό μανίκι.

– Μή μέ ὑποψιάζεσαι καί μή μέ ἀποδιώχνεις, εἶπε βραχνά. Τρέξε νά τούς τά πεῖς, ἀλλιῶς πάει τό Μεσολόγγι.

Ἡ φωνή του μαρτυροῦσε τέτοια ἀγωνία, πού ὁ Θανάσης ταραχθῆκε.

– Πώς τά 'μαθες αὐτά πού λές; ρώτησε.

– Τά λέγανε οἱ πασάδες ἀναμεταξύ τους, ἤμουν ἐκεῖ καί τ' ἄκουσα.

– Ποιοί ἦταν οἱ πασάδες;

Ὁ ἄγνωστος τούς ὀνόμασε καί τοῦ ἐξήγησε μέ δύο λόγια σέ ποιό μέρος θά χτυπήσουν οἱ Τοῦρκοι, γιατί ἤξεραν πώς ἦταν τό πιό ἀδύνατο.

– Θά κάνουν ψεύτικο γιουρούσι ἀπ' ἀλλοῦ, μήν τούς πιστέψετε.

Ὁ Θανάσης τόν ἄκουε, ἀλλά δίσταζε ἀκόμα.

– Ἄν εἶσαι χριστιανός, γιατί δέν πολεμᾶς μαζί μας, παρά δουλεύεις τόν Τοῦρκο; ρώτησε.

Ὁ ξένος ἔκανε ν' ἀπαντήσῃ, τό στόμα του τεντώθηκε νευρικά, μά καμιά φωνή δέ βγήκε, κι ἔσμιξε τά χέρια.

Ὁ Θανάσης τόν λυπήθηκε.

– Ἐλα μαζί μου, τοῦ εἶπε, τί ἀνάγκη τούς ἔχεις; Ἐπειτα, ἂν γυρίσεις τῶρα, θά σέ σκοτώσουν.

Ὁ ξένος σήκωσε τό πρόσωπό του, ἡ ὄψη του ἦταν ἀναλυμένη.

– Τό τί θά γίνω ἐγώ, δέν πειράζει, ἔκανε, μά ἔχει στά χέρια του τή γυναίκα μου καί τά παιδιά μου...

Τά μάτια του ξαφνικά γέμισαν δάκρυα· πέταξε πάνω τά χέρια του καί γύρισε καί χάθηκε στό σουρούπωμα.

Ὁ Θανάσης δέ δίστασε πιά. Πήδηξε στό μονόξυλό του καί βιαστικά ἔκανε γιά τό Μεσολόγγι.

Ήταν νύχτα βαθιά σάν ἔφθασε. Τρεχάτος πῆγε στοῦ Μακρή καί τοῦ εἶπε ὅσα ἄκουσε, κι εὐθύς φώναξε κείνος τούς ἄλλους ἀρχηγούς, πού ἀμέσως σταμάτησαν τά καράβια, ἔτοιμα γιά νά σαλπάρουν. Κατά διαταγή τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ Γρίβας ἀποβίβασε βιαστικά ἑκατό του ἄντρες, καί μέ τόν Τσαλαφατίνο καί τόν Κουμουντουράκη ἔτρεξαν κι ἔπιασαν τά ὀχυρώματα· τήν ἴδια ὥρα ὁ ἀρχιεπίσκοπος μάζεψε τούς παπάδες καί διέταξε νά κλείσουν ὅλες οἱ ἐκκλησίες, καί νά εἰδοποιηθοῦν τά ποιμνία πώς λειτουργία χριστουγεννιάτικη δέ θά γίνει, παρά θ' ἀγρυπνήσουν οἱ χριστιανοί ὅλοι στούς τοίχους ἀπάνω.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ Λόντος, μέ τετρακόσια τους παλικάρια, εἶχαν πιάσει τό κέντρο, ὅπου ἦταν ἡ πύλη τοῦ ὀχυρώματος· ὁ Ζαῖμης μέ ἄλλους ἑξακόσιους πῆραν τή δυτική μεριά καί μεγάλη δύναμη ἀπό χίλιους διακόσιους ἄντρες, μέ τόν Γρίβα, τόν Μακρή, τόν Ραζοκότσικα καί τόν Δεληγιάννη, σκορπίστηκαν στό ἀνατολικό μέρος, ὅπου ἦταν νά γίνει τό γιουρούσι, ἐνῶ ἄλλοι ἔπιαναν τά χαμηλά σπιτία ἔμπρός, κατά τόν κάμπο, καί ἄλλοι κρυμμένοι στή σκιά, στά πόδια τοῦ τοίχου, περίμεναν σιωπηλά.

Σύννεφα πυκνά σκέπαζαν τόν οὐρανό. Παντοῦ σκοτάδι.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ τοίχου ὀχτακόσιοι Τοῦρκοι τειχοπηδηχτάδες, ὅλοι ἄντρες διαλεγμένοι καί γεροί, μέ σκοινιά, μπῆκαν σιωπηλά στό χαντάκι πού περιτριγύριζε τό ὀχύρωμα καί κρύφτηκαν μέσ στά βουρλα, στό ἀνατολικό μέρος, ὅπου τά φρούρια ἦταν πιό εὐκολοπήδηχτα. Δυό χιλιάδες πεζικό, περπατώντας στά νύχια, σίμωσαν κρυφά, ἔτοιμοι νά τούς ὑποστηρίξουν. Πίσω τους ἄλλες ὀχτώ χιλιάδες περίμεναν τή χαραυγή, γιά νά ὀρμήσουν στά ὀχυρώματα μέ τό πρῶτο σύνθημα.

Ὅλη νύχτα, ἀπό τά δυό μέρη τοῦ τοίχου, Ἕλληνες καί Τοῦρκοι παραμόνευαν κρυμμένοι, χωρίς νά ὑποψιάζονται οὔτε τοῦτοι οὔτ' ἐκεῖνοι, πόσο κοντά ἀγρυπνοῦσε ὁ ἐχθρός.

Οἱ ἐκκλησίες ἦταν κλειστές, τά κεράκια σβηστά.

Ἀπάνω στά ὀχυρώματα οἱ παπάδες ψιθυριστά ἐγκαρδίωναν κι εὐλογοῦσαν τούς ἄντρες καί σιωπηλά τούς ἔδιναν τήν εὐχή τους.

Ἐξαφνα, στή νυχτερινή σιωπή, ὅλα μαζί τά σήμαντρα σήμαναν τή λειτουργία.

Καί τότε ἄρχισε τό πανηγύρι.

Ἐκ τῆν μίαν ἄκρη στήν ἄλλη τοῦ τοίχου, φωνές καί ἀλαλαγμοί σκίζουσι τόν ἀέρα· μέ τά σπαθιά στά δόντια ὄρμουσι τοῦ Ὁμέρ Βριόνη οἱ τεichoπδηχτάδες, ρίχνουσι τίς σκάλες, σκαρφαλώνουσι στίς ἐπάλξεις, μπηγούσι δυό σημαίες.

Μά τά παλικάρια ἀγρυπνοῦσι.

Σάν τοίχο ζωντανό προβάλλουσι τά στήθη τους στό ἀνθρώπινο κύμα πού ἀνεβαίνει μέ λύσσα, σιωπηλά, ἀρπάζουσι τούς ξαφνισμένους Τούρκους, τούς σηκώνουσι ἀπό τό χῶμα, τούς γκρεμίζουσι στό χαντάκι· τρίζοντας τά δόντια τσακίζουσι τίς σημαίες, ρίχνουσι στούς καινούριους πού σκαρφαλώνουσι, τούς γκρεμίζουσι καί αὐτούς· τά σπαθιά σφυρίζουσι θερίζοντας κεφάλια, βροντοῦσι τά τουφέκια σκορπώντας ὄλεθρο καί τρόμο, τά πόδια γλιστροῦσι στό γλιστρισμένο ἀπό τό αἶμα χῶμα.

Τρεῖς ὥρες βαστά τό πανδαιμόνιο.

Κουρασμένοι, πατώντας στά πτώματα, ἀποτραβιοῦνται οἱ Τούρκοι. Δεκατισμένοι, νικημένοι, ἀποθαρρυσμένοι, ὑποχωροῦσι καί φεύγουσι.

Πηδοῦσι ἀπό τούς τοίχους οἱ δικοί μας, τούς παίρνουσι καταπόδι καί τούς σκορποῦσι ἀλαλιασμένους στόν κάμπο.

Δώδεκα σημαίες κοίτονται στή λάσπη, πεντακόσιοι πεθαμένοι φράζουσι τό χαντάκι.

Μετριοῦνται οἱ δικοί μας, λείπουσι ἕξι παλικάρια.

Ἡ λειτουργία εἶχε γίνει, ἀλλά μέ μπαρούτι καί μέ αἶμα.

Τ' ἀκοῦσι οἱ ὀπληρχηγοί ἀπάνω στά βουνά καί κλείουσι τό Μακρυνόρος.

Τ' ἀκοῦσι καί οἱ Τούρκοι, πῶς Μαυρομιχάλης καί Τσόγκας ἐπείσαν στήν Κατοχή καί χάλασαν τούς δικούς τους, καί τρόμος τούς πιάνει. Σάν ἀπό μαῦρο σύννεφο βροντοκυλά τό ἄκουσμα πῶς Καραϊσκάκης καί Ὀδυσσεύς τραβοῦσι γιά τό Μεσολόγγι, καί πανικός τούς ταραίζει. Παραμονή Ἄι - Βασίλη, νύχτα, σηκώνουσι οἱ πασάδες τό στρατό, καί μέ τέτοια βία φεύγουσι, πού ὅλα τους τά κανόνια, πολεμοφόδια, τροφές, καί ἐπιπλα ἀκόμη τῶν πασάδων, μένουσι στά χέρια τῶν Ἑλλήνων, πού τό ἄλλο πρωί, ξαφνικά, βλέπουσι τόν κάμπο ἔρημο ἀπό ἐχθρούς.

Ἔτσι ἐόρτασε τό Μεσολόγγι τά Χριστούγεννα τοῦ 1822.

Κάπου στήν Κλεισούρα μέσα, ὅπου περνά ὁ δρόμος πού ἀπό τό Μεσολόγγι πηγαίνει στό Βραχώρι, ἄσπριζε ἕνα ἐρημοκλήσι, ἡ Παναγία ἢ Ἐλεοῦσα. Ὁ διαβάτης, πού κουρασμένος στέκουταν ν' ἀνασάνει ἢ ἔμπαινε στό ἐκκλησιδάκι ν' ἀνάψει ἕνα κεράκι, ἤξερε πῶς θά βρεῖ ἕνα ποτήρι κρύο νερό νά σβήσει τή δίψα του ἢ μιά φωτιά νά στεγνώσει τά

ροῦχα του, ἂν τὸν εἶχε πιάσει μπόρα στό δρόμο.

Φτωχό ἦταν τό ἐρημοκλήσι, φτωχό καί τό κελί τοῦ μοναχοῦ πού τό φύλαγε, γιατί φτωχοί ἦταν καί οἱ χριστιανοί πού τοῦ εἶχαν δώσει ἀπό τό στέρημά τους γιά νά τά χτίσει.

Μά φεύγοντας, ὁ διαβάτης μελετοῦσε τή φιλοξενία τοῦ ἐρημίτη, καί ἀποροῦσε μέ τή θλιμμένη του ἡρεμία καί τή σάν ἀπόμακρη φωνή του.

Χρόνια πολλά κάθουνταν ἐκεῖ μέσα ὁ μοναχός, μά κανένας δέν τόν γνώριζε, γιατί δέν ἦταν ἀπό τόν τόπο· οὔτε τόν ἄκουσε ποτέ κανεῖς νά πεῖ ἀπό ποῦ ἦταν καί ποιές φουρτούνες τόν εἶχαν ρίξει ἐκεῖ. Λόγια πολλά δέν ἤξερε ὁ ἐρημίτης· τά εἶχε ξεμάθει στή μοναξιά του.

Σκυφτός πάντα καί σιωπηλός, κάθουνταν ὠρες στήν πόρτα τοῦ κελιοῦ του, ἀφηρημένος σέ βαθιά θλιμμένη συλλογή ἢ βυθισμένος στήν ἀτέλειωτη προσευχή του.

Μόνος καί ἀποτραβηγμένος ζοῦσε ἐκεῖ μέσα, ἀπείραχτος καί ἄγνωστος, μνημονεύοντας τήν πεθαμένη του ἀγάπη καί τά σφαγμένα του ἀγγελουδία. Δάκρυα ποτέ δέν εἶδε κανεῖς στά μάτια του· τά εἶχε χύσει ὅλα, σάν ἔμαθε τήν ἐκδίκηση τοῦ ἀφέντη του πού, μέ τό αἷμα τῆς καρδιάς τοῦ δούλου του, εἶχε πληρώσει τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Μεσολογίου.

Ἦταν ὁ Γιάννης Γούναρης.

Ἐρωτήσεις

1. Σέ πόσες καί ποιές σκηνές ξετυλίγεται ἡ δράση τοῦ διηγήματος;
2. Προσπαθήστε νά βρεῖτε τίς φράσεις πού ἐκφράζουν τίς συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ ἥρωα.
3. Ποιό εἶναι τό δίλημμα τοῦ ἥρωα; Ποιές δυνάμεις συγκρούονται μέσα του;
4. Νά συζητήσετε στήν τάξη γιά τήν ἀπόφασή του.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ (1874 - 1941). Κόρη τοῦ Ἐμμανουήλ Μπενάκη, γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἔργα της: *Γιά τήν Πατρίδα* (1909), *Παραμῦθι χωρίς ὄνομα* (1910), *Τόν καιρό τοῦ Βουλγαροκτόνου* (1911), *Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ* (1925), *Τρελαντώνης* (1932), *Ὁ μάγκας* (1935), *Στά μουσικά τοῦ Βάλτου* (1937) κ.ἄ. Τά περισσότερα διηγήματα καί μυθιστορηματά της τά ἔγραψε γιά παιδιά καί ἐκφράζουν τήν πίστη στίς δυνατότητες τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τό μήνυμα του Κολοκοτρώνη

Τό διήγημα πού ακολουθεῖ εἶναι ἱστορικό, βασιζέται δηλαδή σέ ἱστορικά γεγονότα. Ὅπως εἶναι γνωστό ἀπό τήν Ἱστορία, ὁ Δράμαλης τόν Ἰούλιο τοῦ 1822 ἔφτασε ἀνενόχλητος στήν Πελοπόννησο προξενώντας παντοῦ σύγχυση καί πανικό. Στή δύσκολη ἐκείνη περίσταση ἔλαμψε ἡ ἀγωνιστική δύναμη, ἡ αἰσιοδοξία καί ἡ στρατηγική ἰδιοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη, πού προκάλεσε τελικά τήν καταστροφή τοῦ Δράμαλη στή Δερβενάκια (26 Ἰουλίου 1822). Ὅμως δέν ἦταν ὁ μόνος του ὁ Γέρος τοῦ Μοριά. Ὅλοι βοήθησαν, ὅσο μποροῦσαν. Στό διήγημα βλέπουμε τή βοήθεια πού δίνει ἕνα παιδί.

Καθώς ροβολοῦσε τόν Ἀχλαδόκαμπο, πηγαίνοντας ἀπ' τήν Τρίπολη στό Ἄργος νά φράξει τό δρόμο τοῦ Δράμαλη, ὁ Κολοκοτρώνης σταμάτησε μιά στιγμή, παραξενεμένος ἀπ' τ' ἀναπάντεχο θέαμα.

Ἡ δημοσιά, ὅσο ἔφτανε πέρα τό μάτι, μαυρολογοῦσε ἀπό τ' ἀτέλειωτο πλῆθος τῆς προσφυγιάς. Γυναῖκες κι ἄντρες ὅλο καί ξωλαλοῦσαν* τά γαϊδουράκια, πού σήκωναν ὅ,τι κατάφεραν νά μαζέψουν μέσα στόν πανικό τους. Κι ἔφευγον, μέ τά πρόσωπα κατακίτρινα ἀπό τό φόβο, μέ τά κεφάλια σκυμμένα. Μερικοί ἄρρωστοι ἦταν κι αὐτοί φορτωμένοι στή ζάκι οἱ μάνες κρατοῦσαν στήν ἀγκαλιά τους μωρά κι ἔσερναν ἀπ' τό χέρι τά μεγαλύτερά τους παιδιά, πού μωξόκλαιγαν ἀπ' τήν κούραση καί τόν τρόμο.

Ἡ φήμη τοῦ Δράμαλη πού κατέβαινε, σάν τό χεῖμαρρο κι ἔπνιγε τά πάντα στό αἶμα, ξεσήκωσε ὅλο τοῦτο τό κύμα τῆς προσφυγιάς.

– Που πάτε, ὀρέ, κιότηδες*; φώναξε μέ τή βροντερή του φωνή ὁ Κολοκοτρώνης.

– Ἐρχεται ὁ Δράμαλης, μέ μιλιούνια ντεληδες*, εἶπε ἕνας γέρος. Διάβηκε τόν Ἰσθμό, πήρε τήν Κόρινθο δίχως ἀντίσταση κι εἶναι κιόλας μέσα στό Ἄργος. Οἱ προεστοί μας πού πιάσανε τά στενά, τό βάλαν στή

ξωλαλάω: ἐδῶ παροτρύνω.

κιότης: δειλός.

ντελής: ἰππέας.

πόδια. Κύκλωσε τό μεγάλο κάστρο. Σέ λίγο, θά πέσει στά χέρια του κι ό πρίγκιπας Ύψηλάντης κι ό καπετάν Καραγιάννης, πού βρίσκονται μέσα. Τί θές, καπετάνιο, νά μείνουμε νά μᾶς σφάζει;

– Στό διάτανο, κακαβούλια*, εἶπε μέ περιφρόνηση ό Γέρος τοῦ Μοριᾶ, κι ἔκανε νά φύγει ἀηδιασμένος.

– Στάσου, καπετάν Θεοδωρή, νά σοῦ κρίνω* δυό λόγια, φώναξε τότε ἕνας ἄντρας ἀπό τό θλιβερό караβάνι. "Ό,τι κάνουμε τώρα ἔμεῖς, τό 'καναν πρωτύτερα οἱ προυχόντοι μας κι ἡ κυβέρνηση! Βουλευτικό καί μινίστροι* ἔφυγαν μέ τά Κουντουριώτικα καράβια, ἀπ' τόν Ἄργολικό κόλπο. Τ' Ἀνάπλι ξανάπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Χάθηκαν ὅλα. Καθένας δέν ἀντιστάθηκε στή Στερεά καί στήν Πελοπόννησο στό Μεχμέτ πασά ἀπ' τή Δράμα. Δέν ἔχει πιά ἐπανάσταση. Ποῦ τά πᾶς τά παιδιά;

– Οὔ, νά χαθεῖτε, δειλοί. Ἐπανάσταση ἔχει καί θά 'χει, ὅσο ὑπάρχει Κολοκοτρώνης. Αὐτά πού μοῦ κρένετε, οὔλα τά ξέρω. Γιά τοῦτο ξεκίνησα ἀπ' τήν Τριπολιτσά, γιά νά φράξω τό δρόμο τοῦ σερασκέρη*. Μονάχος, μέ λίγα πιστά παλικάρια. Γιατί, σάν κι ἐσᾶς μέ νόμισαν κι οἱ ἄλλοι καπετανεῖοι λωλό, πού τολμῶ ν' ἀναμετρηθῶ μέ τόν πιό μεγάλο στρατό τοῦ σουλτάνου. Πάνω ἀπό τριάντα χιλιάδες τούς ἀνεβάζουν, πεζούς καί καβαλαρέους, χώρια τά κανόνια! Κι ἐγώ, τό πολύ, νά μαζέψω δυό τρεῖς χιλιάδες στό δρόμο. Γιατί, δέστε, ὀρέ φοβιτσιάρηδες! Μέ μιά φούχτα ξεκίνησα, κι ὅλο καί πληθαίνει τ' ἄσκέρι μου. "Όθε διαβαίνω, βροντοφωνάζοντας προσκλητήριο, τρέχουν οἱ λεβέντες. Δέστε ὀλόγουρα τίς πλαγιές. "Όπως τά ρυάκια, πού κατεβαίνουν τίς βουνοπλαγιές, γιά νά πλατύνουν τόν ποταμό, ἔτσι ροβολοῦν οἱ ἐθελοντές καί πυκνώνουν τ' ἄσκέρι μου. "Ός τά τετραπέρατα τοῦ Μοριᾶ ἔφτασε ἡ φωνή μου καί δέστε τί φέρνει ὁ ἀντίλαλός της!

– Καί τί θά κάμεις μέ δυό καί μέ τρεῖς χιλιάδες; ρώτησε ἕνας ἀπ' τούς φυγάδες, πού τώρα εἶχαν σταθεῖ καί τόν ἄκουγαν μέ τό στόμα ἀνοιχτό.

– Θά ξεκάνω τό Δράμαλη, θέλεις ἄλλο; "Όλα προμνηοῦν τό χαμό του. Τ' ἄρνιά, τά κοράκια, τά περιστέρια, τ' ἀγρίμια τοῦ λόγκου τό διαλαλοῦν καί μονάχα οἱ ἄνθρωποι – οἱ κιοτήδες θέλω νά πῶ – μένουν κουφοί καί δέ νιώθουν τίς προφητεῖες. Ντροπή σας, ὀρέ, δέν τό ξέρε-

κακαβούλια: κοροϊδευτικός χαρακτηρισμός.

κρίνω καί κρένω: λέω, μιλάω.

μινίστρος: ὑπουργός.

σερασκέρης: ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ.

τε; Ὁ Θεός ἔχει ὑπογράψει τὴ λευτεριά τῆς Ἑλλάδας καὶ δὲν παίρνει πίσω τὴν ὑπογραφή του!

Τὸ καρβάνι τῆς προσφυγιάς ἄκουγε, βουβό, τὰ μεγάλα ἐκεῖνα λόγια, πού πρόδιναν τόση πίστη.

– Θὰ πᾶμε νὰ ξεφορτώσουμε τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰ πράματα, εἶπε κάποιος, καὶ θὰ γυρίσουμε γιὰ τὴ μάχη.

Μὰ τότε ἀκούστηκε μιά βουή σύσμιχτη, πού δὲν ἤξερες ποιός τὴν πρωτάρχισε. Ἦταν κάτι σάν μάλωμα, σάν μουρμούρισμα, πού ὅλο καὶ φούντωνε κι ἔγινε ἀφρομάνημα θάλασσας ἀγριεμένης. Οἱ γυναῖκες, συνεπαρμένες ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ, ὄνειδίζαν τοὺς ἄντρες τους.

«Τρέξετε ἀμέσως μαζί του», τοὺς φώναζαν, «εἰδεμὴ πηγαίνουμε ἐμεῖς».

Κι ἄξαφνα, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ δειλιασμένοι, κι οἱ κουρασμένοι, κι οἱ ἀρρωστοί, παράτησαν τὰ ζὰ μὲ τὰ πράματα στὶς γυναῖκες καὶ σμίξανε μὲ τ' ἄσκέρι, πού πήγαινε νὰ χτυπήσει τὸ Δράμαλη. Τὸ ποτάμι εἶχε πλατύσει μὲ νέα ρυάκια.

Κεῖνη τὴν ὥρα ξέφυγε ἀπὸ τὸ πλάι τῆς μάνας του κι ὁ μικρὸς Ἀσημάκης, ἓνα ἀγόρι ὡς δεκαπέντε χρονῶν, μ' ἔξυπνο πρόσωπο, λιοκαμένο κι ἀδύνατο. Κανεὶς δὲν τὸ πήρε εἰδηση πὼς ἀκολουθοῦσε, στερνός, τὸν Κολοκοτρώνη. Κι ἀπὸ κεῖνη τὴν ὥρα μιά μόνο φροντίδα τὸν ἔκαιγε, μέρα καὶ νύχτα. Ἦταν ξυπόλητος, μὰ δὲν τὸν ἔνοιαζε γιὰ παπούτσια. Ἦταν ξεσκούφωτος, μὰ τὰ πυκνά καὶ σγουρά του μαλλιά στόλιζαν τ' ὠραῖο κεφάλι του, σὰ βελούδινο σκοῦφος. Κουρελιασμένα ἦταν ἀπ' τὶς πορεῖες τὰ ροῦχα του, μὰ ἄς εἶναι καλά τὸ καλοκαιράκι, πού χαίρεται ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν δέρνει τ' ἄγερι κι ἀλαφρώνει τὰ ροῦχα του μόναχος του.

Ὅλα αὐτὰ οὔτε τὰ λογάριζε ὁ Ἀσημάκης. Μὰ νὰ ἴναι ξαρμάτωτος, δίχως οὔτε ἓνα μαχαίρι στὴ ζώνη καὶ νὰ πηγαίνει νὰ πολεμήσει τὸ Δράμαλη! Αὐτὸ πιά ἦταν ρεζιλίκι.

Ὅταν ὁ Γέρος ἔδωσε προσταγή νὰ ταμπουρωθοῦνε στοὺς Μύλους κι ἔκανε ἐπιθεώρηση στό στρατό του, εἶδε μπροστά του, σὲ μιά στιγμή, καὶ τὸν Ἀσημάκη. Τὰ πονηρούτσικα καστανά του μάτια χαμήλωσαν ἀπὸ σεβασμό, μπρὸς στό θρυλικὸ καπετάνιο, πού λάτρευε.

– Τί θέλει αὐτὸ τὸ βυζασταρούδι στ' ἄσκέρι μου, εἶπε. Ποιός τὸ φερε ἐδῶ, παιδί πράμα;

– Μονάχος μου ἦρθα, εἶπε ὁ Ἀσημάκης μὲ θάρρος.

– Νὰ κάμεις τί; Δὲν τὸ ξέρεις πὼς πᾶμε γιὰ πόλεμο;

- Τ' ἄκουσα πού τό 'πες, στό δρόμο, στούς πρόσφυγες, Γι' αὐτό ἦρθα. Δέν ἤθελα νά 'μαι κιοτής. Δέ μᾶς κάλεσες ὄλους;

- 'Εγώ, ὀρέ, κάλεσα τούς ἄντρες, εἶπε γελώντας ὁ Γέρος, ὄχι τὰ μωρά.

- Εἶπες πώς τὰ ρυάκια γεμίζουν τόν ποταμό, κατεβαίνοντας ἀπ' τὰ βουνοπλάγια. "Ἐνα ρυάκι δέν παίρνει στό δρόμο του ὅ,τι βρεῖ;

- Μωρέ τοῦτος ἔχει μυαλό, εἶπε μέ τό κέφι του τό αἰώνιο ὁ Γέρος. Καί δέ μου λές τ' ὄνομά σου;

- 'Ασημάκη μέ λέν.

Πῆγε νά ξεμακρύνει, μά τ' ἀγόρι τόν ἔπιασε ἀπό τή φέρμελη*.

- Καπετάνιο.

- Τί εἶναι ὀρέ 'Ασημάκη;

- Δέ θά μου δώκεις ἐμένα ντουφέκι;

'Ο Κολοκοτρώνης ἔσμιξε τὰ πυκνά καί μεγάλα του φρύδια καί τό μελαψό πρόσωπό του πῆρε μιά ἔκφραση σοβαρή. Μέσα ὅμως στίς βαθουλές κόχες τους, τὰ καλοκάγαθα μαύρα του μάτια σπίθιζαν πάντα μέ κέφι.

Πολύ τοῦ ἄρεσε κείνο τό ἔξυπνο χωριατόπουλο. Στάθηκε λίγο κοντά του, τόν κοίταξε σοβαρός κι ὕστερα τοῦ 'πε χαϊδεύοντας τ' ἀναστατωμένα μαλλιά του.

- Ντουφέκι, ὀρέ 'Ασημάκη, δέν ἔχω στό μπόι σου, μά δέ γίνεται ὁ πόλεμος μόνο μέ ντουφέκια. "Ἐλα μαζί μου κι ἔχω δουλειά νά σοῦ δώσω.

Τ' ἀγόρι τόν ἀκολούθησε ἀπό κείνη τή μέρα, σάν νά 'ταν ὁ ἴσκιος του.

'Ανεβασμένος πάνω σ' ἕνα πριναρί πυκνόφυλλο, στήν πλαγιά τοῦ 'Αι-Σώστη, ὁ 'Ασημάκης μ' ἀντήλιο τό χέρι του ἀγναντεύει τό δρόμο. Κάμε, Θεούλη μου, νά φανῆ ἕνα πράσινο μπαϊράκι*, ἕνα σαρίκι, ἕνα μικρό γιαταγάνι μέ κόψη γυαλιστερή. Κάμε, Παρθένα, νά μή γελάστηκε ὁ 'Αρχηγός, ὅταν ἦρθε, στό πείσμα τῶν ἄλλων καπεταναίων, καί κλείστηκε ἐδῶ στά Δερβενάκια.

'Ο 'Ασημάκης θυμᾶται ἀκόμα τόν ἄγριο καβγά, πού 'χε γίνει ἐκεῖ στούς Μύλους. 'Ο Δράμαλης εἶχε στείλει ἐπίτηδες τό γραμματικό του, πού ἦταν Ρωμιός, γιά νά ξεγελάσει τούς "Ἕλληνες, πώς τάχα λογάριζε κείνες τίς μέρες νά πάει κατά τήν Τρίπολη, συνεχίζοντας τήν πορεία του.

"Ὅλοι τό πίστεψαν κι ἐτοιμάζανε τήν ἐπίθεση, γιά νά φράξουν τό

φέρμελη: τό γελέκι.
μπαϊράκι: σημαία.

δρόμο του, μά δέν τό κατάπτε τό χάπι ό τετραπέρατος Γέρος του Μοριά. Σ' αυτό τόν βοήθησε δά κι ό Άσημάκης, πού πήγε στό Άργος, ντυμένος βοσκόπουλο, νά πουλήσει τάχα τυρί.

Σάν λιμασμένοι, έπесαν νά του φάνε άκόμα και τά σακιά οί ντεληδες του Δράμαλη. Είχαν μιά πείνα!... Κι έκανε, νά, τά μάτια του, δέκα πήχες, νά δει και τ' αυτιά του ν' ακούσει. Κι είδε κι άκουσε κι όλα τά 'πε στόν άρχηγό του. Οί όσμανληδες*, πού νόμισαν πώς θά κάναν έναν περίπατο και θά παίρνανε τό Μοριά, τώρα τό 'βρισκαν σκοϋρο. Δέν είχαν τροφές. Ξεθαρρεμένοι από τίς πρώτες επιτυχίες τους, αντί νά μαζέψουν ζωοτροφίες στην Κόρινθο και νά στήσουν εκεί τό στρατόπεδό τους, πήρανε δρόμο, διαγουμίζοντας* τίς πολιτείες και τά χωριά, ώσπου έφραξε ό Γέρος τό διάβα τους. Τ' Άργος, έρημωμένο άπ' τούς φυγάδες, πού πήραν τά λίγα φαγώσιμα, είχε γίνει μιά κόλαση για τούς πεινασμένους κατακτητές. Τά μουλάρια, πού σήκωναν τά κανόνια, είχαν ψοφήσει κι οί στρατιώτες δέν είχαν πιά δύναμη νά σηκώσουν ούτε τ' άρματα τους.

Γύρισε ό Άσημάκης και τά 'πε στόν άρχηγό του.

– Καλά τό μυρίστηκα, είπε ό Γέρος. Τόν έφαγε ή έπαρσή του τό Δράμαλη.

Τό ίδιο εκείνο βράδυ φανέρωσε στό πολεμικό συμβούλιο κείνα πού 'χε μάθει άπ' τό παιδί. Κι είχε τούς σκοπούς του:

–Ό Δράμαλης θά γυρίσει στην Κόρινθο. Άλλο δέν του μένει. Κι αυτά πού μās τσαμπουνά ό προσκυνημένος γραμματικός του είναι όλοφάνερη μπαμπεσιά, για νά μήν του φράξουμε τά στενά. Λέω λοιπόν νά κινησω, μέ τά πιστά παλικάρια μου, και νά στήσω καρτέρι στά Δερβενάκια.

Φρύαξαν* οί όπλαρχηγοί μέ τά λόγια του Γέρου. Τόν είπαν τρελό κι όνειροπαρμένο, και όταν είδαν κι άπόειδαν πώς δέν τόν κράταγαν πιά στους Μύλους, είπε στους άλλους ό Πετρόμπεης, μ' ένα ύφος χλευαστικό*:

– Δέν τόν αφήνετε, λέω εγώ; Του 'ρθε πάλι ή βίδα νά βγει στό βουνό και νά γίνει κλέφτης.

Και τί δέ 'θαδινε ό Άσημάκης νά βγει κερδισμένος ό άρχηγός του και νά γυρίσει στην Κόρινθο ό Μεχμέτ πασάς. Νά δει ό Μαυρομιχάλης ποιός ήταν τρελός και ποιός είχε καντάρια τή γνώση!

όσμανληδες: Όθωμανοί, Τούρκοι.

διαγουμίζω: λεηλατώ.

φρυάζω: όργίζομαι πολύ.

χλευαστικό: κοροϊδευτικό (χλευάζω = περιπαίζω κάποιον).

Δυό ὥρες τώρα εἶναι σκαρφαλωμένο τό χωριατόπουλο στό πρινάρι τοῦ λόγκου. Ἐντίκρυ τό ὕψωμα ἀντιφεγγίζει ἀπό τόν ἥλιο τοῦ δειλινοῦ.

Μά νά, πέρα στόν κάμπο, σάν νά κινᾷ ἡ ἀτέλειωτη φάλαγγα. Τρεμο- λάμπουν στούς ὤμους τά καριοφίλια, ἀστράφτουν στίς μέσες τά γιατα- γάνια, γυμνά. Εἶναι ὁ Δράμαλης κι ἔχει πάρει τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιά τήν Κόρινθο.

Δέ μπορεῖ πιά, θά πέσει μέσα στά βρόχια, πού τοῦ ἔχουν στήσει. Κι ἄς περιμένει στούς Μύλους τό πέρασμά του ὁ Πετρόμπεης.

Σάν αἴλουρος βρίσκεται τ' ἀγόρι ἀπ' τά ξεκλώναρα κάτω. Μ' ἓνα πή- δημα καί τρεῖς δρασκελιές φτάνει στόν Ἄι - Γιώργη. Εἶναι κομμένη ἡ ἀνάσα του ἀπ' τή χαρά.

- Καπετάνιο μου, νίκησες! Ἔρχεται ὁ Δράμαλης.

Ἡ τρέλα τοῦ ἀγοριοῦ μεταδίδεται καί στό Γέρο. Φιλεῖ τό παιδί κι ἓνα δάκρυ γυαλίζει στά μάτια του.

- Ἀγόρι μου, ἄκου τώρα: Θά γίνεις πουλί καί θά πᾶς ἓνα γράμμα στόν Παπαφλέσσα. Νά στήσει καρτέρι στίς ἀποπίσω πλαγιές μέ τόν Ἰψη- λάντη καί τό Νικήτα. Μέ τό πρῶτο γιουρούσι, αὐτοῖ θ' ἀνεβοῦν στά ψηλώματα τοῦ Ἄι - Σώστη. Πίσω ἀπ' αὐτά, νά προσμένουν οἱ ἄλλοι. Νά μή μᾶς ξεφύγει κανεῖς. Θά σοῦ δώσω τό σχέδιο σ' ἓνα χαρτί. Φύλαξέ το, μ' ἄν κινδυνεύει νά πέσει σέ τούρκικα χέρια, κατάστρεψέ το. Μόνο πού θά ἔναι μεγάλη ζημιά, νά τό ξέρεις.

- Θά τό δώσω στά χέρια τοῦ Παπαφλέσσα, εἶπε τ' ἀγόρι.

- Πάρε τό γαῖδουράκι σου, φορτωμένο τυριά καί μυζήθρες. Ντύσου βοσκόπουλο. Ἄλλος δρόμος δέ βγαίνει στούς Μύλους. Θά πέσεις ἀνά- μεσά τους. Θά τοὺς τραβήξει ἡ μυρωδιά τοῦ τυριοῦ καί δέ θά σέ ψά- ξουν.

- Κι ἄν δέν προφτάσω;

- Θά τοὺς κρατήσουμε, ὥσπου νά φτάσουν οἱ ἄλλοι στό διπλανό λόγκο. Κι ὕστερα νυχτώνει. Δέ θά ριχτοῦν στά στενά μέ τό σκοτάδι. Θά ξενυχτήσουν στόν κάμπο καί θά μᾶς ἔρθουν χαράματα.

Δέν εἶχε καλά καλά νυχτώσει, ὅταν ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ Ἀσημά- κη.

- Τυρί! Καλό τυρί! Μυζήθρες! Γιαούρτι!

Οἱ στρατιῶτες τοῦ Δράμαλη τόν τριγύρισαν καί μέ μιᾶς τό ξαλά- φρωσαν τό καημένο τό γαῖδουράκι ἀπό τό βάρος.

- Μπορεῖ νά ἔναι κατάσκοπος, εἶπε ἓνας ντελής. Νά τόν γδύσετε καί νά ψάξετε ἓνα ἓνα τά ροῦχα του.

Τόν ἔψαξαν ἀρκετή ὥρα. Ἄνοιξαν ἀκόμα καί τό στόμα του, τοῦ ξε- χτένισαν τά μαλλιά, γιά νά ψάξουν κι ἐκεῖ.

Ν. Λύτρας: *Προπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας*

- 'Αφήστε τον, είναι βοσκόπουλο, τόν ξέρουμε από παλιά, είπε ό γραμματικός του πασά.

Ό 'Ασημάκης, φτάνοντας στους Μύλους, ζήτησε άμέσως τόν Παπαφλέσσα καί του 'πε τήν ιστορία.

- Κρίμα, είπε ό άγωνιστής, νά μήν έχεις τό σχέδιο.

- Είναι στή θήκη του, καπετάνιο, είπε γελώντας ό 'Ασημάκης. Καί βάζοντας μέσα στ' αúτί του γαιδάρου τό χέρι του, έβγαλε τό σχέδιο του Κολοκοτρώνη!

Τ' άλλο πρωί ό Νικήτας, ό Παπαφλέσσας κι ό 'Υψηλάντης, άποτέλειωναν, πίσω άπ' τόν 'Αι - Σώστη, τά ύπολείμματα τής περήφανης στρατιάς, πού 'χε έρθει νά πνίξει τήν 'Επανάσταση, μέσ στό δεύτερο χρόνο της.

Πολύ λίγοι γλίτωσαν, λαβωμένοι, πεζοί, δίχως άρματα, δίχως πυροβόλα κι έφτασαν στήν Κόρινθο μέ τό σερασκέρη τους, πού άργότερα πέθανε από τή λύπη.

Ό Μοριάς άναγνώρισε τότε, σύσσωμος, άρχιστράτηγο τόν Κολοκοτρώνη.

'Αρματωμένος σάν άστακός άπ' τά λάφυρα κείνης τής νίκης, πήγε κι ό 'Ασημάκης νά χαιρετήσει τόν καπετάνιο του.

Ό Γέρος πού είχε μάθει τό έξυπνο κόλπο, πού είχε μηχανευτεί, γιά νά σώσει τό μήνυμά του, τόν καμάρωσε κι ύστερα άνοιξε τίς πλατιές του άγκάλες καί τόν έκλεισε μέσα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα βλέπουμε στήν άρχή του διηγήματος καί τί φανερώνει;
2. Πώς ό Κολοκοτρώνης καταφέρνει καί αλλάζει τό ήθικό τών χωρικών;
3. Νά βρεíte λόγια πού δείχνουν τήν άγωνιστική δύναμη καί τήν αισιοδοξία του Κολοκοτρώνη.
4. Νά χαρακτηρίσετε τόν 'Ασημάκη από τά λόγια καί τίς πράξεις του.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ (1905-1977). Γεννήθηκε στήν Κρήτη. Σπούδασε στήν Παιδαγωγική 'Ακαδημία του 'Ηρακλείου καί στή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. Γνωστή ποιήτρια μέ τίς συλλογές της *Ώρες 'Αγάπης* (1934) καί *Τής νιότης καί τής λευτεριάς* (1946). άσχολήθηκε επίσης μέ τήν παιδική λογοτεχνία. Από τά έργα της αναφέρουμε τό *Παραμύθι του 'Ολύμπου*, τήν *Αταλάντη*, τό *Μέγα 'Αλέξανδρο*, τόν *Κωνσταντίνο Παλαιολόγο*, βιβλία μέ μυθολογικό ή ιστορικό περιεχόμενο.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Τά Ψαρά, τό μικρό νησί τοῦ Αἰγαίου μέ τή μεγάλη καί πολύπλευρη προσφορά στόν ἀγῶνα τοῦ Εἰκοσιένα, καταστράφηκαν ἀπό τοὺς Τούρκους τόν Ἰούλιο τοῦ 1824, ὕστερα ἀπό γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων. Συγκινημένος ὁ ποιητής ἀφιερώνει στό ἥρωικό νησί τοὺς παρακάτω στίχους, σάν ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπό λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ἀντιλαμβάνεστε τὴ λέξη «μελετᾶ»;
2. Ὁ ποιητής δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἐρημιάς. Μέ ποιές ἐκφράσεις;
3. Μέσα στήν ἐρημιά κυκλοφορεῖ «μονάχη» μιὰ ζωντανή μορφή. Τί θέλει νά δείξει μ' αὐτό ὁ ποιητής;
4. Ξέρετε κανένα ζωγραφικὸ πῖνακα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Τό θυμωμένο καράβι

Τό ποίημα είναι εμπνευσμένο από τούς θαλασσιούς αγώνες τών Ἑλλήνων κατά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἔχει προηγηθεῖ ἡ καταστροφή τῆς Χίου (Ἀπρίλιος 1822) καί πρόκειται νά ἀκολουθήσει ἡ ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπό τόν Κων. Κανάρη.

Σάν τό σύννεφο τρέχει, σάν ἴσκιος διαβαίνει.
Τά πανιά του φουσκώνουν στό πρίμο ἀγεράκι.
Κάπου πάει νά χιμήξει, καθώς τό γεράκι!
Τ' εἶναι κείνο στή θάλασσα τήν ἀφρισμένη;

Νά 'ναι τάχα πλεούμενο, νά 'ναι καράβι;
Τρομαγμένα τά κύματα φεύγουν μπροστά του.
Μιά σηκώνεται ὀρθό, μιά βυθίζεται κάτω,
μιά πηδαίει στόν ἀφρό κι ἀπ' τόν ἥλιο ἀνάβει.

«Πές μου ἀλήθεια, τῆς θάλασσας εἶσαι στοιχειό;
Ποιά ἐκδίκηση τρέχεις ἀπόψε νά πάρεις;
Στό τιμόνι ποιόν ἔχεις;» Καί μοῦ 'πε: «Ὁ Κανάρης
μέ πηγαίνει στή Χίο».

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί εἶναι θυμωμένο τό καράβι; Μέ ποιό τρόπο ὁ ποιητής δείχνει τό θυμό τοῦ καραβιοῦ;
2. Προαναγγέλλεται ἡ καταστροφή τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας στή Χίο καί μέ ποιό τρόπο;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1867-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Ἦρθε στήν Ἀθήνα, γιά νά σπουδάσει ἰατρική, ἀλλά τόν τράβηξε ἡ δημοσιογραφία. Τό 1918 διορίστηκε Διευθυντής τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καί στή θέση αὐτή παρέμεινε ὡς τό θάνατό του. Τό 1938 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Ἐγραψε ποιήματα, δι- ὡς τό θάνατό του. Τό 1938 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Ἐγραψε ποιήματα, δι- ἠγήματα, ταξιδωτικά καί τεχνοκριτικές μελέτες. Ἔργα του: *Πεζοὶ ρυθμοί, Δι- ἠγήματα, Βυζαντινός Ὅρθρος* κ.ἄ. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ἡ συμβολή του στήν ἐκ-

παίδευση μέ τό περίφημο άναγνωστικό τής Γ΄ Δημοτικού *Τά ψηλά βουνά*. Τό έργο του Παπαντωνίου διακρίνεται γιά τήν καθαρότητα του λόγου, τή φραστική δεξιότητα καί τήν παραστατικότητα των εικόνων.

Γιάννης Βλαχογιάννης

Ήτσι ήτανε

Τό Μεσολόγγι κατά τήν έλληνική έπανάσταση πολιορκήθηκε δυό φορές από τούς Τούρκους. Ή πρώτη πολιορκία (Νοέμβριος – 25 Δεκεμβρίου 1822) κατέληξε σέ καταστροφή των Τούρκων. Γιά δεύτερη φορά πολιορκήθηκε από τούς πασάδες Κιουταχή καί Ήμπραήμ στίς 15 Ήπριλίου 1825. Οί Έλληνες κατόρθωσαν ν΄ άντιμετωπίσουν τίς ισχυρές επιθέσεις του πολυάριθμου τουρκοαιγυπτιακού στρατού καί νά κρατήσουν ένα χρόνο τήν πόλη, πού είχε μεγάλη σημασία γιά τήν έπανάσταση τής Στερεάς Ελλάδας. Όταν όμως ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος απέκλεισε τό Μεσολόγγι καί από τή θάλασσα, έπεσε στήν πόλη φοβερή πείνα, γιατί εκτός από τούς μαχητές υπήρχαν μέσα σ΄ αυτή καί πολλά γυναικόπαιδα. Οί Έλληνες όπλαρχηγοί αποφάσισαν τότε νά κάμουν έξοδο. Ή περίφημη Ήξοδος του Μεσολογγίου ο έγινε τή νύχτα τής 10ης Ήπριλίου 1826. Από τίς 9.000 (άπό τούς όποιους 3.000 ήταν μάχιμοι) σώθηκαν μονάχα 1.800 άντρες καί 7 γυναίκες. Τό Μεσολόγγι έπεσε, αλλά ή ήρωική του θυσία παραμένει ζωντανή στίς ψυχές των Έλλήνων. Τό Σάββατο του Λαζάρου, επέτειο τής πτώσης, γίνεται καί σήμερα μεγάλη γιορτή στήν πόλη καί άναπαράσταση τής Έξόδου.

– Παππού, σήκου, παπούλη! Σήμερα είναι μέρα επίσημη! Τί φυλάς τό στρώμα καί βογκάς; Όλο βογκάς κι όλο μαλώνεις... σώνει πιά! Έβγα νά ιδείς! Έλα ν΄ αλλάξεις καί νά πās στήν αγορά. Ό κόσμος έχει πανηγύρι σήμερα – Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ὁ παππούς πῶς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς 'Εξοδος ἡ μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναφανεῖ – μήτε ὁ θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αὐτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά – τοῦ κάκου!

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνεи πειρασμός καί πάλι.

– Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αὐτοῦ πέρα; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

– Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι, δέ μπορῶ νά σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νά σήπομαι...

– Τί εἶπες; Δέν ἀκούς; Περνάει ἡ "Εξοδο!

Αὐτός ὁ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χυσε στά σωτικά*· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

– Ἐφτασα! Τ' ἄρματά μου!

Ὁρθός τινάχτηκε, σάν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγήκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό τουφέκι γεμίζει ὄλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολύς στήν ἀγορά. "Ὅλοι ντυμένοι τά καλά τους. "Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν – καί ρίχνουν!

Ὁ λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό, στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ξαναζωντανέψει τή μεγάλη εικόνα, ἔτσι γιά νά δεῖ «πῶς ἦταν» – κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στής λιτανείας τήν οὐρά, κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στους Τάφους* ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο, μά ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. Ἀκούει, καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ...

– Ὁρέ, δέν ἦταν ἔτσι! κράζει μέ δυνατή φωνή.

"Αφησε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι.

σωτικά: σωθικά.

Τάφοι: τό Ἡρώο τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπου ὑπάρχουν οἱ τάφοι πολλῶν ἀγωνιστῶν.

Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' άγγόνι δέ μιλεῖ. "Άξαφνα σταματάει. Έκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ένας τυφλός, χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς, παίζει τῆ λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Όρθός ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἦσυχά, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγοῦδι.

– Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε!

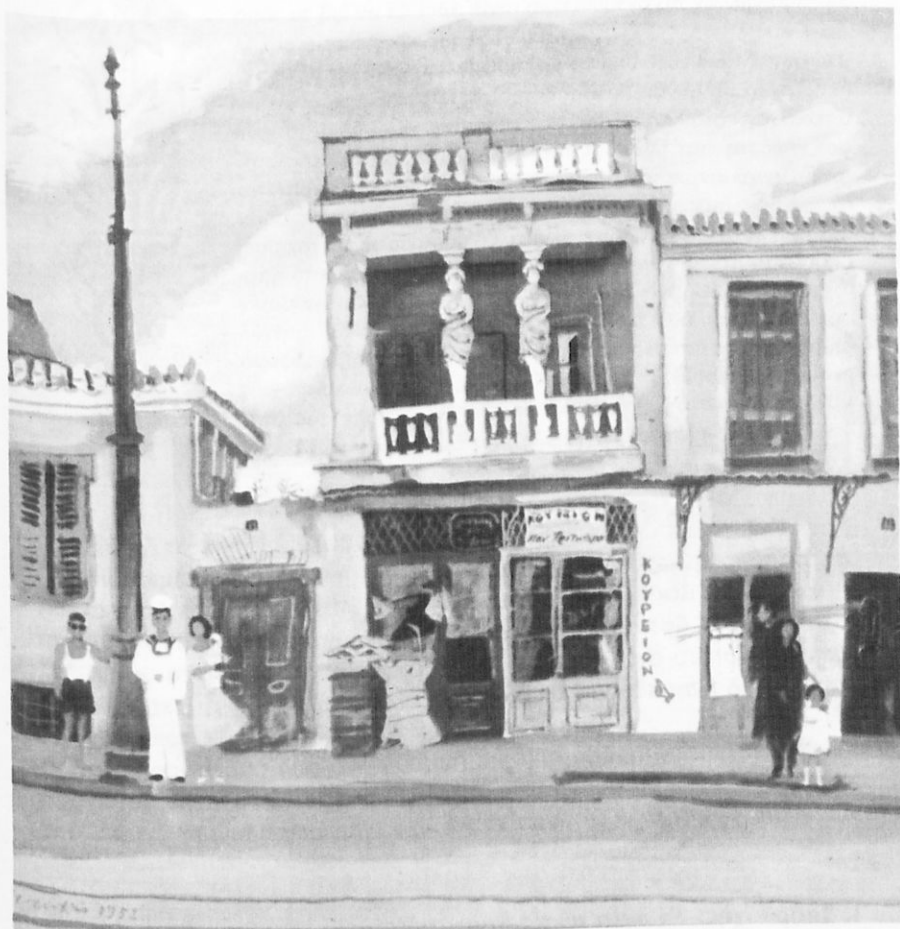
Αὐτό εἶπε μοναχά. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

Έρωτήσεις

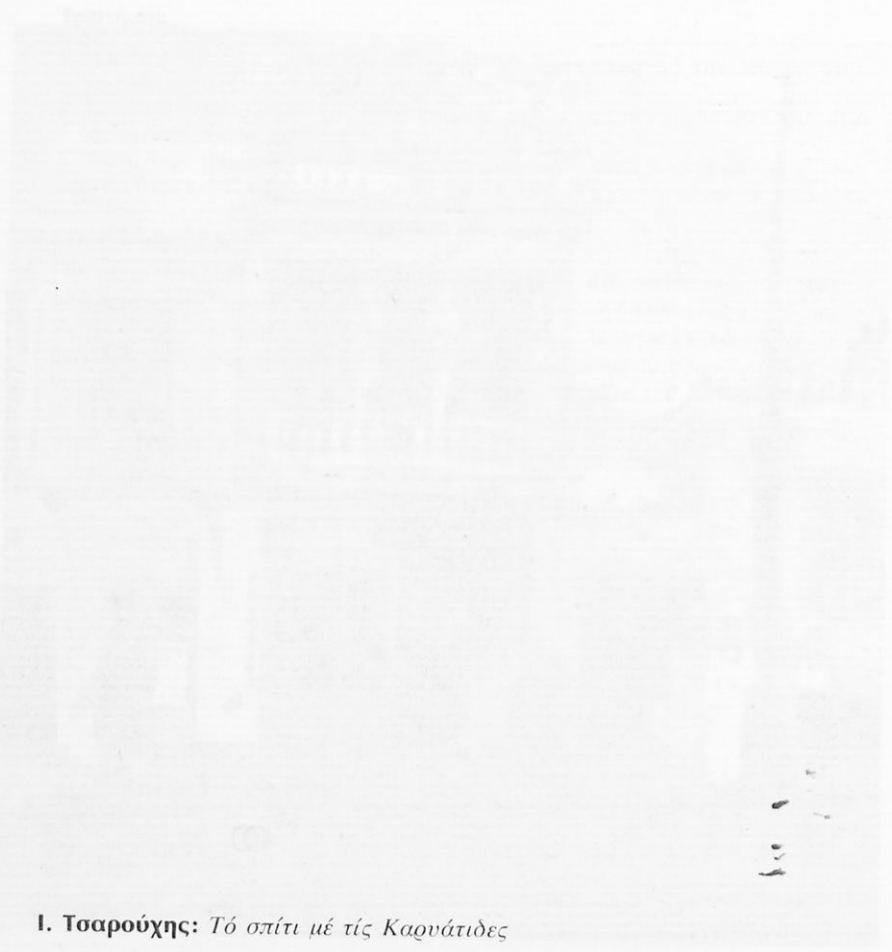
1. Από τήν ἡλικία τοῦ παπποῦ νά προσδιορίσετε (περίπου) τήν ἐποχή, στήν ὅποια τοποθετεῖται τό διήγημα.
2. Γιατί τόν παππού δέν τόν ικανοποιεῖ α) ἡ ἀναπαράσταση τῆς Έξόδου, β) ὁ πανηγυρικός τῆς ἡμέρας;
3. Γιατί ὅταν ἄκουσε «τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ» ὁ παππούς εἶπε «Νά, ἔτσι ἦτανε»; Τί εἶδος τραγουδιοῦ νομίζετε ὅτι ἔλεγε ὁ ζητιάνος μέ τῆ λύρα;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν ἀπό οἰκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Ὑπηρέτησε ὡς διευθυντής τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Έγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες καί ἐξέδωσε τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 Μακρυγιάννη καί Κασομούλη. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τῆ διηγηματογραφία. Έργα του: Ἱστορίες τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη, Ὁ πετεινός, Τό Σούλι, Μεγάλα Χρόνια κ.ἄ. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στούς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν καί τοῦ 1821.

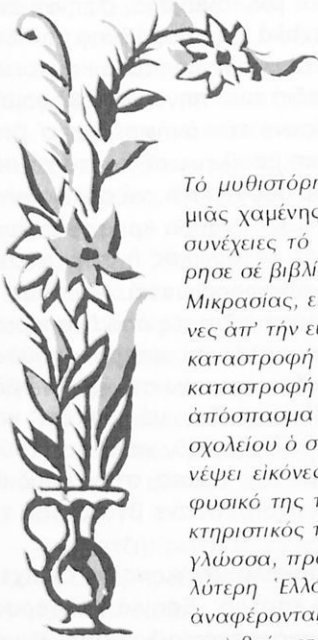
ΙΧ. Παλιότερες μορφές ζωής

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Ι. Τσαρούχης: *Τό σπίτι μέ τίς Καουάτιδες*

Ἡ ἐκδρομή

Τό μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου – τὰ σαραντάχρονα μιάς χαμένης πολιτείας, δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά σέ συνέχειες τό 1962 στό περιοδικό Ταχυδρόμος καί κυκλοφόρησε σέ βιβλίο τό 1963. Είναι ἀφιερωμένο στον ἑλληνισμό τῆς Μικρασίας, εἰδικότερα τῆς Σμύρνης, καί θέλει νά δώσει εἰκόνας ἀπ' τήν εὐτυχησμένη ζωή τῆς τό 1901-1902 καί τήν τραγική καταστροφή τῆς. Τά προαισθήματα γιά τή Μικρασιατική καταστροφή δυό φορές παρεμβάλλονται στό παρακάτω ἀπόσπασμα (βλ. σχόλια). Μέ τήν ἐκδρομή τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου ὁ συγγραφέας βρίσκει τήν εὐκαιρία νά ξαναζωντανέψει εἰκόνας ἀπ' τήν καθημερινή ζωή τῆς Σμύρνης καί τό φυσικό τῆς περίγυρο. Ὁ κύριος Κουρμέντιος εἶναι ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ δασκάλου τῆς ἐποχῆς: καθαρεύουσα γλώσσα, προσήλωση στους ἀρχαίους, ὄνειρα γιά μία μεγαλύτερη Ἑλλάδα. Ἀνάμεσα στά παιδιά τοῦ σχολείου (ὅσα ἀναφέρονται ὀνομαστικά, εἶναι καί ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος) βρίσκεται κι ὁ Κοσμάς Πολίτης, πού ἔζησε στή Σμύρνη ἀπό δυό χρονῶν κι ἔφυγε 3 - 4 μέρες μετά τήν εἴσοδο τῶν κεμαλικῶν στρατευμάτων (27 Αὐγ. 1922) στήν πόλη.

«Δόξα* τὸ βραδί, καλοσύνη τὴν αὐγή».

Ἡ παροιμία βγήκε σωστή. Ξημέρωσε μιά μέρα ἡλιόχαρη καί δροσερή. Καί τόσο τό καλύτερο, γιατί οἱ δυό τελευταῖες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ θά πηγαῖναν ἐκδρομή στό ρημαγμένο φράγκικο κάστρο τοῦ Ἀπάνω Μαχαλά*. Ἔτσι, στίς ὀχτώ τό πρωί, τὰ παιδιά μαζευτήκανε στό σχολεῖο, μέ τὰ καλάθια ἢ μέ τὰ πακετάκια τους. Θά τὰ συνοδεύανε δυό δάσκαλοι, ὁ κύριος Κουρμέντιος κι ὁ κύριος Δερβέρης.

Ξεκίνησανε, δυό δυό στή γραμμή, καμιά ἑβδομηνταριά παιδιά. Τό πρόγραμμα ἦτανε νά περάσουν πρώτα ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-Γιάννη τοῦ Ἀπάνω Μαχαλά, κι ἔτσι, ἀφοῦ διασχίσανε τό κέντρο τῆς Ἀρμενιάς

δόξα: οὐράνιο τόξο.
μαχαλάς: συνοικία, γειτονιά.

βγήκανε στῆς Χάβρας* τό σοκάκι, κι ἀπό τά παρασόκακα τῆς ὀβραι-
ακῆς ἀνηφορίσανε στό μικρό ἀπομονωμένο ρωμιομαχαλά, σφηνωμένο
ἀνάμεσα στήν ὀβραιακή καί τόν τουρκομαχαλά. Στά παράθυρα τοῦ δη-
μοτικοῦ σκολειοῦ τοῦ Ἄι-Γιάννη βγήκανε τά σκολιάρόπουλα καί κοιτά-
ζανε μέ κάποια ζήλεια τά εὐτυχησμένα παιδιά πού πηγαίναν ἐκδρομή.

Ἄφου προσκυνήσανε τόν Ἅγιο, συνεχίσανε τόν ἀνήφορο μεσ' ἀπό
τόν τουρκομαχαλά. Μιά γαλήνη ἀνατολίτικη βασιλευε σέ τοῦτα τά σο-
κάκια. Οἱ δύο δάσκαλοι ἀποφεύγανε, γιά τό ἀσύγχυστο, νά σηκώσουνε
τά μάτια τους στά καφάσια*, πού ἀπό κεῖ πίσω σίγουρα κρυφοβλέπανε
οἱ χανούμισσες. Πού καί πού ἕνας Τοῦρκος περαστικός ἤ στήν πόρτα
κάποιου μικρομάγαζου, τούς ἔριχνε μίαν ἀδιάφορη ματιά. Μά ἕνας ἤ
δυό, φτύσανε ἀπό πίσω τους. Καθώς περνοῦσανε μπρός ἀπό ἕνα τζαμί,
ἕνα σμάρι περιστέρια σηκώθηκε ἀπ' τήν αὐλή καί φτεροκοποῦσε,
γκρίζο μέ πρασινογάλαζες νεροφεγγιές*, ἀέρινο, γύρω στούς μολυβέ-
νιους τρούλους καί στόν ἄσπρο μιναρέ. Ἐνας χότζας, μέ καφτάνι* καί
πράσινο σαρίκι*, πού ἔβγαине ἀπ' τήν αὐλή τοῦ τζαμιοῦ, χαιρέτισε τούς
δάσκαλους μέ τεμενέ, φέρνοντας τό χέρι του πρῶτα στήν καρδιά,
ἕστερα στά χεῖλια καί στό κούτελο. Τόν ἀντιχαιρετίσανε βγάζοντας τό
καπέλο τους.

Τέλος, ἀφήσανε πίσω τους τόν τουρκομαχαλά, βγήκανε στ' ἀνοιχτά
καί πήσανε τό ἀνηφορικό μονοπάτι γιά τό κάστρο. Ἐρημιά καί χέρσα.
Σέ μιά μεριά τῆς πλαγιάς, κάτι σάν μεγάλο μισοστρόγγυλο βαθούλωμα.
Λίγο σπανό χορτάρι ἐδῶ μέσα, μ' ἐδῶ κι ἐκεῖ ἕνα μικρό μπουλούκι
ἀπελπισμένες παπαροῦνες, μισομαδημένες. Ὁ Κύριος Δερβέρης ἐξήγησε
στά παιδιά, πώς ἐδῶ «κατά πᾶσαν πιθανότητα», βρισκότανε τό ἀρχαῖο
θέατρο, καί πώς σ' αὐτό τό λόφο ἦταν χτισμένη ἡ ἀκρόπολη τῆς παλιάς
ξακουσμένης πολιτείας. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νά καίει, κόντευε μεσημέρι.

Ξανασάνανε σάν φτάσανε στά χαλάσματα τοῦ κάστρου καί καθίσανε
στόν ἴσκιο τους. Ὁ τόπος μόνο ἀπό τό κάστρο ἦτανε μόνιμα κατοικη-
μένος. Οἱ ἄνεμοι θά ἔχανε φέρει ἀπ' ἀλάργα κάποια γύρη ἀνοιξιὰτικη,
γιατί στίς χαραμάδες, ἀνάμεσα στίς πέτρες τῆς ξερολιθιάς, φύτρωναν

χάβρα: ἡ Συναγωγή τῶν Ἑβραίων.

καφάσι: λεπτό ξύλινο περίφραγμα πού βάζανε παλιότερα στά παράθυρα τῶν
μουσουλμανικῶν σπιτιῶν ἢ τούς γυναικωνίτες τῶν χριστιανικῶν ναῶν.

πρασινογάλαζες νεροφεγγιές: πρασινογάλαζες φωτεινές ἀποχρώσεις (νερά
= ἀποχρώσεις).

καφτάνι: πολυτελῆς μανδύας μέ μακριά μανίκια πού φτάνει ὡς τά πόδια.

σαρίκι: ἄσπρο λεπτό ὕφασμα τυλιγμένο γύρω ἀπ' τό φέσι.

κάτι πουλουδάκια*, μπλάβα καί μενεξελιά. Ναί, ἦτανε κιόλα μεσημέρι: ἀπό τούς μιναρέδες τοῦ τουρκομαχαλά, ἀνέβαινε ὡσαμ' ἐδῶ, μακρόσυρτη, ἢ πρόσκληση τοῦ μουεζινη γιά τή μεσημεριανή προσευχή. Τήν ἴδια στιγμή ἀκουστήκανε οἱ δώδεκα χτύποι τῆς καμπάνας τοῦ ρολοιοῦ τῆς "Ἁγίας Φωτεινῆς".

Ὁ κύριος Κουρμέντιος σηκώθηκε:

– "Ὄρθιοι, καί σιγή ἑνός λεπτοῦ, διά νά τιμησωμεν τήν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Εἰς τό θέατρον τοῦτο ἀντίχουν αἱ τραγωδίαί τοῦ Αἰσχύλου καί τοῦ Σοφοκλέους. Ἐδῶ ἔψαλλε τά ἀθάνατα ἔπη του ὁ Μελησιγενής* Ὁμηρος.

Τά παιδιά δέν εἶχανε ἀκόμα ἰδέα γιά ἀρχαῖο θέατρο. Τόν κοιτάζανε καί ξεροκαταπίνανε διψασμένα.

Ἄφου πέρασε τό ἕνα λεπτό, ὁ κύριος Κουρμέντιος ἔδειξε χάμω μέ τήν παλάμη του ἀνοιχτή:

– Πῶς λέγεται ὁ λόφος οὗτος;

– Πάγος! ἀποκριθῆκανε μέ μιά φωνή ὅλα μαζί.

Αὐτό ἦταν εὐκολο νά τό θυμοῦνται. Πάγος τό βουναλάκι, πάγος καί τό μπουζί*.

– Ἀμανατζή! ρώτησε συνέχεια τό Σταυράκη, πῶς λέγεται τό ὑψηλόν ἐκεῖνο ὄρος πρὸς βορρᾶν; – κι ἔδειξε πάλι μέ τό χέρι του.

– Μανισά Ντάγ.

– Ἡ ἑλληνική ὀνομασία του!

– Μμ....

– Ἡ ἑλληνική ὀνομασία του, Ἀμανατζή!

– ...

– Τό ἐδιδάχθητε εἰς τό μάθημα τῆς πατριδογραφίας. Τό ἑλληνικόν του ὄνομα! Ἐσύ, Μαυρέα; ρώτησε τόν Ἀρίστο.

– Σίπυλος, κύριε.

– Ἀμανατζή! Τό ἄλλο, τό ὑψηλότερον ὄρος ἀνατολικότερον;

– ...

– Λέγε, ἐσύ, Σεκέρογλου.

– Τό Μπόζ Ντάγ, κύριε;

– Ναί. Τήν ἑλληνικὴν ὀνομασίαν του.

– ...

Ὁ Ἀρίστος σήκωσε τό δάχτυλό του.

πουλουδάκι: λουλουδάκι.

Ἁγία Φωτεινή: μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Σμύρνης.

Μελησιγενής: κατὰ τήν παράδοση ὁ Ὁμηρος εἶχε πατέρα τόν ποταμὸ Μέλητα.

μπουζί: πάγος. Στὴν ἀρχ. ἑλλ. πάγος = κορυφὴ βουνοῦ, βραχυῶδης λόφος.

- Λέγε, Μαυρέα.
- Τμῶλος, κύριε.
- Εὐγε!

"Ανοιξε τὰ μπράτσα του διάπλατα κι ἀγκάλιασε τὸ μισὸ ὀρίζοντα:

- "Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἑλληνικά. "Ὅλα αὐτὰ (ἡ φωνὴ του τρεμουλιαστῆ ξαφνικά, τὰ μάτια του γυαλίσανε ἀπὸ δάκρυα πού πάσχιζε νὰ τὰ συγκρατήσῃ) ἦσαν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἑλληνικά...

Γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ κρύψει τὴ συγκίνησή του, καὶ τέλειωσε μέσα σ' ἓνα λυγμὸ - σὰν νὰ μὴν ἦτανε δικὸς του ὁ λυγμὸς, μὰ σὰν ν' ἀκούγανε τὰ λόγια του καὶ νὰ θρηνούσανε ἀπὸ τώρα τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες*:

- ...εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Μιά ξεχαρβαλωμένη πέτρα κατρακύλησε ἀπὸ κάποιο μεντερίσι, κι ὁ ἀντίλαλός της πλήθυνε ἀπὸ τοῖχο σὲ τοῖχο, γέμισε τὸ κάστρο μιά βουή. Τὰ παιδιά τιναχτήκανε ξαφνιασμένα. Ὁ κύριος Δερβέρης πῆγε κοντὰ στὸ συνάδελφό του καὶ κάτι τοῦ ψιθύρισε. Μὰ ἐκεῖνος, πάντα μέ τὴν πλάτη γυρισμένη καὶ μέ τὰ μπράτσα του ἀνοιχτά ξεφώνισε:

- Κοιτάξετε γύρω σας! Κοιτάξετε τί ὠραιότης!

Τὰ παιδιά κοιτάζανε τὴν πλάτη του σὰν ὑπνωτισμένα. Νιώθανε κι αὐτὰ ἓνα κόμπο στὸ λαιμὸ, κάτι σὰ σφίξιμο στὸ στομάχι. Μὲς στὴ βαριά σιωπῆ, ἄλλη μιά πέτρα κατρακύλησε. Τὰ παιδιά πάλι ξαφνιασθήκανε, ὕστερα ξαναπέσανε στὴ χαύνωση ἐκείνης τῆς ὥρας. Μερικά, βρήκανε μιά διέξοδο σκαλίζοντας τὴ μύτη τους.

Ὁ κύριος Δερβέρης ἔσωσε τὴν κατάσταση:

- Παιδιά, καθίσετε νὰ φάτε... Καὶ νὰ μὴν ἀπομακρύνεστε πολὺ! τούς φώναξε.

Τότε αὐτὰ, ἐπειδὴ, σὰν νὰ ξαναζωντανέψανε ξαφνικά στὸν ἤχο τῆς φωνῆς του, ροβολήσανε τρέχοντας γιὰ νὰ ξεδιψάσουν σὲ μιά κρήνη πού εἶχαν ἐπισημάνει ἀνεβαίνοντας, πιὸ δῶ ἀπὸ τὸν τουρκομαχαλά.

Τὸ φαί τους ἦταν τὸ κλασικὸ γιὰ ἐκδρομές: κρύοι κιοφτέδες, κανένα φρούτο ἢ μιά φούχτα σταφίδες. Μερικά εἶχανε μονάχα ψωμοτύρι, μὰ τοιμπήσανε καὶ κανένα κιοφτέ. Ὁ κύριος Δερβέρης ἔβαλε τὸ μπρά-

Γύρισε...ἐλπίδες: ὁ συγγραφέας γράφει τὸ μυθιστόρημά του ὕστερα ἀπὸ 60 χρόνια (ἡ ἐκδρομὴ τῶν παιδιῶν ἐγίνε τὸ 1902). Μὲ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922) τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες τοῦ κύριου Κουρμέντιου (κι ὅλων τῶν Ἑλλήνων) οὐχίσανε. Τὸ λυγμὸ του, πού προέρχεται ἀπὸ τὴ συγκίνησή του, τὸν παρουσιάζει σὰν λυγμὸ αὐτῶν τῶν ἀπραγματοποίητων ὄνειρων κι ἐλπίδων, πού «ἀπὸ τώρα», προτοῦ δηλαδή γίνεῖ ἡ καταστροφὴ, θρηνοῦν γιατί θὰ διαφευστοῦν.

το του γύρω στους ώμους του κύριου Κουρμέντιου, τόν πήρε λίγο πιά περά, καθίσανε χάμω κι αυτοί κι άνοιξαν τά πακέτα τους. Τά παιδιά άποφεύγανε νά κοιτάξουν τήν πλάτη του κύριου Κουρμέντιου. Λές καί τή βλέπανε, άσύνειδα, σάν ένα κακό οίωνό.

Όμως, άλήθεια, τί ώραίότης άπό δώ πάνω – δηλαδή, τί όμορφιά. Ό ούρανός άγκάλιαζε τά νιάτα. Μές στό μαγιάτικο καταμεσήμερο, ένα θάμπος άπό χρυσογάλανη άποθέωση άχνιζε τόν όρίζοντα καί καταστάλαζε στά διάσελα*. Μά λίγο πιά κάτω άπό τά κορφοβούνια, ό ήλιος έκανε τήν άπογραφή τής πλάσης. Ό κάθε βράχος, τό κάθε φαράγγι, ως καί ή κάθε πέτρα, ξεχωρίζανε πάνω στά δυό βουνά, τόν Τμώλο καί τό Σίπυλο, τά λάξευε ό ήλιος μέ τά χίλια καλέμια* τής άχτιδοβολιάς του – καί ύστερα, στόν κάμπο, καταπιανότανε ψιλοδουλειά τίς φυλλωσιές, ένα ένα φυλλαράκι, κοσκινίζοντας άπάνω τους χρυσόσκονη. Μοναχικοί κουλάδες*, περήφανοι στή μοναξιά τους, άναβλύζανε μέσ' άπό τό πράσινο, πέρα, κατά τό Καζαμίρ καί τό Σεβδίκιοί, εκεί πού φλόκωνε* μακρόσυρτος, ό άσπρος καπνός του τρένου, καί πιά δώθε, έτσι πού ν' άνοιγες άπεθαμή τό χέρι σου θά τ' άγγιζες, πνιγμένοι μέσ στ' άμπέλια, μέσ στά πρεβόλια, μέσ στά λιόδεντρα καί τούς μπαξέδες, πράσινο παραλήρημα ό ψηλοθώρητος Κουκλουτζάς, ό Μπουρνόβας μέ τά πλατάνια καί τά τρεχάμενα νερά, κι εκεί πού σκαρφαλώνουν κάτι τσάμια* είναι τό Κοζαγάκι, καί πλάι του ό χιλιοσαγαπημένος ό Μπουτζάς – όλ' αυτά μιάν άλλη άτόφια ρωμοσύνη... Ό Έρμος φίδωνε άσπροασημής, άλάργα, ξεμπουκάριζε γλυκαίνοντας τά νερά τής θάλασσας κοντά στις Φώκες*, άλλη δική μας θαλασσινή πολιτεία μέ ταρσανά* καί καλοτάξιδα καράβια, κι ό Μέλης κύλαγε τά νερά του έδώ κοντά, δώθε άπό τόν Παράδεισο, πέρναγε κάτω άπ' τό γιοφύρι, πλάι στόν 'Αι-Κωσταντίνο, δούλευε μερονύχτι τούς νερόμυλους μέσ στό ντερέ τής 'Αγιας 'Αννας, καί κάτω άπ' τόν προφήτ' 'Ηλία οι Καμάρες μέ τά δυό πατώματα δρασκελίζανε τή ρεματιά, κουβαλώντας τό νερό άπό τή μιά πλαγιά στήν άλλη...

Δυό ή ώρα τό άπομεσήμερο. Τά παιδιά είχανε άποφάει καί κουβεντιάζανε παρέες παρέες, γιατί όλα δέν ήτανε άπό τόν ίδιο μαχαλά.

διάσελο: στενό πέρασμα ανάμεσα σέ δυό ράχες: αυχένας.

καλέμι: εργαλείο των γλυπτών: έδώ καλέμια οι άκτίνες του ήλιου (μεταφ.)

κουλάς: άγροτική κατοικία.

φλόκωνε ό καπνός: φούσκωνε σάν πανί.

τσάμι: πευκό.

Φώκες: Φώκαια.

ταρσανάς: ναύσταθμος, ναυπηγείο.

– Γιατί δέ θένε από τό σπίτι νά πηγαίνομε στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἁϊ-Κωσταντίνου;

– Δέν ξέρω. Μπορεῖ γιατί περνᾶνε πολλές ντεβέδες* πάνω στό γιοφύρι. Νά, κοίτα, ξεχωρίζουνε ὀλοκάθαρα, μιά, δυό, τρεῖς... ἔντεκα δεμένες στήν ἀράδα, καί μπροστά ὁ ντεβετζής*, πάνω στό γαῖδουράκι του. Σάν ἀγριέψουνε, δαγκάνουνε οἱ ντεβέδες.

Πάνω στό γιοφύρι περνούσανε κι ἄλλες καμήλες, φορτωμένες, κουβαλώντας, τούτη τήν ἐποχή, γλυκόριζα καί ἀφιόνι ἀπό τά βάθια τῆς Ἄνατολῆς. Μπροστά ὁ ντεβετζής, χειμώνα καλοκαίρι μέσα στήν ἄσπρη κετσεδένια κάπα* του. Τά κουδούνια τους δέν ἀκούγονταν ὡσαυτὸ ἐδῶ πάνω.

– Βρέ σύ! κάνει ξαφνικά ὁ Σταυράκης τοῦ Ἀρίστου, γιατί σήκωσες τό δάχτυλό σου, σά μέ ρώτησε ὁ δάσκαλος γιά κείνο τό βουνό; Δίκιο εἶχε ὁ Μηνᾶς, κάνεις τόν ἔξυπνο. Θά σοῦ κάτσω καμιά μέρα δυό καρπαζιές νά τίς θυμᾶσαι.

– Ὅχι, βρέ Σταυράκη, δέ σήκωσα τό δάχτυλό μου, σά ρώτησε ὁ δάσκαλος ἐσένα. Ὑστερα, σά δέν τό ἔξερε ὁ Σεκέρογλου. Μέ ξέρεις γιά φίλο σου;

– Ἄσε με ἤσυχο!

– Μά ὄχι, πές μου πῶς μέ ξέρεις γιά φίλο σου.

– Καλά, βρέ! Ἄσε με ἤσυχο.

– Νά! πετάχτηκε ὁ Πάνος τῆς κυρά Φιλιώς. Ξεκινᾶει τό βαποράκι τοῦ Κοκάργιαλι.

Τά παιδιά γυρίσανε κατά τή θάλασσα. Ἦταν μπουνάτσα, ὄχι ἀσπριδερή, μιά μπουνάτσα ζωντανή, ἀνοιχτογάλανη. Ἡ ἄπλα τῆς θάλασσας λαμπύριζε στόν ἥλιο. Μονάχα πέρα, στό μπουγάζι*, στά ρηχόνερα κοντά στό ξώκαστρο, ἀνατρίχιαζε πιό σκουρωπή, καί στό βάθος, ἕνα λευκό συννεφάκι, ὀλομόναχο σ' ὀλάκερο τόν οὐρανό, ἔδειχνε πῶς ἀπό κεῖ θά φρεσκάριζε ὁ καιρός. Μπορεῖ, ὅπως τύχαινε καμιά φορά, νά σηκωνότανε ὁ μπάτης βραδινός. Ὁ ἥλιος μάτιζε κι ἀρμολογοῦσε τή θάλασσα μέ τή στεριά*.

Ὁ Στάθης πετάχτηκε νά κυνηγήσει μέ μιά πέτρα ἕνα σαμιαμίδι, μά

ντεβέδες: καμήλα.

ντεβετζής: ὁδηγός καμήλας, καμηλιέρης.

κετσεδένια κάπα: κάπα ὑφασμένη ἀπό μαλλιὰ ζῶων.

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας ἀνάμεσα σέ δυό στεριές.

ὁ ἥλιος... στεριά: ὁ ἥλιος ἔνωσε τή θάλασσα μέ τή στεριά, ἔδινε δηλαδή τήν ἐντύπωση πῶς ἦταν ἐνωμένες. Τά ρήματα ματίζω, ἀρμολογῶ εἶναι συνώνυμα: συνδέω, ἐνώνω.

τό σερπετό πρόφτασε καί τρύπωσε μέσ στην ξερολιθιά.

– Βρέ Τσεσμελή, φαίνεται ό Τσεσμές από δώ;

– Ό Τσεσμές; Πώς νά φανεί από δώ, είναι από την άλλη μεριά, καρσί* στή Χίος.

– Από τόν Τσεσμέ θά 'ρθει, σά θά 'ρθει, ό έλληνικός στρατός, είπε ό Γιακουμής.

– Θά πάρομε πρώτα τή Χίος, κι από κεί ώσαμε τόν Τσεσμέ είναι μονάχα μία ώρα μέ τό βαπόρι.

– Βρέ παιδιά, είπε ό Περικλής, τί μέγάλος πού 'ναι ό κόσμος! Θέλω νά γνωρίσω ούλες τίς πολιτείες καί ούλα τά μιλέτια*. Νά, τώρα πού μιλάμε, ύπάρχουνε στόν κόσμο τόσα μέρη, πού δέν είμαστε.

– Η νονά μου ή πριγκιπέσα, είπε ό Κίμων μέ τήν ψιλή φωνή του, μου χάρισε ένα βιβλίό πού τό λένε «ό γύρος του κόσμου εις όγδοήκοντα ήμέρας*».

Δέν του δώσανε προσοχή. Κοιτάζανε, κοιτάζανε άχόρταγα μπροστά τους. Ξεχώριζε κατακάθαρα τό τσιφλικί του 'Αι-Γιωργιού, ζερβά, κάτω από τά Δυό 'Αδέρφια, τό βουναλάκι μέ τίς διδυμες κορφές. 'Από κεί, ή στεριά στρογγύλευε κατά δώθε, κι έφτανε, γιαλό γιαλό στ' άμμουδερά του Κοκάργιαλι. Μπορείς νά πείς, πώς από δώ άρχίναγε ή πολιτεία κι έζωνε σάν πέταλο τόν κόρφο, μονοκόμματη, δίχως τίποτα άδειανό στή μέση, ώσαμε τό Νταραγάτσι, δεξιά. Κάπου έξι μίλια μάκρος, μπορεί καί περισσότερο, γιατί ξεγελιέται τό μάτι. Κοκάργιαλι, καί, κολλητά, συνέχεια κατά δώ, Γκιόζ Τεπές, Καραντίνα, Σαλαχανές, Καρατάσι, Μπαχρί Μπαμπά, Κονάκι.

– Θά 'θελα νά καθόμουν από κεί μεριά, Γκιόζ Τεπέ, Καραντίνα, είπε ό 'Αρίστος. Σ' ένα από τά δξω σπίτια, πού 'ναι χτισμένα πάνω στή θάλασσα. Πέφτεις από τό σπίτι σου όλόισια καί κολυμπάς.

– Καλά, βρέ! Πάλι θά παινευτείς γιά τό κολύμπι σου;

– Δέν παινεύομαι. Λέω.

'Από τό Κονάκι άρχίναγε τό Κιέ*, μέ τό Κουμέρκι, τό λιμάνι, τό Πασαπόρτι, έπειτα οί μεγάλοι καφενέδες, τά ξενοδοχεία, τά θέατρα, οί λέσχες, τά κονσολάτα καί τά πλουσιόσπιτα, ώσαμε τήν Πούντα*. Μά ή πολιτεία συνεχιζότανε, άκέρια, στό παρακατιανό Νταραγάτσι.

Τά θωρούσανε όλ' αυτά, θωρούσανε καί τά βαπόρια μέσα στό λιμά-

καρσί: άπέναντι.

μιλέτι: έθνος.

«Ό γύρος... ήμέρας»: έννοεί τό γνωστό βιβλίό του 'Ιουλιού Βέρν.

Κιέ: παραλία, προκυμαία.

Πούντα: όνομα του λιμανιού τής Σμύρνης.

νι. Μετρήσανε ὀχτώ φουγάρα, χώρια τό βαπόρι πού στεκότανε ἀπ' ὄξω καί σφύριζε γιά νά πάρει πράτιγο*, προσταχτικά, σάν νά 'τανε δικαίωμά του. "Ένα ρεμουῦρκο* ἔμπαινε στό λιμάνι, σέρνοντας πίσω του τρεῖς μαοῦνες. Καί τά θαλασσοπούλια, σκόρπια μέσα στή λάμψη τ' οὐρανοῦ, ζυγιάζανε μέ ὀρθάνοιχτες φτεροῦγες καί βουτούσανε ἀπό ψηλά.

Καί στήν καρσινή μεριά τοῦ κόρφου, ἡ "Αγία Τριάδα, τό Μπαϊρακλή, τό Κορδελιό, προφτάσανε νά καθρεφτιστοῦν μιά τελευταία φορά, γιά σήμερα, στ' ἀσάλευτα γαλαζωπά νερά. Γιατί τό ἀναρίγισμα τῆς θάλασσας προχωροῦσε ἀπ' τό μπουγάζι, ὀλοένα κατά ὄω, κι ἀνέβαινε κιόλα μιά φρεσκάδα, παλεύοντας τήν κάψα τοῦ βουνοῦ. Τά θωρούσανε ὄλ' αὐτά, δίχως νά τά χορταίνει ἡ ψυχή τους. Τά χάραζε βαθιά ὁ νοῦς μέσα στή θύμηση, σάν νά προαισθανότανε ἀπό τώρα, πώς σέ εἴκοσι χρόνια, μονάχα στ' ὄνειρό τους θά τά βλέπανε. "Όσα θά γλιτώνανε*.

–"Έ, παιδιά! Κουνηθεῖτε, παίξετε, τούς φώναξε ὁ κύριος Δερβέρης. Μά ὄχι κρυφτό μέσ στά χαλάσματα!

Παίξανε τῆς μάνας τό λουρί, κυνηγητό, σκλαβάκια, ὥσπου τούς ξαναφώναξε ὁ δάσκαλος πώς εἶναι ὦρα νά ἐτοιμαστοῦνε γιά τό γυρισμό.

Ἄ ἤλιος σημάδευε τήν ὦρα του πάνω ἀπ' τά Δύο Ἀδέρφια, καί καθηφόριζε πρὸς τό μπουγάζι.

– Μιά στιγμή, κύριε, νά παραβγοῦμε πρῶτα στά ἑκατό μέτρα.

Μετρήσανε τήν ἀπόσταση μέ δρασκελιές, καί παραταχτήκανε δέκα παιδιά. Ἄ δάσκαλος εἶπε: ἔν, δύο, τρία – καί κατέβασε τό χέρι του.

Ἄ Ἀρίστος ἔβαλε τόση φόρα, κι ἔγερνε τόσο πολύ μπροστά, πού ὕστερ' ἀπό λίγες δρασκελιές ἔχασε τήν ἰσορροπία του κι ἔπεσε χάμω μέ τά μοῦτρα. Ἄ Σταυράκης, πού παράτρεχε πλάι του, σταμάτησε καί τόν βοήθησε νά σηκωθεῖ.

– Χτύπησες πουθενά;

–"Όχι.

Μά ἔτρεμε τό πηγούνι του, ἔτοιμος νά κλάψει ἀπό ντροπή γιά τό ρεζίλεμα.

πράτιγο: ἐλευθεροκοινωνία, ἐπικοινωνία πλοίου μέ τήν πόλη, ὅπου προορμίστηκε· *παίρνω πράτιγο*: ἐπικοινωνῶ ἐλεύθερα.

ρεμουῦρκο: ρυμουλκό.

τά χάραζε... γλιτώνανε: πάλι παρεμβάλλονται τά προαισθήματα γιά τήν καταστροφή, πού ἔγινε σέ εἴκοσι χρόνια.

Σημείωση: Ἄ Κουκλουτζάς, ὁ Μπουρνόβας, ὁ Μπουτζάς, ~~ἡ~~ Κορδελιό κλπ. εἶναι προάστια ἢ χωριά τῆς Σμύρνης, ἀπό τά ὅποια πολλά εἶχαν ἑλληνικό πληθυσμό.

- Πονεῖς πουθενά; τόν ρώτησε ὁ δάσκαλος.
- Ὅχι, νά! – καί κούνησε ἐλεύθερα τὰ μπράτσα του καί τὰ κανιά του.
- Συναχθεῖτε! φώναξε τότε ὁ κύριος Δερβέρης, πού ἦτανε καί δάσκαλος τῆς γυμναστικῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Γιά νά περιγράψεις κάτι, χρειάζεται παρατηρητικότητα κι εὐαισθησία. Μελετήστε τήν παράγραφο «Ἄφου προσκυνήσανε... τό καπέλο τους» μέ προσοχή κι ἀπαντήστε στά ἐξῆς ἐρωτήματα: α) Ἐχει ὁ συγγραφέας παρατηρητικότητα κι εὐαισθησία; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας. β) Ἄν ζωγραφίζατε ὅλη τήν παράγραφο, ποιά θά ἦταν τὰ βασικά στοιχεία τῆς ζωγραφιάς σας;
2. Δικαιολογήστε μέ ἀποσπάσματα ἀπό τό κείμενο ὅσα γράφονται γιά τόν κύριο Κουρμέντιο στήν εἰσαγωγή.
3. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος, μέσα στόν ὁποῖο κινουῦνται τά ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν (δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας μέ ἀποσπάσματα ἀπ' τό κείμενο).
4. Γιατί ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ πολλές τούρκικες λέξεις;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 22.

Μαρία Ἰορδανίδου

Λωξάντρα

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τή Λωξάντρα τῆς Μαρίας Ἰορδανίδου, ἓνα μυθιστόρημα πού ἀπεικονίζει τή ζωή καί τά ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Πόλης στό τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα. Κεντρικό πρόσωπο εἶναι ἡ Λωξάντρα, πού παρουσιάζεται στό παρακάτω κείμενο σάν ὑποψήφια νύφη.

Ο Δημητρός κόντευε νά πατήσει τά ἑβδομήντα καί ὅμως ἀκόμα δούλευε. Δούλευε στήν ἐφημερίδα *Κωνσταντινούπολις*, πού τήν ἔβγαζαν τότε ὁ Δημήτριος καί ὁ Ἀθανάσιος Νικολαΐδης.

Χιώτης ἦταν ὁ Δημητρός. Στή σφαγή τῆς Χίου, ὅταν οἱ Τούρκοι

σφάξαν τούς γονεῖς του, καί κείνονα – μωρό παιδί – τόν βγάλανε στό σκλαβοπάζαρο, ἓνας ἀδελφός τοῦ πατέρα του ἀπό τή Σύρα – ὁ σιόρ Βασιλάκης ὁ λουκουμτζής – ἤρθε στή Χίο καί ἔδωσε ἓνα πουγκί γρόσια γιά νά τόν ἀγοράσει ἀπό τούς Τούρκους.

Ὁ Βασιλάκης, πού ἦταν ἀνύπαντρος, μεγάλωσε τό Δημητρώ σάν παιδί του καί ὅταν τόν ἔκανε δεκαεφτά χρονῶν, τόν ἔστειλε στήν Πόλη, στό σπίτι τῆς θειᾶς Εἰρήνης, γιά νά σπουδάσει τό παιδί, μιά καί εἶχε τέτοια κλίση στά γράμματα.

Θαμπώθηκαν τά μάτια τοῦ Δημητροῦ, σάν ἔφτασε στήν Πόλη. Στήν ὥραίᾳ Ἐπτάλοφο. «Χαῖρε, Κωνσταντινούπολις, τῶν πόλεων ἡ βασιλῆς». Ξαπλωμένη πάνω σέ δυό ἠπείρους, ἀνοίγει ἡ Πόλη τά στήθια τῆς στό βοριά τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀπό τή μιά μεριά καί στή νοτιά τοῦ Μαρμαρά* ἀπό τήν ἄλλη. Γιουρούσι* λές καί κάνουνε τά δυό ἀντίθετα ρεύματα γιά νά τήν κατακτήσουνε. Παλεύει ἡ Δύση μέ τήν Ἀνατολή καί τή διεκδικοῦνε καί ἀφρίζουνε καί κλωθογυρίζουνε μπροστά στήν πούντα* τοῦ Σαράι Μπουρνού*, στά πόδια τῆς Ἁγία - Σοφιάς μέσ στήν καρδιά τῆς Πόλης.

Πῶς νά μή γίνει ὁ Δημητρός ποιητής, πῶς νά μή γίνει ρομαντικός! Σπάραξε ἡ καρδιά του σάν εἶδε τούς μιναρέδες γύρω ἀπ' τήν Ἁγία - Σοφιά. Καί ὅμως ἐκεῖνη στέκεται μεγαλόπρεπη καί μέ ἡγεμονική σεμνότητα σκορπᾷ στό γύρο τῆς τῆ γαλήνη. Μπροστά στό μεγαλεῖο τῆς μυρμήγκι μοιάζει ὁ ἄνθρωπος, καί ὅμως καί τό μυρμήγκι μέσα στήν Ἁγία - Σοφιά φαίνεται καί παίρνει σημασία. Κάτω ἀπ' τό μεγάλο θόλο τῆς σάν σταθεῖς, δέν ξέρεις ἂν ὁ θόλος πρόβαλε γιά νά σέ προστατέψει ἢ ἂν ὑψώνεται, γιά ν' ἀνοιχτεῖ καί νά πετάξεις ἀπάνω. *Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῶν τὰ νικητήρια...* Ἄλλον ἓνα Παρθενῶνα χτίσαν οἱ Βυζαντινοί καί τόν ἀφιέρωσαν καί αὐτοί στοῦ Θεοῦ τῆ Σοφία.

Ἔτσι τήν εἶδε ὁ Δημητρός τήν Ἁγία - Σοφιά πού στέκεται μέσα στήν παλιά Πόλη πού τήν τριγυρίζουνε τά τεῖχη τά βυζαντινά. Ἐκεῖ δέν εἶχε πάνε κι ἔλα καί θόρυβο καί θέατρα καί ξένους, ὅπως στό Πέρα καί στό Γαλατά. Ἐκεῖ ἡ ζωή κυλοῦσε γιαβᾶς γιαβᾶς*. Στενά λιθόστρωτα σοκάκια, μικρά ξύλινα σπίτια μέ τεράστιες γεροδεμένες πόρτες πού μοιάζουν πόρτες φυλακῆς. Καφασωτά παράθυρα, ἐρημιά. Τσαρσί* μέ ρα-

Μαρμαράς: κωμόπολη Ν.Δ. τῆς Προκοννήσου τῆς Προποντίδας· ἐπίσης: ἡ Προποντίδα.

γιουρούσι: ἔφοδος (λέξ. τουρκ.).

πούντα: τό ἄκρο τοῦ ἄκρωτηρίου.

Μπουρνού: μύτη, ἄκρωτήρι· (λέξ. τουρκ.).

γιαβᾶς γιαβᾶς: σιγά σιγά.

τό τσαρσί: ἡ ἀγορά (λέξ. τουρκ.).

χατλήδες* ανατολίτες έμπορους καθισμένους σταυροπόδι μπροστά στηνπραμάτεια τους: φίλντισι, κεχλιμπάρι και σιντέφι. Μεταξωτά ύφασματα και λαχουρένια* σάλια από τίς Ίνδιες, πολύτιμα άρώματα και ό άέρας μυρίζει πατσουλί*.

Στούς περιβόλους τών τζαμιών λιάζονται Τουρκοί καθισμένοι ανακούρκουδα*. Βρύσες μεγάλες μέ τρεχάμενα νερά και ένα γύρω περιστέρια.

Κανένας Εύρωπαϊος δέν κάθονταν εκεί, - Τουρκία. Και κανένας Τουρκος δέν κάθονταν στό Σταυροδρόμι, - Ρωμιούσση.

Ή Κωνσταντινούπολη εκείνη τήν έποχή ήταν ένα χαρμάνι από διάφορες πολιτείες, προάστια και χωριά, σκορπισμένα πάνω στα παράλια τής Μικράς Άσίας και τής Εύρώπης. Και ή κάθε πολιτεία, τό κάθε προάστιο, τό κάθε χωριό είχε τόν τοπικό του χαρακτήρα, τά ήθη και τά έθιμα του πληθυσμού που πλειονοψηφούσε.

Τήν εύρωπαϊκή όχθη του Βοσπόρου τήν κατοικούσαν περισσότερο Έλληνες και γενικά Εύρωπαϊοί, - τό Μέγα Ρέμα, τό Μπουγιούκ - Ντερέ, τά Θεραπειά, όλα εκείνα τά προάστια θυμίζανε Εύρώπη. Ή άσιατική όχθη ήτανε Άνατολή. Εκεί έβγαινε τό νταούλι για νά θυμίσει στους πιστούς πώς ήταν ραμαζάνι*. Εκεί ό μουεζίνης* τρεις φορές τή μέρα διαλαλούσε ταχτικά πώς ένας είναι ό Άλλάχ, και ό Μωάμεθ ό Προφήτης του Άλλάχ. Και στην άπέναντι όχθη σαν έφτανε αυτός ό αντίλαλος, έφτανε σαν παραμυθένια φωνή από έναν άλλον κόσμο.

Τό Φανάρι*, που ήταν μέσα στον Κεράτιο Κόλπο, εξακολουθούσε νά είναι άκόμη τό κέντρο τής έλληνικής διάνοησης, όμως είχε χάσει τήν πρωτινή του αίγλη.

Στής θείας Ειρήνης τό σπίτι, που ήταν στό Φανάρι, είχε πρωτοδεϊ ό Δημητρός τή Θεανώ, εκείνη τή χλωμή και φιλάσθενη κοπελίτσα, που έγινε άργότερα γυναίκα του, που του έδωσε τέσσερα παιδιά και πέθανε ένα άνοιξιάτικο πρωί, αφήνοντάς τον άπαρηγόρητο. Στη Θεανώ ό

ραχατλής: επ. (από τό ραχάτι: ανάπαυση, άργία, χουζούρι) αυτός που άγπάει τήν άργία, τεμπέλης.

λαχουρένιος: από λαχούρι, είδος λεπτού μάλλινου γυναικείου ύφασματος: ή όνομασία προέρχεται από τήν πόλη Λαχώρη τής Ίνδίας.

πατσουλί: αιθέριο έλαιο από φύλλα άρωματικού φυτού: άρωμα.

ανακούρκουδα: επίρρ. όκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

ραμαζάνι: μουσουλμανική γιορτή κατά τήν όποία οί πιστοί νηστεύουν.

μουεζίνης: μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, που καλεί από τό μοναρέ τούς πιστούς για προσευχή.

Φανάρι: συνοικία τής Πόλης, όπου βρίσκεται τό Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Δημητρός είχε ύποσχεθεῖ αἰώνια ἀγάπη, ὅμως γιά χατίρι τῶν ὀρφανῶν ἔπρεπε νά ξαναπαντρευτεῖ καί νά πάρει γυναίκα καλή καί ἄξια πού νά τοῦ τά μεγαλώσει. Δέν παντρευόταν γιά τόν ἑαυτό του, παντρευόταν γιά χατίρι τῶν παιδιῶν, γι' αὐτό μπορούσε δίχως ντροπή νά φωνάξει προξενήτρα καί νά πεῖ ἐλεύθερα τή γνώμη του...

Ἡ γυναίκα βρέθηκε, καί ἡ γυναίκα αὐτή ἦταν ἡ Λωξάντρα.

Σάν εἶδε ἡ Δημητρός μπροστά του τή Λωξάντρα, φαρδύπλατη μακρόσκελη λεβέντισσα, γεροδεμένη δωρικιά κολόνα, νά μπαίνει στήν κάμαρα κρατώντας τό δίσκο μέ τό γλυκό στά χέρια της, ἄνοιξε ἡ καρδιά του. Χάρηκε τά μαῦρα της μαλλιά, τό καλοφτιαγμένο κρανίο καί τό γερό σαγόνι.

Ἡ Λωξάντρα ἦτανε τότες τριάντα χρονῶν. Εἶχε γηροκομήσει τό μπαμπά της, εἶχε ξετινάξει τά ἀδερφάκια της, ἦτανε πιά ἐλεύθερη νά παντρευτεῖ. Πῆρε λοιπόν τό δίσκο καί μπήκε στό σαλόνι, γιά νά τή δεῖ ὁ γαμπρός καί νά τόν δεῖ καί κείνη. Καί ἦταν τόσο συγκινητικό τό θέαμα ἐτούτης τῆς νταρνάνας μέ τό παιδικό τό πρόσωπο καί τό γυναικεῖο τό κορμί, σάν στάθηκε μπροστά στό Δημητρός χωρίς ψευτοντροπές, χωρίς καμιά προσποίηση, πού ὁ Δημητρός ταραχτήκε.

Γιά φαντάσου! Ὁμορφη δέν ἦταν, γιατί ἡ ὁμορφη κοπέλα ἔπρεπε νά 'χει μέση δαχτυλίδι, πρόσωπο χλωμό καί ὠμους στρογγυλούς, ὅπως ἦταν ἡ Θεανώ. Καί ὅμως, γιατί ταραχτήκε ἔτσι ὁ Δημητρός; Γιατί εἶπε τό «ναί» ἀμέσως, χωρίς νά βεβαιωθεῖ κἀν ἂν ἦτανε κατάλληλη νά μεγαλώσει τά παιδιά του, ἀφοῦ γιά χατίρι τῶν παιδιῶν παντρεύουνταν; Κύριε ἐλέησον!

Μ' αὐτή τήν ἀπορία ἔπεσε ὁ Δημητρός ἐκεῖνο τό βράδυ νά κοιμηθεῖ καί ὅλη τή νύχτα ἔβλεπε στόν ὕπνο του τή Λωξάντρα. Τήν ἔβλεπε μέ πέπλο στό κεφάλι της καί στέμμα μέ ἑπτὰ ἀκτίνες, ὅπως εἶναι ἡ γυναικεῖα μορφή στά κωνσταντινάτα*. Καί στό ἀριστερό της χέρι, λέει, κρατοῦσε τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας*, ἀπ' ὅπου χύνουνταν καί πλημμύριζαν τόν κόσμο καρποῖ ξεροῖ καί φρέσκοι, πιατέλες μέ μπούτια χοιρινά, ἀρμαθιές ἀπό τσίρους καί παστουρμάδες, στακοί, καλκάνια καί μύδια τσακιστά... ἄμάν! Τί ὄνειρο ἦταν αὐτό;

Μπερεκέτι*. Μεγάλο μπερεκέτι!

κωνσταντινάτο: χρυσό νόμισμα (κυρίως βυζαντινό).

Ἀμαλθεία: αἶγα πού ἀνέθρεψε τό Δία· τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας: γιά τοῦς ἀρχαίους σύμβολο ἀφθονίας καί γονιμότητας. Κάποτε ἡ Ἀ. παρουσιάζεται σάν νύμφη.

Μπερεκέτι: ἀφθονία ἀγαθῶν, πλοῦτος (λέξ. τουρκ.)

Ερωτήσεις

1. Νά βρείτε μέ ποιές λέξεις καί φράσεις περιγράφεται ή ζωή τών Τούρκων στήν Πόλη καί νά χαρακτηρίσετε τό ρυθμό της.
2. Σέ συσχετισμό μέ τήν προηγούμενη ἐρώτηση ἐξηγήστε γιά ποιούς λόγους οί Τούρκοι ζούσαν στήν παλιά πόλη;
3. Πώς γινόταν ή γνωριμία τής νύφης μέ τόν ύποψήφιο γαμπρό στό προξενιό;
4. Ἀπό τό ὄνειρο τοῦ Δημητροῦ πώς φαντάζεστε τή ζωή τών Ἑλλήνων στήν Πόλη;

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη στήν ἀρχή τοῦ αἰώνα μας. Ἔζησε κατά καιρούς στόν Πειραιά, στήν Πόλη, στή Ρωσία, στήν Ἀλεξάνδρεια, στήν Ἀθήνα. Δέν ἔκαμε σπουδές. Ἐκτός ἀπό τή *Λωξάντρα* (1963) ἔγραψε καί τό μυθιστόρημα *Διακοπές στόν Καύκασο* (1965).

Φώτης Κόντογλου

Τά μπουγάζια τ' Ἀιβαλιού

Εἶναι ἀφήγημα τοῦ Κόντογλου πού περιέχεται στό βιβλίο του Τό Ἀιβαλί, ἡ πατρίδα μου (1962). Ὁ συγγραφέας, ἐξαιρετός ἀγιογράφος καί πεζογράφος, στό βιβλίο του ἐκτός ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν παράδοση ἐκφράζει καί τή νοσταλγία του γιά τή μακρινή, χαμένη πατρίδα.

Τούτη ή ἱστορία εἶναι ἀληθινή, κι ἄς φαίνεται σάν ταίριασμα τῆς φαντασίας.

Στῆς Ἀνατολῆς τά μέρη βρίσκεται ἕνα μπουγάζι* κλεισμένο ὀλοτρόγυρα, σάν νά ἔναι ἕνας κόσμος χωρισμένος ἀπό τόν ἄλλο κόσμο. Ἀπ'

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας, ἀνάμεσα σέ δύο στεριές.

ὄξω, ἀπό τό πέλαγο, δέ φαίνεται τίποτα, παρά κάτι χαμηλά βουνά. Κατά τό βασιλέμα τό ζώνει ἡ ἀνοιχτή θάλασσα, μ' ἓνα πλήθος ρημονήσια, ἐξόν ἓνα, τό μεγαλύτερο, τό λεγόμενο Μοσκονήσι, πῶχει ἓνα χωριό. Ἀνάμεσα σέ τοῦτο τό νησί καί στή μεγάλη στεριά, πού βγαίνει εἶδος στεριόνησο κι ἀγκαλιάζει τό μπουγάζι, βρίσκεται τό στόμα τοῦ μπουγαζιοῦ, τό λεγόμενο Ταλιάνι, πού θά πει βιβάρι* στά τούρκικα.

ἽΟποιοι μπεῖ στήν ἀπό μέσα θάλασσα, ἀπορεῖ καί ἐξίσταται πού βρισκότανε μαθές καί δέ φαινότανε αὐτός ὁ κόσμος, λές κι ἄνοιξε μιά μαγική πόρτα καί μπήκε μέσα. Ἐκεῖ πέρα βρίσκει μιά πλάση τῆς φαντασίας, γεμάτη εἰρήνη κι ἀγαλλίαση. Ὅλα εἶναι μικρά καί καθαρογραμμένα, σάν νά 'ναι ζωγραφισμένα μέ τό πινέλο, τά ἡμερα τά βουνά, τά παράδοξα τά βράχια, οἱ κάβοι, οἱ ἄμμουδιές, οἱ ἀγκάλες πού καλάρει* ἀπό μέσα τους ἓνας μοσκοβολημένος ἀγέρας, ἓνα δυό νησάκια σάν πλεούμενα, τά παράξενα καΐκια μέ σκέδιο ἀρχαῖο, π' ἄρμενίζουσε στίς πιό κρυφές γωνιές τοῦ μπουγαζιοῦ, μ' ἓναν σύντομο λόγο ὅλα εἶναι σάν ψεύτικα παιγνίδια τῆς φαντασίας. Γιατί εἶναι τόσο ὁμορφα καί τέτοιαν εὐφροσύνη αισθάνεται ὁ ἄνθρωπος ὅπου μπαίνει σέ τοῦτο τό μέρος, ὥστε ἄν πει πώς ὁ Παράδεισος δέ θά 'ναι ὁμορφότερος, δέ λέγει κανένα ψέμα. Naί μὲν, εἶναι κείνα τά μαγικά νησιά στόν ὠκεανό, πού λένε πώς ζοῦνε οἱ ἄγριοι ἄνθρωποι, ἀλλά δέν μποροῦνε νά παραβγοῦνε μέ τοῦτα τά μέρη, γιατί ἐξόν ἀπό τήν ξωτική ὄψη τῆς φύσης, πού τά παρομοιάζει μέ κείνα τά νησιά, τοῦτα τά 'βαλεν ὁ Θεός μέσα στό ἑλληνικό πέλαγο, ὅπου 'ναι ἡ καρδιά τοῦ κόσμου, σιμά στήν Ἀσία, κατά τό μέρος πού βγαίνει ὁ ἥλιος, Ἀνατολή Ἀνατολῶν.

Περπατᾶς σέ ἔρημες ἀκρογιαλιές, μά δέν σου φαίνονται ἔρημες, γιατί οἱ πιό ἀρχαῖοι ἄνθρωποι ἐδῶ ζήσανε, ἀπό τότες πού θεμελιώθηκαν ὁ κόσμος. Βλέπεις στόν ἄμμο ἀποκαΐδια ἀπό φωτιά ἀνάμεσα σέ δυό κοτρόνες τῆς θάλασσας καί κόκκινα τσόφλια ἀπό καβούρια ψημένα, καί λές μέ τό νοῦ σου πώς σέ κείνο τό μέρος θά δειπνήσε ὁ Ὀδυσσεάς μέ τά συντρόφια του.

Πίσω ἀπό 'να μικρό καί ἔρημο ἀκρωτήρι, εἶναι τραβηγμένο στ' ἀπάνεμο ἓνα τρεχαντήρι φρεσκοβαμμένο, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ κάβου ἀφρίζουσε τά δροσερά κύματα, πού τά σαλαγᾶ σάν πρόβατα ὁ γερο - βοριάς· τό τρεχαντήρι εἶναι, θαρρεῖς, ἡ Ἀργώ, καί τό τραβήξαν ὄξω ὁ σγουρομάλλης Ἰάσονας κι οἱ συντρόφοι του. Δέν ἄλλαξεν ὁλό-

βιβάρι: ἰχθυοτροφεῖο.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα στή θάλασσα· ἐδῶ φυσάω, φουσκώνω.

τελα από τότες, μήτε ἡ γυριστή μύτη του, μήτε τὰ κουπιὰ, μήτε τὰ διχάλια πού βάζουνε τὴν ἀντένα* καί τό κατάρτι, μήτε τό σωτρόπι*, μήτε ἡ καρίνα, μήτε τὰ μάτια κι οἱ γοργόνες πού 'ναι ζωγραφισμένες στά μάγουλά του. Ὀλάκερη ἡ σκάφη του μοσκομυρίζει ἀπὸ τὴν ὀρεχτι-κιά καί δροσερή ἄρμη πού μύριζε κι ἡ Ἀργώ.

Μά κι οἱ ἀνθρώποι, πού 'ναι καθισμένοι παραπέρα, κάτω ἀπὸ 'ναν πρίνο τῆς θάλασσης, σταυροπόδι ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλον, κι οἱ κου-βέντες τους κι οἱ χειρονομίες τους καί τό σκέδιο πῶχουνε στὸ πρόσωπό τους, εἶναι τὰ ἴδια κι ἀπαράλλαχτα μέ τούς ἀρχαίους, ὅπως τὰ βλέπουμε σκαλισμένα στά μάρμαρα γιὰ ζωγραφισμένα στά κανάτια. Ἀπ' αὐτουνοὺς τούς ἀπελέκητους ἀνθρώπους, ἐξὸν ἀπὸ τὰ συνηθι-σμένα λόγια, πού 'ναι καί κείνα πιὸ καθαρά ἑλληνικά ἀπ' ὅ,τι μιλάμε ἔμεϊς οἱ γραμματισμένοι, ἀκοῦς καί κάτι ἄλλα λόγια ἀρχαῖα, πού σωθῆ-κανε μονάχα στὸ στόμα τους.

Στά βουνὰ ἀπάνου εἶναι χτισμένα ρημοκλήσια σὰ βίγλες* τοῦ Προ-φήτ' Ἡλία εἶναι τὰ πιὸ ψηλότερα. Λένε πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες χτίζανε καί κείνοι ἐκκλησιές ἀπάν' ἀπάνου στά βουνὰ στ' ὄνομα τ' Ἀπόλλωνα, ὅπου τὸν λατρεύανε γιὰ θεὸ πού δίνει τό φῶς, σάν τὸν ἥλιο, νά ποῦμε· καί πῶς, σὰ γινήκανε χριστιανοί οἱ Ἕλληνες, βάλανε στὸν τόπο του τὸν Προφήτ' Ἡλία, γιατί καί κείνος ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καθισμένος ἀπά-νου σ' ἕνα ἀμάξι ἀπὸ φωτιά. Ἔχουνε νά ποῦνε πῶς Ἡλιος καί Ἡλίας εἶναι τό ἴδιο, καί χτίζουνε τὰ ξωκλήσια στίς κορφές, γιατί ἀπάνου τους πρωτοχτυπᾷ ὁ ἥλιος πού βγαίνει τό πρωί.

Ἄκουσα καί μιὰν ἄλλη ἱστορία γιὰ τὸν Προφήτ' Ἡλία στά μέρη τοῦ Μοριά:

Μιά φορά ταξίδεψε μ' ἕνα καράβι καί τούς ἐπιασε τρικυμία μεγάλη καί πέσανε ὄξω καί πνιγῆκανε ὄλοι, ἐξὸν ἀπὸ τὸν Προφήτ' Ἡλία, πού γλίτωσε καί βγῆκε στή στεριά· ἀλλὰ τέτοια τρομάρα ἐπῆρε ἀπὸ τὴ θά-λασσα, σὰ στεριανός πού ἦτανε, πού τράβηξε μακριὰ δίχως νά κοιτάξει πίσω του, μ' ἕνα κουπί στὸν ὦμο. Περπάτηξε κατὰ μέσα, ὅσο πού δέ φαινότανε πιά ἡ θάλασσα, κι ἔφταξε σ' ἕνα μέρος πού 'χανε μαντρί κάτι τσομπάνηδες, καί τούς ρώτηξε «τ' εἶναι τοῦτο;» δείχνοντάς τους τό κουπί, καί κείνοι τ' ἀποκριθῆκανε πῶς εἶναι κουπί. Ἀκούγοντας ἔτσι, δέ στάθηκε· μόνο πῆρε πάλε δρόμο καί περπάτηξε ὅλη τὴ μέρα, ὥσπου ἔφταξε σ' ἕνα χωριό, καί ρωτᾷ πάλε «τ' εἶναι τοῦτο;» καί τ' ἀπαντήσανε

ἀντένα: ἡ κεραία τοῦ πλοίου ἢ τοῦ ἀσυρμάτου.

σωτρόπι: τμήμα ξύλου γερό πού περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν καρίνα.

βίγλα: σκοπιά.

«κουπί». Εὐθύς κίνησε κι ἀπό κεῖ καί περπάτηξε κάμποσο, ὥσπου ἔφταξε πρὸς τὸ βράδυ σ' ἓνα ἄλλο μέρος μὲ βουνίσσιους ἀνθρώπους καὶ τοὺς ρώτηξε πάλε «τ' εἶναι τοῦτο πού βαστῶ;» καὶ κείνοι τ' ἀποκριθῆκανε «ξύλο!» – γιατί δέ γνωρίζανε ἀπὸ θάλασσα καὶ δέν εἶχανε ξαναδεῖ κουπί ποτέ τους. Τότες πιά καταλάγιασε ὁ Προφήτ' Ἰλίας καὶ κάθισε σέ κείνο τὸ μέρος, κι ἔχτισε τὸ σπίτι του ἀπάνου στὰ βουνά. Γιά τοῦτο λένε πῶς τὰ ρημοκλήσια του εἶναι ὅλα ἀπάνου στὶς κορφές, μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἄκουσα ἀπὸ στεριανούς, κι ὄχι ἀπὸ θαλασσινοὺς. Σέ τοῦτα τὰ μέρη πού ξιστοροῦμε τώρα, τὰ ρημοκλήσια τ' Ἄι - Λιᾶ βρίσκονται πολλές φορές καὶ κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀλλὰ πάντα εἶναι χτισμένα ἀπάνου στὰ κορφοβούνια.

Ἐξόν ἀπὸ τὰ ξωκλήσια, φαίνεται ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανένας παλιότυργος ρημαγμένος, γιά κανένα κάστρο ἔρημο, ἀπάνου σ' ἀπόγκρεμνα βουνά κι ἀπάνου στὰ ρημονήσια.

Γιά ὅλα τοῦτα, καὶ γιά πολλά ἄλλα, ἡ ὁμορφιά κι ἡ κατάνυξη κι ἡ χαρὰ ἢ ἀνεκκάλητη* πού φέρνει στὸν ἄνθρωπο τοῦτο τὸ μέρος, κρίνω πῶς εἶναι ἐξαίσια κι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλο. Καὶ δίκια ἓνας καλόγερος Ἁγιονορίτης, πού πέρασε λίγον καιρό σ' ἓνα μοναστήρι ἀπὸ κείνα πού βρίσκονται μέσα στό μπουγάζι, ἔγραψε στὴν τάβλα ἑνός Ψαλτηριοῦ:

«Τί ζωὴ! Τί εὐτυχία!
Παράδεισος τῆ ἀληθεία!»

Ἐρωτήσεις

1. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κόντογλου εἶναι ἀγιογράφος ἐπηρεάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο βλέπει τὴ φύση; (Παρατηρήστε τὴ δεύτερη παράγραφο).
2. Ποιὸ αἶσθημα γιά τὴν Ἀνατολή ἐκφράζει ὁ συγγραφέας;
3. Γιά τὴν παράδοση τὴ σχετικὴ μὲ τὸν Προφήτ' Ἰλία διαβάστε στό βιβλίο σας καὶ τὴ μελέτη τοῦ Ι. Κακριδῆ, ὁ Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 42.

ἀνεκκάλητη: ἀνέκφραστη, ἀνεῖπωτη.

[Τό κατευόδιο]

Στό χρονικό της Γαλαξειδί – ή μοίρα μιᾶς ναυτικής πολιτείας ή Εὐα Βλάβη γράφει: «Σά θά πατήσεις σήμερα τήν πολιτεία τοῦ Γαλαξειδιού, ἀπό τό πρώτο βῆμα σου νιώθεις τόν ξεπεσμό της. Κι ἂν τύχει νά 'σαι γέννημα καί θρέμμα του, πού ξεनिευτήκες χρόνια τώρα καιρό, θά θυμηθείς τό μεγαλίο πού ἄλλοτες στεφάνωνε τό ρημαγμένο τοῦτον τόπο, καί θ' ἀφήσεις τό δάκρυ σου νά σταλάξει κρυφά, μήν τύχει καί σέ δοῦν οἱ συντοπίτες σου, κάτι ψηλόκορμοι γερόντοι καμπουριασμένοι ἀπό τό θαλασσοδαρμό τόσων χρόνων». Μιά εικόνα ἀπό τήν ἐποχή πού τό Γαλαξειδί βρισκόταν στήν ἀκμή του καί τά πολλά καράβια του ταξιδεύανε στίς μακρινές θάλασσες μᾶς δίνει μέ τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Ἄν κάποιο θαμποχάραμα ἀνοιξιάτικο βρεθεῖς στόν κόρφο τοῦ Γαλαξειδιού, θά δεις τά ὅσα σοῦ ἴστορῶ ξαναζωντανεμένα. Γιατί, καθώς τά παλιά τ' ἀρχοντικά θά λούζουν τή σκιά τους στά γαλανά νερά, κι ἐσύ, σκυμμένος ἀπ' τήν κουπαστή, θά καθρεφτίζεσαι, προσμένοντας τό βαπόρι νά ρίξει ἄγκουρα, θά δεις δειλά δειλά μία γρίλια κάτου στό βυθό ν' ἀνοίγει, καί μία μορφή γιομάτη ἀρχοντιά νά ξεπροβάλει. Τότες τό βαπόρι σου θά γίνει λόβερο*, τ' ἀγέρι τῆς φαντασίας σου θά φουσκώσει τά πανιά του, κι ἐσύ, παλικαράκι, θ' ἀπλώσεις τά χέρια σου στήν καλή σου.

Καί μόνο ὅταν σαλπάρει τό βαπόρι καί βρεθεῖς καταμεσίς πελάγου, θά πεις πώς τό Γαλαξειδί σήμερα εἶναι μία νεκρωμένη πολιτεία, δίχως ταρσανάδες* καί δίχως καράβια, μά μέσα στό βυθό τοῦ κόρφου της, ἔτσι, σάν ὄνειρο, μένει μία σκιά ἀπό τήν πιστή μορφή τῆς Πηνελόπης.

Τέτοιαν ὥρα* ή πολιτεία ἔπαινε ὄψη γιορτινῆ. Γιομίζανε τά καντούνια* μέ περαστικούς, οἱ πόρτες διάπλατες στά σπίτια, καί τά γλυκά γιά τά καλωσορίσματα σέ περίμεναν ἔτοιμα στόν ἀσημένιο δίσκο. Κι ἐσύ, ἂν ἤθελες νά μοιραστεῖς τό συνήθειο τοῦ τόπου, σ' ὄλους ἔπρεπε νά

λόβερο: εἶδος ἰσποφόρου πλοίου.

ταρσανάς: ναυπηγεῖο, ναύσταθμος.

τέτοιαν ὥρα κλπ.: ἔννοει τήν ὥρα πού ἐπιστρέφανε τά καράβια στό Γαλαξειδί.

καντούνι: στενός δρόμος.

πᾶς νά φκηθεῖς*, σ' ὄλους νά γλυκαθεῖς, γιά νά δείξεις τή χαρά σου. Ἄπό τόν καπετάνιο ἴσαμε τῆς χήρας τό ναυτόπαιδο. Ὅλοι τήν περιμένουν τούτη τή χαρούμενη στιγμή, μά ἡ χηρεμένη μάνα μέ πιότερο καρδιοχτύπι, γιατί σιμά στό ἀκριβό μοναχοπαίδι τῆς ξεχνάει τήν πίκρα τῆς χηριᾶς τῆς. Τόσον καιρό ζοῦσε μέσ στήν ἀπαντοχή... Τώρα λοιπόν τόν χαιρετά τόν κανακάρη τῆς, τόν σιγοτραγουδάει, καί μέσα σ' ὅλα του τά φερσίματα βλέπει τόν ἄντρα τῆς, τόν караβοκύρη. Τό πῶς θά κάτσει, πῶς θά σηκωθεῖ, πῶς θά χωρατευτεῖ καί πῶς θέ ν' ἀγριέψει, ὅλα θαρρεῖς καί τά ξεσήκωσε ἀπ' τόν πατέρα του. Μά ἡ πιό μεγάλη του κληρονομιά εἶναι ὁ ἔρωτάς του γιά τή θάλασσα. Σάν ἦταν μικρό παιδί καί τό 'στελνε, ἡ φρεσκοχήρα τότες, στό ἀκροθαλάσσι γιά νά παίξει, ἀντίς ν' ἀποξεχνιέται στά παιγνίδια του, στό κύμα ἄπλωνε τά δυό του τά χεράκια. Κι ὕστερα, σά μεγάλωσε, ὅλο στή θάλασσα βρισκόταν. Ἄν δέν πάσχισε ἡ μάνα του νά τό κρατήσῃ στή στεριά! Δέ βαριέσαι. Χαμένος κόπος. Στό τέλος εἶδε κι ἀπόειδε, καί τοῦ ἔδωκε τήν εὐκή τῆς. Ἔτσι εἶναι τό γραμμένο: σέ καίει ἡ θάλασσα, σοῦ παίρνει τόν ἀνθρωπό σου, δέ σοῦ χαρίζει τίς περισσότερες φορές μήτε μνημοῦρι νά τόν διαβάσεις νά παρηγοριέσαι, κι ὅμως θά ῥθει στιγμή πού τό αἷμα θά μιλήσῃ στήν ψυχή τοῦ παιδιοῦ σου, κι ἂν εἶναι σερνικό, θά κάνει τό σταυρό σου. Μηδᾶ κι ἡ θεια-Χρυσούλα, πού ἔχασε ἄντρα καί παιδιά στήν Ἄδριατική, δέν ἔβαλε ὄρκο νά δώσει στεριανό στή Βιολέτα τῆς; Κι ἀλήθεια, τήν πάντρεψε μέ κάποιο χτηματάρη* στό Σωτήρα. Καλός φαρμαλίτης, ἀνάστησε πέντε παιδιά, τά χρόνια περάσανε, τά παιδιά μετώσανε, μά ἡ θεια-Χρυσούλα δέν τά ἔβανε κάτου.

– Τήν ξέχασε ὁ Χάρος τήν κυρούλα μας, χωρατευόντουσαν τ' ἀγγόνια τῆς, πού ἔχανε στεριώσει φαμελιές.

Καί νά, τό πρῶτο δισεγγόνι τῆς, σάν ἔφτασε τά δώδεκά του χρόνια, τῆς ξεμολογήθηκε μ' ἀναφιλητά πῶς τό τραβοῦσε ἡ θάλασσα. Πάσχισε ἡ γερόντισσα νά καταφέρει τόν πατέρα του νά τό μπαρκάει μοῦτσο μέσ στήν «Εὐμορφία». Ἄπό δῶ σ' ἔχω, ἀπό κεῖ σ' ἔχω, λόγο στό λόγο, τόν κατάφερε. Βγήκε μάλιστα κι ὡς τό Κεντρί μαζί μέ τά γονικά του, νά τό κατευοῶσει.

Ἐδῶ πρέπει νά σοῦ μιλήσω γιά τ' ἀγνάντια, σά νά λέμε τό κατευοῶδιο πού κάταν οἱ γυναῖκες στά καράβια σά φεύγανε. Σάν ἔστρωνε ὁ καιρός, μετά τά Κούλουμα, τά καράβια σαλπάρανε, γιά νά γυρίσουνε μέ τό καλό τό χινόπρωρο. Οἱ ναυτικοί, μέρες τώρα, φούρα φούρια, τοιμά-

νά φκηθεῖς: νά εὐχηθεῖς.
χτηματάρης: κτηματίας.

ζονταν, κι ανήμερα σηκώνονταν. αύγή αύγή, πρίν φέξει. Είχανε γιομι-
σμένα μέ τά ρουχικά τους τά μπασούλα τους, κι οί διαλεχτές είχανε
στείλει αποβραδís τά γλυκά στό σπίτι του καλού τους. Ό κάθε ταξι-
διάρης, μόλις φτάσει ή ώρα ή στερνή, μέ μάτι ανυπόμονο κοιτάει μιά τή
θάλασσα, μιά τή φαμίλια. Τόσον καιρό τόν χάρηκε ή δεύτερη, τώρα θά
πάει ξανά στην πρώτη, πού τόν δέχτηκε άμούστακο παιδί, τόν μέστω-
σε, τόν είδε άντρα μέσ στην άγκαλιά της. Μά κι ή γυναίκα, πάλι, άγναν-
τεύει μιά τή θάλασσα καί μιά γυρίζει τή ματιά στόν άνθρωπό της, μ'
έναν κρυφό της πόθο μέσα στην ψυχή, νά 'τανε κείνη θάλασσα δίχως
μπουρίνια καί φουρτούνες, γιά νά μή θαλασσοπνιγεί ό άντρας της, ό
γιός της ή ό διαλεχτός της.

Τά μεγαλύτερα παιδιά, μέ τά σκολινά τους, περιμένουν στ' άκροθα-
λάσι. Οί μάνες ντύνουνε τά βυζασταρούδια τους καί κατεβαίνουν στό
μόλο, γιά νά καμαρώσουνε τούς ναυτικούς, πού σβέλτοι ηηδήσανε
κιόλας στις βάρκες, καί μιά καί δυό φτάνουνε στά καράβια τους. Σέ
λίγο ένα μουγκρητό άρχινάει. Τραβάνε τίς άγκουρες. Οί γυναίκες νιώ-
θουνε τήν καρδιά τους βαριά. Ποιός ξέρει... Δυό, ίσως καί τρία, χρό-
νια θά κυλήσουνε όσο νά γυρίσουν οί δικοί τους. Τό 'να καράβι πίσω
άπό τ' άλλο μπαίνει στή γραμμή. Γραμμή κινάνε κι οί γυναίκες άπ' τό
μόλο, περνάν τή Ρήχη, φτάνουν στό Κεντρί, κι εκεί στέκονται νά κά-
μουνε τ' άγνάντια. Η καθεμιά βαστάει άντήλιο μέ τά χέρια της όσο νά
βρει τό καράβι του δικού της, καί μόλις τό 'βρει, μέ νοήματα καί δά-
κρυα τό ξεπροβοδάει. Κι όλο τ' άκροθαλάσι του Γαλαξειδιού τούτη
τήν ώρα μοιάζει νά γιόμισε άπό περαστικό κοπάδι γλαροπούλια, π'
ανάδιπλώνουν τίς φτερούγες τους κι ισοζυγιάζονται πρίν ξανοιχτούν
σέ μακρινό ταξίδι, καθώς τά μαντιλάκια άνεμίζουνε καί άποχαιρετάνε
τά καράβια.

Οί θαλασσινοί όμως καιρό δέν έχουνε γιά χάσιμο. Καρδιοχτυπάνε,
άραγες θέ νά 'βρουν πρίμο τόν άγέρα παραόξω, ή θά γυρίσουνε στόν
κόρφο πίσω, γιά νά φύγουνε αύριο μεθαύριο ή σάν γυρίσει τό φεγγάρι;
Άρχίζουνε νά βολτατζάρουνε στό πέλαγο, νά λυνοδέουν τά πανιά, νά
μανουβράρουν, ώσπου νά πάρει ό λεβάντες ξαφνικά, νά τά σηκώσει
σάν πουλιά στό κύμα.

Μόλις τά δοϋν οί γυναίκες άπό τή στεριά, θέ νά δοξάσουνε τόν
Αι-Νικόλα καί θέ ν' άνοιξουνε τό βήμα τους γιά νά περάσουνε τό Γιάν-
νακι, τίς Ποϋντες καί τά Λελουδάκια, τίς όμορφες άγκάλες του Γα-
λαξειδιού κατά τό μέρος της άνοιχτής θάλασσας, καί νά φτάσουνε στό
Ροζίκι. Έδω θά κάτσουν πιά νά ξαποστάσουνε, γιατί τίς έχει βρει κιό-
λας τό γιόμα. Άπ' τό Ροζίκι, τό μάτι φτάνει ίσαμε τόν Έπαχτο. Λοι-

πόν, θ' ἀκολουθήσουν τὰ καράβια ὡς νά σβήσουν. Ἀμίλητες θά στείλουν τὰ παιδιά νά παίξουνε, γιά νά γιομίσουνε τόν ἀγέρα μέ τ' ἀλαλητό* τους, κι ἔτσι νά σκεπαστεῖ ὁ στεναγμός καί ὁ καρδιοσπασμός τῆς καθημιᾶς τους.

Κι οἱ ναυτικοί, μακριά ἀπό τό πέλαγο, τώρα πού τὰ καράβια μπήκανε πιά στή σωστή ρότα*, θά πάρουνε τὰ κανοκιάλια γιά στερνὴ φορά, νά δοῦν τό Γαλαξειδί, πού σύψυχο τούς ἀποχαιρετάει μέ τραγούδια. Τέτοιους σκοπούς ἔχω ἀκουστά ἀπό τῆς κυρούλας μου τό στόμα, κι ἄκου κι ἐσύ μέ πόσην ὁμορφιά κάθε γυναίκα τοῦ Γαλαξειδιοῦ ἔσβηνε τόν καημό της:

*Θάλασσα, μὴν τὸν ἀγαπᾶς τῆς κοπελιᾶς τὸν ἄντρα,
γιατ' εἶν' ἡ κοπελιά μικρὴ καί δέν τῆς πᾶν τὰ μαῦρα.*

*Θάλασσα, μάνα γίνε του καλύτερη ἀπὸ μένα,
καί μὴν κοιτᾶς τὰ μάτια μου, ἄς εἶναι βουρκωμένα.*

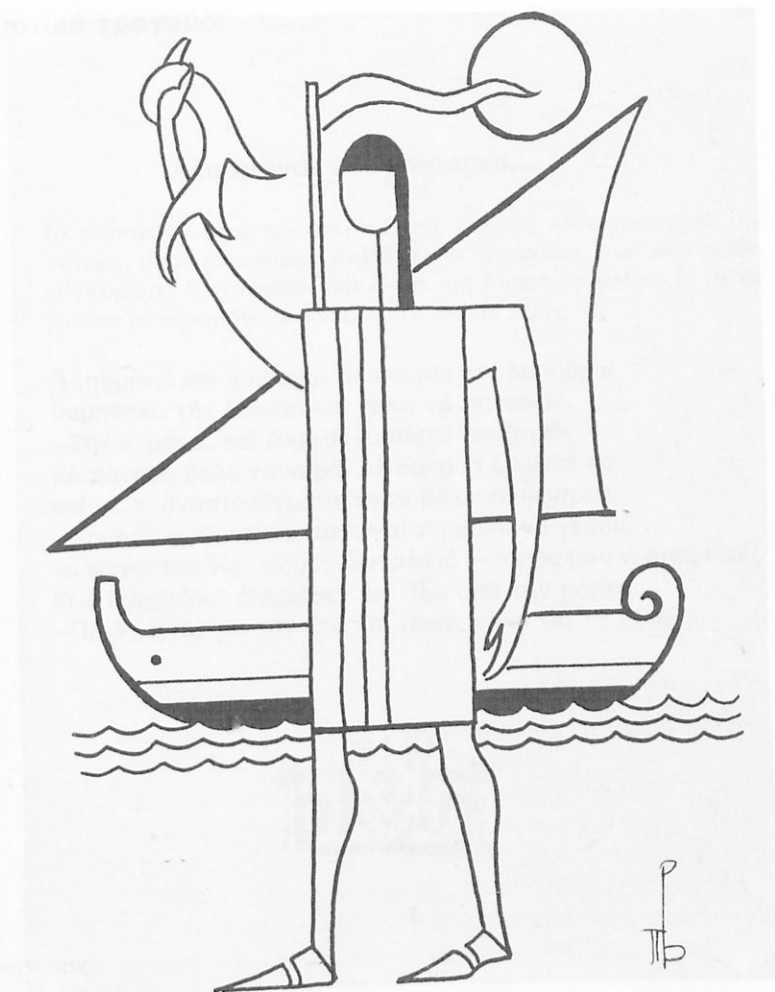
*Θάλασσα, εἶμαι κοπελιά καί νύφη θέ νά γίνω·
τ' ἄλλο ταξίδι φέρ' τον μου κι ὅ,τι μοῦ πεῖς τό δίνω.*

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ ἐπιστροφή τῶν Γαλαξειδιωτῶν γεμίζει ὅλους χαρά, πιά πολύ ὅμως τὴ «χρημένη μάνα». Τί τό ἰδιαίτερο παρατηρεῖτε σ' αὐτὴ τὴ χαρά;
2. Ἡ ἀναχώρηση τῶν ναυτικῶν γίνεται μέ μιά ὀρισμένη διαδικασία. Νά διαβάσετε ὅλη τὴ σκηνὴ καί ν' ἀπαντήσετε στὰ παρακάτω ἐρωτήματα: α) Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες τῆς ἀναχώρησης; β) Ποιά εἶναι τὰ συναισθήματα τῶν ναυτικῶν κι αὐτῶν πού τούς ξεπροβόδουνε; γ) Τί ἐκφράζουν τὰ τραγούδια πού ἔλεγε κάθε Γαλαξειδιώτισσα, ὅταν τὰ καράβια ἀπομακρύνονταν;

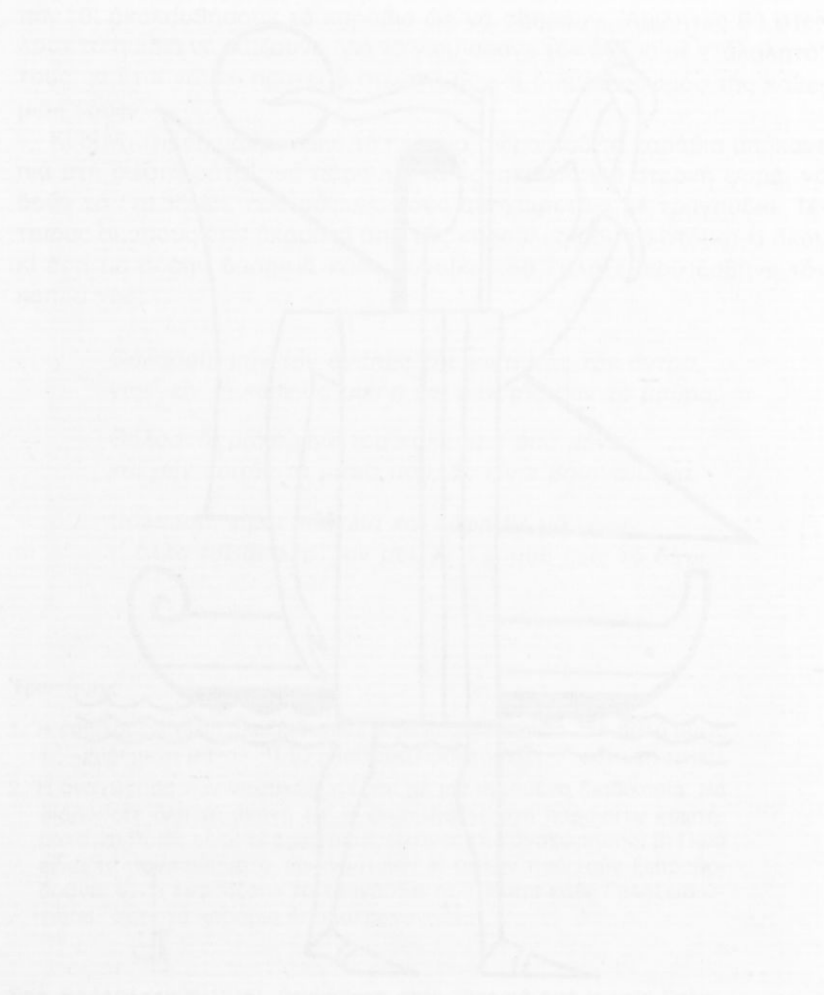
ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ (1920-1975). Γεννήθηκε στὸν Πειραιά ἀπὸ γονεῖς Γαλαξειδιῶτες. Ἐγραψε: *Γαλαξειδί - ἡ μοῖρα μιᾶς ναυτικῆς πολιτείας*, 1947· *Σκελετόβραχος, Τὰ ὄνειρα τῆς Ἀγγέλικας*, 1958· *Στὸν ἀργαλιό τοῦ φεγγαριοῦ*, 1963.

ἀλαλητό: ἀλαλαγμός, φωνές.
ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

Χ. Ἡ ἀποδημία

Ἐμίσεψες καί μ' ἄφηκες ἕνα γυαλί φαρμάκι.
(Δημοτικό)

Π. Βαλσαμάκης: *Ἀποχαιρεισμός*

Δημοτικό τραγούδι

Ἄλησμονῶ καί χαίρομαι...

Τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι τῆς Ξενιᾶς προέρχεται ἀπό τήν Ἠπειρο, ὅπου συναντοῦμε πολλά τέτοια τραγούδια, γιατί ἀπό παλιά οἱ ἠπειρώτες Ξενιτεύονταν στήν Πόλη, στή Βλαχιά καί ἄλλοῦ. Τό ταξίδι γινόταν μέ καραβάνια καί διαρκοῦσε πολλές μέρες.

Ἄλησμονῶ καί χαίρομαι, θυμοῦμαι καί λυποῦμαι,
θυμήθηκα τήν Ξενιτιά καί θέλω νά πηγαίνω*.

– Σήκω, μάνα, καί ζύμωσε καθάριο* παξιμάδι,
μέ πόνους βάλε τό νερό, μέ δάκρυα ζύμωσε τό
καί μέ τ' ἀναστενάγματα σήκω βάλε τό φουῖρνο.

– Ἄργησε φουῖρνε νά καεῖς καί σύ ψωμί νά γένεις
νά φύγει τοῦ γιοῦ μου ἢ συντροφιά κι ὁ γιός μου ν' ἀπομείνει.
Κι ὁ κυρατζής* ἀπέρασεν ἀπ' ὄξω ἀπό τήν πόρτα:

– Ποιός εἶναι γιά τήν Ξενιτιά, ποιός εἶναι γιά τά Ξένα;

Ἐρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό νόημα τοῦ πρώτου στίχου;
2. Τί συναισθήματα ἐκφράζουν τά λόγια τοῦ παιδιοῦ καί τί συναισθήματα τά λόγια τῆς μάνας;
3. Ποιές εἰκόνες ἀπό τήν ἀναχώρηση προβάλλονται στό τραγούδι;

θέλω νά πηγαίνω: ἐδῶ: πρέπει νά φύγω.

καθάριο: ἀπό σιτάρι.

κυρατζής: ὁ ἀρχηγός τοῦ καραβανιοῦ (λεγόταν καί καρβανάρος).

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου

Ὁ γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν πού ὀνομάζονται παραλογές. Οἱ παραλογές εἶναι ἀφηγηματικά δημοτικά τραγούδια. Ἡ διήγησή τους εἶναι πλαστή, δηλαδή δέν ἀναφέρεται σέ ἱστορικά γεγονότα, ἀλλά σέ δραματικά περιστατικά τῆς ζωῆς. Συχνά ἡ ὑπόθεσή τους μοιάζει μέ παραμῦθι. Θεωροῦνται ὡς τά πιό παλιά ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Στίς Παραλογές ἀνήκουν τά πολύ γνωστά τραγούδια Τοῦ γιοφυριου τῆς Ἄρτας καί Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Τό τραγούδι πού ἀφηγεῖται τό γυρισμό τοῦ ξενιτεμένου συζύγου, ὕστερα ἀπό μακροχρόνια ἀπουσία, καί τήν ἀναγνώρισή του ἀπό τή γυναίκα του πού τόν περίμενε, εἶναι πανελληνιο. Τό ἴδιο θέμα τό συναντοῦμε ἐπίσης στά τραγούδια καί τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Στήν Ἑλλάδα τό τραγούδι αὐτό τό βρίσκομε σέ πολλές παραλλαγές. Παραλλαγές λέμε τίς διαφορετικές μορφές, ἀπό τόπο σέ τόπο, τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ.

Μαλαγματένιος ἀργαλιός κι ἔλεφαντένιον κτένι*,
 κι ἓνα κορμί ἀγγελικόν κάθεται καί ὑφαίνει,
 μ' ἐξηνταδυό πατήματα*, σαρανταδυό καρούλια*
 κι ὁ βρόντος κι ὁ ἦχος πολὺς ἀπ' τά ψηλά τραγούδια.
 Πραματευτής ἐπέρασε στό μαῦρον καβαλάρης·
 κοντοκρατεῖ τό μαῦρον του καί τήν καλημεράει.
 – Καλή 'μερά σου, κόρη μου. – Καλῶς τόν ξένο, π' ἦλθε.
 – Κόρη, πῶς δέν παντρεύεσαι, νά πάρεις παλικάρι;
 – Κάλλιο νά σκάσ' ὁ μαῦρος σου, παρά τό λόγο π' εἶπες!
 Ἔχω ἄνδρα στήν ξενιτιά τώρα δώδεκα χρόνους
 κι ἀκόμη τρεῖς τόν καρτερῶ καί τρεῖς τόν ἀπαντέχω*
 κι ἄν δέν ἐλθεῖ κι ἄν δέ φανεῖ, καλόγρια θά γένω,
 κι εἰς τό κελί θά σφαιλιστῶ, τά μαῦρα θενά βάλω.

κτένι (χτένι), πατήματα, καρούλια: ἐξαρτήματα τοῦ ἀργαλιεῦ.
 ἀπαντέχω: περιμένω.

- Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
Τά χέρια μου τόν κράτησαν, τά χέρια μου τόν θάψαν·
ψωμί, κερὶ τοῦ μοίρασα* κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Τόν κράτησες, τόν ἔθαψες; Θεός σοῦ τό πληρώσει.
Ψωμί, κερὶ τόν μοίρασες; Ἐγώ σοῦ τό πληρώνω.
- Ἐγώ φιλή τόν δάνεισα κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Φιλή κι ἂν τόν ἐδάνεισες, τρέχα καί γύρευέ το.
- Κόρη μ', ἐγώ ἴμαι, ὁ ἄνδρας σου, ἐγώ ἴμαι ὁ καλός σου.
- Ἄν εἶς' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι ἀπέκει* νά σ' ἀνοίξω.
- Μηλιάν ἔχεις στήν πόρταν σου καί κλημα στήν αὐλήν σου,
κάμνει σταφύλια ραζακιά καί τό κρασί του μέλι.
Τό πίνει ἡ Γιανιτζαριά* καί πά ἴνα πολεμήσει,
τό πίνει κι ἡ φτωχολογιά καί λησμονᾶ τά χρέη.
- Αὐτά τά ξεύρει ἡ γειτονιά, τά ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος·
δεῖξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νά σ' ἀνοίξω.
- Ἐλιάν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλιάν εἰς τήν μασχάλην.
- Βάγιες, τρεχάτ', ἀνοίξατε· αὐτός εἶν' ὁ καλός μου!

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ Ξενιτεμένος δίνει στήν ἀρχή ψεύτικες εἰδήσεις καί ζητάει ἀνταμοιβή;
2. Νά συγκρίνετε τό δημοτικό τραγούδι μέ τούς στίχους τῆς Ὀδύσειας: Ψ 109 - 121 καί ψ 177 - 209 (στή μετάφραση Ζήσιμου Σιδέρη). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μπορούμε νά δικαιολογήσουμε αὐτές τίς ὁμοιότητες;

ψωμί, κερὶ τοῦ (τόν) μοίρασα: στήν κηδεῖα του μοίρασα ψωμί καί κερὶ, ὅπως
μου εἶχε παραγγεῖλει. Τοῦ ἔκανα τήν κηδεῖα.
κι ἀπέκει: καί μετά.
Γιανιτζαριά: οἱ γενίτσαροι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ξενιτεμένος

Τό τόσο βαθιά ἑλληνικό θέμα τῆς ἀποδημίας ἐμπνέει στό Ζαχαρία Παπαντωνίου τό παρακάτω ποίημα, γραμμένο μέ ἐξαιρετική ἀπλότητα καί φυσικότητα. Πίσω ὅμως ἀπό τήν ἀπλότητα αὐτή, διαγράφεται ὅλο τό τραγικό βάθος τοῦ θέματος.

Σάν πῆγε στήν Ἀμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω
καθημερινή καί Κυριακή.

Σάν ἄρχιζε νά γράψει γράμμα,
«καλή μου μάνα κι ἀδερφή»,
ἐκεῖ τόν ἔπιανε τό κλάμα.

Ἐπέρασε καιρός πολὺς,
στά ξένα ἀσπρίσαν τά μαλλιά του,
γυρίζει πίσω παραλῆς.

Τά πλούτη του εἶναι περισσά.
Ἐφερε γούνες καί ρολόγια,
ἔχει τά δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στό σπιτάκι ἴσια.
Ἡ μάνα του;... ἡ ἀδερφή;
Εἶναι κι οἱ δύο στά κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιά βραδιά
– κι ἄς ἦτανε καί στ' ὄνειρό του! –
Θά ἔδινε ὀλάκερο τό βιό του!

Ἐρωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται σέ δύο μέρη. Ποιά εἶναι αὐτά;
2. Ποιές εἶναι οἱ συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ Ξενιτεμένου κατά τήν πορεία τοῦ ποιήματος;

3. Τί φανερώνει ο τελευταίος στίχος;
4. Άφηγηθείτε τό ποίημα μέ δικό σας τρόπο.

Βιογραφικά του ποιητή: στή σελ. 179.

Κινέζικο ποίημα

(του 8ου αιώνα π.Χ.)

Νέα από τό χωριό

Οί Κινέζοι έχουν πανάρχαια ποιητική παράδοση. Τήν ποίησή τους τή χαρακτηρίζουν οί χαριτωμένες εικόνες, ή λεπτή ευαισθησία καί ή διακριτικότητα (δηλαδή τά συναισθήματα δέν εκφράζονται μέ τρόπο κραυγαλέο, αλλά υποδηλώνονται).

Σύ πού μās ήρθες από τήν πατρίδα,
θά φέρνεις χίλια τόσα νέα.
Σάν έφευγες – έμπρός στό παραθύρι μου
άνθουσε ή μικρή δαμασκηλιά;

Έρωτήσεις

1. Άπό τά «χίλια τόσα νέα» γιατί ο Ξενιτεμένος του ποιήματος ζητά νά μάθει μονάχα άν «άνθουσε ή μικρή δαμασκηλιά έμπρός στό παραθύρι του»;
2. Τί άναμνήσεις μπορεί νά συγκεντρώνει γιά τόν Ξενιτεμένο ή εικόνα των δυό τελευταίων στίχων;

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΚΙΝΗΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

Τίτλος: ...
Αριθμός: ...
Ποιότητα: ...

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει το ενδιαφέρον των μαθητών για την χρήση των κινητών τηλεφώνων στην εκπαίδευση. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 100 μαθητές ηλικίας 15-17 ετών, που φοιτούν σε γυμνάσια και λύκεια της Αττικής. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι περισσότεροι μαθητές χρησιμοποιούν τα κινητά τηλέφωνα για να επικοινωνούν με φίλους και να στείλουν μηνύματα. Ωστόσο, η χρήση των κινητών τηλεφώνων για εκπαιδευτικούς σκοπούς είναι ακόμα περιορισμένη. Οι μαθητές που χρησιμοποιούν τα κινητά τηλέφωνα για εκπαιδευτικούς σκοπούς, αναφέρουν ότι αυτό τους βοηθάει να οργανώσουν καλύτερα τον χρόνο τους και να επικοινωνούν πιο εύκολα με τους καθηγητές τους.

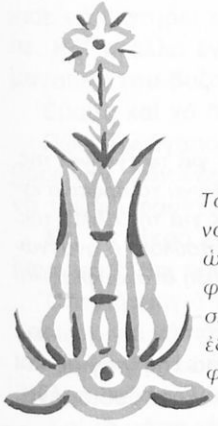

ΧΙ. Οικογενειακές σχέσεις

*Τ' αδέρφια σχίζουν τ' αβουνά καί δέντρα ξεριζώνουν.
(Δημοτικό)*

Έκτωρ Δούκας: *Οικογενειακή σκηνή*

Τρεις βίγλες θά του βάλω

Τό δημοτικό αυτό τραγούδι ἀνήκει στά ναναρίσματα. Τά ναναρίσματα είναι σύντομα τραγούδια, γεμάτα αίσιοδοξία, ώραϊες εικόνες καί χαριτωμένες υπερβολές. Μέ λόγια πού φανερώνουν ἀπέραντη τρυφερότητα εκφράζουν τήν πλούσια μητρική ἀγάπη καί τά τολμηρά ὄνειρα. Στό ποίημα πού ἐξετάζουμε, ἡ μάνα βάζει τόν αἰτό, τόν ἥλιο καί τό βοριά νά φρουροῦν τόν ὕπνο τοῦ παιδιοῦ της.

Νά μου τό πάρεις, ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά του βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες*, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν Ἥλιο στά βουνά, τόν αἰτό στους κάμπους,
τόν κυρ-Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτός ἀποκοιμήθη,
κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στής μάνας του πηγαίνει.
– Γιέ μ', πού 'σουν χτές, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν
τήν ἄλλη νύχτα;

Μήνα μέ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
μήνα μέ τόν αὐγερινό πού 'μαστ' ἀγαπημένοι;
– Μήτε μέ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
μήτε μέ τόν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι
χρυσόν ὑγιόν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Ἑρώτηση

Μέ ποιούς τρόπους φανερώνεται ἡ μητρική ἀγάπη σ' αὐτό τό τραγούδι;

βίγλα: σκοτιά, ὑψηλό σημεῖο ἀπό ὅπου μπορεῖ κανεῖς νά βλέπει μακριά.
βιγλάτορας: σκοπός, φρουρός.

Ἡ γιαγιά

Ἡ γιαγιά είναι ἀπό τὰ πιό ἀγαπημένα πρόσωπα γιὰ τὰ ἐγγόνια της. Στὴν ἑλληνικὴ οἰκογένεια δὲν εἶναι σπάνιο νὰ μεγαλώνει τὰ ὄρφανὰ ἐγγόνια της καὶ νὰ ἀναλαβαίνει εὐθύνες πολὺ βαριές γιὰ τὴν ἡλικία της. Στὸ παρακάτω διήγημα τῆς Ἄλεξάνδρας Παπαδοπούλου, ἡ ἀναγνώριση τῶν θυσιῶν της ἀπὸ τὰ ἐγγόνια τῆς δίνει μεγάλη ἀνακούφιση καὶ χαρὰ.

Πέροι τὰ ἐγγόνια στὴν πρωτοχρονιά τῆς ἔβαλαν δόντια τῆς γιαγιᾶς καὶ λάμπουν τώρα ὀλοάσπρα μέσα ἀπ' τὰ ζαρωμένα, ξεφλουδισμένα, ἀχρωμα χεῖλη.

Μὰ τὰ σβησμένα μάτια τῆς γιαγιᾶς δὲν καλοβλέπουν τὰ ἐργόχειρά της, τὰ πέντε ἐγγόνια, πού τῆς τ' ἄφησε μωρά, τόσα δά, ἡ μακαρίτισσα ἢ μονάκριβή της κόρη... Τὴν ἔκλαψε τότε καὶ τὰ δάκρυα ἔσβησαν τὰ μάτια της. Μὰ ὄχι μόνο δάκρυα, ὄχι.

Ἡ γιαγιά κατάλαβε, πὼς ἔπρεπε τὰ παιδιά νὰ μεγαλώσουν, ἔνιωσε τὸ παράπονο τῆς ὑστερνῆς ματιᾶς τῆς κόρης της, τὸ ἔνιωσε καὶ πῆρε τὸ βελονάκι της στὴν ἀρχὴ μ' ἓνα ζευγάρι γυαλιά, ὕστερα μὲ δύο, δούλευε ἐκεῖνη τὴ μπιμπίλα* τὴν πολυανθισμένη, πού οἱ ξένοι, πού ἔρχονταν νὰ περάσουν τὸ καλοκαίρι στὰ Θεραπειά*, τὴν ἔβλεπαν κι ἔλεγαν, πὼς κι αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἀλήθεια ἓνα ἀπ' τὰ θαύματα τοῦ Βοσπόρου.

Γιατί στὸ Βόσπορο περισσότερο ἐργάζονται αὐτὸ τὸ ξακουστὸ ἐργόχειρο, πού πολλές ἐργάτριες δόξασε, μὰ καὶ πού δὲν καλυτέρευσε τὴν τύχη τους.

Ὅπως σ' ὅλα τὰ χαμόσπιτα, καὶ στῆς γιαγιᾶς τὸ σπίτι βλέπει κανεὶς μετάλια τιμητικά ἀπὸ ἐκθέσεις.

Καὶ λίγο λίγο τὰ ἄνθη τῆς μπιμπίλας ἔκαμαν καὶ ἄλλα ἄνθη: τὰ ἐγγονάκια, καρπούς ὠραίους.

Ὁ μεγαλύτερος, ἀφοῦ ἔμαθε τὰ γράμματα στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἄρχισε νὰ καλλιεργεῖ τὰ λίγα χωράφια τους καὶ μὲ τῆς φράουλες, πού

μπιμπίλα: χειροποίητη δαντέλα.

Θεραπειά: προάσιο τῆς Κωνσταντινούπολης, ὅπου παραθέριζαν οἱ εὐκατάστατοι.

ἔστειλε στα ξένα, τίς ανοιχτόχρωμες φράουλες τίς στρογγυλές, ἄρχισε νά διατηρεῖ τό σπίτι, καί ἦταν καιρός, γιατί ἡ γιαγιά δέν καλόβλεπε. Καί τ' ἄλλα ἐγγόνια ἔπαιρναν σειρά καί τό μικρό, πού τ' ἄφησε ἡ μαμούλα του βυζανιάρικο, ἔγινε κι ἐκεῖνο ἐξί ἐφτά χρονῶν ἀγόρι.

Ἔμαθε καί νά διαβάζει ἀργά ἀργά τά μεγάλα γράμματα.

Πῶς τήν ἀγαποῦσε τή γιαγιά! Πῶς τήν ἀγαποῦσαν ὅλοι. Πῶς τήν καμάρωναν, σάν ἔλεγε παραμύθια, καί πῶς χαίρονταν, σάν τήν ἔβλεπαν νά τρώγει φουντούκια μέ τά δόντια τά ὀλόασπρα.

Μά τό μικρό εἶχε ἕνα σχέδιο καί δέν ἔλεγε σέ κανένα τίποτε. Φύλαγε νά ἔλθει ἡ ὥρα ἢ καλή.

Ὅταν ἡ γιαγιά τόν ἔπαιρνε ἀπ' τό χεράκι καί ἀνέβαινε τό δρόμο τοῦ Ζαρίφη, γιά νά πᾶν στήν κρύα βρύση, τόν ἄφηνε νά παίξει μέ τά χαλίκια καί χανόταν καί γύριζε μέ τά μάτια πιά κόκκινα καί χεῖλη πιά ξέθωρα. Ἦξερε, πῶς πήγαινε στό μνημα τῆς κόρης τῆς νά κλάψει.

Καί τά μάτια τῆς γιαγιάς σέ κάθε τέτοια ἐπίσκεψη ἔσβηναν πιά πολύ. Ὅταν γύριζεν ἀπ' τήν κρύα βρύση, δέν μπορούσε νά δεῖ τούς πράσινους λόφους ἢ καημένη ἢ γιαγιά. Οὔτε, ὅταν πήγαιναν στήν Ἁγία Παρασκευή, μπορούσε νά δεῖ τό Βόσπορο καί τό βουνό τοῦ Ἑλληνα, πού παραφυλάγει ἐκεῖ στό ἄνοιγμα τῆς Μαύρης Θάλασσας νά καταπιεῖ τά θεριά, πού προβάλλουν ἀπ' τό βοριά. Τίποτα ἢ γιαγιά δέ μπορεῖ νά δεῖ.

Καί ὅταν ὁ δεύτερος ἐγγονος μέ τή γαλανόασπρη βαρκούλα φέρνει βράδυ βράδυ περήφανος τή γιαγιά καί τό ἀδελφάκι του νά ἀναπνεύσουν τό μυρωμένο ἀγέρι, ἡ γιαγιά δέ βλέπει τό εὐμορφο ἠλιοκαμένο πρόσωπο τοῦ ἐγγονοῦ.

Καί τό μικρό πικραίνεται καί τῆς τά ζωγραφίζει ὅλα, μά ἔχει καί τό σχέδιό του.

Ὁ μέγανος ἀδελφός, ὁ Μανόλης, ἀρραβωνιάστηκε μέ τήν εὐχή τῆς γιαγιάς. Τίς Ἀποκριές θά ἔλθει ἡ νύφη νά ξεκουράσει ἀπ' τό νοικοκυριό τή γιαγιά.

Μιλοῦνε τ' ἀδέρφια καί γιά τό δῶρο τῆς νύφης, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τῆς γιαγιάς, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τοῦ μικροῦ· κοντεύει ἡ πρωτοχρονιά.

Ὁ μικρός πετιέται, μέ μάτια ὀλόλαμπρα.

– Γιά τή γιαγιά, ἐγώ θά σᾶς μιλήσω. Ἐγώ δῶρο δέ θέλω. Πέρι τῆς πήρατε δῶρα τῆς γιαγιάς δόντια. Φέτο... πέστε στό μεγάλο τό γιατρό καί ρωτήστε, δέν μποροῦνε τάχα αὐτοί, πού κάνουνε δόντια, νά κάμουνε καί μάτια νά βλέπει ἡ γιαγιά μου; Ἀχ! ὀλοένα σβήνουνε τά μάτια τῆς. Σέ λίγο, σᾶς τό λέγω, καί τόν ἥλιο δέ θά βλέπει. Ἐμένα ὄχι φέτο,

ποτέ μου μή μου κάνετε δῶρο, ἂν τὰ μάτια εἶναι ἀκριβὰ, ποτέ! Καί ἂν οἱ γιατροί δέν μποροῦν νά τὰ κάμουν, ὁ Θεός μπορεῖ νά τήν πᾶτε στή Βαγγελίστρα νά τήν κάμει νά βλέπει, γιά νά δεῖ ἐμένα, πῶς ἔχω τὰ χρυσά μαλλιά καί τὰ μάτια τῆς μητέρας μας, νά παρηγορηθεῖ.

Τ' ἀδέλφια δέν εἶπαν τίποτα.

Ἄνοιξε σιγά σιγά ἡ θύρα· ἔτριξε τό πάτωμα ἀπ' τό βαρὺ βῆμα τῆς γιαγιᾶς, καί σάν νά εἶχε μάτια, ἴσια ἔτρεξε στό Γιωργάκη της, τόν ἀγκάλιασε, τόν φίλησε καί εἶπε:

– Μάτια μου... μάτια μου...

Πολλά χεῖλη τό λένε χαϊδευτικά «μάτια μου», μά τῆς γιαγιᾶς τὰ χεῖλη ἔχουν ἄλλη σημασία. Naί, «μάτια της!». Ἔκανε τό σταυρό της, εὐχαρίστησε τό Θεό καί χαρούμενη, νέα, μεταμορφωμένη, εἶπε δυνατά:

– Θεέ μου, σ' εὐχαριστῶ.

Ἄλοι ἐκλαιαν. Ἄχ, ἀπό τέτοια δροσερά γλυκά δάκρυα δροσιζονται τὰ μάτια...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές μεταφορικές ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται γιά τὰ ἐγγόνια καί γιατί;
2. Εἶναι μεγάλη ἡ θυσία πού κάνει ὁ Γιωργάκης γιά τή γιαγιά του; Τί δείχνει μέ αὐτή;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (1867-1906). Γεννήθηκε στό Χάσκιοι τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἐργάστηκε ὡς δασκάλα στήν Κωνσταντινούπολη, στή Σηλυμβρία καί στή Θεσσαλονίκη. Ἐγραψε κυρίως διηγήματα καί χρονογραφήματα, πού δημοσίευσε σέ ἐφημερίδες, περιοδικά καί ἡμερολόγια.

Ἡ ἀδελφική ἀγάπη

Στίς λαϊκές ἀφηγήσεις καί τά δημοτικά τραγούδια ξεχωριστή θέση κατέχει ἡ ἀφοσίωση τῶν ἀδελφῶν στήν ἀδελφή τους. Ἡ ἀφοσίωση αὐτή δέ λυγίζει οὔτε μπροστά στό θάνατο.

Ανάθεμά τον πού τό εἶπεῖ: «Τ' ἀδέρφια δέν πονιοῦνται».
Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καί δέντρα ξεριζώνουν.
Τ' ἀδέρφια ἐκυνηγήσανε κι ἐνίκησαν τό Χάρο.

Δυό ἀδέρφια εἶχαν ἀδερφή στόν κόσμο ξακουσμένη,
τή φθόναγεν ἡ γειτονιά, τή ζήλευεν ἡ χώρα,
τή ζήλεψε κι ὁ Χάροντας καί θέλει νά τήν πάρει.

Στό σπίτι τρέχει καί βροντᾶ σάν νά 'ταν νοικοκύρης:
–Ἄνοιξε, κόρη, γιά νά μπῶ, τοιμάσου νά σέ πάρω,
τί ἐγώ εἶμ' ὁ γιός τῆς μαύρης γῆς, τς ἀραχνιασμένης πέτρας.

–Ἄσε με, Χάροντ', ἄσε με, σήμερα μή μέ πάρεις,
ταχιά Σαββάτο* νά λουστῶ, τήν Κυριακή ν' ἀλλάξω,
καί τή Δευτέρα τό ταχύ* ἔρχομαι μοναχή μου.

Ἀπ' τά μαλλιά τήν ἄρπαξε κι ἡ κόρη κλαίει καί σκούζει:
νά καί τ' ἀδέρφια πού 'φτασαν ψηλά ἀπ' τό κορφοβούνη
τό Χάροντα κυνήγησαν καί γλίτωσαν τήν κόρη.

Ἑρωτήσεις

1. Τά δυό ἀδέρφια νίκησαν τό Χάρο, πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἀνίκητος. Τί θέλει νά τονίσει μ' αὐτό ὁ λαϊκός ποιητής;
2. Μελετήστε ὅλο τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα. Μέ τίς

ταχιά Σαββάτο: τό Σάββατο τό πρωί.
τό ταχύ: τό πρωί.

ἀπαντήσεις, πού θά δώσετε, θά έχετε συγκεντρώσει τά κυριότερα χαρακτηριστικά τής τεχνικής του δημοτικού τραγουδιού:

- α) Πόσες συλλαβές έχει ό κάθε στίχος; Πώς τον ονομάζουμε;
- β) Όμοιοκαταληκτούν μεταξύ τους οι στίχοι;
- γ) Τό νόημα του κάθε στίχου είναι αὐτοτελές ή συνεχίζεται στον άλλο στίχο;
- δ) Σέ πόσα ήμιστρία χωρίζεται ό κάθε στίχος και πόσες συλλαβές έχει τό καθένα;
- ε) Ποιό είναι τό μέτρο;
- στ) Πώς συνδέονται μεταξύ τους οι προτάσεις;
- ζ) Πώς γίνεται ή μετάβαση από τή μιά σκηνή στην άλλη;
- η) Ποιά μέρη του λόγου χρησιμοποιούνται κυρίως και γιατί;

Νίκος Καζαντζάκης

[Ή μητέρα μου]

Στό εισαγωγικό σημείωμα για τό μυθιστόρημά του ΄Αναφορά στον Γκρέκο ό Καζαντζάκης γράφει ανάμεσα στα άλλα: «΄Η ΄Αναφορά μου στον Γκρέκο δέν είναι αὐτοβιογραφία». Αυτό όμως δέ σημαίνει πως είναι φανταστικό μυθιστόρημα. ΄Ελάχιστα επεισόδια είναι φανταστικά. Τά περισσότερα αναφέρονται σε αληθινά γεγονότα πού παρουσιάζονται όπως τά είδε και τά άκουσε ό συγγραφέας με κάποιες μικρές παραλλαγές. Στό απόσπασμά μας μιλάει για τή μητέρα του.

Οι ώρες πού περνούσα με τή μητέρα μου ήταν γεμάτες μυστήριο· καθόμασταν ό ένας αντίκτρα στον άλλο, εκείνη σε καρέκλα πλάι στο παράθυρο, εγώ στο σκαμνάκι μου, κι ένιωθα, μέσα στη σιωπή, τό στήθος μου να γεμίζει και να χορταίνει, σαν να ΄ταν ό αγέρας ανάμεσά μας γάλα και βύζαινα.

΄Από πάνω μας ήταν ή γαζία, κι όταν ήταν άνθισμένη, ή αὐλή μοσκομύριζε. ΄Αγαπούσα πολύ τά ευωδάτα κίτρινα λουλούδια της, τά βαζε ή μητέρα μου στις κασέλες και τά σώρουχά μας, τά σεντόνια μας, όλη μου ή παιδική ήλικία μύριζε γαζία.

Μιλούσαμε, πολλές ησυχες κουβέντες, πότε ή μητέρα μου δηγόταν γιά τόν πατέρα της, γιά τό χωριό πού γεννήθηκε, καί πότε ἐγώ τῆς στοροῦσα τούς βίους τῶν ἀγίων πού εἶχα διαβάσει, καί ξόμπλιαζα* τή ζωή τους μέ τή φαντασία μου· δέ μ' ἔφταναν τά μαρτύριά τους, ἔβαζα κι ἀπό δικοῦ μου, ὡσότου ἔπαιρναν τή μητέρα μου τά κλάματα, τή λυπόμουν, κάθιζα στά γόνατά της, τῆς χάδευα τά μαλλιά καί τήν παρηγοροῦσα:

– Μπήκαν στόν Παράδεισο, μητέρα, μή στενοχωριέσαι, σεργιανίζουν κάτω ἀπό ἀνθισμένα δέντρα, κουβεντιάζουν μέ τούς ἀγγέλους καί ξέχασαν τά βάσανά τους. Καί κάθε Κυριακή βάζουν χρυσά ρούχα, κόκκινα κασκέτα* μέ φούντες καί πάνε νά κάμουν βίζιτα* στό Θεό.

Κι ἡ μητέρα σφουγγίζε τά δάκρυά της, μέ κοίταζε σά νά μου ἔλεγε: « Ἀλήθεια λές;» καί χαμογελοῦσε.

Καί τό καναρίνι, μέσα ἀπό τό κλουβί του, μᾶς ἄκουγε, σήκωνε τό λαιμό καί κεληδοῦσε μεθυσμένο, εὐχαριστημένο, σάν νά 'χε κατέβει ἀπό τόν Παράδεισο, σάν νά 'χε ἀφήσει μιά στιγμή τούς ἀγίους κι ἦρθε στή γῆς νά καλοκαρδίσει τούς ἀνθρώπους.

Ἡ μητέρα μου, ἡ γαζία, τό καναρίνι, ἔχουν σμίξει ἀχώριστα, ἀθάνατα μέσα στό μυαλό μου· δέν μπορῶ πιά νά μυρίσω γαζία, ν' ἀκούσω καναρίνι, χωρίς ν' ἀνέβει ἀπό τό μνήμα της – ἀπό τό σπλάχνο μου – ἡ μητέρα μου καί νά σμίξει μέ τή μυρωδιά τούτη καί μέ τό κελάδημα τοῦ καναρινιοῦ.

Ποτέ δέν εἶχα δεῖ τή μητέρα μου νά γελάει· χαμογελοῦσε μόνο, καί τά βαθουλά μαῦρα μάτια της κοίταζαν τούς ἀνθρώπους γεμάτα ὑπομονή καί καλοσύνη. Πηγαινόρχουνταν σάν πνέμα ἀγαθό μέσα στό σπίτι, κι ὅλα τά πρόφτανε ἀνέκοπα κι ἀθόρυβα, σάν νά 'χαν τά χέρια της μιάν καλοπροαίρετη μαγική δύναμη, πού κυβερνοῦσε μέ καλοσύνη τήν καθημερινήν ἀνάγκη. Μπορεῖ καί νά 'ναι ἡ νεραίδα, συλλογιζόμενον κοιτάζοντάς τη σιωπηλά, ἡ νεραίδα πού λέν τά παραμύθια, καί κινοῦσε στό παιδικό μυαλό μου ἡ φαντασία νά δουλεύει: μιά νύχτα ὁ πατέρας μου, περνώντας ἀπό τόν ποταμό, τήν εἶδε νά χορεύει στό φεγγάρι, χίμηξε, τῆς ἄρπαξε τό κεφαλομάντιλο, κι ἀπό τότε τήν ἔφερε σπίτι καί τήν ἔκαμε γυναίκα του. Κι ὅλημέρα τώρα πάει κι ἔρχεται ἡ μάνα μέσα στό σπίτι καί ψάχνει νά βρεῖ τό κεφαλομάντιλο, νά τό ρίξει στά μαλλιά της, νά γίνει πάλι νεραίδα καί νά φύγει. Τήν κοίταζα νά πηγαινόρχεται,

ξομπλιάζω: κεντώ, στολίζω.

κασκέτο: καπέλο.

βίζιτα: επίσκεψη.

ν' ανοίγει τὰ ντουλάπια καί τίς κασέλες, νά ξεσκεπάζει τὰ πιθάρια, νά σκύβει κάτω ἀπό τό κρεβάτι, κι ἔτρεμα μὴν τύχει καί βρεῖ τό μαγικό κεφαλομάντιλό της καί γίνεи ἄφαντη. Ἡ τρομάρα αὐτὴ βάσταξε χρόνια καί λάβωσε βαθιὰ τὴ νιογέννητη ψυχὴ μου· κι ἀκόμα καί σήμερα ἀποκρατᾷ μέσα μου πιό ἀνομολόγητη ἢ τρομάρα ἐτούτη: παρακολουθῶ κάθε ἀγαπημένο πρόσωπο, κάθε ἀγαπημένη ἰδέα, μέ ἀγωνία, γιατί ξέρω πῶς ζητᾷεи τό κεφαλομάντιλό της νά φύγει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα σχημάτισε τό παιδί γιὰ τὴ μητέρα του; Γιατί νόμιζε πῶς εἶναι νεράιδα;
2. Νά βρεῖτε στό κείμενο τὰ χωρία πού δείχνουν τὴ σχέση μητέρας καί παιδιοῦ.
3. Στό σπίτι, ἐκτός ἀπὸ τὴ γαζία καί τό καναρίνι, ὑπῆρχαν καί ἄλλα πράγματα. Γιατί ὁ μικρὸς συνέδεσε μόνο αὐτὰ τὰ δυὸ μέ τὴ μορφή τῆς μητέρας του;
4. Νά σχολιάσετε τὴν τελευταία περίοδο τοῦ κειμένου σέ συνδυασμὸ μέ τὴν ὅλη παράγραφο.

Βιογραφικὰ τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 142.

Διδῶ Σωτηρίου

[Τό σπίτι μου]

Τό μυθιστόρημα τῆς Διδῶς Σωτηρίου Ματωμένα Χώματα (1962) ἀναφέρεται στὸν ἑλληνισμό τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ κεντρικὸς ἥρωας τοῦ ἔργου Μανόλης Ἀξιῶτης, ἀγρότης σ' ἓνα χωριὸ κοντὰ στὴν Ἔφεσο, ζεῖ τίς περιπέτειες τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, πού ἀρχίζουν τό 1914 μέ τὰ καταναγκαστικά ἔργα στὰ τούρκικα «τάγματα ἐργασίας» καί κορυφώνονται μέ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922 καί τὸν ξεριζωμὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ μυθιστορήματος. Σ' αὐτὸ ὁ Μανόλης Ἀξιῶτης μιλάει γιὰ τὸ σπίτι του, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ αὐστηρὴ μορφὴ τοῦ πατέρα.

Ως τὰ δεκάξι μου χρόνια παπούτσι δέ φόρεσα, μήτε καινούριο ροῦχο. Ὁ πατέρας μου μιάν ἔγνοια εἶχε, ν' ἀποχτήσῃ πολλά χωράφια, λιό-

δεντρα καί συκοπερίβολα. Ἡ μάνα μου ἔκανε δεκατέσσερες γέννες, μά τῆς ζῆσαν μόνο ἑφτά παιδιά κι ἀπό τοῦτα τά τέσσερα τῆς τά φάγαν οἱ πολέμοι.

Δέ θυμοῦμαι νά μοῦ ἴδωκε ποτέ ὁ πατέρας μου κανένα μεταλλίκι* ν' ἀγοράσω σάν παιδί καραμέλα ἢ κουλούρι. Μιά μέρα πού ἦτανε νά μεταλάβω μαζί μέ τά δυό μικρότερα ἀδέρφια μου, πήγαμε καί τοῦ ζητήσαμε συχώρηση, μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πώς θά ἔβγαζε νά μᾶς δώσει κάτι. Κεῖνος ὅμως, σάν πήρε εἶδηση πώς περιμέναμε λεφτά, ἀγρίεψε καί γύρεψε νά μᾶς δειρεῖ. Κινήσαμε τότες καί πήγαμε νά φιλήσουμε τό χέρι τῶν νουνῶν μας, μήπως κι ἔβγαине ἀπό κεῖ τίποτα. Ὅταν μᾶς δῶσαν ἀπό ἓνα γρόσι στόν καθένα ξετρελαθήκαμε! Ὁ πιό μικρός, ὁ Σταμάτης, ἔτρεξε ἴσια στό μπακάλικο τοῦ κύρ Θόδωρου, πού ἔχε κάτι χρωματιστά κάντια*, μεγάλα σά λιθάρια καί χόρτασε μ' αὐτά τή λίμα* του. Ὁ Γιώργης καί ἔγώ εἶχαμε ἄλλο μεράκι, λαχταρούσαμε νά πιάσουμε παιχνίδι στό χέρι μας. Ὁ Γιώργης ἀγόρασε τήν πρώτη τρουμπέτα πού τοῦ ἔλαχε. Ἐγώ συγκράτησα τή βιασύνη μου, ἔψαχνα γιά τό καλύτερο. Ὅταν πέτυχα ἓνα σταχτί τενεκεδένιο ποντικάκι μ' ἐλατήριον, τ' ἄρπαξα καί δέ δίστασα νά δώσω ὀλόκληρο τό χαρτζιλίκι μου.

Γυρίσαμε στό σπίτι νά κάνουμε τό κομμάτι μας*. Ὁ ἀδερφός μου κορδωμένος παράσταινε τό σαλιγκκή καί δέν ἔλεγε νά βγάει τήν τσαμπούνα ἀπ' τό στόμα του. Ἐγώ ἔπεσα φαρδύς πλατύς χάμου, ἀκούμπησα προσεχτικά τό ποντίκι στό πάτωμα, τράβηξα ἓνα λαστιχάκι ἀπό τήν κοιλιά του καί σάν τό εἶδα νά τρέχει πέρα δῶθε, ἄρχισα νά ξεφωνίζω:

– Σαλεύει! Εἶναι ζωντανό!

Μαζεύτηκαν τ' ἀδέρφια μου καί κάναν σάν παλαβοί, ποιός θά πρωτοτραβήξει τό ἐλατήριον νά φέρει βόλτες τό ποντίκι. Μεγαλύτερη συγκίνηση δέν ἔνιωσα σ' ὅλα τά παιδικά μου χρόνια! Καθώς ἤμασταν παραδομένοι στή γλύκα τοῦ παιχνιδιοῦ, τσάκωσα μέ τήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ τήν ὄψη τοῦ πατέρα νά γίνεται σκληρή. «Τί νά ἔχει πάλι;» σκέφτηκα. Μά πρῖν βγάλω κρίση, ἀκούσα τή φουρκισμένη προσταγή του:

– Γιά... ἔσεῖς! Φέρτε μου δῶ τοῦτα τά μαραφέτια*!

Δέν πρόκανε ν' ἀποσώσει τό λόγο του, ἀρπάζω τό ποντίκι, τό χώνω προστατευτικά στόν κόρφο μου καί κατρακυλῶ πέντε πέντε τά σκαλο-

μεταλλίκι: μεταλλικό νόμισμα.

κάντιο: κρυσταλλική ζάχαρη· ἐδῶ: ζαχαρωτά.

λίμα: ἡ μεγάλη πείνα.

κάνω τό κομμάτι μου: κάνω ἐπίδειξη (λαϊκή ἔκφραση).

μαραφέτι: ἐργαλεῖο.

πάτια του χαγιατιού*. 'Ο αδερφός μου ό Γιώργης δέ μ' ακολούθησε. θές γιατί δέ μυρίστηκε τόν κίνδυνο, θές γιατί δέν τόλμησε νά έναντι-ωθεϊ, πλησίασε τόν πατέρα, του παράδωσε τήν τρουμπέτα κι έμεινε νά τόν κοιτάζει μ' άνοιχτά τρομαγμένα μάτια. Κείνος τή χούφτωσε, τή στράβωσε μέσα στην πετρωμένη παλάμη του κι άπέ* τήν πέταξε στό τζάκι.

- Νά, λεχρίτες*! έκανε. Γιά νά μάθετε νά ξεοδεύετε τόν παρά σας σέ τέτοια παλιοπράματα. Χάθηκε ν' αγοράστε, μπρέ, κάνα τετράδιο, κάνα μολύβι!

'Η μάνα μου ήταν τρυφερή και ύπομονετική γυναίκα. 'Η κακοτροπιά του άντρα της τήν έκανε νά στέκει πάντα σουζα, μέ τόν καλό λόγο και τό χαμόγελο στ' άχειλι: «Στόν άράθυμο* τόν άντρα, έλεγε, σά δέν έναντιώνεσαι τόν έχεις σκλάβο». Τώρα τί σοί σκλάβο είχε τόν πατέρα, μονάχα κείνη τό 'ξερε.

'Όσotόσο μιά φορά, μιά και μοναδική, του έναντιώθηκε. Τόν είδε νά μέ χτυπάει μέ μανία. Τότες μπήκε στή μέση, άνοιξε τά χέρια της σά πτερουγες και μέ δακρυσμένα μάτια του είπε τρομαγμένη:

-Άμοιρε, θά τό χαλάσεις* τό σπλάχνο σου!

Αίτια του άγριου ξυλοδαρμού ήταν ένα μεταλλίκι. Μου τό 'χε δώσει ό πατέρας, γιά νά πάω στό μπακάλη ν' αγοράσω άλάτι. 'Ηξερα τί μέ περίμενε άν τό 'χανα, γι' αυτό και τό κράταγα σφιχτά στην ιδρωμένη μου παλάμη. 'Όπόταν στό δρόμο, νά και πέφτω μπροστά σ' ένα γύφτο μέ μιά μαϊμού, μιά ξύπνια σουσουραδίτσα, πού παράσταινε πότε τό δάσκαλο, πότε τή δεσποινίδα και πότε τό φαρμακοτρίφτη. 'Ηταν πολύ, πάρα πολύ άστεία. Κόσμος είχε κάνει κύκλο γύρο της και χάζευε: τήν ώρα όμως τής πλερωμής οί περισσότεροι σκορπίσανε. 'Ηρθε τότες ή μαϊμού, στάθηκε μπροστά μου μ' άπλωμένο τό ντέφι. Τά μάτια μας ανταμώνεσαν. Δέ βάστηξα, ξεσφίξε ή χούφτα μου άπό μόνη της και τίγκ, τάγκ, τόγκ, κύλησε μέσα στό ντέφι τό μεταλλίκι μου.

"Όταν γύρισα στό σπίτι μ' άδειανά χέρια δέν είπα τήν άλήθεια, είπα μονάχα πώς έχασα τά λεφτά. Αυτό ήταν. Είδα τόν πατέρα μου ν' άγριεύει τόσο, πού τρόμαξα κι έδωσα ένα σάλτο άπό τό άνω* και βρέθηκα κάτω στό δρόμο μέ κίνδυνο νά σκοτωθώ. "Όμως ούτε κι αυτή ή πράξη

χαγιατί: στεγασμένος διάδρομος, έξώστης.

άπέ: μετά, ύστερα.

λεχρίτης(θηλ. λεχρίτσια): αλήτης, βρωμιάρης.

άράθυμος: όξύθυμος.

χαλάω: καταστρέφω, σκοτώνω.

άνωί: τό επάνω πάτωμα δίπατου σπιτιού.

της απελπισίας μου δέν τόν συνέφερε. Μέ κυνήγησε, κι όταν μέ τσάκωσε ένας γείτονας, ο Χαμπέρογλου και μέ παράδωκε, άρχισε νά μέ χτυπάει όπου έβρισκε. Από κείνη τή μέρα, όσες φορές έβλεπα όργανομένο τόν πατέρα, έτρεμα. Κι όμως ήρθε εποχή πού του τά συχώρεσα όλα τουτα τά φερσίματά του. Μοναχά κεινού του ξένου, του Χαμπέρογλου, τήν επέμβαση ούτε τήν κατάλαβα ούτε και τή συχώρεσα ποτέ.

Στό σπίτι δυό έξουσίες ύπολογίζαμε όλοι: του Θεού και του πατέρα, γιατί μ' αυτές είχαμε δέσει τήν ύπαρξή μας. Τή μάνα μας τήνε βλέπαμε σαν τό σκεπασμένο ήλιο, πού τότε μαντεύεις, μά οι άχτίδες του δέ φτάνουνε ίσαμε σένα νά σε ζεστάνουνε. Ποτέ της δέν έβρισκε καιρό νά μάς χαϊδέψει, νά μάς πάρει στά γόνατά της και νά μάς πει ένα παραμύθι. Ξύπναγε όλοχρονίς χαράματα, άναβε φωτιά, έστηνε τσουκάλι, νά προκάνει τόσα στόματα. "Υστερα είχε πάντα στήν κούνια κι ένα μυξάρικο νά τσιρίζει. Είχε νά φροντίσει τά ζωντανά*, νά βάλει σκάφη, νά ζιμώσει, νά πλύνει, νά γυροφέρει τό νοικοκυριό, νά πιάσει βελόνι: όλο τό χωριό μιλούσε γιά τήν πάστρα και τή νοικοκυροσύνη της.

Η άλήθεια είναι πώς και τό γέρο μου τόν σέβονταν ο κόσμος, γιατί κρατούσε λόγο, ήταν τίμιος στό άλισβερίσι*, φιλόξενος και προκομμένος. Τότε σήκωνε πολύ κι ή άρχοντοκαμωσιά του, ψηλόλιγνος καθώς ήτανε και σγουρομάλλης, μέ βαθιά γαλάζια μάτια και στρωτά γερά δόντια, πού τά πήρε άτόφια στον τάφο του. Γιά τουτο και καμάρωνα, όταν οι γειτόνισσες λέγανε στή μάνα μου: «Ο γιός σου, ο Μανόλης, είναι φτυστός ο μπαρμπα - Δημητρός».

Νύχτα, μέ τ' άστρα, σηκωνόταν ο πατέρας άπ' τό γιατάκι* του. Πρωτόβαζε τή φέσα του κι άπέ τήν τσόχινη* βράκα του, τά τουζλούκια* και τά ποδήματά του. (Κάλτσες δέ φορούσε: έλεγε πώς τόν στενοχωρούσανε και τόν βλάφτανε στήν ύγεία του). Νιβόταν μέ θόρυβο. Έκανε τό σταυρό του μπρός στά κονίσματα. Καψάλιζε λίγο σταρένιο ψωμί στή θράκα, τό βουτούσε στό μπρούσκο και τό 'κανε κρασοψιχιά, έτρωγε και καμιάν ελιά, φτούσε τό κουκούτσι και λίγες βρισιές μαζί γιά τό γούρι και ξεκινούσε στητός κι άνάλαφρος γιά τά χτήματα.

Δούλευε δεκάξι μέ δεκαοχτώ ώρες δίχως νά ξαποστάσει. Σήκωνε

τά ζωντανά: τά ζώα.

άλισβερίσι: δοσοληψία.

γιατάκι: στρώμα.

τσόχινος: άπό τσόχα (είδος μάλλινου ύφάσματος).

τουζλούκια: μάλλινες «περικνημίδες» πού κάθε μιά σκεπάζει τό πόδι άπό τό πάνω μέρος του παπουτσιού ως τό γόνατο.

μοναχός του γομάρια* έξηντα έβδομήντα όκάδες, μά ποτέ δέν τόν άκουγες νά βαρυγομησει. Ή τσάπα καί τ' άλέτρι γίνονταν ύπάκουα στό χέρι του. Τά ζωντανά τόν τρέμανε καί τόν αγαπούσανε συνάμα, γιατί τά φρόντιζε περισσότερο άπ' όσο φρόντιζε έμάς.

Μέ τό σούρουπο γύριζε στό σπίτι δίχως νά σταθει σέ καφενέ. Έπιανε τό μπουκάλι τό ρακί, κατέβαζε κάμποσες γερές ρουφηξιές, έτρωγε τό φαί πού του φύλαγε ή μάνα. Κατά τήν περίσταση έδερνε δυό τρεΐς άπό μάς κι έπεφτε μπαΐλντισμένος* στόν ύπνο, νά ρουχαλίζει καί νά τρέμει ό τόπος.

Κουβέντα δέν του 'παιρνες οϋδε Κυριακή οϋδε χρονιάρα μέρα. Κα νένας μας δέν τολμούσε νά μιλήσει μπροστά του· είχαμε μάθει νά τά λέμε όλα μέ τά μάτια, τούς θυμούς, τό παράπονο, τίς πονηριές ή τίς χαρές μας. Μόνο σάν τύχαινε νά βρίσκεται στά κέφια του, Κυριακή, πού καθόμαστε όλόκληρη ή φαμελιά σέ τραπέζι, τότες τ' άρεζε νά σηκώνει έμένα πού μ' έβλεπε πάντα σάν τόν γραμματιζούμενο του σπιτιού, νά λέω τό «Πάτερ ήμών». Δέν καταλάβαινα γρί άπ' ό,τι έλεγε τούτη ή προσευχή καί μιá μέρα είπα στή μάνα μου:

– Τό «Πάτ», μπρέ μάνα, ξέρω τί θά πεί. Μά κείνο τό «έρημών» μέ περδεύει...

Έρωτήσεις

1. Γιατί ό πατέρας θύμωνε, όταν έβλεπε τά παιδιά του ν' αγοράζουν παιγνίδια;
2. Ό άφηγητής χαρακτηρίζει τόν πατέρα του κακότροπο. Ή μητέρα του «άράθυμο» (όξύθυμο). Οί χωριανοί τόν σέβονταν, γιατί κρατούσε λόγο, ήταν τίμιος, φιλόξενος καί προκομμένος. Ποιός άπ' όλους είχε δικιο;
3. Ό άφηγητής λέει πώς ήρθε εποχή πού συχώρεσε τά φερσίματα του πατέρα του· γιατί; Καί γιατί δε συχώρεσε ποτέ τήν επέμβαση του Χαμπέρογλου;
4. Σημειώστε τά χωρία πού αναφέρονται στή μητέρα. Πώς παρουσιάζεται ή μητέρα μέσα από αυτά;

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ. Γεννήθηκε τό 1914 στό 'Αιδίني τής Μ. 'Ασίας. 'Ασχολείται μέ τή δημοσιογραφία καί τό μυθιστόρημα. Ώς τώρα εξέδωσε τά μυθιστορήματα: *Οι νεκροί περιμένουν*, *Ματωμένα Χώματα*.

γομάρι: έδώ φορτίο.
μπαΐλντισμένος: άποκαμωμένος.

Στή μνήμη του πατέρα μου

Ό τρυφερός διάλογος ανάμεσα στο μικρό κορίτσι (τήν ποιήτρια) και τον πατέρα της εκφράζει και τή βαθιά αγάπη που τους ένώνει. Τό κορίτσι νιώθει σιγουριά κοντά στον πατέρα, θέλει νά μεγαλώσει γρήγορα, γιά νά του δείξει τήν αγάπη του.

Όταν κοιτάζω τά παιδάκια κάθε μέρα
στούς δρόμους, τό πρωί, μέ του σχολείου τήν τσάντα,
φτωχοντυμένη μιά μικρούλα βλέπω πάντα
μέ τήν παλιά της σάκα δίπλα στόν πατέρα.

Άπ' τό χεράκι μέ στοργή τήνε κρατάει,
τόσο κι οί δυό είναι εύτυχισμένοι, καθώς πᾶνε.
Μέ πόση άθώα σοβαρότητα μιλάνε!
Τό κοριτσάκι όλοένα τόν ρωτάει.

Καί κείνος, σοβαρά τής λέει, τής διηγᾶται...
Πόσο σοφός είν' ό πατέρας! Πόσα ξέρει!
Πόσην ασφάλεια νιώθει στό μεγάλο χέρι!
Τίποτε, ἄν τό κρατεῖ, στόν κόσμο δέ φοβάται.

Ξάφνου του λέει εκείνο: «Σάν θά μεγαλώσω...».
«Τότε εγώ πιά ἕνας φτωχός γεράκος θά 'μαι.
Δέ θά μπορῶ στά χέρια μου νά σέ σηκῶσω
καί θά μου λές: ἀκούμπα πάνω μου νά πᾶμε.

Σάν θά ῥχονται γιά νά σέ παίρνουν ἔξω οί ξένοι,
μόνος στή σκοτεινή γωνίτσα μου θά γέρνω».
«Έγώ, στήν ἄμαξά* μου πάντα θά σέ παίρνω»
λέει, ἔτοιμη ἢ μικρή νά κλάψει κι ἐπιμένει.

ἄμαξα: τό ποίημα εἶναι γραμμένο πρὶν ἅπ' τό 1930, ἀναφέρεται ὅμως σέ χρόνια παλιότερα. Τήν ἐποχή αὐτή τό κυριότερο μεταφορικό μέσο στίς πόλεις ἦταν ἡ ἄμαξα, πού τή βλέπουμε καί σήμερα σέ μερικές τουριστικές περιοχές.

Νιώθει μιά τέτοια άνυπομονησία, σκάει.
Θέλει μεγάλη τώρα γρήγορα νά γίνει,
άν είναι δυνατόν τήν ώρα άμέσως κείνη,
γιά νά του δείξει πόσο θά τον αγαπάει!

Κι ὅπως θερμά του σφίγγει τό λιγνό χεράκι,
ὁ κουρασμένος νιώθει τόση έμπιστοσύνη!
"Έγινε εκείνος τώρα τό μικρό παιδάκι
κι ὁ προστατευτικός πατέρας εἶναι εκείνη.

Έρωτήσεις

1. Ποιά συναισθήματα γεννά στον πατέρα ή έπιθυμία του κοριτσιού νά μεγαλώσει;
2. Νά βρείτε λέξεις ή φράσεις πού δείχνουν τήν αγάπη του κοριτσιού στον πατέρα.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ. Ψευδώνυμο τής Ήβης Κούγια - Σκανδαλάκη. Γεννήθηκε στήν Άθήνα τό 1910. Τό 1930 εξέδωσε τήν πρώτη της ποιητική συλλογή *Φωνές έντόμου*. Ακολούθησαν οί συλλογές *Προφητείες* (1931), *Φλεγόμενη βάτος* (1935), *Ό γυρισμός του άσώτου* (1936) κ.ά. Τό 1975 συγκέντρωσε ὅλο τό ποιητικό της έργο σ' ένα τόμο μέ τόν τίτλο *Τά Ποιήματα*.

Λουκάς Κούσουλας

Πρώτα γενέθλια

Ό ποιητής έκφράζει τά τρυφερά συναισθήματα πού πλημμυρίζουν τήν ψυχή του στά πρώτα γενέθλια του παιδιού του.

Μεγαλώνεις πλάι μου –
κι ἐγὼ μικραίνω.

Ἔμαθες νά περπατᾶς –
κι ἐγὼ ἄρκουδίζω*.

Ἔμαθες νά γελᾶς –
κι ἐγὼ δακρύζω.

Ἔμαθες νά μιλᾶς –
κι ἐγὼ τὰ χάνω.

Ἑρώτηση

Τὸ ποίημα στηρίζεται πάνω σέ τέσσερις ἀντιθέσεις. Τί ἐκφράζει ἡ καθεμιὰ ἀπὸ αὐτές καί τί ὅλες μαζί;

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ. Γεννήθηκε στή Σουβάλα (Πολύδροσο) Παρνασσίδας τὸ 1929. Σπούδασε Φιλολογία καί ὑπηρέτει στή Μ. Ἐκπαίδευση. Ἐξέδωσε ὡς τώρα τίς ποιητικές συλλογές *Σχηματο-ποίησις Α΄*, *Σχηματο-ποίησις Β΄*, *Σχηματο-ποίησις Γ΄*, *Ανάβαση στή Φτερόλακα* κι ἄλλου.

* ἄρκουδίζω: περπατῶ μέ τὰ τέσσερα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

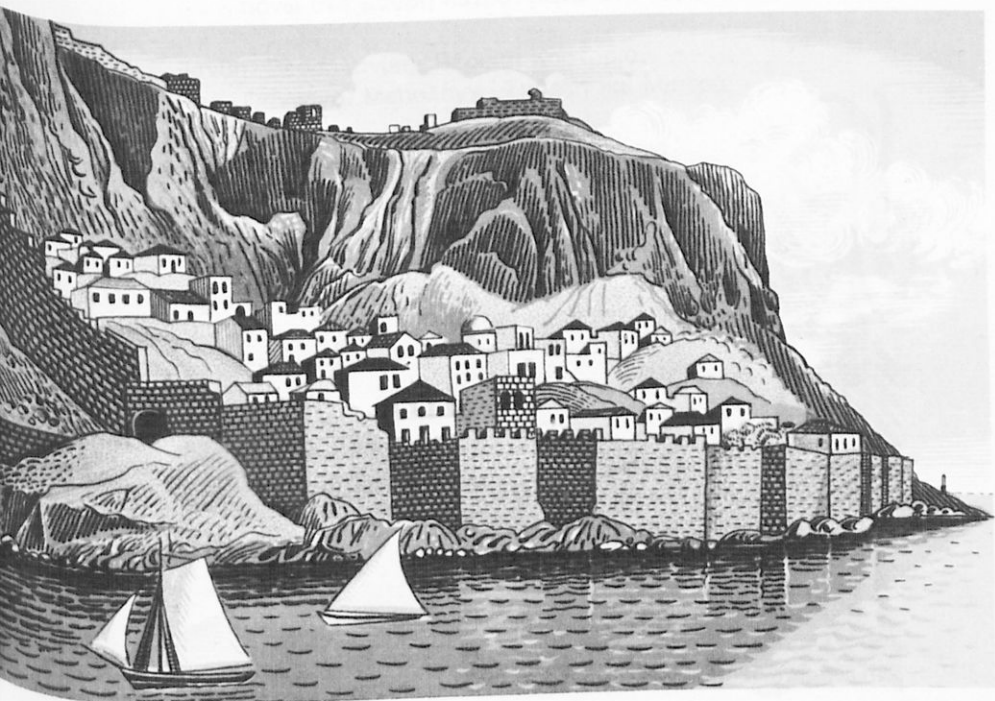
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΟΥΚΗΣ ΚΑΡΟΛΟΣ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

XII. Γνωριμία με τόν τόπο μας καί μέ άλλους τόπους

αὐτός ὁ κόσμος ὁ μικρός, ὁ μέγας
(Ὁδ. Ἐλύτης)

XII. Γνωριμία με τον τόπο μας
και με άλλους τόπους

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο χώρο
της Μονεμβασίας (1997)

Μονεμβασία (ξυλογραφία)

Ἄνεμοι

Ἀκου κι ἐμᾶς πού μόλις ἐγυρίσαμε
νησιά καί πολιτεῖες πού γνωρίσαμε·

Κρήτη καί Μυτιλήνη, Σάμο κι Ἴκαριά,
Νάξο καί Σαντορίνη, Ρόδο, Κέρκυρα·

Σπίτια μεγάλα κι ἄσπρα, σπίτια βουερά
πάνω στή μαύρη πέτρα, πάνω στά νερά·

Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Καστοριά,
Γιάννενα, Μεσολόγγι, Σπάρτη καί Μιστρά·

Καμπαναριά καί στέγες μέσ στή συννεφιά
κι ὅλα μαζί μιά λύπη καί μιάν ὁμορφιά.

Σημάδια του τόπου

Τό κείμενο πού ακολουθεί είναι απόσπασμα από τό βιβλίο Λαογραφικά μελετήματα τής Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος. Τό θέμα πού τήν άπασχολεί είναι τό έξής: τί πρόσεχαν περισσότερο οί πρόγονοί μας, όταν χτίζανε τά έξωκλήσια, καί πώς διαμορφώνανε τό χώρο γύρω τους. Διαπιστώνει πώς έκείνο πού τούς ένδιέφερε ήταν νά έχει ό τόπος νερό καί θέα. Συχνά επίσης φύτευαν όλόγυρα δέντρα καί κυρίως κυπαρίσσια.

Τό νερό είναι ένα από τά δύο βασικά χαρακτηριστικά τών ιερών τόπων· τό δεύτερο είναι ό προσανατολισμός τους, πού συνδυάζει τήν καλύτερη θέση σέ σχέση μέ τόν ήλιο καί τήν ώραία θέα. Άν κανείς έπιθυμεί νά έπισκεφθεί τά ώραίότερα μέρη τής Έλλάδας, δέν έχει παρά νά σημειώσει στό χάρτη του τά μοναστήρια καί τά έξωκλήσια τής κάθε περιοχής καί ν' αρχίσει τήν περιοδεία του. Θ' ανακαλύψει σύντομα πώς για τούς Έλληνες ή όμορφιά είναι, βασικά, συνάρτηση τής θέας*. Αυτό ίσχύει βέβαια πιό πολύ για τά έξωκλήσια, ιδιαίτερα όταν έχουν καί πανηγυρότοπο, όπως θά δούμε παρακάτω, για νά χαιρέται όλος ό κόσμος τή θέα, καί λιγότερο ίσως για τά μοναστήρια, πού βρίσκονται συχνά σέ μέρη απόκρυφα, για νά μη γίνονται στόχος τών ληστοπειρατών· καί σ' αύτήν ώστόσο τήν περίπτωση, μολονότι άποφεύγουν νά φαίνονται, έπιζητούν μέ κάθε τρόπο τή θέα. Ή χαρά τής θέας, πού είναι για μās πολύ συχνά άποτέλεσμα αισθητικής καλλιέργειας*, για τόν άνθρωπο πού ζει κοντά στή φύση είναι μέρος τής καθημερινής του ζωής – προσοχή όμως, γιατί αυτό δέν σημαίνει πώς εκφυλίζεται, όπως γίνεται συνήθως μέ τά καθημερινά πράγματα, σέ άπλή συνήθεια, χωρίς άνανέωση καί θαυμασμό. Οί χωριάτες συνειδητά θαυμάζουν τή θέα καί τήν έκτιμούν σάν ένα από τά βασικά πλεονεκτήματα του τόπου τους:

Περιγράφοντας ένα ένα τά χωριά του Πηλίου, πού τά ξέρουν καλύτερα γιατί είναι ή πατρίδα τους, οί λεγόμενοι Δημητριάτες, δηλαδή ό Φιλιππιδής καί ό Κων-*

είναι συνάρτηση τής θέας: έχει σχέση μέ τή θέα, συνδέεται με τή θέα.
αισθητική καλλιέργεια: λέμε ότι ένας άνθρωπος έχει αισθητική καλλιέργεια, όταν αγαπά τό ώραίο πού εκφράζουν τά έργα τέχνης.

σταντᾶς*, συγγραφείς τῆς «Γεωγραφίας Νεωτερικῆς», τονίζουν ιδιαίτερα τὸ «θῶρι», ὅπως τὸ λένε, τῶν χωριῶν, δηλαδή τῆ θέα: λ.χ. «Ἅγιος Λαυρέντιος... χώρα μὲ ἔως 400 σπίτια, ἀπὸ τὰ ὅποια πολλά εἶναι μεγάλα, ὑψηλά καὶ ὁμορφα, μὲ νερά καλά, μὲ θῶρι καλὸ, μὲ ἀέρα καθαρὸ καὶ ὑγιεινόν... Ἅγιος Γεώργιος, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, χώρα ὁμορφη, μὲ ἀέρα καλὸ, μὲ θῶρι καλύτερο, μεγάλη καὶ αὐτὴ σάν τὴν ἀνωτέρω... Πινακάτες... χωριὸ ἐπάνω εἰς μία ράχη, καὶ ὀπίσω ἀπὸ μιά ἄλλη μεγαλύτερη ὁποῦ σοῦ ἐμποδίζει σχεδόν τὸ θῶρι τῆς θαλάσσης...».

Τὰ περισσότερα βουνίσια χωριά ἔχουν τὸ «ἀγνάντι» τους, δηλαδή ἓνα μέρος ἀνοιχτό, μὲ θέα, ὅπου κάθονται κι ἀγναντεύουν· ἄλλοι εἶναι μέσα στὸ χωριὸ – μιά πλατεία – κι ἄλλοι σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ· στὴ δευτέρη περίπτωση βάζουν κορμούς δέντρων, ὀλόκληρους ἢ σχισμένους στὴ μέση, καὶ τοὺς χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ κάθονται.

Ἡ θέα καὶ τὸ νερό εἶναι λοιπὸν τὰ δύο βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἱερῶν τόπων, πού εἶναι καὶ οἱ πιὸ ὁμορφοὶ τόποι τῆς πατρίδας μας· κοντὰ σ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε ἓνα ἀκόμη: τὸ δέντρο. Φυσικὰ ὅπου ὑπάρχει νερό ὑπάρχουν καὶ δέντρα· γι' αὐτὸ καὶ θὰ τὰ βροῦμε πάντοτε γύρω ἀπὸ τὰ ἐξωκλήσια καὶ τίς ἐκκλησιές· ὁ λόγος ὅμως πού κάνει σήμερα αὐτὰ τὰ δέντρα τόσο εὐδιάκριτα μέσα στὸ ἑλληνικὸ τοπίο εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ οἱ σὺνεχεῖς πόλεμοι, τὰ κατσίκια, οἱ φωτιές, οἱ οἰκοπεδοφάγοι, οἱ διάφοροι οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ὅλες οἱ ἄλλες πληγές τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου κατέστρεψαν συστηματικὰ καὶ καταστρέφουν ἀκόμη συνεχῶς τίς δεντροφυτεμένες περιοχές, τὰ μόνα δέντρα πού διέφυγαν ὡς τῶρα τὴν κοινὴ μοῖρα καὶ ἔμειναν – ὅσο ἦταν δυνατό – ἄθικτα, εἶναι αὐτὰ πού ἀνήκουν στὶς ἐκκλησιές· γιατί βαριά κατάρρα ἐπεφτε σέ ὅσους τολμοῦσαν νὰ τὰ ἀγγίξουν. Τώρα ὅμως πού δὲν πιστεύουμε πιά στὶς κατάρες, τὰ δέντρα τοῦ ἱεροῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησιᾶς κινδυνεύουν κι αὐτὰ.

Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ δέντρο εἶναι πράγματα ἀεχώριστα στὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Τὸ δέντρο σημαδεύει, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, τὴν ἐκκλησίαν: ὅταν δεῖς ἀπὸ μακριὰ ἓνα ἢ καὶ περισσότερα πανῦψηλα κυπαρίσσια, θὰ μαντέψεις σωστὰ τὴν παρουσία μιᾶς ἐκκλησιᾶς πού ὑπάρχει ἀκόμη ἢ κάποτε ὑπῆρξε· γιατί κι ἂν σήμερα δὲν μένει τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτὴν παρά ἓνας σωρὸς ἀπὸ πέτρες, τὰ κυπαρίσσια της, μάρτυρες ἀλάνθαστοι, σημαδεύουν τὴ θέση της.

Δανιὴλ Φιλιππίδης (γεν. 1758), Γρηγόριος Κωνσταντᾶς (γεν. 1753): Γεννήθηκαν κι οἱ δύο στὶς Μηλιές τοῦ Πηλίου. Θεωροῦνται πρόδρομοὶ τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης. Τὸ 1791 ἐκδῶσαν τὴ «Νεωτερικὴ Γεωγραφία», πού εἶναι γραμμένη σὲ ἀπλή νεοελληνικὴ γλῶσσα.

Τά κυπαρίσσια μιᾶς ἐκκλησιᾶς παρέχουν ἐπίσης βάσιμες ἐνδείξεις γιά τήν ἡλικία της· γιατί δέν φυτρώνουν στήν τύχη, ἀλλά φυτεύονται γύρω της, ὅταν ἀρχίζει νά χτίζεται, μέ ἕναν ὀρισμένο τρόπο, μέ μιᾶ ὀρισμένη λογική: δέν μπορεῖ νά εἶναι τυχαῖο ὅτι ὑπάρχουν συνήθως τρία ἢ πέντε κυπαρίσσια πού σχηματίζουν ἕνα ἡμικύκλιο, ὁμόκεντρο μέ τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, καί δύο ἀκόμη, ἕνα στή ΒΔ καί ΝΔ γωνία τῆς ἐκκλησίας, ἀντίστοιχα. Στίς ἐκκλησιές πού βρίσκονται σέ περίοπτη* θέση, βρίσκουμε συχνά καί μιᾶ σειρά ἀπό κυπαρίσσια, φυτεμένα μπροστά ἀκριβῶς σ' ἐκείνη τήν πλευρά πού ξανοίγεται στή θέα. Νομίζω πῶς σκοπός τους εἶναι νά ὀργανώσουν, κατά κάποιον τρόπο, τή θέα, περιορίζοντάς τήν σέ μικρότερες, καί γι' αὐτό πιο ἔντονες καί πιο ἐνδιαφέρουσες εἰκόνες, πού ἐναλλάσσονται καθώς κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τή δεντροστοιχία – τό ἴδιο ὅπως ὅταν κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τίς κιονοστοιχίες τῶν ἀρχαίων ναῶν.

Τά κυπαρίσσια τῶν ἐκκλησιῶν, φυτεμένα, καθώς εἶδαμε, μέ ὀρισμένο σχέδιο καί προγραμματισμό, δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στό φυσικό περιβάλλον· θά πρέπει νά τά συμπεριλάβουμε στήν ἀρχιτεκτονική μορφή, καί νά περάσουμε ἔτσι στό δεύτερο σύστημα σχέσεων πού ἐπισημάναμε στήν ἀρχή, τίς σχέσεις δηλαδή ἀνάμεσα στή φυσική μορφή τοῦ τοπίου καί τήν ἀρχιτεκτονική καί τελετουργική μορφή μέ τήν ὁποία καθαγιαζεται.

Ἐρωτήσεις

1. Τό νερό ἱκανοποιεῖ ὑλικές ἀνάγκες κυρίως. Ἡ θέα καί τά δέντρα τί ἀνάγκες ἱκανοποιοῦν;
2. Ἡ συγγραφέας παρομοιάζει τίς ἀρχαίες κιονοστοιχίες μέ τίς δενδροστοιχίες, πού περιβάλλουν τά ἐξωκλήσια. Τί τό κοινό παρουσιάζουν;
3. Ἐπισκεφθεῖτε ἕνα ἐξωκλήσι τῆς περιοχῆς σας καί κοιτάξτε ἂν ἔχει τά παραπάνω σημάδια.

ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί Ἐθνολογία στίς Η.Π.Α. Καθηγήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στήν ἔδρα τῆς Λαογραφίας, ὅπου διαδέχτηκε τόν πατέρα της λαογράφου Στίλπωνα Κυριακίδη. Ἔργα της: *Ἡ ὑφαντική στή Δυτική Θράκη*, *Λαογραφικά μελετήματα* κ.ά.

περίοπτος: αὐτός πού μπορεῖ νά τόν δεῖ κανεῖς ἀπ' ὅλες τίς πλευρές.

[Τρεις βράχοι]

‘Από τό 12ο ποίημα τής συλλογής Μυθιστόρημα δημοσιεύεται ἡ πρώτη στροφή, πού δίνει τήν εἰκόνα ἑνός χαρακτηριστικά ἑλληνικοῦ τοπίου: φτωχό καί καθόλου ἐντυπωσιακό. Ἐδῶ καί κει ξεπροβάλλουν καί τό κάνουν χαριτωμένο κανένα ρημοκλήσι ἢ κανένα σπιτάκι.

Τρεῖς βράχοι, λίγα καμένα πεῦκα κι ἓνα ρημοκλήσι
καί πάρα πάνω
τό ἴδιο τοπίο ἀντιγραμμένο ξαναρχίζει·
τρεῖς βράχοι σέ σχῆμα πύλης σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεῦκα, μαῦρα καί κίτρινα
κι ἓνα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στόν ἀσβέστη·
καί πάρα πάνω ἀκόμη πολλές φορές
τό ἴδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ὡς τόν ὀρίζοντα, ὡς τόν οὐρανό πού βασιλεύει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τά ἐπίθετα πού ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ γιά τά πεῦκα καί τούς βράχους. Κατορθώνουν νά δώσουν τήν πραγματική εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου;
2. Ὁ τρίτος, ὁ ὄγδος κι ὁ τελευταῖος στίχος θέλουν νά μᾶς δώσουν τήν εἰκόνα τοῦ τοπίου, πού διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται. Ποιός ἀπ’ αὐτούς τούς στίχους τό πετυχαίνει καλύτερα;
3. Θά σᾶς συγκινοῦσε ἓνα τέτοιο τοπίο καί γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά. Ἀπό τό 1926 ὑπηρετήσε στό Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν κι ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή *Στέρνα* (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. Ἔργα του: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται ὅλες οἱ ποιητικές του συλλογές), *Δοκιμές* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οἱ μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσσε) κ.ἄ. Εἶναι ὁ μόνος Ἕλληνας ποιητής πού ἦ Σουηδική Ἀκαδημία τοῦ ἀπένευσε τό 1963 τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας.

Δύο ώρες πάνω από τό Αιγαίο

"Όταν ο Κώστας Ουράνης αποφάσισε νά πάει στη Μυτιλήνη, τὰ ἀεροπορικά ταξίδια δέν ἦταν συνηθισμένα στήν Ἑλλάδα. Μαζί μέ τήν περιέργεια προκαλοῦσαν, ὅπως καί σήμερα, τό φόβο. Αὐτός ὅμως δέν ὑπολογίζει τίποτε μπροστά σ' ἓνα τέτοιο ταξίδι, πού τοῦ προσφέρει τήν εὐκαιρία νά δώσει μιά πανοραματική εἰκόνα τοῦ Αἰγαίου μέ τὰ νησιά του, τίς δαντελωτές ἀκρογιαλιές τους καί τή θάλασσά του, πού ἄλλοῦ εἶναι γαλήνια κι ἄλλοῦ τρικυμισμένη. Μέ τήν εὐαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα πού τόν διακρίνει, ρίχνει τή ματιά του παντοῦ καί συλλαμβάνει καί τήν πιό μικρή λεπτομέρεια.

Τό πρῶτο ἀναέριο ταξίδι τό κάνει κανένας γιά τό καινούριο τοῦ πράγματος: γιά νά δοκιμάσει μιά νέα συγκίνηση καί γιά νά ἔχει νά διηγεῖται, μέ κάποια κρυφή περηφάνια, ὅτι γνώρισε καί αὐτό τό μέσο τῆς συγκοινωνίας. Λέει: «Θά κάνω ἓνα ταξίδι, γιά νά δῶ τί εἶναι!»

Κι ὅταν δεῖ τί εἶναι, δέ θέλει πιά νά ταξιδέψει ἀλλιῶς. Κάθε φορά πού τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία, θά χρησιμοποιήσει τόν ἀέρα.

Τό πρῶτο ταξίδι τοῦ ἔδωσε ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού νόμιζε ὅτι λείπει ἀπό τό ἀεροπλάνο: τό αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας.

Ἡ ἰδέα καί ὁ φόβος τοῦ κινδύνου παύουν νά ὑφίστανται ἀπό τὰ πρῶτα λεπτά τῆς ὥρας. Δέ μένει παρά ἡ ἀπόλαυση τοῦ ταξιδιοῦ καί ἡ ἡδονή τῆς ἐκμηδένισης τῶν ἀποστάσεων. Μία ὥρα ἀεροπλάνου εἶναι ὄχτώ ὥρες ἑλληνικοῦ τρένου! Δύο ὥρες ὑδροπλάνου εἶναι δεκαοχτώ ὥρες βαποριοῦ! Εἶναι φυσικό λοιπόν, μιά καί πετάξει κανεῖς, νά βρῖσκει πιά κάθε ἄλλο τρόπο μεταφορᾶς καθυστερημένο, κουραστικό καί ἀπελπιστικά ἀργό... "Ἐτσι κι ἐγώ: ὅταν ἀποφάσισα νά πάω στή Μυτιλήνη, οὔτε κἀν συζήτησα μέ τόν ἑαυτό μου μέ ποῖο τρόπο θά ταξιδέψω. Πῆρα τό ὑδροπλάνο τῆς "Αεροεσπρέσο"...

Τή φορά αὐτή, καμιά ἀπό τίς συγκινήσεις τοῦ πρῶτου ταξιδιοῦ μου ἴσαμε τήν Πάτρα. Πῆρα τή θέση μου στό ὑδροπλάνο σάν νά ἐπρόκειταν γιά μιά μικρή ἐκδρομή μέ αὐτοκίνητο. Ὁ καιρός ἄλλωστε ἦταν ἰδανικά ὥραϊος καί ὁ πιλότος ἓνας παλαίμαχος τοῦ ἀέρος. Ἡ ἀποθαλάσωση

Ἄεροεσπρέσο: ἀεροπορική ἐταιρεία.

έγινε χωρίς τήν παραμικρότερη δυσκολία. Τό ὑδροπλάνο, ἀφοῦ γλί-
στησε πάνω στό φαληρικά νερά ἴσαμε τήν Καστέλα, ἀνυψώθηκε ἀνά-
λαφρα καί πῆρε τή διεύθυνση τοῦ Σουνίου.

Ἦταν 9.03' τό πρωί. Πέντε λεπτά ἀργότερα περνούσαμε πάνω ἀπό
τά πευκόφυτα βράχια καί τούς δαντελωτούς κολπίσκους τῆς Βου-
λιαγμένης...

Ἡ θάλασσα ἦταν γαλήνια καί λαμποκοποῦσε ἀπό τ' ἀναρίθμητα δια-
μάντια τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Μικρές ψαρόβαρκες μ' ἄσπρα πανιά τήν
αὐλάκωναν σ' ὅλες τίς κατευθύνσεις. Βλέπαμε μικρά ξερονήσια ψη-
μένα ἀπό τόν ἡλιο κι ἀριστερά μας ἕναν ὠραῖο κόλπο μέ χαμηλές βου-
νοσειρές. Ἀνάμεσα σ' αὐτές καί στό ξερονήσια σχηματιζόταν ἕνας θα-
λάσσιος διάδρομος, μιά γλαυκή λεωφόρος ὅπου διασταυρώνονταν μι-
κρά καΐκια. Τό χρῶμα τῆς θάλασσας ἦταν ὄνειρικά γαλανό γαλανό,
ὅπως ὅταν τήν κοιτάζει κανένας ἀπό τό φεγγίτη ἑνός βυθισμένου ὑπο-
βρυχίου. Κοντά στίς ἀκρογιαλιές ἄσπριζαν κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν
νερῶν οἱ ξέρες. Βρισκόμαστε στό σουριακό ἀκρωτήριο. Τά στρογγυλά
πεῦκα του φαίνονταν μικροσκοπικά σάν τά δέντρα παιδικῶν παιχνι-
διῶν, μερικές τέντες κατασκηνώσεων ἔδιναν τήν ἐντύπωση πεταλίδων
καί οἱ διασκορπισμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐπαύλεις ἔκαναν μικροῦς ἄσπρους
κύβους ἀνάμεσα στήν πρασινάδα. Δεξιά μας βλέπαμε τώρα τόν ἀρχαῖο
ναό τοῦ Ποσειδῶνος, πού στεφανώνει τό ἀκρωτήριο, σάν ἕνα μεγάλο
παραλληλόγραμμο ἰσοπεδωμένου ἐδάφους, πού στό μέσο του οἱ ἄ-
σπρες κολόνες ἦταν παραταγμένες σάν στρατιωτάκια. Ὁ ὑπέροχος
αὐτός ἐξώστης, πάνω στό Αἰγαῖο, ὅπου ὁ Πλάτων εὐχαριστιότανε νά
πηγαίνει μέ τούς μαθητές του, φαινότανε, ἀπό τό ὕψος ἀπό τό ὁποῖο
τόν ἀτενίζαμε, κάτι τό ἐντελῶς πλατυσμένο καί ἀσήμαντο. Ἀντίθετα,
τό ὅ,τι εἶχε μαγευτική γραφικότητα ἦταν οἱ διάφορες γλώσσες γῆς πού
εἰσχωροῦσαν στή θάλασσα ἴσαμε τό Λαύριο, πού ἀπλωνόταν στό βάθος
τοῦ ὀρίζοντα μαυρισμένο ἀπό τήν καπνιά τῶν ἀνθρακωρυχείων του...

Πετούσαμε τώρα ἐπάνω ἀπό τό Μακρονήσι, πού ὑπῆρξε στόν Πρῶτο
Βαλκανικό Πόλεμο πεδίο συγκεντρώσεως Τούρκων αἰχμαλώτων –
χιλιάδων αἰχμαλώτων πού, μαζεμένοι στό ἔρημο καί ἀύχμηρό* αὐτό
νησί, θύμιζαν τά σκυλιά τῆς Κωσταντινούπολης καί πέθαιναν ὅπως
ἐκεῖνα. Δέ διακρίναμε κανένα ἴχνος ἀνθρώπινης παρουσίας. Σ' ὅλο τό
νησί δέν ὑπῆρχε παρά ἕνα καί μόνο σπιτάκι. Τό ἔρημο νησί ἀπλωνόταν
κάτω μας σά μιά τεράστια σαύρα, πού τά πόδια τῆς ἦταν οἱ διάφορες
γλώσσες γῆς πού εἰσχωροῦσαν μέσα στή θάλασσα ἤ, ἀκριβέστερα, σάν

αὐχμηρός: ξερός, κατάστεγνος.

ένα δέρμα πάνθηρα, από κείνα που στολίζουν τις κρεβατοκάμαρες... Δεξιά μας βλέπαμε την Κέα να ξεδιπλώνει τις ατέλειωτες πτυχώσεις των βουνών της και των λόφων της, και μπροστά μας, ανάμεσα από τις ατμώδεις γραμμές της Εύβοιας, ξεκοβότανε στο γαλάζιο τ' ουρανό ή ψηλή κορφή του 'Αγίου 'Ηλίου.

Πέντε λεπτά αργότερα διακρίναμε καθαρά την Εύβοια κι αναγνωρίζαμε, παρ' όλη τη μεγάλη απόσταση, την Κάρυστο, που λεύκαζε στο βάθος του κόλπου της, περιτριγυρισμένη από την πρασινάδα των περιβολιών της.

Στις 9.45' πετούσαμε πάνω από το κανάλι Εύβοιας-'Ανδρου. Τό υδροπλάνο έφευγε με μιά ευστάθεια που θά τη ζήλευε ακόμα και επίβατης αυτοκινήτου σ' ασφαλτωμένο δρόμο...

Τό παραμικρότερο κούνημα δέν τάραζε τό έναέριο ταξίδι μας.

Είχε κανένας τό συναίσθημα ότι ήταν καθισμένος σ' αναπαυτική πολυθρόνα, τοποθετημένη σ' έναν έξωστη που κάτω του άπλωνόταν μιά άπεραντη πανοραματική θέα. Κάτω γυάλιζε, όλη φώς, ή θάλασσα του Αιγαίου. Σιλουέτες νησιών πρόβαλαν έδω κι εκεί, πάνω από την έπιφάνεια των θαλάσσιων όριζόντων... ώσπου νά χαρούμε την όνειρώδη αυτή θέα, βρισκόμαστε πάνω από την 'Ανδρο.

Τό νησί μās παρουσιαζότανε σαν ένα χάος βουνών και λόφων, καλλιεργημένο άπ' άκρη σ' άκρη αλλά με έλάχιστη βλάστηση. Ένα κυπαρίσσι έδω, μιά τούφα δέντρων άλλοι - αυτό ήταν όλο. Πουθενά δέ βλέπαμε μιά πεδιάδα. Τίς χαράδρες τίς διαδέχονταν άλλες χαράδρες, τίς κορφές άλλες κορφές. Πάνω σ' αυτή την ψημένη από τόν ήλιο γυμνότητα, οί μικροί τοίχοι που χώριζαν τ' αναρίθμητα χωράφια έμοιαζαν με τίς ιδιότροπες γεωμετρικές γραμμές καύκαλου χελώνας. Κάποτε τά χωράφια τά χώριζαν φράχτες άνθισμένων ροδοδαφνών, που έδιναν ένα τόνο χαράς στην άπεραντη αυτή αύχμηρότητα*. Στίς κορυφές μερικών λόφων διακρίναμε μικρούς συνοικισμούς, ό μόνος όμως άνθρωπος που άντίκρισαν τά μάτια μας ήταν ό φύλακας ενός κατάλευκου φάρου, που είχε βγει μπρός στο προαυλίό του και μās χαιρετούσε με τό καπέλο του.

Τό πέταγμά μας πάνω από την 'Ανδρο δέν διάρκεσε παρά λίγα μόνο λεπτά. Τώρα βλέπαμε κάτω μας τίς άκρες του νησιού που κατέβαιναν άπότομες στή θάλασσα, περιτριγυρισμένες μ' άφρους, και άντίκρυ μας μιά άπεραντη γραμμή άχνας που άπόκρυβε τό θαλάσσιό όρίζοντα σαν

αύχμηρότητα: ξηρότητα, ξεραίλα.

παραπέτασμα. Ἐπό δῶ καί μπρός εἶχαμε νά περάσομε πάνω ἀπό ἀνοιχτό πέλαγος...

Ἐπό τ' ἀνοιχτό παραθυράκι κοίταζα κάτω μου τόν ἴσκιο τοῦ ὕδροπλάνου, πού ἔσχιζε τήν ἐπιφάνεια τῶν νερῶν σάν ἴσκιος γιγαντιαίου πουλιοῦ. Σιγά σιγά, μή βλέποντας ἄλλο ἀπό θάλασσα, ἄρχισα νά νιώθω τήν ἐλαφρά ἐκεῖνη πλήξη καί χαύνωση πού αἰσθάνεται κανεῖς σέ μιά σεζλόγκ* καταστρώματος, ὅταν τό βαπόρι πλέει σέ μιά θάλασσα γαλήνια καί ἀτέρμονη*...

Οἱ συνεπιβάτες μου εἶχαν ἀφήσει τά παραθυράκια γιά διάφορες μικροασχολίες: ἓνας διάβαζε ἓνα γαλλικό περιοδικό, ἓνας Ἴταλός μετροῦσε τίς μπανκανότες* του, ἓνας διαμαρτυρόμενος ἱερεὺς ἔγραφε γράμματα. Τό ὕδροπλάνο ἐξακολουθοῦσε νά πετάει χωρίς τόν παραμικρότερο κλονισμό, ἐνώ, ἀντίθετα, κάτω μας, ἡ θάλασσα ἦταν παραγμένη. Ἡ γλαυκή της ἐπιφάνεια ἦταν πιτσιλισμένη μ' ἀφρούς, ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ ἀέρας σήκωνε κι ἔσπρωχνε μπρός του σύννεφα ὀλόκληρα ἀπό ἀφρούς πού φαίνονταν πῶς ἔβγαιναν μέσα ἀπό τά βάθη τῆς θάλασσας...

Ἡ ὥρα περνοῦσε χωρίς τίποτα νά διακόπτει τή μονοτονία τοῦ ἀπεραντοῦ κάτω μας Αἰγαίου. Ἄξαφνα αἰσθάνθηκα κάτι σάν τή συγκίνηση τοῦ ναῦτη τοῦ τοποθετημένου στή σκοπιά τοῦ καταρτιοῦ ἐνός πλοίου ἐξερευνησέων, ὅταν βλέπει μακριά στό βάθος τῶν ὀριζόντων μιά γραμμή γῆς! Ἀόριστες βουνογραμμές πρόβαλλαν τώρα στό βάθος τῆς θάλασσας. Συμβουλευθήκα ἓνα χάρτη καί εἶδα ὅτι ἦταν τά βουνά τῆς Χίου. Ἐνα πλοῖο θά ἤθελε ὦρες ὀλόκληρες, γιά νά πλησιάσει τίς ἀκαθόριστες αὐτές ἀκτές. Ἐμεῖς, ὕστερ' ἀπό δέκα λεπτά βρισκόμαστε πάνω ἀπό τή βορινή ἄκρη τοῦ νησιοῦ. Τό ὕψος ὅπου βρισκόμαστε μᾶς ἐπέτρεπε νά διακρίνομε καθαρά τούς σωρούς τῶν βουνῶν καί τῶν λόφων, τά χωράφια, τούς ἀνεμόμυλους καί τίς τοῦφες τῆς πρασινάδας πού διακόπτανε τή μονοτονία τοῦ τεφροκόκκινου ἐδάφους. Περάσαμε πάνω ἀπό λόφους καλλιεργημένους καί ἀπό πράσινες φάραγγες, ἔχοντας ἀντίκρου μαρ τά βουνά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δυό τρία ξερονήσια ἀνάμεσα στή Χίο καί στίς μικρασιατικές ἀκτές ἔμοιαζαν μέ τίς πέτρες πού τοποθετοῦν γιά τό πέρασμα ἐνός ποταμοῦ – τόσο ἀσήμαντη φαινότανε ἡ ἀπόσταση πού χωρίζε τήν Ἑλλάδα ἀπό τή γῆ πού ἦταν κάποτε δική μας.

σεζλόγκ: ἀναπαυτική πολυθρόνα (γαλλ. λέξη).

ἀτέρμονος: αὐτός πού δέν ἔχει τέλος, ἀτελεύτητος.

μπανκανότα: τραπεζογραμμάτιο (ἰταλ. λέξη).

Ἀφήνοντας πίσω μας τίς ἀφροστεφανωμένες ἀκτές τῆς Χίου, ξαναβρεθήκαμε πάνω ἀπό τό Αἰγαῖο, τό ὅποιο στό σημεῖο αὐτό ἦταν ὄνειρωδῶς γαλήνιο. Πάνω ἀπό τήν ἀρυτίδωτη ἐπιφάνειά του, πού τή γλαυκότητά της τήν ξεθώριαζε ὁ ἔντονος ἥλιος, σχηματίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ μεγάλες γυαλιστερές πλάκες, σάν νά εἶχε χυθεῖ λάδι πάνω στά νερά. Ἐνα βαπόρι, τό μόνο πού συναντήσαμε σ' ὄλο μας τό ταξίδι, αὐλάκωνε, μακριά, τή γαλήνια θάλασσα... Βλέπαμε τώρα ν' ἀνεβαίνει ἀπό τό βάθος τοῦ ὀρίζοντα ἡ Μυτιλήνη μέ τά κοκκινωπά βουνά της, τά κατάστικτα* ἀπό στρογγυλές κηλίδες δέντρων. Σέ λίγο διακρίναμε τήν ἄσπρη λουρίδα ἐνός δρόμου, πού ἦταν χαραγμένος στήν πλαγιά ἐνός βουνοῦ, λίγο ψηλότερα ἀπό τή θάλασσα, καί τίς κόκκινες στέγες τοῦ Πλωμαριοῦ. Τό ὑδροπλάνο φαινότανε σάν νά ἤθελε νά παρακάμψει τήν ἄκρια τοῦ νησιοῦ, ἀλλάζοντας ὁμως ἀπότομα ἀπόφαση διευθύνθηκε, μέ μιά μικρή στροφή, πρὸς τήν ξηρά. Τά βουνά τῆς Μυτιλήνης ἐρχόντουσαν τώρα καταπάνω μας κι ὕστερ' ἀπό ἓνα λεπτό βρισκόμαστε πάνω ἀπ' αὐτά, ἀγγίζοντάς τα σχεδόν. Κατάφυτα ἀπό ἐλιές, φάνταζαν τώρα σάν ἀσημένια μέσα στό φῶς τοῦ ἡλίου... Στό βάθος τῶν πτυχῶσεών τους τά μάτια μας, μαγεμένα, ἐβλεπαν νά γυαλίζει μιά τεράστια πλάκα νεροῦ, πού τήν παίρναμε γιά λίμνη, γιατί τήν περιτριγύριζαν βουνά ἀπό παντοῦ. Ὄταν περάσαμε πάνω της, εἶδαμε πῶς ἦταν ἓνας κόλπος, ὁ κόλπος τῆς Γιέρας, πού ἡ στενή καί γραφική του ἐξοδος, ὅμοια μέ λαιμό φιάλης, δέν εἶχε μεγαλύτερη διάσταση ἀπό ὅση οἱ ὄχθες ἐνός ποταμοῦ. Τό θέαμα τοῦ κόλπου, μέ τίς κατάφυτες ἀκρογιαλιές του, πού γυάλιζε κάτω μας πάμφωτος καί ἀκίνητος, ἦταν ἀληθινά ὄνειρωδες – κι ἓνα ἀπό τά ὠραιότερα πού ἔχω δεῖ στή ζωή μου. Μικρές βαρκοῦλες διασχίζανε τή χρυσῆ ἐπιφάνεια τῶν νερῶν καί τρία ἀγγλικά πολεμικά ἀκίνητοῦσαν κοντά στήν ἐξοδό του. Τό ὑδροπλάνο τόν προσπέρασε μέ ἀστραπιαία ταχύτητα, ἀγγίζοντας σχεδόν καί πάλι ἓνα ἄλλο βουνό, πού στό τέρμα τῆς πλαγιάς του ἀπλωνόταν ἡ ἀπειρία τῶν λευκῶν σπιτιῶν τῆς Μυτιλήνης. Θαυμάζαμε τό ἐξαισιοῦ θέαμα τῶν κατάφυτων πλαγιῶν, τῶν κατάστικτων μέ ἐπαύλεις, τῶν γραφικῶν χωριῶν πού στεφάνωνναν τίς κορυφές λόφων, τοῦ κάστρου τῆς Μυτιλήνης πού ἐξεῖχε σάν πλοῖο μέσα στή θάλασσα τή φωτεινὴ καί γαλάζια, ὅταν ἄνοιξε μιά πορτίτσα τοῦ ὑδροπλάνου πίσω ἀπό τίς θέσεις μας καί πρόβαλε ὁ δεῦτερος πιλότος, πού μέ νεύματα κωφάλαου μᾶς ἔδωσε νά ἐννοήσουμε ὅτι ἔπρεπε νά καθίσαμε ὅλοι στή δεξιά πλευρά τοῦ ὑδροπλάνου, γιατί σέ λίγο θά κατεβαίναμε στή θάλασσα. Πραγματικά, ὁ κρότος τοῦ

κατάστικτος: γεμάτος στίγματα, σημάδια.

μοτέρ άμέσως σταμάτησε νά ταλανίζει τ' αϊτιά μας καί τό ύδροπλάνο άρχιζε νά κατεβαίνει μέ «βόλ-πλανέ»* καί μέ ιλιγγιώδη ταχύτητα. Οί λόφοι, οί πλαγιές, όλόκληρη ή Μυτιλήνη πέρασαν γιά μιά τελευταία φορά άστραπιαία από τά μάτια μας, σάν φίλμ κινηματογράφου πού του άφηνίασε γιά μιά στιγμή ή μηχανή, καί, ένώ άγωνιζόμαστε νά κλείσομε τά παραθυράκια του ύδροπλάνου, αισθανθήκαμε νά σπρωχνόμαστε από τίς θέσεις μας πρός τά έμπρός. Ή θάλασσα στροβίλισε γιά μιά στιγμή στά μάτια μας, ένας παφλασμός άκούσθηκε καί τό ύδροπλάνο, άφου έσχισε γιά λίγο τά νερά, άκινήτησε. Είχαμε φθάσει στό λιμάνι τής Μυτιλήνης – δυό ώρες κι ένα τέταρτο ακριβώς από τότε πού είχαμε έγκαταλείψει τό Φάληρο...

Έρωτήσεις

1. Μελετήστε τίς σκηνές τής αποθαλάσωσης καί τής προσθαλάσωσης. Ποιά άπ' τίς δυό είναι περισσότερο όλόκληρωμένη;
2. Νά βρείτε μερικά άποσπάσματα πού νά δικαιολογούν τήν άποψη πώς ό Ουράνης διακρίνεται γιά τήν εύαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα του.
3. Νά μελετήσετε τά «έγγλέζικα άκρογιάλια» του Καζαντζάκη καί νά συγκρίνετε τά δυό κείμενα. Τι προσέχει περισσότερο ό ένας συγγραφέας καί τί ό άλλος;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνουρίας καί έζησε γιά ένα διάστημα στην Κωνσταντινούπολη. Πήγε στην Εύρώπη νά σπουδάσει Γεωπονία, αλλά διέκοψε τίς σπουδές του καί άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έργα του: α) ποιητικά: *Σάν όνειρα*, *SpIeeη*, *Νοσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές καί τοπία τής Ίσπανίας*, *Σινά*, *τό θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στην Έλλάδα*. Σημαντική του προσηφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

βόλ-πλανέ: πλάγια καθοδική πήψη.

Ὀδυσσέας Ἐλύτης

[Ἔχει ὁ Θεός]

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Ὀδ. Ἐλύτη «Ἡλικία τῆς γλαυκῆς θύμης», πού ἀνήκει στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ Προσανατολισμοὶ (1940). Τὰ θέματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στὶς ὁμορφιές τοῦ Αἰγαίου. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἐλύτη τὰ πλημμυρίζει ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ἡ αἰσιοδοξία.

Ελαιῶνες κι ἀμπέλια μακριὰ ὡς τὴ θάλασσα,
κόκκινες ψαρόβαρκες πιὸ μακριὰ ὡς τὴ θύμηση,
ἔλυτρα* χρυσὰ τοῦ Αὐγούστου στὸ μεσημεριάτικο ὕπνο
μέ φύκια ἢ ὄστρακα. Κι ἐκεῖνο τὸ σκάφος
φρεσκοβγαλμένο, πράσινο, πού διαβάζει ἀκόμη στὴν εἰρή-
νη τοῦ κόλπου τῶν νερῶν Ἔχει ὁ Θεός.

Ἑρωτήσεις

1. Νά ξεχωρίσετε τίς εἰκόνες πού περιέχονται στὸ ποίημα. Πῶς φαντάζεστε τὴν εἰκόνα πού δίνει ὁ τελευταῖος στίχος; (ἔχετε ὑπόψη σας ὅτι φράσεις ὅπως τὸ «ἔχει ὁ Θεός» συνηθίζουν οἱ ναυτικοὶ νὰ τίς γράφουν στὰ καΐκια). Τί αἴσθημα σᾶς προκαλεῖ ὁ στίχος αὐτός;
2. Ὅλες μαζί οἱ λεπτομέρειες τοῦ ποιήματος ποιά γενικότερη εἰκόνα συνθέτουν;
3. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα διατυπώνεται μιὰ γενικὴ γνώμη γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ἐλύτη. Ἐπαληθεύεται ἀπὸ τοὺς στίχους πού διαβάσατε;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

ἔλυτρα: τὰ σκληρά φτερά τῶν ἐντόμων. Συνήθως ἔχουν φανταχτερό χρῶμα (π.χ. τὰ ἔλυτρα τῆς χρυσόμυγας, τῆς πασαχλίτσας κλπ.).

Στίς πλαγιές του Βέρμιου

Τό παρακάτω απόσπασμα αποτελεί τήν εισαγωγή του κεφαλαίου Στίς πλαγιές του Βέρμιου, πού ολοκληρώνεται μέ τήν περιγραφή τής Νάουσσας καί τής Βέροιας. Ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νά συλλάβει ὅ,τι οὐσιαστικό ἔχουν νά του προσφέρουν οἱ τόποι πού ἐπισκέπτεται καί νά δώσει ὄχι μόνο ὅ,τι βλέπει μέ τό μάτι, ἀλλά καί ὅ,τι νιώθει μπροστά σ' αὐτό πού βλέπει.

Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά, στά βουνά πού δέν τά τρομάζεις μέ τ' ἀπόκρημα ὕψη τους, πού δέν τά βαριέσαι μέ τήν ἀδυσώπητη μονοτονία τους, πού συμφιλιώνεσαι ἀμέσως μαζί τους καί τά παίρνεις μέ ὅλη σου τήν εὐχαρίστηση πιστούς σύντροφους στό ταξίδι σου. Ἐνας παλιός συγγραφέας τ' ὀνομάζει «μέγα σινικόν τεῖχος», πού χωρίζει τήν περιφέρεια τής Καστοριάς, τής Ἀνασελίτσης, τής Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καί τής Κατερίνης ἀπό τή μέση καί ἀνατολική Μακεδονία. Ὁ χαρακτηρισμός μου φαίνεται καί ἀστοχος καί βαρῦς. Τά «μεγάλα σινικά τεῖχη» εἶναι ὄγκοι τεράστιοι πετρῶν πού ἀπομονώνουν, πού βασανίζουν καί ταλαιπωροῦν· τό Βέρμιο, ὅπως διόλου ἀντίθετα, σέ προσκαλεῖ φιλικά μέ κάθε του πλαγιά, μέ κάθε χαράδρα του, μέ κάθε κορυφή του, μέ τήν ἀστείρευτη δροσιά του καί τήν ἀφθονη βλάστηση. Καθώς πηγαινεις μέ τό τρένο ἀπό τήν Ἐδεσσα στή Βέροια, τό βλέπεις πότε νά ξεμακραίνει διακριτικά καί νά χάνεται στό κατάφωτο γαλάζιο βάθος τοῦ καλοκαιρινοῦ οὐρανοῦ, πότε νά πλησιάζει χαρούμενο καί πρόθυμο. Οἱ πολιτεῖες καί τά χωριά πού ἀναπαύονται στίς πλαγιές του εἶναι σάν τεράστιοι κήποι, πού τούς συντηροῦν, τούς ἀνανεώνουν καί τούς ὠραίζουν* οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βέρμιου. Νερά παφλάζουν ἐδῶ, νερά κατεβαίνουν μέ τραγουδιστό ξετύλιγμα παραπέρα, πυκνοί ἴσκιοι ξαλαφρώνουν τό στρατοκόπο κάτω ἀπό παμπάλαιες καρυδιές καί καστανιές καί τόν προσκαλοῦν νά εὐφρανθεῖ σέ ἀερικά πλατώματα, ἀνάμεσα στίς χαρούμενες συντροφικές τῶν ἀνθισμένων θάμνων. Τό Βέρμιο παρουσιάζεται διπλό στήν ὑπόσταση: εἶναι τό βουνό τής εἰδυλλιακῆς ὁμορφιάς, τό κατάφυτο καί κατάρρυτο, τό ἀγνότατο, καί τό βουνό τής κοινω-νικῆς χρησιμότητας. Στά πόδια του ἕνας κόσμος ὀλόκληρος παίρνει τή

ὠραίζω: κάνω κάτι ὠραῖο, στολίζω.

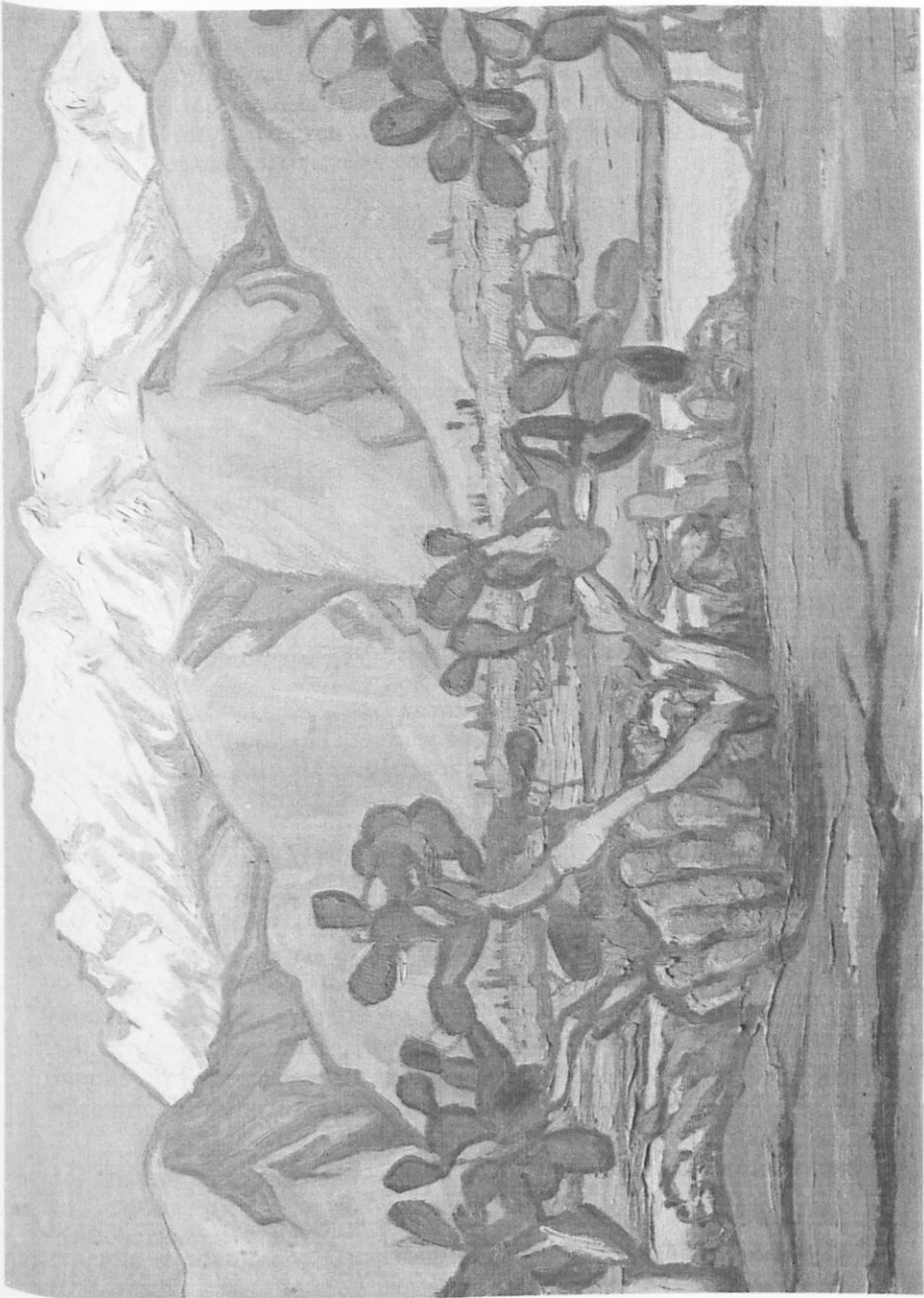
δύναμη πού τοῦ χρειάζεται, γιά νά κάμει τόν κόπο του γόνιμο καί γιά νά δημιουργήσει τήν προκοπή του. Οἱ καταρράχτες πού πηδοῦν ἀνυπόμονοι ἀπό τά ὕψη τῶν βράχων του, ὁ πολύτιμος «λευκός ἄνθραξ»* τῆς Μακεδονίας, κινοῦν ἐργοστάσια καί γεμίζουν ἀπό χρήσιμη δραστηριότητα τίς πολιτείες τῶν στενῶν ὄρεινῶν κοιλάδων. Μαζί μέ τό πλατάγισμα τοῦ νεροῦ καί τόν ἦχο τῆς αὔρας ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα, ὁ ταξιδιώτης ἀκουρμαίνεται* καί τόν κρότο τῆς μηχανῆς· ἐργοστάσια, πού ἀποτελοῦν θερμές κυφέλες ζωῆς, ἀνοίγουν τήν κατακόκινη συμφωνία τῶν ἀλλεπάλληλων στεγῶν των, σά μεγάλη κηλίδα στήν καταπράσινη ἀπεραντοσύνη τῆς πλαγιάς· καπνοδόχοι στέλνουν τόν γκρίζο καπνό τους στά ὕψη· χιλιάδες ἄνθρωποι πᾶνε κι ἔρχονται, κατασκευάζουν, μεταφέρουν, διαπραγματεύονται, γεμίζουν τόν τόπο ἀπό τό σάλαγο τῆς ζωντανῆς, τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας. Ἀφέντης καί προστάτης τοῦ τόπου τούτου τό νερόχαρο βουνό. Αὐτό γεμίζει ἀπό σύννεφα, βροχές καί χιόνια μέρες ἀτέλειωτες· αὐτό στραγγίζει τ' ἄσκιά τ' οὐρανοῦ στά εὐρύχωρα στέρνα του· κι αὐτό ξαναστέλνει τό εὐεργετικό του ἀπόθεμα στήν πλαγιά καί στόν κάμπο μέ χίλιους τρόπους: μέ σκισίματα ἀπότομα, πού δημιουργοῦν τούς βουερούς καταρράχτες, μέ ποτάμια ὀρμητικά, πού προσπερνοῦν σάν μεθυσμένα ἄλογα τίς σκιερές συστοιχίες τῶν πλατάνων, μέ μοναχικές, σιωπηλές πηγές, μέ λιγνές κλωστές ὑδάτινες, πού κατεβαίνουν, γιά νά ποτίσουν τό περιβόλι καί τό χωράφι, γιά νά θρέψουν τό λαχανικό, γιά νά γεμίσουν ἀπό εὐωδιά τό λουλούδι. Τήν ὥρα τούτη ὅλα στό Βέρμιο εἶναι ἀνθισμένα: ὁ ταξιδιώτης νομίζει πῶς δέ βρίσκεται κατακαλόκαιρα στήν καρδιά τῆς Μακεδονίας, μά πῶς ἔχει προφτάσει μιά θαυμάσια ὀσιμη ἀνοιξη.

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας μέ τή φράση «Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά» καί πῶς τήν αἰτιολογεῖ;
2. Νά βρεῖτε τά χωρία, ὅπου ὁ συγγραφέας δίνει εἰκόνες τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς τοῦ Βέρμιου καί τῆς καθημερινῆς του ζωῆς, καί νά σημειώσετε τίς λέξεις ἢ τίς φράσεις, μέ τίς ὁποῖες χρωματίζονται ἐντονότερα.
3. Νά βρεῖτε τίς ἐπί μέρους εἰκόνες πού συνθέτουν τή φυσική ὁμορφιά τοῦ Βέρμιου καί τήν καθημερινή του ζωή.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αἰτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία. Ἐγράψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Στό ἔργο του,

λευκός ἄνθραξ: τό νερό, πού χρησιμοποιεῖται σάν κινητήρια δύναμη.
ἀκουρμαίνομαι: ἀκούω προσεχτικά, ἀφουγκράζομαι.

Κ. Μαλέας: *Ταΐγετος*

πού είναι πλούσιο, ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι ποιητικές του συλλογές *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας* (1924) καί τά *Λυρικά Σχέδια* (1933), τό μυθιστόρημα *Χαμοζωή* (1945), οἱ ἔξι τόμοι κριτικῶν μελετῶν μέ τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα* κι οἱ ταξιδιωτικές του ἐντυπώσεις *Ἑλληνικοί ὀρίζοντες* (1940), *Εὐρώπη - δώδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* (1953) κ.ἄ.

Κώστας Ουράνης

‘Ο Ταύγετος

‘Ο Κώστας Ουράνης ταξίδεψε πολύ καί στήν Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό. Γι’ αὐτό πρέπει νά διαβάσουμε μέ προσοχή ὅσα γράφει γιά τόν Ταύγετο. Γνώρισε κι ἄλλα βουνά. Μπρός στή μεγαλοπρέπεια ὁμως καί τήν ἐπιβλητικότητα τοῦ Ταύγετου συγκλονίστηκε. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ προσπαθεῖ νά μᾶς μεταδώσει ὅ,τι ἐνίωσε μόλις τόν πρωταντίκρισε.

Κανένα βουνό ἀπ’ ὅσα εἶδα στή ζωή μου – ἀπό τό Μόν Μπλάν* μέ τά αἰώνια ἀπάτητα χιόνια ἴσαμε τίς πιό ἄγριες ἰσπανικές «σιέρες*» – δέ μου ἔκανε ποτέ τήν ἐντύπωση πού αἰσθάνθηκα, πού δέχθηκα καταστηθα θά ἔπρεπε νά πῶ, ὅταν ἀπό μιά ψηλή καμπή τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου πρὸς τή Σπάρτη ἀντίκρισα τόν Ταύγετο σ’ ὅλο του τό ἐπιβλητικό ὕψος. Δέ φανταζόμουν ποτέ ὅτι θά ὑπῆρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα*, τέτοια ἀτομικότητα. Ἡ εἰκόνα του ἦταν ἄφθαστα μεγαλοπρεπής. Παρουσιάζεται σθηριγμένος σέ τεράστιες, συμπαγεῖς πλαγιές, παρόμοιες μέ σθηρίγματα τειχῶν, χρώματος μόβ καί μολυβένιου, καί οἱ

Μόν Μπλάν: Λευκό ὄρος· ὄρεινός ὄγκος τῶν Δυτικῶν Ἀλπεων στά σύνορα τῆς

Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καί τῆς Ἑλβετίας.

σιέρα: ὄροσειρά (λέξη ἰσπανική).

μέ τέτοιο χαρακτήρα: μέ τέτοια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

κορφές του, πού έχουν σχήματα πυραμίδων, ξεκόβονται στο γαλανό ουρανό κατακάθαρα και σκληρά. Δέν υπάρχουν, όπως συμβαίνει μ' άλλα ψηλά βουνά, μικρότερες βουνοσειρές νά τό μισοκρύβουν και νά έμποδίζουν ν' άγκαλιάσει κανείς μέ μιά ματιά όλόκληρο τό ύψος του. Από τήν κοιλάδα τής Σπάρτης, όπου κάνει φιδίσιους έλιγμούς ό Εύρώτας, και πού άπλώνεται σάν μιά θάλασσα πρασινάδας, ό Ταύγετος σηκώνεται άνεμπόδιτος, ίσιος, ωραίος και δυνατός – μέ μιά περήφανη άνάταση – ίσαμε τό ύψος τών χιονοσκεπασμένων κορυφών του. Καθώς έμφανίζεται έτσι, δέ δίνει μόνο μιά έντύπωση μεγαλείου, αλλά και μιά βαθιά συγκίνηση. Δέν τόν φαντάζεται κανείς άψυχο: *παγερή αιωνιότητα ύλης*. Καθώς ύψώνεται θεόρατος και δυνατός, σκιαζοντας τή μεγάλη πεδιάδα, φαντάζει σάν μιά έμψυχη παρουσία, σάν νά είναι ό τιτανικός φρουρός τής – και δίνει πραγματικά τό μάθημα εκείνο τής ενέργειας και τής δύναμης, πού ένιωσε ό Μωρίς Μπαρρές*, όταν τόν είδε και μέ τό όποιο έξήγησε τό πολεμικό θαύμα τής άρχαίας Σπάρτης. Άληθινά, άφού δεϊ κανείς τόν Ταύγετο, έννοεί καλύτερα, έννοεί έντελώς, πώς υπήρξε ή φυλή αύτή ή περήφανη, ή έξαίσια άνδρική, ή λιτή, ή αύστηρή και πολεμόχαρη, πού έζησε στήν κοιλάδα αύτή τής Σπάρτης χωρίς νά νιώσει ποτέ τήν άνάγκη νά περιτειχίσει άκροπόλεις, γιά νά καταφεύγει σ' αυτές σέ ώρες έχθρικών επιδρομών. Οί άνθρωποι πού αντίκριζαν καθημερινά τόν Τιτάνα αυτόν πού λέγονταν Ταύγετος, πού άνέπνεαν τόν άέρα πού κατεβαίνει από τίς κορφές του, πού αισθάνονταν όχι τό βάρος του πάνω στήν πεδιάδα τους, αλλά τό άγέρωχο ύψος του, δέν ήταν δυνατό, στίς εποχές εκείνες τών πολέμων και τών στενών πατριδών, νά μήν αναπτυχθοϋν σέ χαλύβδινους και περήφανους πολεμιστές και νά μή θέσουν τή φυλή τους άνώτερη και από τόν πολιτισμό τών Άθηνών...

Άλλοτε, πρίν δώ άκόμα τόν Ταύγετο, θεωρούσα κι εγώ, μαζί μέ όλους τούς άλλους, κατώτερη τή φυλή αύτή πού χάθηκε από τό πρόσωπο τής γής χωρίς ν' αφήσει στους αιώνες τίποτα γιά νά θυμίζει τή διάβασή της: ούτε ένα ναό, ούτε ένα έργο τέχνης. Τώρα αισθάνομαι ότι οι Σπαρτιάτες «άφησαν» ως μνημείο τους τόν Ταύγετο – γιατί, έμπνεόμενοι από τήν περήφανη παρουσία του, ύψωσαν τήν ψυχή τους ίσαμε τήν ψηλότερη κορφή του κι έγιναν ένα μ' αυτόν...

Μωρίς Μπαρρές (1862 -1923): Γάλλος συγγραφέας. Έδώ ό Ουράνης αναφέρεται στο βιβλίο του Ταξίδι στή Σπάρτη (1906).

Ερωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ένότητες καί νά βρείτε τό θέμα κάθε ένότητας.
2. «Δέ φανταζόμουν ποτέ ὅτι θά ὑπῆρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα, τέτοια άτομικότητα» γράφει ὁ Οὐράνης. Πῶς δικαιολογεῖ τήν ἀποψή του αὐτή; (νά βρείτε τά σχετικά ἀποσπάσματα).
3. Ποιό εἶναι τό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τῆς ὁμορφιάς τοῦ Ταύγετου;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 243.

Νίκος Καζαντζάκης

Ἑγγλέζικα ἀκρογιάλια

Τά «Ἑγγλέζικα ἀκρογιάλια» εἶναι ἓνα κεφάλαιο ἀπό τό ταξιδιωτικό βιβλίο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη Ἑγγλία (1941). Ὁ συγγραφέας ἔχει γράψει ἐπίσης ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις ἀπό τήν Ἰαπωνία, τήν Κίνα, τή Ρωσία καί τήν Ἰσπανία. Οἱ χώρες πού ἐπισκέπτεται τοῦ δίνουν ἀφορμή νά στοχαστεῖ πάνω στήν ἱστορία τους, τόν πολιτισμό τους καί τό λαό τους.

Αγγίζουμε πιά στίς ἀχτές τῆς Ἑγγλίας. Τά συμμετρικά σπίτια τοῦ Φῶκστον, μέ τίς βυσιινιές κεραμιδωτές στέγες, παρατάζονται μπροστά μας σέ ἴσιες μονότονες γραμμές, σά φρεμπελιανό παιχνίδι*. Ἡ μέρα εἶναι γλυκιά, διάφανη ὁμίχλη σούρνεται ἀπάνω ἀπό τίς πέτρες κι ἀπό τό χορτάρι. Ἄχνιζει, ζεσταμένο στόν ἀδύναμο ἥλιο, ἀνάμεσα στίς γκρίζες κρύες θάλασσες, τό σῶμα τῆς Ἑγγλίας.

Τοῦτο εἶναι τό ἀκρογιάλι, συλλογίζομαι, ὅπου ξέσπασαν τά ἔξι κύματα οἱ κατακτητές. Οἱ τέσσερις ράτσες*. Ρίχτηκαν ἀγκαλιά ἢ μιά στήν ἄλλη, κυκλωμένες ἀπό τή θάλασσα, ἀπάνω σ' ἓνα νησί. Σέ πράσινες πεδιάδες, χαμηλά βουνά, ἤρεμους λόφους. Σ' ἓνα κλίμα ὑγρό, βροχ-

φρεμπελιανά παιχνίδια: παιχνίδια μέ πηλό, κύβους κλπ. γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ νοῦ τῶν παιδιῶν τοῦ νηπιαγωγείου (ἀπό τό ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Φρέμπελ, πού τά ἐπινόησε).

ράτσα: φυλή.

ρό, όχι πολύ ζεστό, όχι πολύ παγωμένο, άστατο, θανατερό στους ντελικάτους*, τονωτικό στους δυνατούς.

Καταχτητές και κατακτημένοι παλεύουν, συμμορφώνονται, σμίγουν, δημιουργούν τη Μεγάλη Βρετανία. Οί Σάξονες δίνουν τά χοντρά χωριάτικα τους στοιχεία: έχουν κοινό σίγουρο νοῦ, είναι πεισματάρηδες, ματεριαλιστές*, φαγάδες, πισιτηδες, αγαποῦν τήν άτομική έλευτερία, τό σπίτι τους κι ή ψυχή τους είναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια*, δέν αφήνουν κανένα, χωρίς τήν άδειά τους, νά μπεί μέσα.

Οί Κέλτες δίνουν τήν ποιήση, τήν αγάπη γιά τή μουσική, γιά τό χορό, γιά τό τραγούδι. Μεθοῦν από τήν όμορφιά, χάνονται στήν όνειροπόληση. Τό γαλάζιο μάτι τους είναι πλημμυρισμένο λαχτάρης κι όράματα.

Οί Βίκιγκ, οί Δανοί, δίνουν τήν αγάπη στή θάλασσα, τήν άνησυχία, τόν έρωτα τής περιπέτειας. Δέν μποροῦν αὔτοί νά χωρέσουν στά σπίτια μήτε και σέ άπιαστα όνειρα. Καλό τό τραγούδι, καλός ό χορός, μά μετά τήν επικίντυνη περιπέτεια· ή όμορφιά δέν είναι ή οὔσια τής ζωής, είναι μονάχα τό στολίδι της. Κοιτάζουν πέρα τό οὔρανοθάλασσο και μπαίνουν στά καράβια τους νά δοῦν, κι άς χαθοῦν, τί είναι πιό πέρα, πίσω από τό οὔρανοθάλασσο.

Κι οί Νορμανδοί δίνουν τήν όργάνωση, τήν πειθαρχία, τήν τάξη. Είναι οικονόμοι νοικοκυραίοι, τούς άρέσει νά βάνουν χαλινάρι στή δύναμη, γιά νά τή χρησιμοποιοῦν, όταν έρθει ό καιρός, σέ ώφέλιμα έργα. Έραστές τής λογικής, μισοῦν – μισοῦν και φοβοῦνται – τό άόριστο, τό άκαθόριστο, τό άνείπωτο, τίς άνεργες λαχτάρης.

Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τής Άγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της. Όλες ένώνονται, καμιά δέν έξαφανίζεται. Καμιά δέν ύποτάζεται χωρίς όρους. Μάχονται όλες και συνεργάζονται ολοζώντανες, άκόμα και σήμερα. Γι' αὔτό είναι τόσο πλούσια, γιομάτη άντιδρομες* όρμές – πραχτικός νοῦς κι όνειροπόληση, καλοπέραση κι αγάπη τής περιπέτειας, πάθος και σιωπή – ή έγγλέζικη ψυχή. Γιατί συχνά κι οί τέσσερις ράτσες αγωνίζονται μέσα στό ίδιο στήθος.

ντελικάτος: αδύνατος, ευαίσθητος, λεπτός.

ματεριαλιστής: υλιστής, εδώ: αὔτός πού αγαπάει τά υλικά αγαθά.

κρεμαστά γιοφύρια: τά κάστρα περιβάλλονταν συνήθως από τάφρο και επικοινωνούσαν πρὸς τά έξω μέ κινητές γέφυρες, πού υπήρχαν μπροστά στις πύλες, πάνω από τήν τάφρο. Τή νύχτα, γιά ασφάλεια, σήκωναν τίς γέφυρες.

άντιδρομος: αντίθετος (μέ αντίθετη κατεύθυνση).

Ποιός είναι ο κεντρικός, κοινός σε όλους τούς αγώνες τους, σκοπός; Ποιός είναι ο συγκεντρωτικός στόχος που ξάμωσαν* και ξαμώνουν όλοι οι συντελεστές της εγγλέζικης ψυχής και που τούς σμίγει; Τί κυνηγούν; Ποιό γαλάζιο πουλί;

Κάθε μεγάλος λαός που δημιούργησε πολιτισμό, είχε και τό γαλάζιο πουλί του: ή Έλλάδα τήν όμορφιά, ή Ρώμη τό κράτος, οι Όβραιοί τή θεότητα, οι Ίντοί τή νιρβάνα*, ό χριστιανικός πολιτισμός τήν αιώνια βασιλεία.

Οί Έγγλέζοι; Ποιό είναι τό γαλάζιο πουλί που κυνηγά, ανάμεσα στους αιώνες, ή Μεγάλη Βρετανία;

Νά τό ρώτημα που τρικύμιζε τό στήθος μου τήν ώρα που άπίθωνα* τό πόδι μου στόν εγγλέζικο βράχο. Κάθε καινούριο χώμα που πατούμε μπορεί και πρέπει νά γίνει άφορμή νά πλατύνει ή ψυχή μας. Έχει κι ή ψυχή τίς ίμπεριαλιστικές* της λαχτάρες, δέν μπορεί ούτε και πρέπει νά ζει χωρίς νά καταχτᾶ, άδερφή κι ατή τών μεγάλων κονκισταδόρων*. Βλέπει τή στεριά και τή θάλασσα σάν πατρογονική κληρονομιά της και θέλει νά κάμει κατοχή σε όλη τήν επιφάνεια, όρατή κι άόρατη, του κόσμου.

«Τί αξία έχει νά κατακτήσεις τόν κόσμο όλο και νά μή λυτρώσεις τήν ψυχή σου;» ρωτούσαν οι χριστιανοί άσκητές. «Πώς μπορείς νά λυτρώσεις τήν ψυχή σου άν δέν κατακτήσεις τόν κόσμο όλο;» νιώθουν οι σύγχρονες άχόρταγες ψυχές.

Μεγάλη χαρά, μεγάλο μαρτύριο – κι όταν άγγιξε τήν Άγγλία, ή ψυχή μου καρφώθηκε στό χώμα της σάν κοντάρι. Πώς μπορείς νά κυριέψεις μιά χώρα; Ένας μονάχα τρόπος ύπάρχει: νά βρεις τό νόημά της.

Έρωτήσεις

1. Τί σημαίνουν οι φράσεις:

- α) «τό σπίτι τους κι ή ψυχή τους είναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια, δέν αφήνουν κανένα, χωρίς τήν άδειά τους, νά μπει μέσα».
- β) «Έραστές της λογικής, μισούν – μισούν και φοβούνται – τό άόριστο, τό άκαθόριστο, τό άνείπωτο, τίς άνεργες λαχτάρες».
- γ) «Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα της Άγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της».

ξαμώνω: σημαδεύω, σκοπεύω.

νιρβάνα: τό ιδανικό της βουδικής θρησκείας (κατάσταση τέλειας άπάθειας).

άπίθωνω: τοποθετώ, άκουμπά κάπου.

ίμπεριαλιστικός: κατακτητικός.

κονκισταδόροι: οι Ίσπανοί κατακτητές της Άμερικής (λέξη ισπανική).

- δ) «Κάθε μεγάλος λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, είχε καί τό γαλάζιο πουλί του».
2. Ποιό είναι τό χρέος ενός ταξιδευτή, κατά τό συγγραφέα;
3. Νά σημειώσετε τίς φράσεις πού φανερώνουν τά κυριότερα χαρακτηριστικά του άγγλικού λαού.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 142.

Σαράντος Παυλέας

Πατρίδα

‘Ο ποιητής ύποστηρίζει πώς ό δεσμός του ανθρώπου μέ τήν πατρίδα θά εξακολουθεϊ νά ύπάρχει κι άν άκόμη καταργηθούν τά σύνορα «κι όλη ή άνθρωπότητα πατρίδα μία γενεϊ».

...**Τ**ό κάθε βότσαλο, λεϊο ή τραχύ, τό λέω πατρίδα,
τά φύκια αϋτά τά όνομάζω πατρίδα
ζεστή καί φωτεινή καί μέσ στή συννεφιά της·
τό κύμα, πού σ’ όλες τίς πόρτες του βράχου μουγκράει,
τόν καρπό τό μελίγευστο* – πατρίδα·
της πικροδάφνης τό μίλημα, σά γέλιο παιδιου ή έρύθημα* κόρης,
τά σπίτια μέ τά βασιλικά καί τά ήλιοτρόπια – πατρίδα·
κι ό ιδρώτας είναι πέτρα πολύτιμη στών χωρικών μας τά μέτωπα!...

“Αν κάθε θάλασσα πατρίδα όνομαστει, σάν τή θάλασσα
της πατρίδας καμία!

Κι άν ένας ήλιος φέγγει, σάν τόν ήλιο της πατρίδας κανένας!

“Αν όλη ή άνθρωπότητα πατρίδα μία γενεϊ,

σάν τή γή τών πατέρων μας καμία!

Κι άν όλα κάτω άπό τή σελήνη έξισωθούν μέ καπνου ύψος,

ξεχωριστός ό καπνός της καθεμιās πατρίδας στον κοινό ούρανό
θά σμίξει!...

μελίγευστος: μέ γεύση μελιου.
έρύθημα: κοκκίνισμα.

Ερωτήσεις

1. Ποιά συγκεκριμένα πράγματα είναι, για τόν ποιητή μας, πατρίδα;
2. Τά ίδια πράγματα πού υπάρχουν στήν πατρίδα μας, βρίσκονται καί στίς άλλες πατρίδες. Τί είναι εκείνο πού τούς δίνει ιδιαίτερη σημασία;
3. Τό ποίημα αποτελείται από δυό ένότητες. Ποιές είναι αὐτές καί ποιό τό περιεχόμενο τῆς καθεμιάς;

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στήν Πλάτσα τῆς Μεσσηνιακῆς Μάνης. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔχει ἐκδώσει ὡς τώρα πολλές ποιητικές συλλογές, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες σημειώνουμε: *Τό τραγούδι τῶν Ὀκεανῶν* (1948), *Ὡδή στό Αἰγαῖο* (1949), *Ἡ συμφωνία τῆς χαρᾶς* (1950), *Γυμνή γῆ* (1951).

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά στην κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος της ετήσιας έκθεσης της Επιτροπής για την κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Κοινότητας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί, η κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα έχει βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, με την αύξηση της απασχόλησης και της μισθολογίας. Ωστόσο, παραμένει σημαντικό πρόβλημα η ύπαρξη ανεργίας, ιδιαίτερα στους νέους και στους μακροχρόνιους άνεργοις.

Παράρτημα

Το παρόν παράρτημα αφορά στην κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος της ετήσιας έκθεσης της Επιτροπής για την κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Κοινότητας.

Το παρόν παράρτημα αφορά στην κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος της ετήσιας έκθεσης της Επιτροπής για την κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Κοινότητας.

Το παρόν παράρτημα αφορά στην κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος της ετήσιας έκθεσης της Επιτροπής για την κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Κοινότητας.

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά στην κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτελεί μέρος της ετήσιας έκθεσης της Επιτροπής για την κατάσταση των εργαζομένων στην Ελλάδα, η οποία υποβάλλεται στην Επιτροπή των Υπουργών της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Κοινότητας.

XIII. Ἡ δοκιμασία τῆς Κύπρου

*ἡ ρωμισσὺν ἐν' φυλῇ συνώτζαιρη τοῦ κόσμου
κανένας δέν ἐβρέθητ' ἐν γὰ νά τήν ἰσαλείψει*

(B. Μιχαηλίδης, Κύπριος ποιητής)

Η δοκιμασία της Κύπρου αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία της χώρας. Η δοκιμασία αυτή αφορά στην προσπάθεια της Κύπρου να διατηρήσει την εθνική της ταυτότητα και την ανεξαρτησία της, ενώ αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της διεθνούς κοινότητας.

Α. Τάσσοι: *Κύπρος*

[Στή σπηλιά]

Μέ τη Χάλκινη εποχή (1960) ο Ρόδης Ρούφος ζωντανεύει μυθιστορηματικά τόν αγώνα του κυπριακού λαού έναντιόν της 'Αγγλίας, πού κατείχε τό νησί από τό 1878 καί τό είχε μεταβάλει σέ άποικία τής. 'Η έξεγερση κηρύχτηκε από τόν εθνάρχη- άρχιεπίσκοπο Μακάριο τήν 1η 'Απριλίου 1955 καί είχε ως κύριο φορέα τής ένοπλης δράσης τήν Ε.Ο.Κ.Α. ('Εθνική 'Οργάνωση Κυπρίων 'Αγωνιστών) μέ άρχηγό τό στρατηγό Γεώργιο Γρίβα (Διγενή). Οι Κύπριοι επαναστάτησαν, λέει ο συγγραφέας, γιά νά ανταλλάξουν τήν άνεση καί τήν εύκολία τής άποικιακής ζωής μέ κάτι πίο σημαντικό από τήν άνεση καί τήν εύκολία. 'Ο Ρόδης Ρούφος, πού ύπηρετησε στό 'Ελληνικό Προξενείο τής Κύπρου εκείνη τήν εποχή, παρακολούθησε από κοντά τά γεγονότα. Τό περιστατικό πού θά παρακολουθήσουμε στή συνέχεια είναι άληθινό καί έχει γιά κεντρικό ήρωα μιά από τίς άγνότερες μορφές του κυπριακού αγώνα: τό Γρηγόρη Αύξεντιου, πού οί 'Αγγλοί τόν έκαψαν στό κρυσφύγετό του, κοντά στή μονή Μαχαίρα.

Κάπνισε κάμποση ώρα αμίλητος καί σηκώθηκε.

– Δέ λέει νά σταματήσει τούτη ή βροχή, 'Αλέξη. Θά πρέπει νά του δίνουμε. Αυτό τό μήνυμα τής Τρίτης 'Ομάδας πρέπει νά φτάσει στό Γέρο* άπόψε.

'Εκείνη τή στιγμή ήρθε τρεχάτος καί λαχανιασμένος ένας άγγελιαφόρος.

– Γρήγορα! φώναξε. "Ερχονται οί 'Εγγλέζοι! "Εχουν όδηγό μαζί τους, καί τούς φέρνει ίσια σέ τούτη τήν κρυφώνα. Φευγάτε!

"Εδειξε τήν κατεύθυνση άπ' όπου έρχονταν καί χάθηκε. Πήραμε τά όπλα μας καί ξεκινήσαμε βιαστικά, βλαστημώντας.

Καθώς προχωρούσαμε πέσαμε πάνω σ' άλλο απόσπασμα πού έρχόταν από τήν άλλη μεριά. Μας έριξαν, τούς ρίξαμε κι έμεις καί φύγαμε τρέχοντας, αλλάζοντας πορεία.

"Όταν φτάσαμε κοντά σ' άλλο καταφύγιο – καλά καμουφλαρισμένο –

*Γέρος: ο Διγενής.

ὁ Κώστας σταμάτησε. Ἐδῶ καί λίγη ὥρα κούτσαινε.

– Λαβῶθηκα στό πόδι, εἶπε. Δέν μπορῶ νά πάω πιο πέρα.

Εἶχαμε λίγα λεπτά καιρό πρὶν ξεμπουκάρουν οἱ Ἑγγλέζοι. Στεκόμα-
σταν σέ μιά βουνοπλαγιά, κοντά σέ μιά σπηλιά μέ στενό ἄνοιγμα.

– Θά χωθῶ ἐδῶ μέσα, εἶπε, καί θά τούς ἀπασχολήσω γιά λίγο. Ἐσύ
δίνε του.

– Ὅχι. Θά μείνω μαζί σου.

Γιά μιά φορά τόν εἶδα θυμωμένο.

– Βλάκα! φώναξε. Σέ διατάζω!

Κοντοστάθηκα, ἀναποφάσιστος.

– Πήγαινε, σοῦ λέω, ἔκανε πιο μαλακά. Δέν ἔχει νόημα. Ἐνας ἀπό
μᾶς τούς δυό πρέπει νά πάει τό μήνυμα στό Γέρο. Ξέρεις πόσο σημαν-
τικό εἶναι. Ἐπειτα μπορεῖ καί νά μή βροῦν τή σπηλιά – ἐκτός ἂν ἔχουν
τόν Παῦλο* μαζί τους.

– Καλά, ἀναστέναξα.

Κοιταχτήκαμε σιωπηλά, ξέροντας ὅτι ἐξω ἀπό θαῦμα ἦταν ἡ τελευ-
ταία φορά.

– Γεῖά σου, ἀδερφέ μου, εἶπε βραχνά. Πές τοῦ πατέρα μου καί τῆς
Ἀνούλας* νά μή μέ πενήθσουν.

– Γεῖά, ἀδερφέ, ἀποκρίθηκα μέ πνιγμένη φωνή. Θά τούς τό πῶ.

Μ' ἀγκάλιασε στοργικά, κι ἔπειτα μέ σκούνηξε νά φύγω κι ἐξαφανί-
στηκε μέσα στή σπηλιά, ἀφοῦ σκέπασε τήν εἴσοδο μέ κλαριά.

Πρὶν προχωρήσω πολύ, κατάλαβα ὅτι, σέ μιά παράδοξη ἐπανάληψη
ἐκείνου πού ἔχε συμβεῖ στό Ἄνω Γεφύρι, ἦταν γραφτό μου νά δῶ ὅλη
τή συνέχεια – γιατί οἱ Ἄγγλοι πλησίαζαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές κι ἦταν
φανερό πῶς κατευθύνονταν πρὸς τήν κρυψώνα. Ἰσα ἴσα πρόλαβα νά
χωθῶ μέσα σέ κάτι θάμνους, ἀπαρατήρητος. Ἦταν τόσο ἀπασχολημέ-
νοι μέ τή σπηλιά πού δέν ἔψαξαν τριγύρω. Λογάριασα τή δύναμή τους
σ' ὀλάκερο τάγμα· πάντως εἶχαν κι ἀνώτερους ἀξιωματικούς. Τά παρα-
κολουθοῦσα ὅλα ἀπό καμιά σαρανταριά μέτρα, κι εἶδα πῶς ἦταν καί
μερικοί πολῖτες μαζί μέ τό στρατό. Ἐνας ἀπ' αὐτούς ἦταν ὁ Παῦλος,
πού τούς ὀδηγοῦσε δίχως νά σκοτίζεται νά φοράει κουκούλα. Οἱ ἄλλοι
δυό ἦταν κάτοικοι ἐνός γειτονικοῦ χωριοῦ. Τούς ἀναγνώρισα γιά δι-
κούς μας καί κατάλαβα πῶς κι αὐτοὶ εἶχαν πέσει θύματα πρᾶδοσίας κι

Παῦλος: ἀγανιστής στήν ἀρχή τοῦ ἔργου, πού μέ τόν κακό τοῦ χαρακτηῖρα
ἔβαζε σέ κίνδυνο τήν ὀργάνωση. Τόν διέγραψαν καί τόν πτώρηνσαν, γι'
αὐτό κι ἐκεῖνος, ἀπό ἐκδίκηση, ἔγινε καταδότης τῶν Ἀγγλων.

Ἀνούλα: ἡ ἀρραβωνιαστικιά του.

ήταν υπό κράτηση, γιατί τούς φύλαγαν μερικοί στρατιώτες με έφ' όπλου λόγχη.

Γρήγορα φάνηκε ό λόγος πού είχαν φέρει τούς χωρικούς. Κάποιος άξιωματικός έδωσε διαταγή σ' έναν τους, ένα πολύ νέο παιδί πού τό έλεγαν Μανόλη, κι αυτός πλησίασε τό άνοιγμα τής σπηλιάς φωνάζοντας:

– Έ, Κώστα! Είμαι ό Μανόλης! Άσε με νά μπώ, έχω νά σοϋ πώ!

Ήρθε μιά μουντή άπάντηση, κι ό Μανόλης μπήκε μέσα. Σέ λίγα λεπτά ξαναβγήκε.

– Δέν παραδίνεται, τόν άκουσα νά λέει. Είπε «ās έρθουν νά μέ πιάσουν».

Ό άξιωματικός σήκωσε τούς ώμους.

– Πολύ καλά, είπε, κι έδωσε μιά άλλη διαταγή.

Τρεις στρατιώτες πλησίασαν έρποντας στό άνοιγμα κι έριξαν μέσα χειροβομβίδες. Άφου έσκασαν, ένας τους σηκώθηκε όρθιος καί προσπάθησε νά δει τί γινόταν μέσα στόν καπνό καί τό σκοτάδι. Τότε ήρθε από τή σπηλιά μιά ριπή – άναγνώρισα τό αυτόματο του Κώστα – κι ό στρατιώτης έπεσε νεκρός.

– Ζεϊ άκόμα ό κερατάς, έκανε ό άξιωματικός καί βλαστήμησε. Δοκιμάστε κι άλλες χειροβομβίδες.

Θά 'λεγες όμως ότι ό Κώστας μάντευε τίς κινήσεις τους. Κάθε φορά πού οί στρατιώτες δοκίμαζαν νά 'ρθουν άρκετά κοντά, γιά νά σημαδέψουν σωστά, έριχνε μιά δική του χειροβομβίδα πού έσκαγε άπ' έξω και κρατούσε τούς Άγγλους σέ φρόνιμη άπόσταση.

Αυτό συνεχίστηκε πολλή ώρα. Εύτυχως, καθώς ήξερα, ή κρυψώνα ήταν πλούσια έφοδιασμένη με κάθε λογής όπλα καί πυρομαχικά. Οί Άγγλοι βρέθηκαν σ' άμηχανία καί τραβήχτηκαν λίγο παραπέρα, ενώ οί άξιωματικοί τους έκαναν συμβούλιο. Ξανά έβαλαν τό Μανόλη νά μεσολαβήσει, καί ξανά μπήκε ό Μανόλης στή σπηλιά. Τούτη τή φορά δέν ξαναφάνηκε, μά ή φωνή του άκούστηκε καθαρά:

– Τώρα είμαστε δυό πού πολεμάμε. Έλάτε νά μās πιάσετε!

Μιά διπλή ριπή, καί ταυτόχρονες έκρήξεις χειροβομβίδων, ματαίωσαν τήν καινούρια έφοδο καί πλήγωσαν άλλο ένα στρατιώτη. Ό Μανόλης, ό νεαρός βοσκός, είχε άποφασίσει ν' ακολουθήσει τήν τύχη του άρχηγού του.

Αυτή ή άπίστευτη μάχη άνάμεσα σέ δύο άντρες καί στόν άγγλικό στρατό συνεχίστηκε γιά ώρες. Ή σπηλιά φαινόταν άπόρθητη. Τό πιο έξοργιστικό γιά τούς Άγγλους ήταν ότι, προβλέποντας μιά γρήγορη καί θεαματική έπιτυχία, είχαν προσκαλέσει πολλούς δημοσιογράφους

νά παρασταθοῦν στό φόνο – λές κι ἦταν κυνήγι ἀγρίων θηρίων. Οἱ δημοσιογράφοι εἶχαν ἔρθει, ἀλλά τίποτα δέν ἔβλεπαν νά γίνεται καί μόνο πού μούσκευαν ὀλοένα καί περισσότερο ἀπό τήν ἀδιάκοπη βροχή.

Μετά ἀπό πέντε ἕξι ὥρες ἄκαρπες προσπάθειες, οἱ Ἕλληνες δοκίμασαν ν' ἀνατινάξουν τή σπηλιά. Σήκωσαν δυναμίτη ἀπό μακριά μέ σκοινιά, τόν ἔριξαν κοντά στό ἄνοιγμα καί προκάλεσαν τήν ἐκρηξή του, ἀλλά δέν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα κι οἱ ἄντρες τῆς σπηλιάς ἐξακολούθησαν νά πολεμᾶνε καί νά κρατᾶνε τόν ἐχθρό σέ ἀπόσταση.

Πολλές εὐκαιρίες μοῦ δόθηκαν νά τό σκάσω ἐκεῖνες τίς ὥρες – οἱ Ἕλληνες οὔτε θά μέ πρόσεχαν μέσα στή σκοτούρα τους – μά μέ καθήλωνε ἡ ἀγωνία μου γιά τόν Κώστα. Καμάρωνα τόν ὑπέροχο ἀγώνα του, ἀλλά μοῦ ἔσφιγγε τήν καρδιά ἡ ἐπίγνωση πώς δέν ἦταν δυνατό νά βαστήξει ἐπ' ἀπειρο – ἐκτός, ἴσως, ἂν νύχτωνε... Τότε θά μπορούσα ἴσως νά δημιουργήσω ἀντιπερισπασμό...

Ἄλλά δέν ἦταν γραφτό τοῦ Κώστα νά δεῖ ἄλλη νύχτα. Ὁ Παῦλος πλησίασε ἕναν ἀξιωματικό καί κάτι τοῦ εἶπε, κι ἐκεῖνος φάνηκε νά συμφωνεῖ κι ἄρχισε νά δίνει διαταγές.

Στήν ἀρχή, βλέποντας στρατιῶτες νά σκαρφαλώνουν ἀπό πάνω ἀπό τό ἄνοιγμα καί ν' ἀνεβάζουν πολλούς ντενεκέδες μέ μπενζίνα, δέν κατάλαβα τί πῆγαιναν νά κάνουν. Ἐπειτα ὅμως μ' ἔπιασε σύγκορμη ταραχή, καθώς τοὺς εἶδα νά χύνουν ἀπό ψηλά τήν μπενζίνα πάνω στό ἔδαφος πού κατηφόριζε πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς σπηλιάς. Ἄδειασαν πολλούς ντενεκέδες – ἡ Αὐτοκρατορία δέν ταιγκουνευόταν. Ἀφοῦ ποτίστηκε τό χῶμα κι ἤπια, ἕνα ποτάμι ἄρχισε νά χύνεται μέσα στή σπηλιά. Θά τά μούσκευε ὅλα – τοὺς δύο ἄντρες, τά ρούχα τους... Ὑστερα οἱ στρατιῶτες πυροβόλησαν τή λίμνη πού ἔχε σχηματιστεῖ στήν εἴσοδο, καί ξεπήδησε μιά γαλάζια φλόγα πού ἔτρεξε γοργά καί μπῆκε στή σπηλιά. Τεράστιες φλόγες καί καπνοὶ φάνηκαν, ἀκούστηκαν μερικές ἐκρήξεις, κι ὕστερα σιγή.

(Ὁ Κώστας μοῦ ἔχε πεῖ κάποτε: «Θά ἔθελα νά πεθάνω στόν ἥλιο, ὅπως ὁ Λευτέρης, ὄχι σέ βρωμερή λάσπη...»).

Λίγο ἀργότερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κοίταζαν ἀμίλητοι, ἕνας ἄνθρωπος σούρθηκε ἔξω ἀπό τή σπηλιά, καί μόλις μπορούσε νά ἀναπνεύσει. Ἦταν ὁ Μανόλης.

Ἐπειτα οἱ στρατιῶτες βγάλαν τό καρβουνιασμένο, ἀγνώριστο πτώμα τοῦ Κώστα, τό φωτογράφησαν καί τό δειξαν θριαμβευτικά στοὺς δημοσιογράφους. Ἡ Αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές παρόμοιες στιγμές από τήν ἱστορία τοῦ ἔθνους μας σᾶς φέρνει στό νοῦ αὐτό τό περιστατικό; Νά βρεῖτε ἀναλογίες στά λόγια καί στίς πράξεις.
2. Νά χαρακτηρίσετε ἀπό τίς πράξεις τους τόν Κώστα, τό Μανόλη, τόν Παῦλο.
3. «Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει», εἶναι ἡ τελευταία φράση τοῦ κειμένου. Μέ ποιά σημασία τό λέει αὐτό ὁ συγγραφέας;

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ (1924-1972). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ὑπηρέτησε στό διπλωματικό σῶμα. Ἐγράψε τά μυθιστορήματα: *Χρονικό μιᾶς σταυροφορίας*, *Ἡ χάλκινη ἐποχή*, *οἱ Γραικύλοι* καί τά δοκίμια *Οἱ μεταμορφώσεις τοῦ Ἀλάριχου*.

Νίκος Κρασιδιώτης

Γρηγόρης Αὐξεντίου

Κυλάει ἡ λάβα τῆς φωτιᾶς καί γράφει,
γράφει μέ γράμματα καυτά στόν οὐρανό
τῆς δόξας τ' ὄνομά σου, Αὐξεντίου!

Ἀρχάγγελος μέ τή ρομφαία σου,
στό πύρινο ἄρμα μπῆκες τοῦ Προφήτη Ἡλία.
Κι ἔσμιξες μέ τόν ἥλιο,
ἔσμιξες μέ τό φῶς,
κι ἔγινες φλόγα, κεραυνός,
συνείδηση τῆς λευτεριάς
μέσ στήν καρδιά τῆς οἰκουμένης!

Ἐδῶ,
μέσ στό φθαρτό, τό γήινο χῶμα,
δέν εἶναι τάφος,
στήλη καμιά δέν εἶναι, Αὐξεντίου,
νά ῥθοῦμε νά σέ κλάψουμε σ' αὐτή
δικοί καί φίλοι.

Λαμπάδα τ' άντρειωμένο σου κορμί
καί φῶς πού καίει,
ἥλιος πού περπατάει στόν οὐρανό
κι ανάβει,
μέ τό σπαθί τῆς λεβεντιᾶς,
τή νέα ἐλπίδα.

Γρηγόρη,
βάτο φλεγόμενη στή γῆ τοῦ Μαχαιρᾶ!
Χάραξες, μέ τ' ἀναμμένα δάχτυλα
τῶν εἰκοσιεννιά σου χρόνων,
τῆς λευτεριᾶς δεκάλογο
γιά τή φυλή σου.

Γρηγόρη!
Σέ πήρε ἡ αὐγή,
κι ἔγινες δρόσο καί χαρά,
κι ἐλπίδα τοῦ καλοκαιριοῦ,
κι ἀνθός
πού βλάστησε σέ νέο φεγγάρι...

Σέ πήρε ἡ μέρα,
κι ἔγινες φωτιά,
πυραχτωμένο σίδερο ἀπόφασης,
πού σταματάει τό χρόνο.

Σέ πήρε ἡ νύχτα στά φτερά τοῦ ὀνείρου,
αἰτέ μου κι 'Αι-Γιώργη μου Τροπαιοφόρε,
καί σ' ἔβαλε γιά πάντα στήν καρδιά μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στήν Κυρήνεια τῆς Κύπρου. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναμείχθηκε ἐνεργά στήν ἐθνική, πολιτική καί πνευματική ζωή τῆς Κύπρου. Γενικός γραμματέας τῆς Ἐθνοαρχίας τῆς Κύπρου τό 1955. Ἐκδότης καί διευθυντής τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ *Κυπριακά Γράμματα* ἀπό τό 1948 ὡς τό 1956. Ἀπό τό 1960 εἶναι πρέσβης τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στήν Ἑλλάδα. Δημοσίευσε τά διηγήματα *Χρονικά*, *Μορφές τοῦ μύθου*, τά ποιήματα *Σπουδές*, *Ἐπιστροφή* καί τίς μελέτες *Τό νεοελληνικό θέατρο*, *Εἰσαγωγή στήν ποίηση τοῦ Σεφέρη* κ.ἄ.

[Ταξί για την 'Αμμόχωστο]

Τό διήγημα «Ταξί για την 'Αμμόχωστο» δημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο 'Αλλοφροσύνη τό Νοέμβριο τοῦ 1974. Λίγους μήνες πύό πρίν, στά μέσα 'Ιουλίου, οί Τουρκοί είχαν ἀποβιβαστεί στήν Κύπρο καί κατέλαβαν τό μισό νησί μέ τίς πόλεις Κερύνεια, Μόρφου καί 'Αμμόχωστο. Μέ ἐκτελέσεις καί ἀπάνθρωπες βιαιότητες τά τουρκικά στρατεύματα ἀνάγκασαν τούς 'Ελληνες κατοίκους τῆς περιοχῆς (περίπου 200.000) νά ἐγκαταλείψουν τίς πόλεις καί τά χωριά καί νά καταφύγουν στό ὑπόλοπο νησί, πού ἀπόμεινε ἐλεύθερο.

Τό διήγημα παρουσιάζει τό δράμα μιᾶς ξεριζωμένης γυναίκας ἀπό τήν 'Αμμόχωστο, πού ἔχει χάσει τά λογικά της.

Πηγαίνοντας ἐχτές πρῶί στή δουλειά μου πέρασα, ὅπως κάθε πρῶί, ἀπό τό περίπτερο τοῦ Θωμᾶ νά πάρω τήν ἐφημερίδα μου καί νά τοῦ κάνω τή συνηθισμένη μου ἐρώτηση:

«Τί νέα κύρ Θωμᾶ;»

Ὁ Θωμᾶς εἶχε ἕνα δικό του τρόπο νά βλέπει τά νέα τῆς ἡμέρας. Γνήσιος λαϊκός τύπος, καλοκάγαθος καί σύγκαιρα παμπόνηρος, εἶδε πολλά στά ἐξήντα χρόνια τῆς ζωῆς του, τά εἴκοσι τελευταία ἀραγμένους μέσα σέ τοῦτο 'δῶ τό συνοικιακό περίπτερο, στό ἔμπα τῆς Λευκωσίας ἀπό τό δρόμο τῆς 'Αμμόχωστος. Ἐμεῖς οἱ γειτόνοι καί τακτικοί πελάτες του τότε λέγαμε σταθμάρχη, γιατί μπροστά στό περίπτερο του στάθμευαν κατά κανόνα τά λεωφορεῖα καί τά ταξί, πού κάνανε τή γραμμῆ τῆς 'Αμμόχωστος, γιά νά πάρουν, ἂν εἶχε, τούς τελευταίους ἐπιβάτες.

Εἶχε κι ἕνα δικό του τρόπο νά σχολιάζει τά νέα. Μέ ρεαλισμό* καί θυμοσοφία*, ὁ σχεδόν ἀγράμματος αὐτός ἄνθρωπος σημάδευε τό οὐσιαστικό* πού βρίσκονταν πίσω ἀπό τούς κραυγαλέους καί ἀντιφατι-

ρεαλισμός: ἡ ικανότητα νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα ὅπως εἶναι καί ὄχι ὅπως θά τά ἤθελε.

θυμοσοφία: ἡ ἔμφυτη ικανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μή χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις. Ἐπίσης: ἡ ικανότητα νά δίνουμε ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς.

τό οὐσιαστικό: αὐτό πού ἔχει οὐσία, τό σημαντικό.

κούς* τίτλους τῶν ἐφημερίδων καί τό σχολίαζε μ' ἓνα χιοῦμορ, πού δέν ἀφηνε τίποτα ὄρθιο.

“Ὁμως τόν τελευταῖο καιρό τό πηγαῖο χιοῦμορ τοῦ Θωμᾶ γίνηκε γελοκλαμα. Εἶναι ὁ ἄλλος τρόπος πού τοῦ 'μεινε, γιά νά σχολιάσει, δίχως νά ψευτίζει τόν ἑαυτό του, τά νέα πού ἔρχονταν ἀπανωτά σάν λαίλαπας* καί μᾶς ἐπνίγαν, μαζί μέ τούς βομβαρδισμούς, τά νέα πού μᾶς πνίγουνε καί τώρα, μέσα στό βάραθρο πόνου κι ἀβεβαιότητας ὅπου βρισκόμαστε, μέ τόν Τουρκο εἰσβολέα νά παραμονεύει σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τή γειτονιά μας, πίσω ἀπό τίς γραμμές του, πού μοιράζουνε τό νησί μας στά δυό.

Χτές πρωί λοιπόν, ὅταν πῆρα τήν ἐφημερίδα καί τοῦ 'κανα τή συνηθισμένη ἐρώτηση, ὁ Θωμᾶς μέ κοίταξε μ' ἓνα τρόπο θλιμμένο κι ὕστερα μοῦ 'δειξε μέ τό βλέμμα του μιά γυναίκα, πού στέκονταν μπροστά στό περίπτερο, στό σημεῖο πού περίμεναν ἄλλοτε οἱ ἐπιβάτες γιά τήν 'Αμμόχωστο.

«Τήνε βλέπεις;», μοῦ λέει. «Πάνε δυό ὧρες πού περιμένει ἐκεῖ δά».

Δέν τήν εἶχα προσέξει, γιατί στεκόταν ὄχι στήν πάντα ἀλλά στή μέση σχεδόν τοῦ δρόμου. Στέκονταν ἀφύσικα ἀσάλευτη. Τό πρόσωπό της δέν φαίνονταν ἀπό 'δῶ πού βρισκόμουν, μόνο ἡ πλάτη. Ἡ ψηλόλιγνη κορμοστασιά της, ὁ τρόπος πού ἦτανε κομμένα τά γκρίζα μαλλιά της, τό ἀπεριποίητο ἀλλά καλῆς ποιότητας ταγιέρ πού φοροῦσε, ἡ πέτσινη μαύρη τσάντα πού κράταγε, φανέρωναν ὅτι ἀνήκει σ' εὐπορο περιβάλλον.

«Περιμένει ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο», συνέχισε ὁ Θωμᾶς.

'Ανατρίχιασα.

«Γιά τήν 'Αμμόχωστο;!»

«Ναί. Στήν ἀρχή, ἀφοῦ περίμενε κάμποση ὥρα ἀδίκαια, ἦρτε* καί μέ ρώτησε, γιατί ἀργοῦνε τά ταξί. Νόμισα πῶς κοροΐδευε, μά σάν πρόσεξα τό βλέμμα της κατάλαβα ὅτι παραλογιάζεται*. Δέν ἔχει πιά ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο, κυρά μου, τῆς λέω. Πῶς δέν ἔχει; μοῦ κάνει, ἀπό 'δῶ πῆρα τόσες φορές ταξί. Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἀνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;... Δοκίμασα νά τῆς ἐξηγήσω. Αὐτή τίποτα. Στέκει ἐκεῖ δά καί περιμένει, ὅπως τήν βλέπεις».

Κεῖνη τή στιγμή φάνηκε ἓνα αὐτοκίνητο νά 'ρχεται μέ μεγάλη ταχύτητα, ὁ ὁδηγός τῆς κορνάρισε νά παραμερίσει μά ἡ γυναίκα δέν κού-

ἀντιφατικοί: πού ὁ ἓνας ἐρχόταν σ' ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο.

λαίλαπας (πίο συνηθισμένο: λαίλαπα): καταγίδα.

ἦρτε: ἦρθε (ιδιωματικός τύπος).

παραλογιάζομαι: παραλογίζομαι, ἔχω χάσει τά λογικά μου.

νησε από τη θέση της, μόνο έκανε νά σηκώσει τό χέρι της, γιά νά τοῦ νέψει* νά σταματήσει Ὁ ὁδηγός, εἶτε γιατί δέν ἀντιλήφτηκε, εἶτε γιατί δέν εἶχε διάθεση νά τήν πάρει, τήν ἀπόφυγε μ' ἓνα ἀπότομο στρίψιμο καί συνέχισε τό δρόμο του.

Τό χέρι της ἔμεινε στή μέση τῆς κίνησης, ὕστερα τό κατέβασε, φανέρωσε μ' ἓνα τράνταγμα τῶν ὤμων τήν ἀνυπομονησία της καί ξαναπῆρε τήν ἀσάλευτη στάση της.

«Μπᾶς καί τήν χτυπήσει κάνα αὐτοκίνητο», ἔκανε ὁ Θωμᾶς.

«Καλά θά κάνεις», τοῦ εἶπα, «νά τηλεφωνήσεις στήν ἀστυνομία. Καθώς φαίνεται, τήν φιλοξενοῦν ἐδῶ σέ σπίτι συγγενικό της ἢ φιλικό καί θά τή γυρεῦσουν τώρα οἱ ἄνθρωποι».

Ἔφυγα δίχως νά στραφῶ νά κοιτάξω τό πρόσωπό της. Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου.

Ἑρωτήσεις

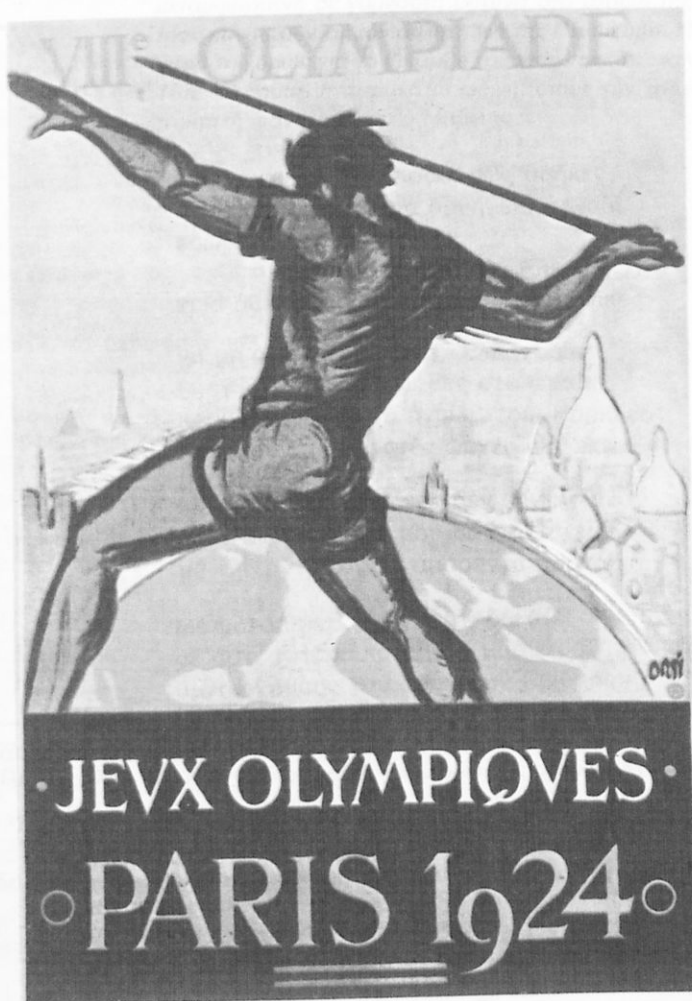
1. Ἡ γυναίκα λέει: «Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἄνθρωπέ μου, πώς θές νά πάω; μέ τά πόδια;» Ἡ ἀπάντηση αὐτή, μόνη της, δείχνει ἄνθρωπο πού παραλογίζεται; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού κάνει τή φράση παράλογη;
2. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τό λογικό εἶναι νά πηγαίνουν οἱ ἄνθρωποι στό σπίτι τους, τότε πώς χαρακτηρίζετε τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στήν Κύπρο;
3. Ὁ ἀφηγητής λέει: «Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου». Ἐσεῖς βρίσκετε κανένα λόγο;
4. Γιατί ὁ συγγραφέας θεώρησε πώς ἄξιζε νά μᾶς διηγηθεῖ τό περιστατικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ - ΠΙΕΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε στό Δάλι τῆς Κύπρου τό 1904, μεγάλωσε ὅμως στήν Αἴγυπτο, ὅπου ἔζησε ἄρκετά μεγάλο διάστημα, ὡς τό 1946 πού ἐπέστρεψε κι ἐγκαταστάθηκε στήν Κύπρο. Ἀπό τό 1954 ὡς τό 1971 ἦταν διευθυντής τῆς πλούσιας Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ἀμμοχώστου. Ἀσχολεῖται ιδιαίτερα μέ τήν πεζογραφία. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Οἱ βαμβακάδες* (μυθιστόρημα), *Διηγήματα ἀπό τή Μέση Ἀνατολή*, *Σκληροί καιροί* (διηγήματα), *Ἀσάλευτοι καιροί* (διηγήματα), *Ὁ Καιρός τῶν Ὀλβίων* (διηγήματα).

νά τοῦ νέψει: νά τοῦ γνέψει (ιδιωματικός τύπος).

XIV. Ἀθλητισμός

καί σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τό κορμί
(Κωστής Παλαμάς)

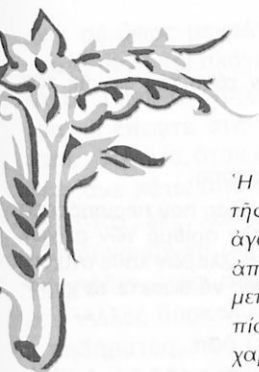

ΣΥΜΒΟΥΛΗ .XIV

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Άφισα τών Όλυμπιακών αγώνων του 1924 (Παρίσι)

Καλλιπάτειρα

Ἡ Καλλιπάτειρα, κόρη τοῦ Διαγόρα, τοῦ περίφημου ἀθλητῆ τῆς Ρόδου πού νίκησε καί στούς τέσσερις Πανελληνίους ἀγῶνες (5ος αἰώνας π.Χ.), παραβαίνει τόν κανονισμό πού ἀπαγορεύει στίς γυναῖκες νά παρακολουθοῦν ἀγῶνες καί μεταμφιεσμένη σέ γυμναστή μπαίνει στό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας συνοδεύοντας τόν ἀθλητῆ γιό της Πεισίδωρο. Μέσα στή χαρά της ὅμως γιά τό θρίαμβο τοῦ γιου της, ἀποκαλύφθηκε. Τότε ἀκολουθεῖ ἡ παρακάτω σκηνή, ὅπως τήν «εἶδε» μέ τήν ποιητική φαντασία του ὁ Μαβίλης.

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε.

— Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τόν Εὐκλέα,
τρία ἀδέλφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκης:

νά μέ ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες*,
κι ἐγώ νά καμαρώσω μέσ στά ὠραῖα
κορμιά, πού γιά τό ἀγρίλι* τοῦ Ἡρακλέα*
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκιες.

Μέ τίς ἄλλες γυναῖκες δέν εἶμαι ὅμοια·
στόν αἰῶνα τό σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρείας τά ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ἕμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου*.

* Ἑλλανοδίκες: οἱ κριτές τῶν ἀγῶνων.

ἀγρίλι: ἀγριελιά. Λεγόταν κότινος καί μέ τά κλαδιά της στεφανώνονταν οἱ νικητές.

τοῦ Ἡρακλέα: μυθολογικός ἰδρυτής τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων θεωρεῖται ὁ Ἰδαῖος Ἡρακλῆς.

Πίνδαρος: λυρικός ποιητής τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Ἀπό τό ἔργο του σώθηκαν ποιήματα ἀφιερωμένα στούς νικητές τῶν ἀγῶνων. Αὐτά ὀνομάστηκαν Ἐπίνικοι (ἐπινίκια) καί χωρίζονται ἀνάλογα σέ Ὀλυμπιονίκους, Ἰσθμιόνικους, Πυθιόνικους, Νεμεόνικους.

Ερωτήσεις

1. Το ποίημα έχει διαλογική μορφή. Τί διακρίνετε στον τόνο της φωνής των προσώπων που διαλέγονται;
2. Η Καλλιπάτειρα ζητάει ιδιαίτερη μεταχείριση. Γιατί;
3. «Γιά τό αγρίλι του 'Ηρακλέα»: Τί φανερώνει αυτή η φράση;
4. Το ποίημα αυτό λέγεται σονέτο και είναι τό ποιητικό είδος πού περισσότερο καλλιέργησε στον τόπο μας ο Μαβίλης. Προσέξτε τον αριθμό των στίχων συνολικά και κατά στροφή, προσέξτε τον αριθμό των συλλαβών κάθε στίχου, τήν όμοιοκαταληξία και μέ αυτές τίς παρατηρήσεις σας νά δώσετε τά χαρακτηριστικά του σονέτου.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Κερκυραϊός ποιητής. Γεννήθηκε στην Ίθάκη. Σπούδασε γιά λίγο στή Φιλοσοφική Σχολή τής Αθήνας αλλά τό 1879 διέκοψε τίς σπουδές του και έφυγε γιά τή Γερμανία, όπου έμεινε δεκατέσσερα χρόνια σπουδάζοντας σέ διάφορα Πανεπιστήμια. Όταν γύρισε στην Ελλάδα, πήρε μέρος στους άπελευθερωτικούς άγώνες και σκοτώθηκε στό Δρίσκο τό 1912 πολέμωντας ήρωικά γιά τήν άπελευθέρωση τής Ηπείρου. Έμεινε γι' αυτό στην ιστορία μας ως ο ήρωας ποιητής. Έγραψε κυρίως σονέτα.

Πέτρος Χάρης

Δρόμος 100 μέτρων

Τρία παιδιά έρχονται γιά πρώτη φορά σέ επαφή μέ τον κόσμο του στίβου στό γυμναστήριο. Τίς έμπειρίες και τά συναισθήματα άπ' αυτή τήν επαφή, πού γιά τον ένα τουλάχιστο υπήρξε σημαντική, θά παρακολουθήσουμε στό άπόσπασμα πού ακολουθεί.

Η πρώτη έκπληξη πέρασε, αλλά και πάλι δέ χωρίσαμε. Θέλαμε κοινές έντυπώσεις, όμοιες συγκινήσεις, τίς ίδιες άποκρίσεις στις περιέργειες και στις άπορίες μας. Έτσι, πλησιάσαμε σέ όλους τους στίβους κι οι τρεις μαζί και γέμισε ή ψυχή μας άπό τους ίδιους θαυμασμούς. Άνάμεσα στους δυό στύλους, πού μās σταμάτησαν μόλις βρεθήκαμε στό γυμναστήριο, ένα αδύνατο και ψηλό παλικάρι έβαζε όριζόντια μιά λεπτή πή-

χη, σέ ύψος μεγαλύτερο από τό μπόι του, ἔκανε ἔπειτα κάμποσα βήματα πίσω καί πλάγια. ἔπαιρνε φόρα, ὀρμοῦσε, μ' ἓνα σάλτο βρισκόταν ἀπάνω ἀπό τήν πήχη, πού δέ θ' ἄντεχε οὔτε στό παραμικρότερο ἀγγιγμα, κι ἔπεφτε στήν ἄμμο, πού δεχόταν ἀφράτη καί φιλόξενη τό σῶμα του. Ἀγωνία, ὅταν ξεκίναγε μέ τήν ἀκράτητη ὀρμή του, λαχτάρα, ὅταν ἔφτανε κάτω ἀπό τήν πήχη καί χτύπαγε γερά τό δεξί του πέλμα, πού γινόταν, λές, λάστιχο καί τόν πέταγε ψηλά, τρομάρα, ὅταν τά πόδια του κινδύνευαν νά μπερδευτοῦν μέ τό ξύλο, ἀνασασμός, ὅταν πέρναγε τό ἐμπόδιο, – καί στά τρία στήθια, καί στά ἔξι χεῖλη μας.

Ἄλλες δυσκολίες, ἄλλες προσπάθειες, ἄλλοι κίνδυνοι στό στίβο τοῦ πεδημάτος, πού ζήτηγε νά γίνεαι τό σῶμα βολίδα καί ἀπαιτοῦσε ἀπό τό ἀπλό βῆμα ν' ἀπλώνεται σέ ἐξήμισι ἢ καί σέ ἑφτά μέτρα· στούς μεγάλους ἄσπρους κύκλους, ὅπου γεροί ἄντρες μέ δυνατά μπράτσα σηκώναν χωρίς κόπο σιδερένιες μπάλες, πού δέ θά μπορούσαν ὄχι νά τίς σηκώσουν, ἀλλ' οὔτε νά τίς μετακινήσουν καί οἱ πενήντα πέντε τῆς τρίτης τοῦ γυμνασίου μας, καί πάσχιζαν νά μᾶς κάμουν νά πιστέψουμε ὅτι ἓνα γύρω στόν ἴσκιο τους δέν εἶχαν ἀξία ὅσα μᾶς ἔλεγε ὁ καθηγητής τῆς φυσικῆς γιά τό «νόμο τῆς βαρύτητος»· στούς σιδερένιους κρίκους, πού κρέμονταν κι ἔκαναν τρελή κούνια ἔφηβοι μέ ψημένες παλάμες καί ἐξοικείωση στόν ἴλιγγο· στήν ἄλλη ἄκρη τοῦ γυμναστηρίου, ὅπου ἓνας καλοδεμένος ἄντρας ζύγιζε στά χέρια του ἓνα μεγάλο ξύλινο πιάτο καί τό πέταγε ἔπειτα μακριά, ὅσο μπορούσε πιό μακριά, χωρίς τρεχάλες, χωρίς καλπασμούς, μ' ἓνα ἀπλό τσάκισμα τοῦ κορμιοῦ καί μέ μιά δύναμη πού λές καί τήν ἔπαιρνε ἀπ' τή γῆ, πού ἦταν γερά καρφωμένος σ' αὐτήν· στούς ἄλλους μικρούς στίβους, πού μιά στιγμή καθώς τούς εἶδαμε ὅλους σκεπασμένους ἀπό ἄσπρες φανέλες καί γαλάζια πανταλονάκια καί μέ ζωηρή κίνηση, πιστέψαμε πῶς ἔκαναν ἐπίδειξη μεγάλη καί γενική γιά χάρη μας· τέλος, στούς στενοῦς καί μακριούς δρόμους, πού ἔγραφαν μέ τό φιλό κάρβουνό τους ἴσιες μαῦρες γραμμές καί ἄπλωναν καί πρόσφεραν τήν ὁμαλότητα τους στήν ταχύτητα, γιά νά δείξει ὠραῖο κι ἄπιαστο τό ἀγώνισμά της.

Ἐκεῖ μείναμε περισσότερο, ἐκεῖ κατασταλάξαμε. Καί καθώς κοιτάζαμε στή δύση, στέλναμε ἰκεσίες στόν ἥλιο νά μείνει ἀκόμα λίγο καί νά ρίχνει φῶς στά πόδια τῶν δρομέων, πού ἀπό στιγμή σέ στιγμή φοβόμαστε πῶς θά μπερδευτοῦν καί θά παρασύρουν, σάν φρουμασμένα ἄτια* ἀρχαίων ἀρμάτων, ὅσους ἦταν μπρός κι ὅσους ἔρχονταν ἀπό πίσω.

ἄτι: ἄλογο.

Είδαμε πέντε αγώνες δρόμου, μέ έφήβους και μέ νέους άθλητές, και κάθε φορά, και μέ κάθε τετράδα, ξεκίναγε κι ή δική μας ψυχή, ακολουθούσε τούς δρομείς σέ όλη τή μαύρη γραμμή τής πορείας τους κι έφτανε μαζί τους, πάντα μέ τόν πρώτο, στό τέρμα, στή λεπτή κλωστή πού άπλωναν οί άνθρωποι του γυμναστηρίου και περιμέναν τό νικητή νά τή σπάσει. Μένανε παράμερα, μικροί κι άγνωστοι στον κόσμο των άθλητών. Μά περιμέναμε τήν «έκκίνηση» μέ τήν άγωνία πού είχαν και όσοι ήταν στή γραμμή, ούτε πόντο ό ένας πιό μπρός από τόν άλλο, όρμούσαμε, όταν έπαιρναν τό σύνθημα, αγωνιζόμαστε, κοκκινίζαμε, ιδρώναμε, λαχανιάζαμε, καταλήγαμε στό βαθύ άνασασμό πού ζητάει τό στήθος έπειτα από τή δοκιμασία του δρόμου των 100 μέτρων. Κι ό άνασασμός μας ήταν βαθύτερος από τίς άναπνοές των δρομέων, γιατί δέν είχαμε κάμει βήμα από τή θέση μας και ή όρμή μας είχε μείνει όλη μέσα μας, αξόδευτη.

Όταν άρχισε νά σκοτεινιάζει, οί άσπρες φανέλες και τά γαλάζια πανταλονάκια ήταν λίγα πιά στό γυμναστήριο. Στό δρόμο των 100 μέτρων κανείς. Οί δρομείς είχαν περάσει κάτω από τή χαμηλή πόρτα, στό ύπόστεγο, κι ούτε θέλαμε νά δούμε από πού θά βγούν... Τότε κοιταχτήκαμε και, χωρίς πολλές έξηγήσεις, παραταχτήκαμε κι οί τρεις άπάνω στό λεπτό κάρβουνο, πού τό νιώθαμε νά μās γαργαλάει κάτω από τίς χοντρές σόλες μας. Στή μέση ό πιό ψηλός από τούς τρεις, δεξιά του έγώ, άριστερά ό άλλος. Τήν «έκκίνηση» τήν έδωσε ό μεσαίος, κανονικά, σύμφωνα μέ τό μάθημα πού μās έγινε πέντε φορές εκείνο τ' άπόγεμα. Κι ό άγώνας άρχισε. Και ήταν δραματικός, γιατί δέ μās χώρισε σέ μεγάλες άποστάσεις, δέ φανέρωσε άμέσως καμιά άκατανίκητη ύπεροχή. Σέ λίγο βρέθηκα δεύτερος. Ό πιό ψηλός από τούς τρεις μας έτρεχε πίσω από μένα, αλλά ό άλλος είχε κερδίσει ένα έναμισι μέτρο και πήγαινε νά τά κάμει δυό. Στή μέση του δρόμου τά πλησίασε, μπορεί και νά τά πέρασε, μά από κεϊ και πέρα, όσο έφτανε τό τέρμα καταπάνω μου, σάν κρεμασμένος καρπός πού μπορούσε, όποιος ήταν πιό κοντά, ν' άπλώσει τό χέρι του και νά τόν κόψει, ή διαφορά λιγότευε. Και είχα δυό στόχους: μιά έβλεπα τό τέρμα και μιά τίς πατούσες του συμμαθητή μου πού έτρεχε πριν από μένα και μου τίς έδειχνε σέ ίσους και μικρούς χρόνους, όλόκληρες, κάπως πλατιές και κατάμαυρες από τό ψηλό κάρβουνο, προκλήσεις σκληρές κι άπιαστες, πού έκαναν πιό γρήγορη τήν άνάσα μου κι άνοιγαν περισσότερο όλους τούς πόρους μου, για νά βρει έξοδο ό μεγάλος κοχλασμός του κορμιού μου. Έπειτ' από λίγες στιγμές έβλεπα τίς μισές μόνο πατούσες, πού δέν είχαν πιά πίσω τους όση άπόσταση χρειάζονταν, για νά μου δείχνονται όλόκλη-

ρες, στά εβδομήντα μέτρα φαίνονταν ακόμα λιγότερο, παρακάτω τής ἔχασα ὀλωσδιόλου· γιατί ἔμειναν κάτω ἀπό τά πόδια τοῦ συμμαθητῆ μου πού τόν εἶχα φτάσει πιά, ἤμουν α ἕνα κεφάλι πίσω ἀπό τά κατακόκινα αὐτιά του κι ἀντίκριζα τῖς φωτιές τους σάν φλογισμένα καζάνια βαποριοῦ πού θέλει νά τρέξει ὅλους τούς κόμπους του. Τότε ἔγινε ἐκεῖνο πού δίνει κάθε φορά τή νίκη, μά δέν μπορεῖ νά καθορισθεῖ οὔτε ἀμέσως ἔπειτ' ἀπ' αὐτή, ὅσο εἶναι ζεστή ἀκόμα κι αἰσθητή ἢ προσπάθεια, οὔτε κι ἔπειτ' ἀπό χρόνια, ποτέ. Τόν πέρασα τό συμμαθητῆ μου, χωρίς νά καταλάβω τί ἔκαμα ἢ τί ἔκαμε ἐκείνος, μέσα σέ μιά ἀστραπή πού μ' ἔφερε πρῶτο στό τέρμα.

Εἶχα τρέξει τόν πρῶτο μου δρόμο τῶν 100 μέτρων καί εἶχα νικήσει. Οἱ τρεχάλες κι οἱ τρέλες μου ὡς τήν ὥρα ἐκείνη δέ μετριόνταν. Μά ὁ δρόμος αὐτός εἶχε γίνει ἀπάνω σέ μιά ὀλόισια μαύρη καί πλατιά γραμμῆ, μέ δυό φίλους πού ξεκίνησαν, ὅταν κινήθηκαν καί τά δικά μου πόδια, μέ προσοχή νά μή βγοῦμε ἀπό τή σειρά μας καί νά μή σκουνησομε τό συναγωνιστή μας, μέ κανόνες, μέ περιορισμούς, μέ τέρμα καθορισμένο καί συμφωνημένο – ἦταν μιά νίκη. Ἴσως τήν αἰστάνθηκα περισσότερο ἔπειτ' ἀπό τούς πέντε δρόμους πού εἶχα παρακολουθήσει ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα. Μά τήν αἰστάνθηκα βαθιά.

Ἵταν πήραμε κάμποσες ἡρεμες ἀνάσες καί γύρισαν τά κορμιά μας στούς κανονικούς τους παλμούς, κοιταχτήκαμε κι οἱ τρεῖς καί χωρίς λόγια κλείσαμε μιά σημαντική συμφωνία. Ἀπό τ' ἀπόγεμα ἐκεῖνο, τρεῖς φορές τή βδομάδα βρίσκαμε τρόπο καί ἤμαστε στό γυμναστήριο ἀπό τῖς τρεῖς καί μισή ὡς τῖς ἔξι, ὡς τήν ὥρα πού σφύριζε ὁ θυρωρός του γιά νά φύγουν οἱ καθυστερημένοι.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι τά ἀγωνίσματα πού περιγράφει ὁ συγγραφέας;
2. Ποιά εἶναι τά συναισθήματα τῶν παιδιῶν τήν ὥρα πού παρακολουθοῦν τό ἄλμα σέ ὕψος καί τό δρόμο 100 μέτρων; Τί φανερώνουν;
3. Ποιά εἶναι ἡ διαφορά τοῦ δρόμου πού ἔτρεξαν τά παιδιά ἀπό τά συνηθισμένα τρεξίματα τῶν παιγνιδιῶν τους;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ἰωάννη Μαρμαριάδη, πεζογράφου, κριτικοῦ καί ἀκαδημαϊκοῦ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1902. Σπούδασε Νομικά. Ἐχει γράψει τά διηγήματα *Ἡ τελευταία νύχτα τῆς γῆς*, *Δρόμος 100 μέτρων*, τῖς μελέτες γιά τή λογοτεχνία *Ἑλληνες πεζογράφοι*, τά ταξιδιωτικά *Πολιτεῖες καί θάλασσες*, *Δαλματικές ἀκτές*, *Βράχια, κουπιά καί ὄνειρα* καί δοκίμια. Ἀπό τό 1933 διευθύνει τό λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Ἐστία*.

Ἕγνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων

Ἡ κίνηση γιὰ τὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἄρχισε στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα μὲ ἐμπυχωτὴ τὸ Γάλλο Πιέρ ντέ Κουμπερτέν. Τὸ 1896 ἔγιναν οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στὴν Ἀθήνα. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἀνατέθηκε στὸν Παλαμᾶ νὰ γράψει τὸν Ἕγμον τῶν ἀγῶνων. Ἦταν αὐτὸ μιά πρώτη ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ποιητικῆς ἀξίας του. Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τὸ παρακάτω ποίημα, πού μελοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Σπυρ. Σαμᾶρα.

Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, ἀγνέ πατέρα
τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ,
κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἐδῶ πέρα,
στή δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ.

Στὸ δρόμο καὶ στὸ πάλεμα καὶ στὸ λιθάρι,
στῶν εὐγενῶν ἀγῶνων λάμψε τὴν ὀρμὴ
καὶ μὲ τ' ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι,
καὶ σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τὸ κορμί.

Κάμποι, βουνά καὶ πέλαγα φέγγουν μαζί σου,
σάν ἓνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός.
Καὶ τρέχει στὸ ναὸ ἐδῶ προσκυνητῆς σου,
Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαός.

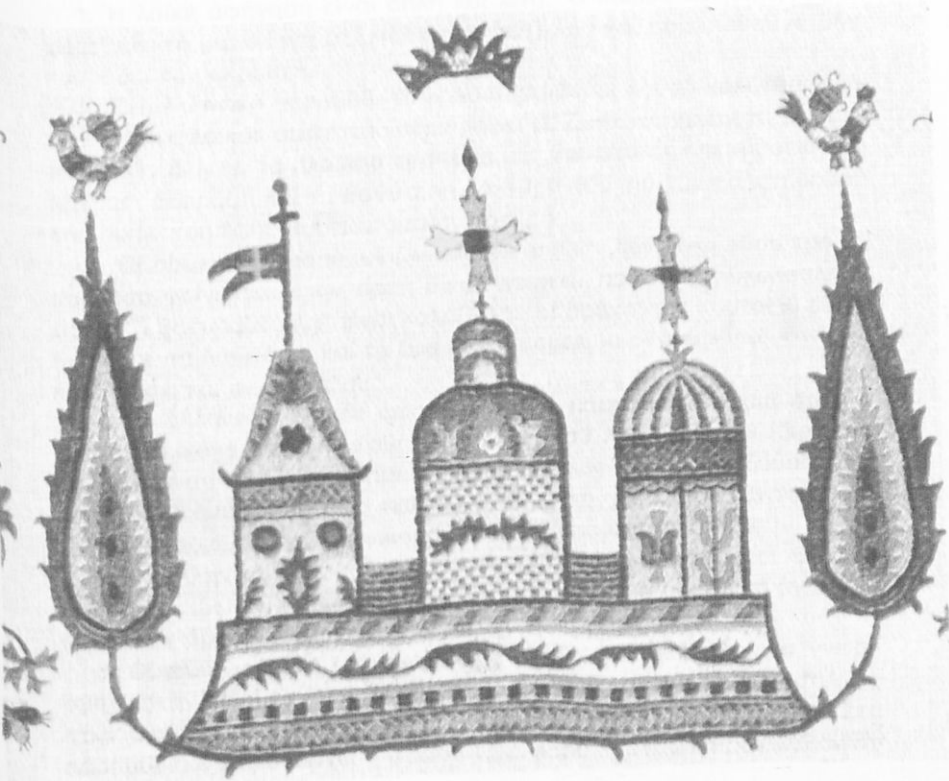
Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ ἀπευθύνεται ὁ ποιητῆς; Γιατί; Τί ζητάει;
2. «Στὴ δόξα...οὐρανοῦ». «Καὶ τρέχει...κάθε λαός». Τί σημαίνουν αὐτές οἱ φράσεις;
3. Γιατί ὀνομάζει εὐγενεῖς τοὺς ἀγῶνες;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 32.

XV. Λαογραφικά θέματα

Καλησπέρα σας και καλή αρχή του παραμυθιού...

Υπόθεση Παλιούρας-Κωνσταντίνου Παλιούρας

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Επιστημονική Έρευνα στην Κοινωνία» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Η μελέτη αυτή αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Επιστημονική Έρευνα στην Κοινωνία» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Αυτή η μελέτη αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Επιστημονική Έρευνα στην Κοινωνία» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Ο παρών κείμενο αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Επιστημονική Έρευνα στην Κοινωνία» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Επιστημονική Έρευνα στην Κοινωνία» του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων.

Συνοψιστικό κείμενο

Οί λαϊκές αφηγήσεις

(Εισαγωγικό σημείωμα)

Μέ τό γενικό αυτό τίτλο έννοοῦμε τούς μύθους, τά παραμύθια, τίς λαϊκές ιστορίες, τούς θρύλους καί τίς παραδόσεις πού άπ' τά πολύ παλιά χρόνια χρησιμοποίησε ό λαός μας, γιά νά έκφράσει τά συναισθήματά του καί τίς σκέψεις του. Παρακάτω σημειώνουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά τών λαϊκών μας άφηγήσεων καί ιδίως τών μύθων, τών παραμυθίων καί τών λαϊκών ιστοριών.

1. Ή λαϊκή άφήγηση είναι άπλή καί λιτή. Ό λαϊκός άφηγητής προχωρεϊ άπ' τή μιά σκηνή στην άλλη μέ συντομία καί προσπαθει νά μήν κουράσει τόν άκροατή.

2. Στο έλληνικό παραμύθι τό καλό θριαμβεύει καί τό κακό τιμωρεϊται. Όταν ό λαϊκός άφηγητής περιγράφει μέ ζωντανά χρώματα τήν εύτυχία τών άλλων, τά πλούσια τραπέζια, τίς θαυμαστές έπεμβάσεις τής Μοίρας, έκφράζει καί τή βαθύτερη λαχτάρα του γιά τήν καλύτερευση τής δικής του ζωής καί τών όμοίων του.

3. Οί ήρωες τών παραμυθίων καί τών μύθων δέν είναι τόσο τρομεροί, όσο φαίνονται στην άρχή. Είναι, γενικά, πρόσωπα εύκολοπλησίαστα. Οί βασιλιάδες π.χ. είναι καλόβολοι, οί δράκοντες κουτοί κι εύκολόπιστοι τά λιοντάρια καί τά ζώα έχουν, όπως κι οί άνθρωποι, στιγμές καλοσύνης καί φρονιμάδας.

4. Οί έλληνικές λαϊκές άφηγήσεις μάς παρουσιάζουν μιά άρκετά ζωντανή εικόνα από τήν καθημερινή ζωή τοῦ λαοῦ μας καί ιδιαίτερα τήν άγροτική. Μάς δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τό πώς ζούσαν παλιότερα οί άνθρωποι, πώς καλλιεργούσαν τή γή, πώς ντύνονταν, τί τρώγανε, ποιά έπιπλα χρησιμοποιούσαν νιά τά σπίτια τους κτλ.

5. Τά έλληνικά παραμύθια καθρεφτίζουν τά πλούσια συναισθήματα καί τίς άρετές τοῦ λαοῦ μας. Κυριαρχούν σ' αυτά ή άδελφική άγάπη, ή πίστη τών άρραβωνιασμένων, ή συζυγική άφοσίωση κ.ά.

6. Οί έλληνικές λαϊκές άφηγήσεις έχουν όρισμένα βασικά γνωρίσματα στην άρχή καί στό τέλος. Στούς μύθους καί στίς λαϊκές ιστορίες στην άρχή μπαίνουν οί φράσεις «μιά φορά» ή «ήτανε μιά φορά». Στα παραμύθια όμως ύπάρχει ή φράση «μιά φορά κι έναν καιρό» καί συνή-

θως πρὶν ἀπ' αὐτῆ μπαίνει πρῶτα ἓνα τραγουδάκι:

*«Κόκκινη κλωστή δεμένη,
στὴν ἀνέμη τυλιγμένη,
δῶσ' της κλότσο νά γυρίσει
παραμύθι ν' ἀρχινήσει
καὶ τὴν καλὴ σας συντροφιά νά τὴν καλησπερίσει.»*

Στό τέλος, ὅπως ξέρομε, μπαίνουν οἱ συνηθισμένες φράσεις: «Καί ζήσανε κείνοι καλά καί μεῖς καλύτερα».

7. Ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ εἶναι ἀπλή. Πιό γνήσια κυρίως εἶναι τὰ κείμενα πού δίνονται ἀπό ἀγράμματους ἀνθρώπους, γιατί αὐτά διασώζουν τό ὕφος καί τή σύνταξη τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας. Ὁ λαϊκός ἀφηγητής χρησιμοποιεῖ συνήθως ἐνεστώτα καί παρατατικό ἢ ἀόριστο, συνδέει τίς προτάσεις μεταξύ τους κατά παράταξη κι ἀποφεύγει τό μακροπερίοδο λόγο. Οἱ διάλογοι δίνονται σέ συνεχή λόγο, χωρίς νά δηλώνονται τὰ πρόσωπα. Μ' ἓνα ἀπλό «λέει» καταλαβαίνουμε τίς ἀλλαγές. Προσέξτε τόν παρακάτω διάλογο:

«Τί ἔχεις μέσα στό σακί;» Λέει: «Κάτι ἀπίδια πού μοῦ δῶσανε στό χωριό, τὰ 'ριξα μέσα». Λέει: «Γιά νά δῶ!». Ἀνοίγει ἐκεῖνος τό σακί, βλέπει ὁ ἄλλος τὰ πράματα. Λέει: «Γιατί μοῦ 'πες ψέματα;». Λέει: «Ἔ, ἔτσι στό 'πα, γιά νά γελάσω!».

Γιά τίς λαϊκές ἀφηγήσεις πρέπει ἐπίσης νά 'χουμε ὑπόψη μας καί τὰ ἔξῃς:

α) Τά παραμύθια γεννήθηκαν σέ ὦρες ξεκούρασης ἀπ' τή δουλειά, στ' ἀπόσκια τῶν σπιτιῶν τό καλοκαίρι, τό χειμῶνα γύρω ἀπ' τή φωτιά, σέ ὦρες νυχτερινῆς δουλειᾶς, πορείας, ἀρρώστιας, αἰχμαλωσίας κτλ. Πίσω ἀπ' τὰ κείμενά τους ζωντανεύουν οἱ ἐποχές, κατά τίς ὁποῖες ἔγιναν, οἱ ἀνθρωποι, ἡ ζωή τους, οἱ λαχτάρεις τους κτλ.

β) «Οἱ εὐκολες λύσεις, οἱ καλόβολοι βοηθοί, ἡ ἀπλότητα στά μέσα τῆς ζωῆς καί στούς τρόπους, ἡ φυσική εὐγένεια τῶν ἡρώων, ἡ ἠθική τάξη πού ὑπάρχει στὴν κοινωνία, τόσο τῶν ἀνθρώπων ὅσο καί τῶν ζώων, ἀκόμα κι ἡ ἀθῶα διακωμῶδηση τῶν γελοίων καί τῶν κουτῶν, ὅλα γεννοῦν μιά ἀτμόσφαιρα εἰρηνικῆς καί δημιουργικῆς καλδούνης, πού ξεκουράζει τὴν ψυχὴ*».

*Τό παραπάνω σημείωμα βασίστηκε στὴν εἰσαγωγή τοῦ καθηγητῆ Δημ. Λουκάτου, πού περιλαμβάνεται στὸν τόμ. 48 τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης μέ τόν τίτλο «*Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα*». Ὅπου ὑπάρχουν εἰσαγωγικά, τό κείμενο εἶναι σχεδόν αὐτοῦσιο.

Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες

Μιά φορά ἦταν ἓνας τσοπάνης κι εἶχε τή στάνη του ἔξω ἀπ' τό χωριό κι ἔβροσκε τά πρόβατά του. Εἶχε κι ἓνα σπιτάκι καί καθότανε κι ὁ ἴδιος μέσα. Ἐνα βράδου, ἐκεῖ πού ἔστρωνε νά πέσει, ἀκούει καί βροντάνε τήν πόρτα. Ρωτάει: – «Ποιός εἶναι;» – «Ἄνοιξε». Ἄνοιγει, βλέπει μιὰ μαυροφόρα. Τήνε ρωτάει: – «Ποιά εἶσαι, κυρά μου; Τί γυρεύεις;» Τοῦ λέει ἐκείνη: – «Ἐγώ εἶμαι ἡ Μελάτη* (ἡ Βλογιά) καί ἦρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, γιατί ἀλλιῶς θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις. Δώσε μοῦ το λοιπόν, γιά νά σ' ἀφήκω». Τῆς λέει ὁ τσοπάνης: – «Ἐγώ, καθώς θυμάμαι καί καθώς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου, τή μελάτη τήν ἔχω βγαλημένη καί δέν εἶναι φόβος νά τήν ξαναβγάλω, κι ἂν τή βγάλω, θά τή βγάλω ἀλαφριά. Τράβα λοιπόν στό καλό κι ἄφησέ με ἤσυχον, γιατί δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Παίρνει τήν ἀποκαή της* ἡ Μελάτη καί φεύγει ἀπό κεῖ πού ἦτονε φερμένη.

Πάει ὁ τσοπάνης νά κοιμηθεῖ, ὅ,τι εἶχε κλείσει τά μάτια του, ἀκούει καί ξαναβροντάνε τήν πόρτα. – Ἄ στό καλό, λέει, ποιός εἶναι πάλι; Ἄνοιγει, βλέπει μιὰ μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου, τέτοια ὥρα;» τῆς λέει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Λοιμική κι ἡ Διφθερίτη κι ἦρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, κι ἂν δέ μοῦ τό δώκεις, θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις». Ἀναθυμιέται ἐκεῖνος, τῆς λέει: – «Κυρά μου, ἐγώ, καθώς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου καί καθώς βάνει ὁ νοῦς μου, τή Λοιμική τήν ἔχω βγαλημένη, σάν ἤμουνα μικρός, καί τώρα δέ γένεται νά τήν ξαναβγάλω. Δέ σ' ἔχω ἀνάγκη τό λοιπόν κι ἄμε στήν εὐχή». Παίρνει τό φύσημά της ἡ Λοιμική καί φεύγει.

Πάει ὁ τσοπάνης νά πέσει στό στρώμα, δέν τόν καλόειχε ἀκόμα πάρεϊ ὁ ὕπνος, καί πάλι ἀκούει νά τοῦ βροντάνε τήν πόρτα του. – Μωρ' τί εὐχή Θεοῦ 'ναι τοῦτο; λέει. Δέ θά μ' ἀφήκουε ἀπόψε ἤσυχον. Ἄνοιγει τήν πόρτα, βλέπει μιὰ μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου;» τή ρωτάει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Πανούκλα, κι ἦρθα νά σέ πάρω. Μά νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, καί τότε δέ σέ παίρνω».

Ξύνει ὁ τσοπάνης τό κεφάλι του· δέν τήν εἶχε βγαλημένη τήν πα-

μελάτη: εὐφημισμός, γιατί μελάτος = γλυκός σάν μέλι.

«παίρνει τήν ἀποκαή της»: ὅπως παρακάτω: «παίρνει τό φύσημά της».

νούκλα. «Έλα, τῆς λέει, νά σοῦ τό δώκω». Τῆνε πάει στή στάνη, τῆς διαλέγει τό καλύτερο ἀρνί. – «Πάρ' το», τῆς λέει. «Όχι, τοῦ λέει ἐκείνη, θά μοῦ τό φέρεις ἐσὺ ὡς τό σπίτι μου». – «Καί ποῦ εἶναι τό σπίτι σου;» – «Έλα μαζί μου καί θά ἴδεις».

Φορτώνεται ὁ τσοπάνης τό ἀρνί στίς πλάτες του καί, μπρός ἢ Πανούκλα, πίσω αὐτός, τραβᾶνε τόν ἀνήφορο κατὰ τό σπίτι τῆς. Τραβᾶνε, τραβᾶνε, περνᾶνε ἐρημιές, ἀνεβαίνουνε σέ βουνά, ποῦ σπίτι καί ποῦ καημός! Ὁ ἔρμος ὁ τσοπάνης φοβότανε, μά ποῦ κούταγε* νά εἰπεῖ καί τίποτα; Καμιά φορά βλέπουν ἀπό μακριά ἓνα θεόρατο παλάτι καί φωτολόγαγε. «Ἔντογε* τό σπίτι μου», τοῦ λέει ἡ Πανούκλα.

Μπήκανε μέσα, τηράει ὁ τσοπάνης, τί νά ἴδει; Νά ἴναι ὀλόκληρο τό σπίτι γεμάτο καντήλια, καί νά κρέμονται ἀπ' τό ταβάνι καί νά φωτᾶνε, ἴδια ἀστέρια. Ἄλλα ἦτανε γεμάτα λάδι ὡς ἀπάνω κι ἄλλα ὡς τῆ μέση. Ἦτανε καί καμπούρα ποῦ τρεμοσβήνανε καί ἄλλα ποῦ τσιτσιρίζανε, γιά νά σβήσουνε. Ἀφῆκε πιά τό θάμα του (= θαύμασμα) ὁ τσοπάνης, ρωτάει τὴν Πανούκλα: – «Δέ μοῦ λές, τ' εἶναι εὐτοῦνα* τὰ καντήλια;» – «Εὐτοῦνα, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα, εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσο καίει τό καντήλι τοῦ καθενοῦ, τόσο θά ζῆσει. Ἄμα σβῆσει, θά πεθάνει». – «Εἶναι καί τό δικό μου τό καντήλι ἐδῶ μέσα;» – «Πῶς δέν εἶναι; Ἔντογε».

Τηράει ὁ τσοπάνης καί βλέπει ἓνα καντήλι, χεῖλου χεῖλου τό λάδι κι ἔλαμπε, ποῦ χαιρόσουνε νά τό βλέπεις. Τηράει κι ἐν' ἄλλο δίπλα του, καί τοῦ εἶχε ἀπομείνει μόνο τό νερό, καί τσιτσιρίζε κι ἦτονε ἔτοιμο νά σβῆσει. – «Ἄχ, καημένη, τῆς λέει ὁ τσοπάνης, εὐτοῦνο τίνος εἶναι;» – «Φτοῦνο εἶναι τοῦ ἀδερφοῦ σου», τοῦ λέει ἐκείνη. – «Δέ βγάνεις λιγουλάκι ἀπό τό δικό μου τό λάδι, ποῦ πάει νά ξεχειλίσει, νά τοῦ βάλεις εὐτοῦνοῦ τοῦ κακομοίρη, ποῦ τοῦ σώθηκε;» – «Τέτοιο πράμα δέ γένεται, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα. Ὅσο λάδι μπεῖ ἀπό μιᾶς κι ἀρχῆς. Ὑστερα οὔτε μπαίνει ἄλλο οὔτε βγαίνει.» – «Ἀλήθεια, λέει ὁ τσοπάνης, οὔτε μπαίνει, οὔτε βγαίνει;» – «Ἀλήθεια!» – «Τότε λοιπόν, ἀντίο σου, δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Καί κόβει πάλι τό ἀρνί στίς πλάτες καί τοῦ δίνει δρόμο καί κατεβαίνει πιλαλητά στή στάνη, μπάς καί τρέξει ἀπό πίσω του ἡ Πανούκλα καί τόνε τσακώσει.

Τίς κονταυγές, σάν κατέβηκε στό χωριό, ἀκούει τὴν καμπάνα καί

κούταγε: κόταγε (= τολμοῦσε). Τό ρῆμα *κοτάω*.

ἔντογε: νά το (ιδιωματισμός).

εὐτοῦνα: αὐτά.

βάραγε λυπητερά. – «Μωρ' ποιός πέθανε;» ρωτάει. – «'Ο αδερφός σου», τοῦ λένε.

Τότε τό κατάλαβε πιά πώς, ὅσα εἶχε ἰδωμένα, ἦτανε οὐλα ἀλήθεια...

Ἐρωτήσεις

1. Τί πιστεύει ὁ ἑλληνικός λαός γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου;
2. Ἀφοῦ μελετήσετε τήν ἐνότητα, στήν ὁποία περιγράφεται τό περπάτημα τοῦ τσοπάνη καί τῆς πανούκλας, ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
 - α) Γιατί ἡ ἀφήγηση εἶναι σύντομη;
 - β) Πώς συνδέονται μεταξύ τους οἱ προτάσεις;
 - γ) Μποροῦμε νά χαρακτηρίσουμε τήν ἀφήγηση ἀπλή καί λιτή; Γιατί;
 - δ) Στό παραμῦθι οἱ ἐπαναλήψεις γίνονται μέ τίς ἴδιες λέξεις. Σημειώστε τέτοιες ἐπαναλήψεις στό παραμῦθι μας καί προσπαθήστε νά βρεῖτε ἀνάλογα παραδείγματα στήν «'Οδύσσεια».

Παραμῦθι

Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα

Τό παραμῦθι αὐτό προέρχεται ἀπό τήν Ἥπειρο καί ἀνήκει στά λεγόμενα μαγικά παραμῦθια. Περιέχει μερικά πανάρχαια μυθικά θέματα, ὅπως τοῦ μαγικοῦ δαχτυλιδιοῦ καί τῆς ἐκτελέσεως ὑπεράνθρωπων κατορθωμάτων (ἄθλων) μέ ἔπαθλο τήν ωραία κόρη.

Ἦταν μιά φτωχή γυναίκα κι εἶχ' ἓνα παιδί, καί δέν εἶχαν ψωμί νά φᾶν. Τότες τό παιδί παίρνει καί φορτώνει ἀσφάκες* καί πῆγε καί τίς πούλησε καί πῆρε δυό παράδες. Καί καθώς γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ἓνα φίδι, καί τούς λέει: «Νάτε ἓναν παρά καί μῆ τό σκοτώσετε!» Τούς ἔδωκε τόν παρά καί δέν τό σκότωσαν τά παιδιά, καί τό φίδι τόν ἐκυνήγησε*. Καί καθώς πῆγε στό σπίτι του, εἶπε τῆς μάνας

ἀσφάκες: εἶδος θάμνου.

κυνηγᾶω: ἀκολουθῶ (ἰδιωματική χρήση).

του, ὅσα ἔκαμε. Κι ἡ μάνα του τὸν ἐμάλωσε καὶ τοῦ εἶπε: «'Εγὼ σέ στέλνω νά πάρεις παράδες νά φᾶμε καὶ σύ μοῦ φέρνεις φίδια!» Κι αὐτός τῆς εἶπε: «'Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσει* κι αὐτό». Τό παιδί πῆρε πάλι ἀσφάκες καὶ τίς πούλησε, καὶ καθὼς γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκοτώναν ἓνα σκυλί, καὶ τοὺς εἶπε: «Νάτε ἓναν παρά καὶ μὴ τό σκοτώνετε!» Πῆραν τὰ παιδιὰ τὸν παρά κι ἀφήκαν τό σκυλί. Τότες αὐτό τὸν ἐκυνήγησε πάλι. Τό παιδί πῆγε στὴ μάνα του καὶ τῆς εἶπ' ὅσα ἔκαμε. Καὶ πάλι τὸν ἐμάλωσ' ἡ μάνα του, καθὼς καὶ πρῶτα. Πῆρε πάλι ἀσφάκες καὶ τίς πούλησε, κι ὄντας γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκοτώναν μιά γάτα, καὶ τοὺς εἶπε: «Μὴ τὴν σκοτώνετε, νά σᾶς δώκω ἓναν παρά!» Καὶ τοὺς ἔδωκε τὸν παρά κι ἀφήκαν τὴ γάτα. Καὶ καθὼς πῆγε στοῦ σπιτί του, εἶπε τῆς μάνας του πάλι, ὅσα ἔκαμε, κι αὐτὴ τὸν ἐμάλωσε καὶ τοῦ εἶπε: «'Εγὼ σέ στέλνω, νά πάρεις παράδες, νά φᾶμε ψωμί, καὶ σύ φέρνεις σκυλιά καὶ γάτες καὶ φίδια!» Τότες αὐτός τῆς εἶπε: «'Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσουν κι αὐτά!» Ὑστερα τό φίδι τοῦ εἶπε: «Νά μέ πᾶς στὴ μάνα μου καὶ στὸν πατέρα μου καὶ νά μὴν πάρεις μῆτε γρόσια μῆτε φλουριά, μοναχά μιά βούλα* νά χαλέψεις*, ὅπ' ἔχει ὁ πατέρας μου στοῦ χέρι του, κι ἀπ' αὐτὴ θά ἴδεις μεγάλο καλό». Τότες αὐτός πῆγε τό φίδι στὸν πατέρα του, καὶ τό φίδι εἶπε τοῦ πατέρα του τοῦτος μ' ἐγλίτωσε ἀπὸ τό θάνατο. Κι ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ εἶπε σ' αὐτόν τὸν ἄνθρωπο: «Τί θέλεις νά σοῦ δώκω γιὰ αὐτό τό καλό, πού ἤκαμες τοῦ παιδιοῦ μου;» Τότες τό παιδί εἶπε στὸν πατέρα τοῦ φιδιοῦ: «Οὔτε γρόσια θέλω οὔτε φλουριά, μοναχά τὴ βούλα θέλω, ὅπ' ἔχεις στοῦ χέρι σου». Τότες εἶπ' ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ στοῦ παιδί: «Αὐτό πού μοῦ χάλεψες, εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ δέ μπορῶ νά σοῦ τό δώκω». Τώρα τό φίδι ἔκαμε πὼς κυνηγáει τό παιδί, κι εἶπε στὸν πατέρα του: «'Επειδὴς δέ θέλεις νά δώκεις τὴ βούλα σ' αὐτόν, πού μ' ἐγλίτωσ' ἀπ' τό θάνατο, ἐγὼ πάγω πίσω σ' αὐτόν, γιατί σ' αὐτόν χρωστῶ τὴ ζωὴ μου». Τότες ὁ πατέρας του ἔδωκε τὴ βούλα στοῦ παιδί καὶ τοῦ εἶπε: «'Ὀντας χρειαστεῖς τίποτα, νά ζήφεις* τὴ βούλα καὶ θά ἔρχεται ἓνας Ἄράπης καὶ νά τὸν προστάξεις ὅ,τι θέλεις νά σοῦ κάνει, καὶ θά σοῦ τό κάνει!». Τότες ἔφυγε τό παιδί καὶ πῆγε στοῦ σπιτί του. Καὶ τοῦ εἶπ' ἡ μάνα του: «Τί θά φᾶμε, μάτια μου; – Κι αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε μέσα στὴν ἄρκλα* καὶ

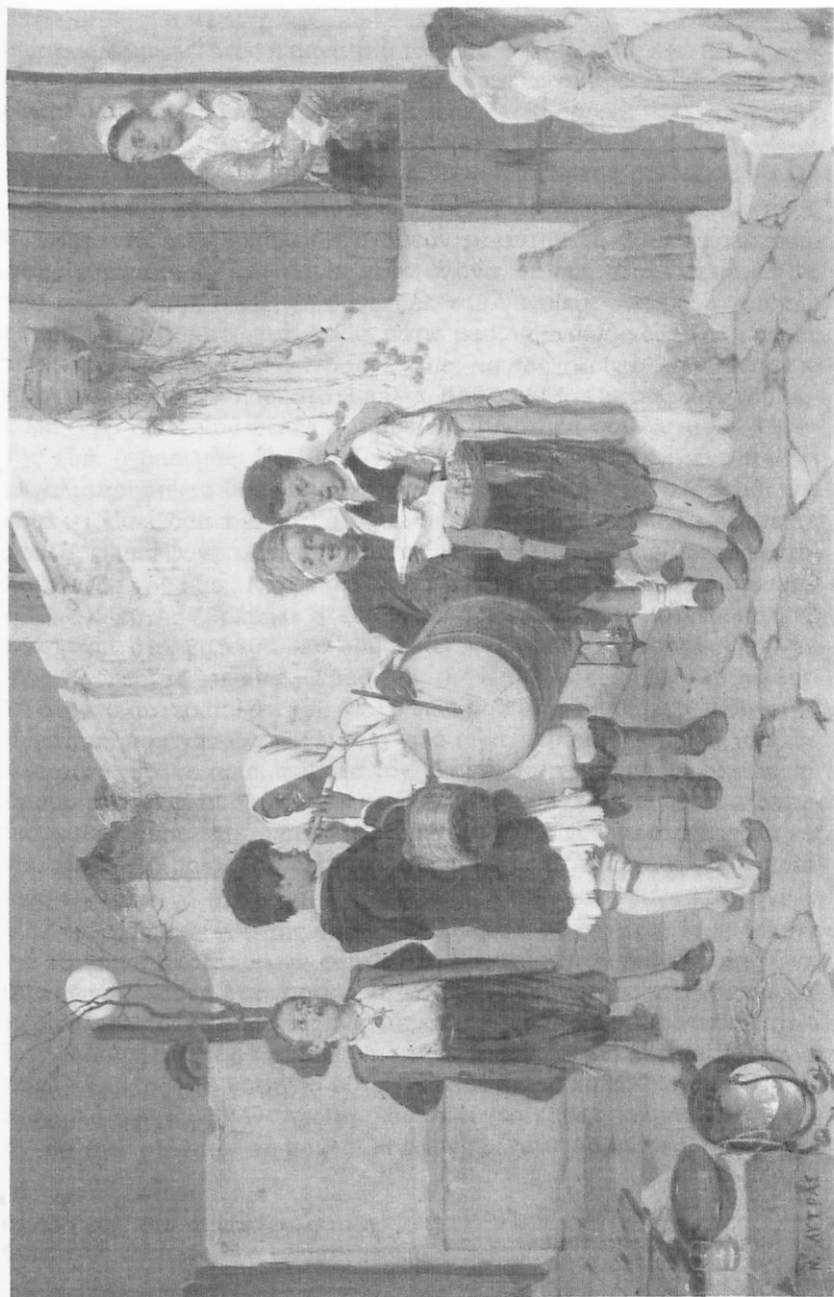
φελάω: ὠφελεῶ.

βούλα: δαχτυλίδι μὲ πέτρα (σφραγιδόλιθο).

χαλεύω: ζητῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ζήφω: πιέζω, πατῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ἄρκλα: ντουλάπι (ιδιωματικὴ λέξη).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν. Λύτρας: *Τά ζάλαντα*

βρίσκεις ψωμί. – Τότες ἡ μάνα του τοῦ εἶπε: «Παιδί μου, ἐγὼ ξέρω πὼς ἡ ἄρκλα δὲν ἔχει ψωμί καὶ σύ μου λές νά πάω νά βρῶ ψωμί. Αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε, πού σου λέγω ἐγὼ, καὶ βρίσκεις». Κι ὅσο νά πάει αὐτὴ στὴν ἄρκλα, ἔζηψε τὴ βούλα κι ἦρθε ὁ Ἀράπης καὶ τοῦ εἶπε: «Τί ὀρίζεις, ἀφέντη»; Τό παιδί τοῦ εἶπε: «Θέλω νά γιομίσεις τὴν ἄρκλα ψωμί». Κι ὅσο νά πάει ἡ μάνα του στὴν ἄρκλα, τὴν ἤβρε γιομάτη ψωμί καὶ πῆρε κι ἔφαγε. Κι ἔτσι λοιπὸν ἀπερνοῦσαν μ' αὐτὴν τὴ βούλα καλά. Μιά φορά εἶπε τό παιδί τῆς μάνας του: «Μάνα, νά πᾶς στό βασιλιά καὶ νά τοῦ πεῖς νά μου δώσει τὴ θυγατέρα του γυναίκα. – Ἡ μάνα του τοῦ εἶπε: Σέ τί ἀράδα* εἶμεστ' ἐμεῖς, μάτια μου, καὶ νά μᾶς δῶς' ὁ βασιλιάς τὴ θυγατέρα του; – Καὶ κείνος τῆς εἶπε: Νά πᾶς χωρὶς ἄλλο!» Κίνησε κι αὐτὴ ἡ καημένη νά πάει στό βασιλιά. Καθὼς μπῆκε μέσα, εἶπε τοῦ βασιλιά: «Τό παιδί μου θέλει νά πάρει τὴ θυγατέρα σου γυναίκα. Τότες τῆς εἶπε ὁ βασιλιάς: Τοῦ τὴ δίνω, ἂν εἶν' ἄξιο νά φκιάκ' ἓνα παλάτι μεγαλύτερ' ἀπ' τό δικό μου». Ἡ γριά σκώθηκε καὶ πῆγε στό παιδί τῆς καὶ τοῦ εἶπε, ὅσα τῆς εἶπ' ὁ βασιλιάς. Καὶ κείνην τὴ νύχτα ἔζηψε τὴ βούλα κι ἴσια φανερώθηκε ὁ Ἀράπης καὶ τοῦ εἶπε: «Τί ὀρίζεις, ἀφέντη; Καὶ κείνος τοῦ εἶπε: Νά φκιάκεις ἓνα σαράγι* μεγαλύτερο ἀπ' τοῦ βασιλιά». Κι εὐτύς ἐβρέθηκε σ' ἓνα μεγάλο παλάτι. Τότες ἔστειλε πάλι τὴ μάνα του στό βασιλιά καὶ τοῦ εἶπε: «Τό παιδί τό σαράγι, πού τό παράγγελες, τό 'φκίασε. Ὁ βασιλιάς τῆς εἶπε: "Ἄν εἶναι ἄξιο νά φκιάσει τὴ στράτα ἀπ' τό παλάτι του ὡς τό δικό μου μέ φλουρί, ἔτσι παίρνει τὴ θυγατέρα μου γυναίκα». Τότες ἡ γριά πῆγε στό παιδί τῆς καὶ τοῦ εἶπ' ὅλα αὐτά, καὶ τό παιδί φώναξε τόν Ἀράπη καὶ τοῦ εἶπε νά φκιάσει τό δρόμο ὅλο μέ φλουρί. Τό πρῶι σκώθηκε τό παιδί καὶ τόν ἤβρε φλουρένιο, καθὼς ἐπρόσταξ' ὁ βασιλιάς. Πῆγε πάλι ἡ μάνα του στό βασιλιά καὶ τοῦ εἶπε: «Τό παιδί μου ἔκαμε ὅλα ὅσα τό πρόσταξες». Τότες ὁ βασιλιάς τῆς εἶπε νά ἐτοιμαστεῖ γιὰ τό γάμο. Κι ἡ γριά ἔφυγε καὶ πῆγε κι εἶπε τοῦ παιδιοῦ, ὅσα τῆς εἶπ' ὁ βασιλιάς. Τό παιδί τότες ἐτοιμάστηκε γιὰ τό γάμο. Κι ὁ βασιλιάς φώναξε τὴ θυγατέρα του καὶ τῆς εἶπε ὅλα, ὅσα ἔγιναν καὶ νά ἐτοιμαστεῖ γιὰ τό γάμο. Ἡ θυγατέρα του χάρηκε καὶ περικόλεσε τόν πατέρα τῆς νά τῆς δώσει κι ἓναν Ἀράπη νά τόν στέλνει, ὅπου θέλει. Κι ὁ πατέρας τῆς τῆς ἔδωκε. Ὄντας ἔκαμαν τό γάμο, πῆρ' ὁ γαμβρός τὴ νύφη κι ἔζησαν πολὺν καιρό καλά. Ὑστερα ἡ βασιλοπούλα ἀγάπησε τόν Ἀράπη καὶ τὴ νύχτα, καθὼς κοιμόνταν μέ τόν ἄντρα τῆς, τοῦ πῆρε τὴ βούλα κι ἔφυγε μέ τόν Ἀράπη καὶ πῆγαν στὴ

ἀράδα (καὶ σειρά): κοινωνικὴ τάξη.

σαράγι: παλάτι, μέγαρο (τούρκικη λέξη).

θάλασσα κι ἔφκιακαν ἓνα παλάτι μέ τή βούλα καί ζοῦσαν μαζί ἐκεῖ κοντά στή θάλασσα. Σάν ἔφυγ' ἡ βασιλοπούλα μέ τόν Ἀράπη, πῆγ' ἡ γάτα καί σιγουτρίβονταν καί μιαούριζε καί τοῦ ἔλεγε: «Τί ἔχεις, ἀφέντη; – Τί νά ἔχω, γάτα μου; τῆς λέει, τοῦτο καί τοῦτο ἔπαθα· τή νύχτα πού κοιμόμουν, μοῦ πῆρε τή βούλα ὁ Ἀράπης καί τή γυναίκα κι ἔφυγε. – Τσώπα*, ἀφέντη, τοῦ λέει ἡ γάτα, ἐγώ θά σοῦ τή φέρω· δῶσ' μου τό σκυλί νά τό καβαλικέψω καί νά πάω νά πάρω τή βούλα». Τότες τῆς δίνει τό σκυλί, τό καβαλικεύει ἡ γάτα καί περνάει τή θάλασσα. Κι ἐκεῖ πού πήγαινε στό δρόμο, βρίσκ' ἓνα ποντίκι καί τοῦ λέει: «Ἄν θέλεις νά σοῦ γλιτώσω τή ζωή, νά χώσεις τήν οὐρά σου μέσα στή μύτη τοῦ Ἀράπη, ὄντας κοιμᾶται». Τό ποντίκι τήν ἔχωσε, καί τότες ὁ Ἀράπης φταρνίστηκε καί πέφτει ἡ βούλα, πού τήν εἶχε κρυμμένη στή γλώσσα του. Τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα καί καβαλικεύει τό σκυλί· κι ἐκεῖ πού ἔπλεαν στή θάλασσα, λέει τό σκυλί τῆς γάτας: «Ἔτσι νά ζήσεις, γάτα, στέκα νά ἰδῶ κι ἐγώ ψίχα* τή βούλα! – Τί νά τήν ἰδεῖς, μωρέ;» Καί καθώς πῆρε τό σκυλί τή βούλα, τοῦ πέφτει στή θάλασσα καί τήν ἀρπάζει ἓνα ψάρι κι ἔγινε χιλιοπλούμιστο. Τότες ἡ γάτα λέει τοῦ σκυλιοῦ: «Τί μῶκαμες, λέλε μου*! Πῶς νά πάω στόν ἀφέντη μου δίχως βούλα; Ἔλα τώρα, νά σέ καβαλικέψω!» Καί τό καβαλικέψε πάλι καί πήγε κεῖ πού ἦταν ἀραγμένα τά καράβια. Καί σ' ἐκεῖνο τό καράβι, πού κόνεψαν, ὁ караβοκύρης εἶχε πιάσει τό ἴδιο ψάρι. Ἡ γάτα ἐσιγουτρίβονταν καί μιαούριζε πάλι κι ὁ караβοκύρης εἶπε: «Μωρέ, τί καλή γάτα πού μᾶς ἦρθε· βράδου θά πάνω στό σπίτι, νά φκιάσω τοῦτο τό ψάρι καί θά τῆς ρίξω τά ἔντερα* νά τά φάει». Ἐκεῖ πού καθάριζε τό ψάρι καί τῆς ἔριχνε τά ἔντερα, πέφτ' ἡ βούλα καί τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα· καβαλικεύει τό σκυλί καί πάει στόν ἀφεντικό της. Σάν πῆγ' ἡ γάτα κι εἶδε τόν ἀφεντικό της χολιασμένο*, μιαούριζε: μιάου, μιάου, μιάου. Κι ὁ ἀφέντης σάν τήν εἶδε: «Τήν ἔφερες, μωρ' γάτα, τῆς λέει, τή βούλα; – Τήν ἔφερα, ἀφέντη, τοῦ λέει, μόνε νά σκοτώσεις τό σκυλί, γιατί τήν ἔριξε μέσα στή θάλασσα κι ἔπαθα τόσα κακά, ὅσο νά τήν ἔβρω πάλι», καί τοῦ διηγήθηκε ὅλα ὅσα ἔπαθε. Τότες αὐτός πῆρε τό τουφέκι νά τό σκοτώσει, μόν' ἡ γάτα πάλι τόν ἐμπόδισε καί τοῦ εἶπε: «Ἄφησέ το τώρα, γιατί ἔφαγαμε τόσον καιρό μαζί ψωμί». Καί τότες αὐτός τό ἄφησε. Ὑστερα πῆρε τή βούλα καί τήν ἔζηψε κι ἔρχεται ὁ Ἀράπης καί τοῦ λέει: «Τί προστάζεις,

τσώπα: σῶπα (ιδιωματική λέξη).

ψίχα: λιγάκι (ιδιωματική χρήση).

λέλε μου: ἀλίμονό μου.

τά ἔντερα: τά ἔντερα.

χολιασμένος: στενοχωρημένος.

ἀφέντη; – Τώρα νά φέρεις τό σαράγι, πού 'ναι στή θάλασσα ἐδῶ, τοῦ λέει». Ἀμέσως ὁ Ἀράτης τό ἔφερε. Τό παιδί μπῆκε μέσα, βρῖσκει τόν Ἀράτη, πού κοιμόνταν μέ τή βασιλοπούλα καί τόν σκότωσε. Ὑστερα πήρε τή γυναίκα του κι ἔζησαν ὅλη τή ζωή τους καλά.

Ἐρωτήσεις

1. Τά παραμύθια ἔχουν πάντα εὐτυχημένο τέλος («κι ἔζησαν αὐτοί καλά κι ἐμεῖς καλύτερα»). Στό παραμύθι μας τήν ἀξίζε τό παιδί αὐτή τήν εὐτυχία; Γιατί;
2. Κοιτάξτε στόν Ἡρόδοτο (Βιβλίο 3ο, κεφ. 39 - 44). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μπορούμε νά τίς ἐξηγήσουμε;

Λαϊκοί μῦθοι

Οἱ λαϊκοί μῦθοι εἶναι πλαστές διηγήσεις μέ ἀλληγορική σημασία. Παρουσιάζουν ἀνθρώπους ἢ ζῶα ἢ καί φυτά πού οἱ πράξεις τους καί τά λόγια τους εἶναι διδακτικά γιά τούς ἀνθρώπους. Ὁ μῦθος διαφέρει ἀπό τό παραμύθι καί στό σκοπό καί στήν πλοκή. Τό παραμύθι ἔχει σύνθετη πλοκή, γεμάτη ἀπό περιπέτειες, καί ἀποβλέπει στό νά ψυχαγωγῆσει τόν ἀκροατή (νά τόν συγκινήσει ἢ νά τόν διασκεδάσει). Ὁ μῦθος εἶναι σύντομος, ἀπλός καί διδακτικός. Μῦθους συναντοῦμε σ' ὅλους τούς λαούς (ὄπως καί παραμύθια). Ἀπό τούς ἀρχαίους Ἕλληνας μᾶς σώζονται πολλοί. Πιο γνωστοί εἶναι οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου. Ἀρκετοί ἀπό τούς νεοελληνικούς μῦθους εἶναι ἴδιοι μέ τούς ἀρχαίους. Συχνά στό τέλος τοῦ μῦθου δίνεται καί τό δίδαγμα, τό ἐπιμύθιο.

1. Τό φευγίό τῶν ζώων

Μιά φορά ἕνας ποντικός κοιμότανε στό δάσος, κάτω ἀπό μιά βελανιδιά. Ἐκεῖ πού κοιμότανε, φύσηξε λίγο κι ἔπεσε ἀπάνω στό κεφάλι του ἕνα βελανίδι. Ὁ ποντικός ἐξύπνησε τρομαγμένος καί χωρίς νά κοιτάξει

τί ήτανε, άρχισε νά τρέχει. Στο δρόμο τόν είδε ένας λαγός καί τόν ρώτησε: –«Γιατί τρέχεις;» – «Έβαλε, του λέει, δυνατόν άέρα, κι εκεί πού κοιμόμουν, έπεσε πάνω μου ένα κλαρί καί μέ χτύπησε».

Ό λαγός άρχισε τότε νά τρέχει μαζί μέ τόν ποντικό. Στο δρόμο τούς είδε ένα κουνάβι καί τούς έρώτησε: –«Γιατί τρέχετε;» Ό λαγός του λέει: –«Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, φύσηξε δυνατός άερας καί ξερίζωσε τό δέντρο καί τό πέταξε στή γή καί παραλίγο νά σκοτώσει όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω».

Τό κουνάβι φοβήθηκε κι άρχισε νά τρέχει μαζί τους. Πιο κάτω τούς άπάντησε μιά κασίκα. –«Γιατί τρέχετε, τούς λέει, τί έγινε;» Τό κουνάβι τότε τής άπαντά: «Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, έγινε σεισμός κι άνοιξε ή γή καί πήγε νά καταπιεί όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω». Φοβήθηκε τότες κι ή κασίκα κι άρχισε νά τρέχει... Όλα τά ζώα πού τούς είδαν νά τρέχουν, έσκέφτηκαν πώς κάτι μεγάλο κακό θά γίνεται κι άρρισαν τό φευγιό, καί... τρέχα νά τά πιάσεις!

2. Ό σαλίγκαρος κι ή κάμπια

Μιά μέρα περπατούσε σέ έναν κήπο ένας σαλίγκαρος, καμαρωτός, μέ τό καβούκι του στήν πλάτη καί μέ τά κέρατά του σηκωμένα. Άπό κοντά του έπέρασε μιά κάμπια, πού περπατούσε κι αυτή τό ίδιο σιγά, καί τόν έχαιρέτησε: –«Καλημέρα, ξάδερφέ μου» του λέει. Ό σαλίγκαρος δέν τήν καταδέχτηκε καί τής άπαντά: «Πώς μέ λές ξάδερφο; Άπό πού είμαστε συγγενείς;» –«Νά, του λέει ή κάμπια, κι εσύ κι εγώ τό ίδιο σερόνομαστε, γιά νά περπατήσουμε». –«Ναί, τής λέει ό σαλίγκαρος, αλλά εγώ έχω σπίτι, ένώ εσύ δέν έχεις!» καί προχώρησε στό δρόμο του, καμαρωτός...

Όστερα από λίγες μέρες, εκείνη ή κάμπια έγινε πεταλούδα μέ χρυσά φτερά. Τήν είδε ό σαλίγκαρος καί τή θυμήθηκε. Έπερίμενε πώς θά του μιλήσει αλλά εκείνη πετούσε στά λουλούδια κι έκανε πώς δέν τόν βλέπει. Άναγκάστηκε τότε νά τής μιλήσει πρώτος καί τής λέει: «Καλή μου ξαδέρφη, θέλεις νά κάνουμε παρέα;» –«Ά, του λέει ή πεταλούδα, ώστε τώρα είμαι ξαδέρφη σου· όταν ήμουνα κάμπια δέν ήθελες! Μά τώρα πετάω κι εγώ, κι έχω άλλη δουλειά καί συντροφιάς».

Έτσι καί μερικοί άνθρωποι δέν καταδέχονται τούς συγγενείς τους όσο είναι φτωχοί, κι όταν πλουτίσουν τούς παίρνουν από πίσω.

3. Τό λιοντάρι κι ή σκνίπα

Μιά φορά ένα λιοντάρι υπερήφανο γύριζε στο δάσος και φώναζε. Δεν άφηγε τ' άλλα ζώα να κοιμηθουνε, αλλά και κανένα τους δεν έτόλμαε να του πει τίποτα. Μονάχα ή σκνίπα πετάχτηκε και του λέει: «Τί φωνάζεις έτσι; Δεν ξέρεις πώς μās άνησυχείς και δέ μπορούμε να κοιμηθουμε;» —«Έγώ είμαι ό βασιλιάς των ζώων, της λέει τό λιοντάρι, και θά κάνω ό,τι θέλω!» —«Νά δεϊς, του λέει ή σκνίπα, πού δέ μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις!» Και φσοút! πέταξε και μπήκε μέσα στο ρουθούνη του. Τό λιοντάρι άρχισε να γυρίζει από δώ κι από κεϊ, να κουνει τό κεφάλι του, τήν ουρά του, τ' αυτιά του, φυσούσε, ξεφυσούσε, μά ή σκνίπα όλο τόν κεντούσε μέσα στη μύτη του. «Τό παραδέχεσαι τώρα, του λέει, πώς δεν είσαι ό βασιλιάς των ζώων;» —«Τό παραδέχομαι, της λέει τό λιοντάρι, κι εβγα να φύγεις, να μ' αφήσεις ήσυχο!» —Βγήκε τότες καμαρωτή ή σκνίπα και πετούσε ψηλά, σαν να 'ταν αυτή ή βασίλισσα. Μά δεν έπρόφτασε να πάει λίγα μέτρα, και μπλέχτηκε πάνω σε κάτι άράχνες, πού ήτανε σημενες στο δάσος. Έτσι τήν έπαθε κι αυτή και τιμωρήθηκε για τή φαντασία της.

4. Έ πέρδικα κι ή κουκουβάγια ή «Τ' όμορφότερο παιδί»

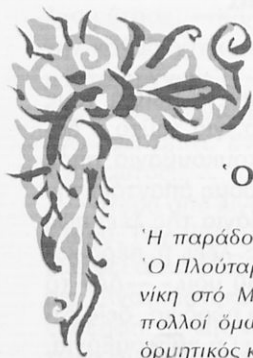
Μιά φορά τά πουλιά είχανε δάσκαλο, για να μάθουν τά παιδιά τους γράμματα. Άλλά τά παιδιά τους ήταν χοντροκέφαλα, για τουτο ό δάσκαλος τά κλεισε μέσα στο σκολειό νηστεία. Έ ή κουκουβάγια πήρε ψωμί και πήγαινε του παιδιού της στο σκολειό. Στο δρόμο απαντάει τήν πέρδικα. Έ πέρδικα τή ρωτάει πού πάει. Έ ή κουκουβάγια της λέει πώς πάει ψωμί του παιδιού της στο σκολειό. Τότε της λέει ή πέρδικα: —«Πάρε και τουτο τό ψωμί, να τό δώσεις του παιδιού μου.» —«Δέν τό γνωρίζω», λέει ή κουκουβάγια. —«Όποιο παιδί, λέει ή πέρδικα, δεϊς ότι είναι όμορφότερο, εκείνο είν' τό παιδί μου». Πηγαίνει ή κουκουβάγια, δίνει τό ψωμί του παιδιού της. Τηρά να δεϊ για τ' όμορφότερο, δεν έβλεπε κανένα άλλο όμορφότερο απ' τό δικό της και παίρνει τό ψωμί και τό πηγαίνει πίσω στην πέρδικα και της λέει: —«Πάρε τό ψωμί σου, γιατί εγώ δεν είδ' άλλο όμορφότερο παιδί από τό δικό μου.»

5. 'Ο γέρος κι οί παντούφλες

Μιά φορά κάποιος περνούσε από ένα μέρος κι είδε ένα γέρο πού τουρτούριζε μέσα στο κρύο. Τήν ἄλλη μέρα, πού ἦταν νά περάσει ἀπό κεῖ, πῆρε μαζί του κι ένα ζευγάρι παντούφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. Τήν ἄλλη μέρα, πού πέρασε πάλι ἀπό κεῖ, ρωτάει τό γέρο: «Πῶς πᾶς γέρο, ζεσταίνεσαι μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι;» Κι ὁ γέρος: «ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Τήν ἄλλη μέρα πάλι τά ἴδια: «ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι;» Κι ὁ γέρος: «ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Καί κάθε μέρα πού περνούσε ἀπό κεῖ ἔπρεπε νά ρωτήσει τό γέρο: «πῶς πᾶς, γέρο, μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι, ζεσταίνεσαι;» ὡσου βαρέθηκε πιά κι ὁ γέρος κι ἔβγαλε τίς παντούφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. «Μήτε ἐγώ νά τίς φορῶ, τοῦ λέει, μήτ' ἐσύ νά μέ ρωτᾶς "ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι"».

Ἐρωτήσεις

1. Στούς παραπάνω μύθους νά ὑπογραμμίσετε τό ἐπιμύθιο, ὅπου ὑπάρχει. Ὅπου δέν ὑπάρχει, νά τό διατυπώσετε σεις.
2. Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιά καθένα ἐπιμύθιο;

Παράδοση

'Ο πεζοδρόμος τοῦ Μαραθώνα

Ἡ παράδοση γιά τόν πεζοδρόμο τοῦ Μαραθώνα εἶναι πολύ παλιά. Ὁ Πλούταρχος γράφει πῶς κατά μιά πληροφορία τήν εἶδηση γιά τή νίκη στό Μαραθώνα τή μετέφερε ὁ Θέροισπος ὁ Ἐρχιεύς. «Οἱ πῖο πολλοί ὁμως» προσθέτει, «λένε πῶς ἀπ' τόν τόπο τῆς μάχης ἔτρεξε ὀρμητικός κι ἀρματωμένος ὁ Εὐκλής, ἔφτασε μπροστά στίς πόρτες τῶν ἀρχόντων καί πρόφτασε μόνο νά πει χαίρετε καί χαίρομεν κι ἀμέσως ἔπεσε νεκρός». Κατά τό Λουκιανό τήν εἶδηση μετέφερε ὁ ἡμεροδρόμος Φιλιππίδης (ἢ Φειδιππίδης), πού κι αὐτός ξεψύχησε ἀμέσως.

Ἡ παρακάτω παράδοση διατηρήθηκε ὡς τίς μέρες μας στά χωριά

τῆς Ἀττικῆς. Τὴν ἔχει πρωτογράψει ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας κι ὁ Ν. Πολίτης τὴν περιέλαβε στὸ βιβλίο του Παραδόσεις.

Στόν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιά φορά μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοί μέ ἄρμενα* πολλά ἦρθαν νά σκλαβώσουν τὴ χώρα καί ἀπ' ἐκεῖ νά περάσουν στήν Ἀθήνα. Δέν ἐπῆγαν γραμμὴ στήν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες φύλαγαν μέ πολλά πλεούμενα καί τρικάρτα τόν Πειραιά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρός στήν ἀμέτρητη δύναμη τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὄλα τὰ περίγυρα χωριά καί ἀπό τὴν Ἀθήνα κι ἐπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τούς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τούς σπάσαμε· δέ θά ἴδουῦν τὴ στρατά νά φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπό τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ ἐχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τό αἶμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζά* τοῦ Βρανᾶ καί ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρου. Ἐσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαφε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καί κακό ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νά γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τούς κυνήγησαν κι ἐκεῖ τούς κατάσφαξαν· κανεὶς ἀπὸ τούς ἐχτροὺς δέν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νά φέρουν τὴν εἶδηση στήν Ἀθήνα. Ὁ ἕνας ἔτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζός κι ἀρματωμένος. Ὁ πεζός ἀνέβηκε τόν Ἀφορεσμό καί κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τόν εἶδαν οἱ γυναῖκες, ἔτρεξαν κοντά του:

«Σταμάτα», τοῦ φώναζαν, «σταμάτα!».

Ἦθελαν νά τόν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιά στιγμή νά πάρει φύσημα*, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό· ἐκεῖ ἐπῆγε νά ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νά πέσει. Ἀντρεϊεύεται* τότε καί παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καί μιά καί δυὸ ἔφτασε στὸ τέλος στήν Ἀθήνα.

«Ἐνίκησαμεν!» εἶπε κι ἔπεσε αὐτός κι ἐξεψύχησε. Ὁ καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δέν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ πού σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ πού πῆρε ἀνάσα ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός* του.

Τὸ πρῶτο χωριό τ' ὀνόμασαν Σταμάτα*, τὸ δεῦτερο Ψυχικό*.

ἄρμενα: ξάρτια τοῦ πλοίου, τὰ πλοῖα.

ριζά: πρόποδες.

φύσημα: ἀναπνοή.

ἀντρεϊεύομαι: ἐντείνω τίς δυνάμεις μου.

κάμωμα: κατόρθωμα.

Σταμάτα: χωριό τῆς Ἀττικῆς.

Ψυχικό: προάστιο τῆς Ἀθήνας.

Ἐρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ἐνότητες καί νά δώσετε σέ καθεμιά κι ἓνα σύντομο τίτλο.
2. Ποιές διαφορές ἔχει ἡ νεοελληνική παράδοση μέ τίς ἀρχαίες, πού ἀναφέρονται στήν εἰσαγωγή; Μπορεῖτε νά τίς δικαιολογήσετε;
3. Γιατί ὁ πεζοδρόμος πεθαίνει καί στίς ἀρχαίες καί στή νεώτερη παράδοση;

I. Θ. Κακριδῆς

[Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά]

Ἡ μελέτη Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά (Ὀδυσσέως θάνατος) εἶναι παρμένη ἀπό τό βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Ἰωάννη Κακριδῆ Ὀμηρικά θέματα. Ὁ συγγραφέας ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα νά δείξει τή μεγάλη ὁμοιότητα πού ἔχουν πολλές ὁμηρικές διηγήσεις μέ παραμύθια ἑλληνικά καί ξένα.

Κάποτε ἓνας φίλος μοῦ παραπονιόταν, γιατί ὁ ποιητής Καζαντζάκης* στήν Ὀδύσσειά του παρουσίαζε τόν Ὀδυσσεά μετά τήν ἐπιστροφή του στήν Ἰθάκη νά φεύγει πάλι, νά γυρίζει ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στόν κόσμον καί στό τέλος νά πεθαίνει στόν Νότιο Πόλο. Ἦταν καλλιεργημένος ἄνθρωπος καί ἔξερε βέβαια πῶς οἱ ποιητές ἔχουν ἀπόλυτη ἐλευθερία νά διαμορφώνουν ὅπως θέλουν τή ζωή καί τό θάνατο τῶν ἥρωικῶν μορφῶν πού ἔχουν καταντήσει σύμβολα. Ὡστόσο εἶχε τή γνώμη πῶς ὕστερα ἀπό τό γυρισμό του στό νησί κοντά στήν Πηνελόπη καί στό λαό του ὁ Ὀδυσσεάς δέν εἶχε πιά τίποτα ἄλλο νά κάνει παρά νά βασιλέψει ἤσυχος, ὥσπου νά γεράσει καί νά πεθάνει. Ἐπειτα ἀπό τόσες περιπέτειες καί περιπλανήσεις, ὅσες διαβάζουμε στήν Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου, ἔχει κανείς τό αἶσθημα πῶς τίποτα πιά δέ θά ταραξει τή ζωή τοῦ πολυπάθου, μιά καί εἶδε πάλι τόν καπνό τοῦ τζακιοῦ νά ὑψώνεται πάνω ἀπό

Καζαντζάκης: ὁ γνωστός μας συγγραφέας τοῦ «Καπετάν Μιχάλη» ἔχει γράψει ἓνα ἐπικό ποίημα μέ τόν τίτλο «Ὀδύσεια», πού ἀποτελεῖται ἀπό 33.333 στίχους.

του παλατιού του τή στέγη. Κι είναι τόσο βαθύ και στέρεο τό αίσθημα αυτό, πού κατά τή γνώμη του φίλου μου καμιά νεώτερη μυθοποιία δέν θά ἔχει ποτέ τή δύναμη νά τό κλονήσει: ὁ γυρισμός στήν Ἰθάκη σφραγίζει τό τέλος τῶν περιπετειῶν του Ὀδυσσέα.

Πόση ἦταν ἡ ἐκπληξη του φίλου, ὅταν τόν βεβαίωσα ὅτι καί στήν ἀρχαιότητα, ἀπό τά χρόνια του Ὀμήρου κιόλας, εἶχαν πολλά νά διηγηθοῦν οἱ ἐπικοί ποιητές γιά τό θεῖο Ὀδυσσέα καί μετά τό γυρισμό του στήν πατρίδα. Ὁ ἥρωας εἶχε λέει καί πάλι ταξιδέψει, καί πάλι περιπλανηθεῖ, καί πάλι πολεμήσει. Καί ὁ θάνατός του κάθε ἄλλο ἦταν παρά ἕνας ἥρεμος θάνατος, στό κρεβάτι του, μέ τούς δικούς του καί τό λαό του γύρω του. Γιατί ὁ μύθος του Ὀδυσσέα δέν τελειώνει ἐκεῖ πού τελειώνει τό ἔπος του Ὀμήρου. Ἄν ἔχουμε τώρα τό αἶσθημα πώς μέ τήν ἐπιστροφή στήν Ἰθάκη ἡ ζωή του Ὀδυσσέα ἔχει πιά κλείσει, αὐτό τό χρωστοῦμε στό ὅτι τήν Ὀδύσεια τήν ξέρουμε ὅλοι, καί καλά μάλιστα, ἐνῶ τίς ἄλλες πηγές του μύθου – ἀποσπάσματα ἀπό χαμένα ἐπικά ποιήματα, ἀπό τραγωδίες καί ἄλλα – αὐτές τίς ξέρουν μόνο οἱ εἰδικοί φιλόλογοι. Καί ὁ Ὅμηρος μέ τήν τέχνη του πραγματικά μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση πώς ὅ,τι εἶχε νά εἰπωθεῖ γιά τόν ἥρωά του, εἰπώθηκε ἀπό τό δικό του ἔπος.

Ἄλλωστε μέσα στήν ἴδια τήν Ὀδύσεια ὁ ποιητής βάζει τόν Τειρεσίαν στόν Κάτω Κόσμο, μιλώντας στόν Ὀδυσσέα, νά του προμαντεύει ἕναν ἥρεμο θάνατο στήν Ἰθάκη σέ βαθιά γεράματα. Πρέπει ὅμως λέει πρώτα, ἀφοῦ γυρίσει στήν πατρίδα του, νά ξεκινήσει πάλι γιά καινούργιο ταξίδι, γιά νά ἐξιλεώσει* τόν Ποσειδῶνα, πού ἐξακολουθεῖ νά εἶναι θυμωμένος μαζί του, γιατί τύφλωσε τόν γιό του τόν Πολύφημο: πρέπει νά περάσει στήν ἀπέναντι στεριά – στή Ρούμελη – καί νά προχωρήσει κατά τό ἐσωτερικό μ' ἕνα κουπί στόν ὦμο. Κάποτε θά φτάσει σέ ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν ἰδεῖ ποτέ τους θάλασσα οὔτε καράβια οὔτε κουπιά, κι οὔτε ξέρουν τί θά πεῖ ἀλάτι. Τά φαγιά τους τά τρώνε ἀνάλατα. Ὅταν λοιπόν στούς τόπους αὐτούς τόν ἀπαντήσει* κάποιος στό δρόμο καί βλέποντας τό κουπί πού θά κρατεῖ ἐκεῖνος στούς ὦμους τό πάρει γιά λιχνιστήρι, τότε νά μῆξει ὁ Ὀδυσσεύς τό κουπί στή γῆ καί νά θυσιάσει στόν Ποσειδῶνα. Ἐπειτα νά γυρίσει στήν Ἰθάκη, ὅπου, ὅπως τόν βεβαιώνει ὁ Τειρεσίας, θά τόν βρεῖ ὁ θάνατος μέσα σέ βαθιά γερατεία, ἔξω ἀπό τή θάλασσα καί τριγυρισμένον ἀπό τούς ὑπηκόους του, πού θά τούς ἔχει δώσει καί πλοῦτη καί εὐτυχία.

Νά λοιπόν πού καί ἡ Ὀδύσεια του Ὀμήρου προλέγει καί ἄλλο τα-

ἐξιλεῶνω: ἐξευμενίζω, καταπαύω τό θυμό κάποιου.
ἀπαντᾶω (ἀπαντᾶ): συναντᾶ.

ξίδι στον πολυπλόκητο. Όσο οι νεώτεροι έπικοί θέλησαν να πλουτίσουν την ιστορία του και με καινούριες περιπέτειες και πολέμους και προπαντός να του στερήσουν τον ήρεμο θάνατο: ο Όδυσσέας τώρα θα πεθάνει βίαια, και – τό χειρότερο – από τό χέρι ενός γιού του.

Ο Όδυσσέας, λένε, αφού ξεκουράστηκε λίγο στό νησί του, ξεκίνησε πάλι, κι αφού πέρασε όλη την Άκαρνανία έφτασε στην Θεσπρωτία. Έκει βρήκε τον άνθρωπο, πού μή γνωρίζοντας τί είναι τό κουπί, τον ρώτησε, γιατί κουβαλάει τό λιχνιστήρι. Άμέσως ο Όδυσσέας ακολουθώντας τή συμβουλή του Τειρεσία θυσιάζει στον Ποσειδώνα και τον έξιλεώνει. Στο μεταξύ γνωρίζεται και με την Καλλιδίκη, τή βασίλισσα της χώρας, και δέν άργεί να την παντρευτεί. Όταν ύστερα από λίγο ξεσπάει πόλεμος ανάμεσα στους Θεσπρωτούς και στους Βρύγους, ο Όδυσσέας ξαναθυμάται τίς παλιές του δόξες, μπαίνει άρχηγός στους Θεσπρωτούς και φυσικά νικάει. Άργότερα ή βασίλισσα πεθαίνει και τότε ο Όδυσσέας παραδίνει τή βασιλεία στό γιό πού τούς είχε γεννηθεί στό μεταξύ – Πολυποίτης τ' όνομά του – και ξαναγυρίζει στην Ίθάκη. Η Πηνελόπη ζει άκόμα, του έχει μάλιστα γεννήσει κι άλλον γιό, τον Πολιπόρθη. – Έδώ πρέπει ν' άνοιξουμε μιά παρένθεση: ο άναγνώστης μου να μή ρωτηθεί πώς δέν είχαν γεράσει στό μεταξύ ο Όδυσσέας και ή Πηνελόπη και πώς μπορούσαν άκόμα να κάνουν παιδιά. Άς μήν ξεχνάει πώς οι ήρωες του μύθου και των παραμυθιών γερνάνε μόνο, όταν ο ποιητής τους τό θέλει. Άν τούς χρειάζεται νέους, τούς κρατάει νέους. Στην ποίηση δέν ισχύουν οι νόμοι της πραγματικής ζωής.

Γυρισμένος όριστικά πιά στην Ίθάκη ο Όδυσσέας έχει κάθε λόγο να περιμένει πώς θα πεθάνει ήσυχος. Μά ή μοίρα του έγγραφε άλλα. Γιατί στό μεταξύ είχε μεγαλώσει κάποιος άλλος μακρινός γιός του, ο Τηλέγονος. Του τον είχε γεννήσει ή Κίρκη ή μάγισσα, τότε πού ο ήρωας φεύγοντας από την Τροία μέσα στις άλλες περιπέτειές του είχε ξεπέσει και στό νησί της για λίγον καιρό. Στο μακρινό αυτό νησί, την Αίαία, είχε άναστήσει εκείνη τό γιό της, και όταν μεγάλωσε, του φανέρωσε ποιός ήταν ο πατέρας του. Κι εκείνος θέλησε να ταξιδέψει άναζητώντας τον Όδυσσέα, μιά και ή Κίρκη του έλεγε πώς δέν ήξερε πού βρισκόταν.

Σάν τον πατέρα του κι ο Τηλέγονος άρχίζει τώρα να όλωνίζει τα πέλαγα γυρεύοντάς τον. Κάποτε περνάει και από την Ίθάκη. Άναγκασμένος από τον καιρό, κι επειδή του είχαν τελειώσει κι οι τροφές στό καράβι, βγαίνει με τούς ναύτες του έξω, χωρίς να φαντάζεται πώς πατάει τό χώμα της πατρικής του γής, και κατά τή συνήθεια της έποχής κλέβει μερικά πρόβατα από τά κοπάδια πού έβοσκαν στην έρημιά. Μά

τά κοπάδια ήταν του Όδυσσέα, και ο βοσκός τρέχει στην πόλη και ειδοποιεί τον άφεντη του. Εκείνος άμέσως παίρνει τ' άρματά του και βγαίνει να τιμωρήσει τό ληστή. Στη μάχη πού άκολουθει άνάμεσα στους νεοφερμένους ξένους, ο Τηλέγονος σκοτώνει τόν πατέρα του, χωρίς φυσικά νά φαντάζεται ποιός ήταν.

Παράξενα ήταν λέει και τ' άρματα του Τηλέγονου: του κονταριου του ή μύτη δέν ήταν χάλκινη· τό χαλκό τόν είχε άντικαταστήσει ένα ψαροκόκαλο! Είναι φυσικό νά φανταστούμε πώς σ' ένα τόσο μακρινό ταξίδι κάποτε έλειψε ο χαλκός από τό καράβι, και ο Τηλέγονος σκέφτηκε τότε στην άκρη του κονταριου του νά βάλει τό κόκαλο από κάποιο μεγάλο ψάρι πού είχε ψαρέψει. Αυτό τό φαρμακερό ψαροκόκαλο θανατώνει τώρα τόν Όδυσσέα.

Όταν ο Τηλέγονος έμαθε ποιόν είχε σκοτώσει, ήταν πιά άργά. Έκλαψε τότε τόν πατέρα του, κι έπειτα πήρε τό σώμα του, τήν Πηνελόπη και τόν Τηλέμαχο μαζί του και τούς πήγε στό νησί τής μητέρας του. Εκεί, άφου έθαψαν τόν Όδυσσέα μέ βασιλικές τιμές, οί δυό νέοι παντρεύονται τίς μητριές των, ο Τηλέμαχος τήν Κίρκη και ο Τηλέγονος τήν Πηνελόπη – και πάλι άς μήν άπορήσει ο άναγνώστης γιά τή διαφορά τής ηλικίας άνάμεσα στους άντρες και τίς γυναίκες τους.

Τήν ιστορία αυτή τή διηγόταν ένα έπος πού τό έλεγαν Τηλεγονία, γραμμένο λέει από έναν Κυρηναίο ποιητή, τόν Ευγάμμωνα. Τήν ίδια ιστορία, πού δέν άποκλείεται νά άπασχόλησε και άλλους έπικούς, τήν πραγματεύτηκαν άργότερα και οί τραγικοί*, Έλληνες και Ρωμαίοι.

Τήν πορεία του Όδυσσέα προς τά μεσόγεια, ώσπου νά φτάσει sé μέρη πού νά μήν ξέρουν τίποτα από θάλασσα, τήν ξαναβρίσκουμε στη βυζαντινή και στη νεοελληνική λαογραφία*. Άκριβώς όπως ο άρχαίος Έλληνας ήρωας, τό ίδιο και ο προφήτης Ηλίας κουβάλησε τό κουπί στόν ώμο του, ως τή στιγμή πού βρέθηκε άνάμεσα sé ανθρώπους, πού τό σύνεργο αυτό τούς ήταν έντελώς άγνωστο. Γι' αυτό λέει και ο προφήτης έχει τά ξωκλήσια του χτισμένα στίς κορφές τών βουνών. Υπάρχει μάλιστα και ή παράδοση πώς τήν άπόφαση τής πορείας τήν πήρε, γιατί ήταν ναυτικός κι είχε πολύ βασανιστεί παλεύοντας μέ τά κύματα,

τραγικοί: οί άρχαίοι ποιητές πού έγραψαν τραγωδίες (π.χ. ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Εύριπίδης κ.ά.).

λαογραφία: τά δημιουργήματα ενός λαού: π.χ. τά παραμύθια, οί παραδόσεις, τά έθιμα, τά δημοτικά τραγούδια, οί παροιμίες, ή λαϊκή τέχνη κτλ. (λέγονται και μέ τό διεθνή όρο *φολκλόρ*). Λαογραφία επίσης λέγεται και ή έπιστήμη πού έξετάζει τά λαϊκά δημιουργήματα.

δέν ήθελε λοιπόν οϋτε ν' ακούει πιά γιά θάλασσα.

“Οτι εϋουμε νά κάνουμε μ' ένα λαϊκό θέμα μέ αρκετή διάδοση στόν κόσμο, τό δείχνει ή ακόλουθη μαρτυρία: «Λένε πώς κάποιος Έγγλέζος ναυτικός, πού είχε πιά βαρεθεί τό επάγγελμά του μέ τά τόσα του ρίζικα, μόλις γύρισε στό λιμάνι τής πατρίδας του, πήρε ένα κουπί και τράβηξε κατά τά μεσόγεια γυρεύοντας νά βρει ανθρώπους πού νά μήν ξέρουν τήν άγρια θάλασσα. Πήγαινε από τόπο σέ τόπο φορτωμένος τό κουπί στήν πλάτη, χωρίς νά σταματάει πουθενά, ώσπου εφτασε κάποτε σ' ένα χωριό, κι εκεί τόν ρώτησαν, τί ήταν τό παράξενο πράγμα πού κρατούσε. Όταν άκουσε τήν άπορία αυτή, πήρε άμέσως τήν άπόφαση και εγκαταστάθηκε στά μέρη αυτά. Τήν ίδια παράδοση τήν άναφέρουν παλιές ναυτικές ιστορίες: τήν ιστοροϋν εκεί ναυαγοί μεταξύ τους, παίρνοντας επειτα όρκο πώς και εκείνοι τό ίδιο θά κάμουν, φτάνει νά γυρίσουν πίσω στήν Άγγλία».

‘Ο γιός πού σκοτώνει τόν πατέρα του, χωρίς νά τόν ξέρει, είναι ένα θέμα πού μās είναι γνωστό από τό μύθο του Οιδίποδα και άλλους, ελληνικούς και ξένους. Τ' όνομα του νέου, Τηλέγονος, είναι από τά «εκφραστικά» πού λέμε: αυτός πού γεννήθηκε μακριά από τόν πατέρα του. Πλάστηκε κατά τό Τηλέμαχος: ό γιός πού ό πατέρας του πολεμάει στά ξένα. Και ό δεύτερος γιός τής Πηνελόπης έχει τό εκφραστικό όνομα, Πολιπόρθης: αυτός πού ό πατέρας του κούρσεψε κάστρα πολλά.

‘Ασυνήτιστος είναι ό τρόπος πού πεθαίνει ό ‘Οδυσσέας, από τό ψαροκόκαλο. Είπαν – και δέν αποκλείεται νά είναι σωστό – πώς ό επικός πού εφτασε στήν επίνοια* αυτή παρασύρθηκε από μία λαθεμένη εξήγηση μιάς φράσης τής ‘Οδυσσειας, εκεί πού ό μάντης Τειρεσίας όρίζει στόν ήρωα τόν τρόπο του θανάτου του. – Θά πεθάνεις, του λέει, έξω από τή θάλασσα, έξ άλός – αυτό δέν είναι τό όνειρο κάθε ταξιδεμένου; Αύτή ή έκφραση παρεξηγήθηκε από τόν νεώτερο επικό, πού νόμισε πώς έννοούσε πώς ό ‘Οδυσσέας θά πέθαινε άπ ό τή θάλασσα – γιατί κι αυτό μπορεί νά σημαίνει τό έξ άλός –, μέ άλλα λόγια από ψαροκόκαλο (οί χρησμοί είναι πάντα σκοτεινοί).

Μέ τήν ιστορία πού διηγηθήκαμε δέν εξαντλήσαμε τά όσα οι αρχαίοι ποιητές είπαν γιά τόν ‘Οδυσσέα και γιά τήν Πηνελόπη και γιά τίς γυναίκες πού ό ήρωας γνώρισε στά ταξίδια του. Πολλά από αυτά άνήκουν στήν προομηρική εποχή, προτού ό ‘Οδυσσέας δεθεί στενά μέ τόν τρωικό μύθο. ‘Η πρώτη του πατρίδα, πρίν τόν τοποθετήσουν στό νησί τής

επίνοια: επινόηση.

Ίθάκης, φαίνεται πώς ήταν ή Ἄρκαδια. Καί τό ὄνομά του γεννάει δυσκολίες, γιατί στή Βοιωτία, στήν Κόρινθο καί στήν Ἀττική τόν ἔλεγαν Ὀλυσσέα ἢ Ὀλυττέα. Λάμδα ἔχει καί ἡ λατινική μορφή τοῦ ὀνόματός του: Ulixes. Πολλοί φιλόλογοι πίστευαν ἄλλοτε πώς ὁ Ὀδυσσεύς ἦταν ἀρχικά θεός, πού ἀργότερα ξέπεσε σέ θνητό ἥρωα. Ἡ γνώμη αὐτή, πού διατυπώθηκε ἄλλωστε καί γιά πολλούς ἄλλους ἥρωες, δέ φαίνεται σωστή. Ὡστόσο, τί ἀκριβῶς στάθηκε ὁ Ὀδυσσεύς στήν παλιά ἐποχή, εἶναι ζήτημα ἄν θά μπορούσαμε νά τό μάθουμε ποτέ.

Ἐρωτήσεις

1. Στήν Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου ἔχομε ἄλλες περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσεύς ὕστερα ἀπό τήν ἀφιξή του στήν Ἰθάκη; Πῶς τελειώνει ἡ Ὀδύσσεια;
2. Τί «διηγόταν» ἡ Τηλεγονία τοῦ Εὐγάμμωνα γιά τόν Ὀδυσσεύς; Γιατί ὁ συγγραφέας λέει «διηγόταν» κι ὄχι διηγείται;
3. Πῶς ἀποδείχνει ὁ συγγραφέας ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Τειρεσίᾳ εἶναι ἓνα λαϊκό θέμα; Τί συμπεράσματα μπορούμε νά βγάλουμε ἀπ' τή διαπίστωση αὐτή;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν Ἀθήνα. Σπούδασε κλασική Φιλολογία στά Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λειψίας. Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1933 ὡς τό 1968, ἐκτός ἀπό τό διάστημα 1939 - 1945, πού ἦταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου (1964 - 1967). Ἐπίσης δίδαξε σέ πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Ἰδιαίτερα ἀσχολεῖται μέ τόν Ὀμηρο. Ἔργα του: *Τό Μεταφραστικό Πρόβλημα, Περικλέους Ἐπιτάφιος, Ὀμηρικές Ἔρευνες, Ὀμηρικά Θέματα, Μελέτες καί ἄρθρα* κ.ἄ. Μετέφρασε μαζί μέ τόν Ν. Καζαντζάκη τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου.

Ὀδυσσεύς Ἐλύτης

Ἡ Μάγια

Ὁ Ὀδ. Ἐλύτης ἐκτός ἀπό ποιήματα ἔγραψε καί μερικά τραγούδια (ποιήματα γραμμένα εἰδικά γιά μελοποίηση) πού δέν τά υποτιμᾷ καθόλου, ὅπως σημειώνει στήν εἰσαγωγή τῆς συλλογῆς *Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα* (ὅπου ἀνήκει καί ἡ Μάγια). *Τό τραγούδι κινεῖται στόν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ.*

Η Πούλια* πῶχει ἑφτά παιδιὰ
μέσ' ἀπ' τοῦς οὐρανοῦς περνᾶ.

Κάποτε λίγο σταματᾶ
στό φτωχικό μου καί κοιτᾶ:

– Γειά σας τί κάνετε; Καλά;
– Καλά. Πῶς εἶναι τὰ παιδιὰ;

– Τί νά σᾶς πῶ, ἐκεῖ ψηλά
τά τρώει τ' ἀγιάζι* κι ἡ ἔρημιά.

– Γι' αὐτό πικραίνεσαι, Κυρά,
δέ μου τὰ φέρνεις ἐδῶ - νά;

– Εὐχαριστῶ, μά 'ναι πολλά,
θά σοῦ τή φᾶνε τή σοδειά.

– Δῶσε μου κάν τήν πιό μικρή,
τή Μάγια τήν ἀστραφτερή.

– Πάρ' τη λοιπόν κι ἔχε στό νοῦ
πῶς θά 'σαι ὁ ἄντρας τ' οὐρανοῦ.

Εἶπε. Καί πρὶν βγάλω μιλιὰ,
μοῦ τήν καρφώνει στά μαλλιά.

Λάμπουνε γύρω τὰ βουνά,
τά χέρια μου βγάνουν φωτιά.

Κι ἡ Πούλια πῶχει ἑφτά παιδιὰ
φεύγει καί μ' ἀποχαιρετᾶ.

Ἑρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μερικά στοιχεῖα παραμυθιοῦ στό ποίημα.
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τήν εὐτυχία τοῦ φτωχοῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Πούλια: ἀστερισμός πού ἀποτελεῖται ἀπό ἑφτά ἀστέρια.

ἀγιάζι: πρωινή ψύχρα τοῦ χειμῶνα, ὅταν ἔχει ξαστεριά· πάχνη.

XVI. Λαϊκό θέατρο

Ὁ Καραγκιόζης

Τό κείμενο εἶναι μέρος ἀπό μιὰ ἐπιφυλλίδα τοῦ Φώτου Πολίτη, πού δημοσιεύτηκε στήν «Πρωία» τόν Ἰούλιο τοῦ 1931. Ὁ συγγραφέας του ἦταν διαπρεπής σκηνοθέτης καί κριτικός τοῦ θεάτρου.

Τρεῖς, τέσσερις γενιές Νεοελλήνων δέ βαρέθηκαν τάχα ν' ἀκοῦν ἐπί ἑκατό χρόνια τίς κουτοπόνηρες κουβέντες τοῦ καμπούρη ἥρωα; Τό θέατρο ἄλλωστε τοῦ Καραγκιόζη δέν ἔχει καμιὰ σπουδαία ἐξέλιξη. Προσετέθησαν, τά τελευταῖα ἰδίως χρόνια, μερικοί καινούριοι τύποι, ἀλλά μέ δυσκολία μεγάλη ἔγινε ἡ πολιτογράφησή τους στήν πανένια σκηνή. Χωρίς τό Μορφονιό ἢ τό Νησιώτη μπορεῖ νά παίξει ὁ Καραγκιόζης, ποτέ ὅμως χωρίς τό Ντερβέναγα, τόν μπαρμπα - Γιώργο, τό Χατζηαβάτη ἢ τόν Πασά. Ἄλλ' ὅταν τά κυριότερα πρόσωπα παραμένουν τά ἴδια, μεγάλη ποικιλία δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει στήν πλοκή, στίς περιπέτειες καί γενικά στήν ὑπόθεση τῶν παιζομένων ἔργων. Κι ὅμως, τό κοινό τοῦ Καραγκιόζη δέν παραπονέθηκε ποτέ γι' αὐτό. Θέλει νά βλέπει τούς ἴδιους, μονόπλευρους, σκιῶδεις ἥρωες νά ἐκφράζουν τά ἴδια συναισθήματα, ἐνῶ σπάνιοι εἶναι οἱ θεατές ἐκεῖνοι, πού βλέπουν γιά δεύτερη ἢ τρίτη φορά στό θέατρο ἓνα πετυχημένο δράμα ἢ μιὰ περιπετειώδη φάρσα.

Ἐσωτερικά, ὁ Καραγκιόζης μπορούσε, χρόνια τώρα, νά εἶχε ὑπερνηκθεῖ ἀπό τό ζωντανό θέατρο· ἐξωτερικά, ἀπό τόν κινηματογράφο. Κι ὡστόσο ἡ νεοελληνική αὐτή *commedia dell' arte** δέν ἔχει ὑποστεί σοβαροῦς κλονισμούς. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στόν καθαρῶς λαϊκό χαρακτήρα τοῦ θεάτρου αὐτοῦ. Ὅχι σέ λαϊκή παράδοση· γιατί ὁ Καραγκιόζης εἶναι κάπως νεώτερος τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου· οἱ ἀπαρχές του συμπίπτουν μέ τήν Ἐπανάσταση· μπορούσε λοιπόν εὐκόλα νά τόν καταπνίξει τό θέατρο, πρὶν καλοπροφτάσει τό ἀσιατικό αὐτό προϊόν νά πιάσει κι ἐδῶ ρίζες. Κι ὅμως ἡ ἐπικράτηση τοῦ Καραγκιόζη ἦταν ραγδαία κι ὀριστική. Ἐπαναλαμβάνω, πῶς τοῦτο ὀφείλεται στόν

commedia dell' arte: θέατρο λαϊκό μέ σχηματοποιημένους τύπους ἀνθρώπων. Ἀναπτύχθηκε στή Δύση.

καθαρώς λαϊκό του χαρακτήρα. Ἄλλά ἡ διαπίστωση αὐτὴ δὲ μᾶς δια-
φωτίζει ἄρκετά.

Ὁ Καραγκιόζης ἦρθε ἀπ' τὴν Ἀσία, σάν λαϊκὴ θεατρικὴ τέχνη, δια-
μορφωμένη ἀπὸ τὸ ἀλάθευτο ἔνστιχτο τοῦ πλήθους. Ἐδῶ ὅμως ἀπό-
χτησε τοὺς λαϊκοὺς τύπους του· καὶ ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ του. Τὸ κάθε
πρόσωπο ἔχει τὸ ὕφος του, τὴ φωνή του, τὸ χαρακτήρα του, τὴν ἰδι-
ότυπη κουβέντα του· ὅλα αὐτὰ χαραγμένα μέ ἀδρές, παχιές γραμμές,
χωρὶς ἀστείους ρεαλισμοὺς. Λεῖπει βέβαια κάθε πνευματικὴ λεπτότης,
ὡστόσο ὁ γενικὸς ρυθμὸς ἔχει ἀλήθεια μέσα του. Τὸ κάθε πρόσωπο
εἶναι χοντροκομμένος συνθετικὸς τύπος, ὁ Ἀρβανίτης, ὁ Τοῦρκος, ὁ
Ἑβραῖος, ὁ Νησιώτης, ὁ Ζακυθινός, κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς, πῶ ἀνεπτυγ-
μένος, ὁ συνθετικὸς τύπος τοῦ πονηροῦ ραγιᾶ: ὁ Καραγκιόζης. Μι-
μεῖται κι ὁ καραγκιοζοπαίχτης γλωσσικὰ ἰδιώματα καὶ προφορές· ὅμως
τὰ ὑποτάσσει ὅλα σ' ἓνα ρυθμὸ πού τὸν ἀκοῦς καθαρά, τὸν νιώθεις. Ἡ
μισοκομμένη πάντα, γρήγορη φράση τοῦ Βελῆ Γκέκα, πού θαρρεῖς καὶ
κατρακυλοῦν σάν κοτρόνια τὰ τεχνητὰ ἢ αὐθόρμητα μονοσύλλαβά
του, ἢ παχιά λιπαρὴ κουβέντα τοῦ μπαρμπα - Γιώργου, ἢ ὀξεία, τενο-
ρίστικη* φωνὴ τοῦ Ζακυθινοῦ, συρτὴ καὶ δυναμωμένη σὲ κάθε τελικὴ
συλλαβή, καὶ τέλος ὁ «σπηλαιώδης» τόνος τοῦ Καραγκιόζη, ἢ ἀλλό-
κοτη ἐκείνη φωνὴ πού ἀποκαλύπτει βάραθρα πονηριάς, σμίγουν ὅλα σ'
ἓνα θεατρικὸ ρυθμὸ ζωηρότατο. Ὡς καὶ τ' ἄλλεπάλληλα καταχειρί-
σματα πού δέχονται ὁ σιὸρ Διονύσιος ἢ ὁ Χατζηαβάτης ἀπὸ τὸν καμ-
πούρη ἤρωα, θαρρεῖς καὶ τονίζουν κάποιον ἀνάκουστο σκοπὸ.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχειώδη, χοντροκομμένα, ἐντελῶς πρωτόγονα
ἀκόμη, ὅμως κλείνουν μέσα τους θεατρικὴν οὐσία. Ὁ λαὸς ἔχει πάντα
σίγουρο ἔνστιχτο καὶ τότε μονάχα ἀφήνει τὰ κέρδη του, ὅταν ἡ
προσωπικὴ τέχνη, βγαίνοντας ὀλοῖσια ἀπὸ λαϊκὴ πηγὴ, τοῦ χαρίσει αἰ-
σθητικὴ ἀπόλαυση βαθύτερη. Σ' ἐμᾶς, αὐτὸ δὲν ἔγινε. Καὶ τὸ θέατρο
μας, πού χίμησε σὰ φλογερὴ ρουκέτα πρὸς τὰ ὕψη, ἔκαμε τὴ μοιραία
καμπύλη του κι ἔσβησε. Ὁ Καραγκιόζης ὅμως μένει. Ὑψίσταται, σάν
πρωτόγονη μορφή θεάτρου, πού ἱκανοποιεῖ πάντα τὸ λαϊκό του ἀκρο-
ατήριο.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιὰ εἶναι ἡ προέλευση τοῦ Καραγκιόζη, πότε ἐμφανίζεται στὴν Ἑλλάδα καὶ
πού ὀφείλεται ἡ ἐπικράτησή του;
2. Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἐξελιχθεῖ τὸ θέατρο τοῦ Καραγκιόζη;

τενορίστικη φωνή: φωνὴ τενόρου.

3. Ποιούς τύπους του λαϊκού αυτού θεάτρου γνωρίζετε και ποιό είναι το χαρακτηριστικό του καθενός;

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1890 - 1935). Γιός του λαογράφου Ν. Γ. Πολίτη γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Επίσης σπούδασε στη Γερμανία σκηνοθεσία θεάτρου. Διακρίθηκε ως σκηνοθέτης και θεατρικός κριτικός. Έγραψε τα θεατρικά έργα: *Ο Βρικόλακας*, *Τοιμιοκής* και *Καραγκιόζης ο Μέγας*.

Μάρκος Ξάνθος

Τά επτά θηρία και ο Καραγκιόζης

Σέ κάποιο τόπο ο Βεζίρης ή Πασάς έχει πεθάνει. Τήν εξουσία άσκει ή Έμινέ, πού είναι κακόψυχη και κατατρέπει τήν έγγονή της και μοναχοκόρη του Πασά Σερίνη ή Σερίνα, γιατί άγαπάει ένα «γκιαούρη», πού ονομάζεται Άλέξανδρος ο Μακεδών.

Στό μεταξύ, σ' ένα βαθύ σπήλαιο εμφανίζονται επτά θηρία, φίδια τεράστια, πού τρομοκρατούν τή χώρα. Βάζουν τότε ντελάλη τό Χατζηαβάτη νά διακηρύξει τά έξης: «όποιος μπορέσει νά φονεύσει τά επτά θηρία πού εύρίσκονται μέσα εις τό καταραχιασμένον σπήλαιο, αυτός θά πάρει τήν ωραία Σερίνη και μετά τόν θάνατο τής νενές* της θά περιλάβει και τόν θρόνον».

Ο Χατζηαβάτης πράγματι γυρίζει τίς γειτονιές έχοντας ως βοηθό του τόν Καραγκιόζη.

Σκηνή Γ'

Καραγκιόζης, Δερβέναγας, Χατζηαβάτης, Ταχή

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Του φωνάζει) Ρεεεεέ! Παραπέρα, μή ξυπνήσει τό καραγκιοζέικο και ζητάει ψωμί! Λοιπόν, άς άρχίσω νά λαλάω! "Ω! ω! τά ξεχάσα νά δεις πώς τό 'πε τό πρώτο; τό πρώτο και τό τελευταίο δέν θυμάμαι, τά άλλα τά 'χω λησμονήσει. Νά δεις πώς τό 'πε! (Προχωρεί και φθάνει έμπρός στό σαράι*). "Α! ά! τό βρήκα. Άκούσαμε, άκούσατε,

νενέ: γιαγιά.
σαράι: παλάτι, ανάκτορο.

ἀκούσατε, καί ὅσοι δέν ἀκούσατε τί μέ μέλλει ἐμένα! Πού ἦταν ἡ Ψι-
ψιρίνη καί τὰ γρόσια μέ τούς μαραγκούς πού θά κοιμοῦνται καί στόν
ὑπνο τους θά διαβάζουν τόν «Χρόνον»! Καί τὰ κερκινέζια μέ τούς αὐ-
γουλάδες πού θά παίρναν τούς πασαάδες! Ἀκούσατεεε! Τό ἀτμό-
πλοιο «Μισιαντζερῆ» ἀναχωρεῖ αὔριον ἡμέραν 12.30', ὦραν Σαββάτο
καί ἔτος Ὀκτώβριος, διά Σπάρτην, Βόλον, Λάρισαν, Μυτιλήνην, Μενί-
δι, Τρίπολη, Καρδίτσα, Γιάννενα, Ἀιβαλί, Ἀμέρικα! Ποιός ἔχει σκάφες
γιά βούρτσισμα, καρέκλες γιά ξεκάρφωμα, ψάθες γιά τρύπωμα, βαρέ-
λια γιά σουβάντισμα, καπέλα γιά βάφτισμα! Ἄ! ἄ! ἄλλος! ὁ καλός ὁ
τροχιστής. Ποιός ἔχει ξουράφια, ψαλίδια, σουγιάδες, μαχαίρια, κανό-
νια, πολυβόλα γιά τρόχισμα; Πάρτε, ὁ καλός ὁ κουλουράς, πάρτε πο-
τήρια!... (Σταματᾶ.) Μωρέ, τί λέω ἐγώ; (Ἐνῶ αὐτός παραμιλᾷ ὁ Δερβε-
ναγας εἶναι ἄνωθεν καί τόν κοιτᾶ). Πάρτε βάζα τοῦ γλυκοῦουουου!...
(Βλέπει τό τσαρούχι τοῦ Βεληγκέκα καί τραγουδᾶ.) Τσαρούχι βλέπω,
ξύλο θά δώσω, θά μέ πάρει ὁ ἄνεμος ἀπό τίς κλοτσιές! Τί νά εἶναι αὐ-
τό; Νά 'ναι ἀνεμότρατα; Ἄλλά ὄχι, ἀεροπλάνο εἶναι. (Ψηλαφίζει τόν
Βεληγκέκα). Παναγίτσα μου! Ἐλα. (Πέφτει κάτω.)

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σουζα, ὦρέ μπεζεβέγκ*.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τρέμων.) Νάι, νάι ἦταν καί ὁ Δημοσθένης.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, τ' ἔρχεσαι, ὦρέ, πώ, νά τό κάνεις ἀντάρες, ντα-
βαντούρια.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν τά 'χω πάρει ἐγώ τὰ γαιδούρια.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Τώ... τώρα, ὦρέ μπουζούκι, πώ, θά στό κάνω χαλάλ*,
πώ, ἄλλο βολά, πώ, ξεύρεις πώς θά ντό τρῶς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ξέρω, δέν εἶναι ἀνάγκη νά κάνεις μπρόβα!

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – (Τόν κτυπᾶ.) Πώ, γιά, ἔτσ' θά ντό τρῶς, πώ, ἄντε πάρ-
το, νά, νά, νά, νά!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ὦχ! ὦχ, θά ξεράσω, νά συγχωρεθοῦν τά πεθαμένα
σου καί νά λιγοστεύσουν τά ζωντανά σου, δέ θέλω ἄλλο, σώνει.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σ' ἄρεσαν, ὦρέ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τί; σοῦ ἔκανε κανείς παράπονο; ὦραία ἦταν, ἄλλη
φορά νά βάζεις πιό πολύ σάλτσα, τ' ἀκούς;

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλλο βολά νά τρῶς μαῦρο μαῦρο!

Χρόνος: ἐφημερίδες μ' αὐτόν τόν τίτλο βγήκαν πολλές μετά τό 1833. Ἐννοεῖ
μάλλον τήν ἐφημερίδα Χρόνος πού ἐκδίδονταν στήν Ἀθήνα ἀπό τό 1903
ἕως τό 1922.

μπεζεβέγκ: παλιάνθρωπος.

θά στό κάνω χαλάλ: ἄς εἶναι, χάρισμά σου (δηλαδή: σοῦ κάνω χάρη αὐτή τή
φορά).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, γιατί τώρα τό 'φαγα πράσινο.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, χαλάλ, χαλάλ. (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σέ καλή μεριά λένε, βρέ βλάκα. "Οχι κύριε, τό πηρα ζήτημα άφιλοτιμίας. Θά πάω νά του λάβω τό λόγο. (Προχωρεί πρós τό σεράγιον καί φωνάζει. Μέ τίς φωνές του Καραγκιόζη βγαίνει ό Χατζηαβάτης).

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν φωνάζει). Καραγκιόζη μου, τί έπαθες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σύ είσαι, Χατζατζάρη;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ναί, ματάκια μου, έγώ, σήκω επάνω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τόν φασκελώνει). Νά, νά, νά, στά μάτια σου, βρέ έλεεινέ. "Ετσι βγαίνουν; Καί νόμιζα πώς είναι κλέφτες καί θέλουν νά μου πάρουν τά λεπτά!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί, έχεις λεπτά, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λεπτά καί λεπτά.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Καί ποῦ τά βρήκες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Νά, παιδί μου, λέω, ποῦ νά τρέχω νά λαλάω μέσ στους δρόμους καί έκρινα καλόν νά έρθω νά ντελαλήσω απόξω άπ' τό σαραί, έπηγα λοιπόν, άρχισα νά λαλάω, όταν άκούω από τόν Ταχήνι.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τόν έφέντη τόν Ταχήρ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, ναί, καί λέει ποιός όμορφοδιαλοστρογκυλοκομμένος νέος είναι αυτός, πού ντελαλεῖ τόσο γλυκά; Φωνάζει τόν ταμία καί του λέει δώσε του πενήντα λίρες αύτουνοῦ πού λαλάει. Καί κατεβαίνει ό ταμίας, Χατζατζάρη μου, καί άρχινάει άποδῶ. (Του δείχνει τό δάπεδον). Καί μου μέτραγε ίσαμε έδῶ. "Αποδῶ καί πέρα δέν είχε άλλη νά σκορπίσει καί έφυγε, δηλαδή έμαθα ταγκό, φόξ κλότς, πόλκα καί βάλς.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Μήπως έφαγες ξύλο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σάν νά τό κατάλαβες.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Λοιπόν, τώρα έλα νά πάμε άπάνω νά πληρωθοῦμε καί νά τά μεράσουμε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν είναι άνάγκη!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τότε περίμενε έδῶ άκριβῶς. Νά πάω, νά πληρωθῶ έγώ καί νά έρθω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Αντε, πήγαινε καί θά καλοπεράσεις. (Ό Χατζηαβάτης άνεβαίνει ένῶ ό Καραγκιόζης περιμένει κάτω).

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, άλτ, ώρέ, πώ, ποῦ διαβαίνεις;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Βάρτου, μωρέ!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Έγώ είμαι, παλικαρά μου, άσίκη μου, έγώ, ντερβίση μου, έγώ ό Χατζηαβάτης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Άκου ή μαλαγάνα, ό λιγδοκουτάλας, πίτσι πίτσι, γλι-
τώνει τό ξύλο. Νά 'μουνα έγώ, ούτε θά πρόκανα νά άνέβω καί θά μου
κάναν ύποδοχή.

ΤΑΧΗΡ – Ποίος εΐναι;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – 'Εγώ, πολυχρονεμένη μου.

ΤΑΧΗΡ – Κόπιασε μέσα, Χατζηαβάτη, μή ντρέπεσαι, έλα έδω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Α μπά, δέν ντρέπουμε! Ντροπή θέλει έδω;

ΤΑΧΗΡ – Δώσε εις τόν κύριον Χατζηαβάτην ένα χαλβά! Σου άρέσει,
Χατζηαβάτη; Εΐναι καλός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ωραίος, άριστος! Έ ρέ χαλβάς. Βάλε λίγον άκόμα, για-
τί μου άρέσει ξεύρεις.

ΤΑΧΗΡ – "Αν θέλεις άλλο τίποτε, μή ντρέπεσαι.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Αμπα, δέ ντρέπουμε.

ΤΑΧΗΡ – Νά, πάρε τέσσαρες λίρες καί πήγαινε στό καλό καί νά περ-
νάς άποδω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Προσκυνω, έφέντη μου, καί σās ευχαριστω πολύ!
Πέτρα νά μή βρεθεΐ νά σκουτάψετε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μά τί διάβολο, δέ βαριέται νά τά λέει;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Κατεβαΐνει). Καραγκιόζη μου, σωθήκαμε· επήραμε
τέσσαρες λίρες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ωραΐα, βάλτες κάτω νά τίς μεράσω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί νά μεράσεις, παιδί μου, σάμπως εΐναι οί πολλές;
τέσσαρες εΐναι· δύο έγώ, δύο εσύ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Α μπά, δέν εΐναι ετσι· θά μοιρασθοϋν διά τουϋ πολλα-
πλασιασμοϋ.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – "Οχι, Καραγκιόζη, νά τό κάνεις σάν τήν άλλην φορά,
νά μήν πάρω πεντάρα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Σιγά). Σάμπως θά πάρεις πεντάρα τώρα;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί εΐπες, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μωρέ τίποτα. Βάλτα κάτω τώρα νά αρχίσει ή προπαΐ-
δεια.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τά βάζει κάτω). 'Ορίστε, νά σε βγάλω άπ' τήν ιδέαν.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ μου λές, σά Θεός θέλεις νά τά μοιράσω ή σάν
άνθρωπος;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ρέ, πάντα σάν Θεός, Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λοιπόν, ό Θεός, Χατζατζάρη μου, άλλου δίνει πολλά,
άλλου λίγα καί έμένα μου έδωσε πολλά αύτή τήν φορά, εσένα τίποτα.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν πιάνει). "Ελα, βάλτα κάτω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Κάτω κάτω. Λοιπόν, Χατζατζάρη, κάτω καλά. Παίρνω

μία εγώ, μία εσύ, μεράζω καλά;

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τώρα μάλιστα, μπράβο Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Έξακολουθών). Μία εγώ και αυτή που περισσεύει, ας τήν πάρω εγώ για τόν κόπον μου.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Σάμπως είναι πρώτη φορά; Σέ ξεύρω τί χαμάλης είσαι. Φτού, νά χαθείς λουϊστρο! (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ φταίς εσύ. Πάρτον, φίλε μου, στή δουλειά σου νά στά πάρει όλα. Δέν πειράζει, άλλη φορά θά προφυλάγουμε νά μήν πάρει πεντάρα.

Έρωτήσεις

Στήν σκηνή που διαβάσατε τρία είναι τά βασικά πρόσωπα, ο Καραγκιόζης, ο Χατζηβατής κι ο Δερβέναγας. Απαντήστε στά έξι έρωτήματα, στηριζόμενοι πάντοτε στίς πράξεις τους και τά λόγια τους:

1. Ποιόν τύπο αντιπροσωπεύει ο καθένας;
2. Πώς έξηγεῖται ή διαφορετική συμπεριφορά του Καραγκιόζη απέναντι στο Δερβέναγα και απέναντι στο Χατζηβατή;

ΜΑΡΚΟΣ ΞΑΝΘΟΣ ή ΞΑΝΘΑΚΗΣ. Καταγόταν από τήν Κρήτη και πέθανε τό 1932. Θεωρείται από τούς πιό ικανούς καραγκιοζοπαίχτες. Είναι ο πρώτος που σκέφτηκε νά καταγράψει συστηματικά τίς παραστάσεις, που ως τότε παραδίνονταν προφορικά από τό μάστορη στο βοηθό και δέν τυπώνονταν.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Ήταν κοινή διαπίστωση ότι τό πρόγραμμα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν γενικά καί τά «Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα» τοῦ Γυμνασίου εἰδικότερα δέν ἀνταποκρίνονταν πιά στά δεδομένα καί στίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτό τό ΚΕΜΕ, στήν προσπάθειά του νά δώσει στό μάθημα τή θέση πού τοῦ ταιριάζει καί πού τοῦ ἀνήκει, ἦταν ἀνάγκη, παράλληλα μέ τή σύνταξη ἑνός νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος, νά προχωρήσει στήν ἐπεξεργασία νέων διδακτικῶν βιβλίων.

Τά «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» εἶναι τώρα κλάδος αὐτοτελής καί ἀνεξάρτητος στό μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Κατέχει κεντρική θέση στό πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου καί ἔχει συγκεκριμένη κατεύθυνση. Μ' αὐτόν συμπληρώνεται ἡ γλωσσική ἀγωγή, ἐνισχύεται ἡ ἐκφραστική ἰκανότητα καί διευρύνονται οἱ δυνατότητες ὀρθῆς ἐπικοινωνίας, ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικότητα, εὐαίσθητοποιεῖται ὁ μαθητής στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τόπου καί τοῦ καιροῦ. Δένεται μέ τίς ρίζες του· ταυτόχρονα, καλλιεργεῖται αἰσθητικά. Γι' αὐτό καί ἡ διδασκαλία τῶν κειμένων πρέπει νά εἶναι ἀνάλογη καί νά προσεχθεῖ ἰδιαίτερα.

Τό ΚΕΜΕ καί ἡ ὁμάδα ἐργασίας, πού συνέταξε αὐτό τό βιβλίο, ἔθεσαν τούς ἐξῆς στόχους:

α) Νά ἐπιλέξουν κείμενα μέ ποιοτικά ἀξιόλογο περιεχόμενο. Αὐτό ἦταν καί τό βασικό κριτήριο σέ συνάρτηση βέβαια – κι ἐδῶ ἦταν ἡ πιό μεγάλη δυσκολία – μέ τήν ἀντιληπτικότητα τῆς ἡλικίας*. Ἔτσι τό κάθε κείμενο ἔχει ἀπό μόνο του τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά μιλήσουν ἄμεσα στό μαθητή. Σ' αὐτό τό μάθημα καί σ' αὐτή τήν τάξη δέν ἀποβλέπουμε τόσο σέ παροχή εἰδικῶν γνώσεων καί πληροφοριῶν. Πολύ περισσότερο δέν ἀποβλέπουμε σ' ἕνα στεῖρο αἰσθητισμό ἢ λογοτεχνισμό. Γι' αὐτό καί δέ χρειάζεται νά ὑπερκεράσει ὁ διδάσκων τό κείμενο ἀναπτύσσοντάς το ὁ ἴδιος οὔτε νά τό παραφορτώνει μέ «γνώσεις» κάνοντάς το βαρετό καί κουραστικό. Ὁ ρόλος τοῦ διδάσκοντος εἶναι νά καθοδηγήσει καί νά ὑποβοηθήσει διακριτικά τό διάλογο τοῦ

* Κείμενα τῶν μεγάλων πεζογράφων μας (Παπαδιαμάντη, Βιζυνοῦ κλπ.), πού εἶναι γραμμένα στήν καθαρεύουσα, θά ἀνθολογηθοῦν στήν Γ' τάξη, σύμφωνα μέ τό ἀναλυτικό πρόγραμμα, ὅπου ἡ κατάταξη τῆς ὕλης θά εἶναι ἱστορική.

μαθητή με τό κείμενο. Κάθε λοιπόν ερώτηση θά πρέπει νά ξεκινάει από τό κείμενο, νά αναφέρεται σ' αυτό καί νά επιστρέφει σ' αυτό. Τά ειδικότερα θέματα πού θά διδαχθούν, καθώς καί μεθοδικές οδηγίες, υπάρχουν στό αναλυτικό πρόγραμμα.

β) Νά περιλάβουν καί σύγχρονα κείμενα, πού βρίσκονται πιό κοντά στά προβλήματα τής τωρινής πραγματικότητας. Έπειδή έκριναν ότι δέν πρέπει νά αποκλειστούν αξιόλογα κείμενα λόγω μεγέθους, έβαλαν καί αποσπάσματα από μυθιστορήματα ή νουβέλες φροντίζοντας νά έχουν σχετική αυτότελεια.

γ) Νά κατατάξουν τά κείμενα πού διαλέχτηκαν, σέ μικρές θεματικές ένότητες σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό τους. Έτσι παρέχεται ή δυνατότητα γιά μιά πολύπλευρη θεώρηση του ίδιου θέματος, όταν διαβαστούν πολλά κομμάτια από τήν ίδια θεματική ένότητα. Τά θέματα τών ενότητων δέν καθορίστηκαν από πρίν, αλλά προέκυψαν από τά ίδια τά κείμενα πού είχαν συγκεντρωθεῖ. Τό σύνολό τους δίνει μιά πρισματική εικόνα τών θεμάτων πού αποτελούν κέντρα ενδιαφέροντος γιά τή λογοτεχνία μας.

δ) Νά συμβάλουν στή διδασκαλία προτάσσοντας σέ κάθε κείμενο μιά μικρή κατατοπιστική εισαγωγή, πού βοηθάει τό μαθητή νά τό παρακολουθήσει καλύτερα. Έτσι διευκολύνεται ή κατανόηση καί προετοιμάζεται ή διδακτική έπεξεργασία. Τό λεξιλόγιο μπαίνει στό κάτω μέρος τής κάθε σελίδας, ώστε νά μή διασπᾶται ή έπαφή του μαθητή μέ τό κείμενο.

ε) Νά συμβάλουν περισσότερο στή διδασκαλία προβάλλοντας μερικές έρωτήσεις στό τέλος του κάθε κειμένου. Οί έρωτήσεις αυτές, καθώς καί τό λεξιλόγιο, οί εισαγωγές καί οί πληροφορίες γιά τό συγγραφέα (πού δίνονται μετά τίς έρωτήσεις καί πού είναι σ' αυτή τήν τάξη σύντομες) δέν καλύπτουν τή διδασκαλία ούτε υποκαθιστούν τό διδάσκοντα. Δίνουν μόνο τήν κατεύθυνση καί συνιστούν μιά κοινή βάση διδασκαλίας. Η σωστή παρουσίαση, ή απόδοση του περιεχομένου καί μιά πρώτη έρμηνευτική προσπέλαση είναι απαραίτητα, πρίν ό διδάσκων φτάσει στίς έρωτήσεις. Στά συζητούμενα θέματα ό μαθητής, όπως καί στά άλλα μαθήματα, πρέπει νά ένθαρρύνεται νά εκφράζει έλεύθερα καί μέ παρηρησία τή γνώμη του, αλλά καί νά άκούει καί νά σέβεται τή γνώμη τών άλλων. Όρισμένες από τίς έρωτήσεις μπορούν βέβαια νά δοθοούν καί σάν έργασίες γιά τό σπίτι.

Ἡ διδακτική ἐργασία ὅμως καί ἡ ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος βασίζεται κυρίως στή γνώση καί στήν εὐαισθησία τοῦ διδάσκοντος, στήν ἀγάπη του γιά τή λογοτεχνία καί στήν πίστη του γιά τή μορφωτική της ἀξία. Ἀπό δῶ προκύπτει ὁ σεβασμός γιά τά κείμενα, πού δέν πρέπει νά μεταβληθοῦν σέ πηγές πληροφοριῶν γιά διάφορες πολιτιστικές ἀξίες, ἀλλά νά μελετηθοῦν ὡς γνήσια ἔκφραση τῆς νεοελληνικῆς πολιτιστικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς. Τά κείμενα πρέπει νά τά ἀποτιμοῦμε πρῶτα ὡς λογοτεχνήματα.

Τέλος τό ΚΕΜΕ εὐχαριστεῖ κι ἀπό τή θέση αὐτή τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος πού ἀνταποκρίθηκαν στήν πρόσκλησή του καί ὑπέδειξαν κείμενα γιά τίς σχολικές συλλογές. Οἱ ὑποδείξεις τους βοήθησαν τό ἔργο τῆς ομάδας ἐργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. 'Ο άνθρωπος καί ή φύση

	Σελ.
1. 'Ο ήλιος (ποίημα). 'Οδ. 'Ελύτη: 'Ο ήλιος ό ήλιάτορας.	7
2. Τό χωριό Μουριά (άπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: 'Η Παναγιά ή Γοργόνα	8
3. Νυχτερινή σιγαλιά (ποίημα). Γεωργ. 'Αθάνα: <i>Είρμός</i>	11
4. Τό περιβόλι μας (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: 'Η άδελφούλα μου.	12
5. Τρία λιανοτράγουδα (ποίηματα). Γιάννη Ρίτσου: <i>Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τής πικρής πατρίδας</i>	16
6. 'Ενα πρόσχαρο χωριό (άπόσπασμα, πεζό). Κοσμά Πολίτη: <i>Τέρμα</i>	18
7. Τοπίο (ποίημα). Μήτσου Παπανικολάου, περιοδικό <i>Νέα 'Εστία</i> , 1959. ..	23
8. Τά καημένα τά πουλάκια (ποίημα). Ναπολ. Λαπαθιώτη: <i>Ποιήματα</i>	24
9. 'Η άνοιξη περαστικά (ποίημα). Τέλλου "Αγρα: <i>Καθημερινές</i>	26
10. Οί συνθέσεις (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: 'Αθηναϊκές έπιστολές	28
11. Πρωτομαγιά (ποίημα). Διον. Σολωμού: 'Απαντα.	30
12. Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!.. (ποίημα). Κωστή Παλαμά: 'Ασάλευτη Ζωή .	31

II. 'Η θρησκευτική πίστη

1. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς (δημοτικό τραγούδι, Αίγινα). Λαογραφία Β' .	35
2. Τό βλογημένο μαντρί (πεζό). Φώτη Κόντογλου: "Εργα, τ. Α'	37
3. 'Ο ξένος τών Χριστούγέννων (πεζό). Στέφ. Δάφνη	43
4. 'Εσπερινός (ποίημα). Γεωργίου Δροσίνη: <i>Γαλήνη</i>	48
5. 'Ο σκληρόκαρδος γίγαντας (πεζό). "Οσκαρ Ουάιλντ - μετ. 'Ελένης Μπόλλη: <i>Διηγήματα</i>	49
6. 'Η ψυχούλα (ποίημα). Διον. Σολωμού: "Απαντα	54
7. 'Ερημοκλήσι (άπόσπασμα, ποίημα). Τ. Παπατώνη: 'Εκλογή Β'	56

III. Τό 1940 - 'Η Κατοχή

1. 'Η κραυγή του τόπου (άπόσπασμα, πεζό). Λουκίη 'Ακρίτα: 'Αρματωμένοι	59
2. 'Ο γερο - Ταγματάρχης (άπόσπασμα, πεζό). "Αγγ. Τερζάκη: 'Απρίλης.	63

	Σελ.
3. <i>Κεῖνοι πού ἐπράξαν τό κακό</i> (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὀδ. Ἐλύτη: Ἄσμα ἠρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας.	68
4. Στήν ἐλεύθερη ὄρεινή Ἑλλάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γιάννη Μπεράτη: Ὀδοιπορικό τοῦ 43.	70

IV. Ἡ ἀγάπη γιά τοὺς συνανθρώπους μας

1. Ὁ ἀγῶνας ἀρχίζει (ἀπόσπασμα, πεζό). Τάσου Ἀθανασιάδη: Ἀλβέρτος Σβάιτσερ.	79
2. Ὁ λόφος μέ τίς παπαροῦνες (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.	82
3. Ὁ μικρὸς Σουκρῆς (ἀπόσπασμα, πεζό). Μενέλαου Λουντέμη: Συννεφιάζει.	85

V. Οἱ φιλικοὶ δεσμοί

1. Ἡ Ξανθούλα (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	91
2. Ὁ κυνηγὸς μέ τὰ κίτρινα ἄστρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἡλ. Βενέζη: Αἰολικὴ γῆ.	92
3. Ὁ μπαρμπα - Γιάννης κι ὁ γάδαρός του (πεζό). Ἀργ. Ἐφταλιώτη: Νησιώτικες Ἱστορίες.	99
4. Ἡ βαρκάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γ. Θεοτοκά: Τό Δαιμόνιο.	103
5. Ἡ ἀγνώριστη (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	107

VI. Ἡ βιοπάλη

1. Τό βάφτισμα (πεζό). Δημ. Χατζῆ: Ἀνυπεράσπιστοι.	111
2. Ὁ Βάνκας (πεζό). Ἀντόν Τσέχοφ - μετ. Κυριάκου Σιμόπουλου: Διηγήματα.	116
3. Τό μαστορόπουλο (ποίημα). Γιώργου Κοτζιούλα: Ποιήματα.	122
4. Τό κορίτσι μέ τὰ σπέρτα (πεζό). Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν - μετ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλου, περιοδικό Νέα Ἔστια, 1955.	123
5. Μακριά ἀπό τόν κόσμο (πεζό). Δημοσ. Βουτυρά: Ἄπαντα, τ. Β'.	127
6. Εἰδύλλιο (ποίημα). Ν. Χαντζάρα: Εἰδύλλια.	131

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Σελ.

1. Ὁ Βασίλης καί τό φίδι (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ὁ Βασί- λης ὁ Ἀρβανίτης.	135
2. Ἐλευθερία ἢ θάνατος (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ὁ κα- πετάν Μιχάλης.	139
3. Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἔρνεστ Χεμινγκουαίη - μετ. Δημ. Μπεραχᾶ: Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα.	143
4. Ἐπιτύμβιο (ποίημα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πι- κρῆς πατρίδας.	147

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

1. Ὕμνος εἰς τήν Ἐλευθερίαν (ἀπόσπασμα, ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	151
2. Ὁ Βύρων στή σκλαβωμένη Ἀθήνα (πεζό). Δημ. Καμπούρογλου.	153
3. Τοῦ Δήμου (δημοτ. τραγοῦδι). Ἀλέξη Πολίτη: Τό δημοτικό τραγοῦδι - Κλέφτικα.	156
4. Τῆς Λένως Μπότσαρη (δημοτ. τραγοῦδι, Ἡπείρου). Παρνασσός Β΄.	157
5. Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα (πεζό). Πηνελ. Δέλτα: Παραμῦθια καί ἄλλα.	158
6. Τό μήνυμα τοῦ Κολοκοτρώνη (πεζό). Σοφίας Μαυροειδῆ - Παπαδάκη: Τό λάλημα τῆς καμπάνας.	169
7. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	178
8. Τό θυμωμένο καράβι (ποίημα). Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια.	179
9. Ἔτσι ἦτανε (πεζό). Γιάννη Βλαχογιάννη: Μεγάλα χρόνια.	180

IX. Παλιότερες μορφές ζωῆς

1. Ἡ ἐκδρομή (ἀπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶ Πολίτη: Στοῦ Χατζηφράγκου.	185
2. Λωξάντρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Μαρίας Ἰορδανίδη: Λωξάντρα.	193
3. Τά μπουγάζια τ' Αἰβαλιῦ (πεζό). Φώτη Κόντογλου: Τό Αἰβαλί, ἡ πα- τρίδα μου.	197
4. Τό κατευόδιο (ἀπόσπασμα, πεζό). Εὐας Βλάμη: Τό Γαλαξειδί.	201

X. Ἡ ἀποδημία

1. Ἀλημονῶ καί χαίρομαι (δημοτ. τραγοῦδι): ἀνέκδοτη παραλλαγή (πρβ. Λ.Α. ἀρ. 1908, σ. 57-58).	207
---	-----

2. 'Ο γυρισμός του ξενιτεμένου (δημοτ. τραγούδι): Γιώργου Ίωάννου: Παραλογές	208
3. 'Ο ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: <i>Τά χελιδόνια</i>	210
4. <i>Νέα από τό χωριό</i> (ποίημα). Βάγκ - Βέι. - μετ. Άμαλίας Τσακνιά: <i>Κινέζικη Ποίηση</i>	211

XI. Οικογενειακές σχέσεις

1. <i>Τρεῖς βίγλες θά του βάλω</i> (δημοτ. τραγούδι). Ν. Γ. Πολίτη: <i>Έκλογαί από τά τραγούδια του Έλληνικού λαού</i>	215
2. <i>Ή γιαγιά</i> (πεζό). Άλεξάνδρας Παπαδοπούλου: <i>Διηγήματα</i>	216
3. <i>Ή άδελφική αγάπη</i> (δημοτ. τραγούδι).	219
4. <i>Ή μητέρα μου</i> (άπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: <i>Άναφορά στον Γκρέκο</i>	220
5. <i>Τό σπίτι μου</i> (άπόσπασμα, πεζό). Δ. Σωτηρίου: <i>Ματωμένα χώματα</i>	222
6. <i>Στή μνήμη του πατέρα μου</i> (ποίημα). Μελισσάνθης: <i>Τά ποιήματα</i>	227
7. <i>Πρώτα γενέθλια</i> (ποίημα). Λουκά Κούσουλα: <i>Σχηματοποίηση Β</i>	228

XII. Γνωριμία μέ τον τόπο μας καί μέ άλλους τόπους

1. <i>Άνεμοι</i> (ποίημα). 'Οδυσ. 'Ελύτη: <i>Ή ήλιος ό ήλιότορας</i>	233
2. <i>Σημάδια του τόπου</i> (άπόσπασμα, μελέτη). Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος: <i>Λαογραφικά μελετήματα</i>	234
3. <i>Τρεῖς βράχοι</i> (άπόσπασμα, ποίημα). Γιώργου Σεφέρη: <i>Ποιήματα</i>	237
4. <i>Δυό ώρες πάνω από τό Αίγαίο</i> (πεζό). Κώστα Ουράνη: <i>Ταξίδια-Έλλάδα</i>	238
5. <i>Έχει ό Θεός</i> (άπόσπασμα, ποίημα). 'Οδ. 'Ελύτη: <i>Προσανατολισμοί</i>	244
6. <i>Στίς πλαγιές του Βέρμιου</i> (πεζό). Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Έλληνικοί όρίζοντες</i>	245
7. <i>Ή Ταυγετος</i> (πεζό). Κώστα Ουράνη: <i>Ταξίδια - Έλλάδα</i>	249
8. <i>Έγγλέζικα άκρογιάλια</i> (πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: <i>Άγγλία</i>	251
9. <i>Πατρίδα</i> (άπόσπασμα, ποίημα). Σαράντου Παυλέα: <i>Θαλασσινή Φήμη</i>	254

XIII. Ή δοκιμασία της Κύπρου

1. <i>Στή σπηλιά</i> (άπόσπασμα, πεζό). Ρόδη Ρούφου: <i>Χάλκινη εποχή</i>	259
2. <i>Γρηγόρης Αύξεντίου</i> (ποίημα). Νίκου Κρανιδιώτη: <i>Έπιστροφή</i>	263
3. <i>Ταξί για την Άμμόχωστο</i> (πεζό). Γιώργου Φιλίππου - Πιερίδη: <i>Άλλοφροσύνη</i> , περιοδικό « <i>Νέα Έποχή</i> », 1974.	265

XIV. Ἀθλητισμός

	Σελ.
1. Καλλιπάτειρα (ποίημα). Λορέντζου Μαβίλη: Ἔργα.....	271
2. Δρόμος 100 μέτρων (ἀπόσπασμα, πεζό). Πέτρου Χάρη: Δρόμος 100 μέτρων.....	272
3. Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων (ποίημα). Κωστή Παλαμά: Ἀσάλευτη Ζωή.....	276

XV. Λαογραφικά θέματα

1. Οἱ λαϊκὲς ἀφηγήσεις (Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα).....	279
2. Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες (παραμῦθι). Δ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα.....	281
3. Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα (παραμῦθι). I. Rio: Contes populaires grecques.....	283
4. Λαϊκοὶ μῦθοι: Τό φευγιό τῶν ζώων, Ὁ σαλίγκαρος κι ἡ κάμπια, Τό λιοντάρι καί ἡ σκνίπα, Ἡ πέρδικα κι ἡ κουκουβάγια. Δημ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Ὁ γέρος κι οἱ παντοῦφλες: Κυριάκου Χατζηγιάννου: Κυπριακοὶ μῦθοι.....	289
5. Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθῶνα (παράδοση). Ν. Γ. Πολίτου: Παραδόσεις.....	292
6. Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεά (μελέτη). I. Θ. Κακριδῆ: Ὀμηρικά θέματα.....	294
7. Ἡ Μάγια (ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα.....	299

XVI. Λαϊκὸ θέατρο

1. Ὁ Καραγκιόζης (μελέτη, ἀπόσπασμα). Φώτη Πολίτη: Θεατρικὲς ἐπιφυλλίδες.....	303
2. Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης (ἀπόσπασμα). Μάρκου Ξάνθου: Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης.....	305
Ὁδηγίες γιὰ τὸν Καθηγητῆ:.....	310

0020556123

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΞΟΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐ-
τῶν.

Ἄντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιόσημου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν
ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21
Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΗ ΣΤ' 1981 – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 200.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 3670/26.10.1981
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: «ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.»

